

LATVIEŠU BĒRNU FOLKLORA

75-4
141

LATVIEŠU BĒRNU FOLKLORA

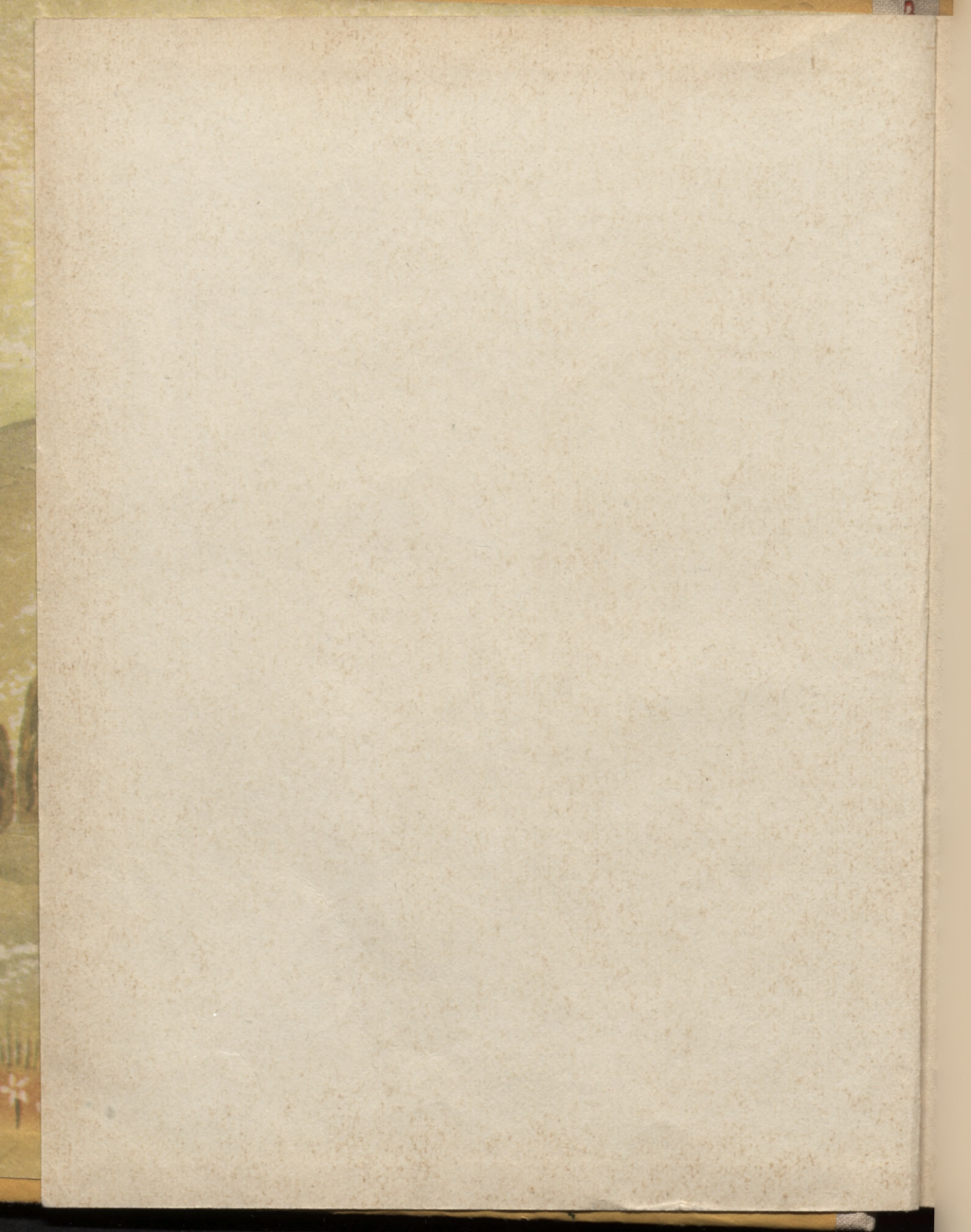
73-4
L 141

LATVIEŠU BĒRNU FOLKLORA

LATVIJAS PSR ZINĀTŅU AKADEMIJA
ANDREJA UPIŠA VALODAS UN LITERĀTŪRAS INSTITŪTS

73-4
L 141

L
A

LATVIEŠU BĒRNU FOLKLORA

Sastādījusi VILMA GREBLE

IZDEVNIECĪBA «ZINĀTNE»
RĪGĀ 1973

La 802
Lt

Vija Lāča Latv. PSR
Valsts bibliotēka

74i - 158 - 84.

0304089448

Сост. Вилма Оттовна Гребле
ЛАТЫШСКИЙ ДЕТСКИЙ ФОЛЬКЛОР
Художник Астрида Мейере

Издательство «Зинātне»
Рига 1973

На латышском языке

Māksliniece ASTRĪDA MEIERE

PUBLICĒTS SASKAŅĀ AR
LATVIJAS PSR ZINĀTŅU AKADEMIJAS REDAKCIJU
UN IZDEVUMU PADOMES LĒMUMU

© Izdevniecība «Zinātne», 1973

L 07-4-0-128 132-73
MS11(11)-73

*Labi mani tēvs, māmiņa,
Labi mani audzināja.*

PRIEKŠVārds

Bērnu folkloras jēdziens ir plašs un folkloristikā vēl nav pilnīgi nostabilizējies. Visplašākais tā iztulkojums ietverts atzinumā par bērnu folkloru saukt tautas poētiskās daiļrades dažādu žanru materiālus, kuru galvenā tēma ir bērna un viņa dzīves attēlojums. Tātad te ieskaitīta kā folklorā par bērniem, kas lielākoties dzīvo un darbojas pieaugušo sabiedrībā, tā arī bērnu izpratnei sacerētā un viņu vidū izplatītā tautas poētiskā daiļrade. Šaurākā nozīmē par bērnu folkloru sauc bērniem sacerēto vai viņu pašu radīto folkloru, kas funkcionē viņu vidū.

Latviešu folkloristikā šāda bērnu folkloras jēdziena plašākā interpretācija izriet no «Latvju Dainu» sakārtotāja Krišjāņa Barona darba. Kārtojot tautasdziesmas, Kr. Barons tiem materiāliem, kuros apdziedāts bērns un viņa dzīve, licis kopīgu virsrakstu «Bērnu dienas». Attiecīgās bērnu dienu dziesmas iedalītas trīs lielos tematiskos ciklos: 1. Radības. 2. Kristības. 3. Audzināšana, kopšana un mācība.

Visos šais ciklos centrālais jautājums ir jaunās paaudzes audzināšana, proti, kā uzaudzināt bērnu par krietnu, darbīgu cilvēku, vērtīgu sabiedrības locekli.

Mūsu izlases krājums sastādīts nolūkā parādīt bērnu dzīves un darba attēlojumu latviešu folklorā, galveno vērību veltījot tai tautas poētiskās daiļrades daļai, kas izmantota bērnu audzināšanā.

Krājuma pamatmateriāls ir tautasdziesmas. Tā sastādīšanai izmantotas kā «Latvju Dainās» publicētās dziesmas, tā arī Folkloras sektora fondu materiāli, kas lielākoties vēl nav publicēti. No abiem pirmajiem «Latvju Dainu» pirmā sējuma tautasdziesmu cikliem (radību un

kristību dziesmām) izraudzītas tās dziesmas, kurās visspilgtāk izpaukušies tautas uzskati par bērnu audzināšanu, tās uzdevumiem un mērķiem. Šīs dziesmas varētu noderēt arī mūsdienu tradīciju kuplināšanai.

Visplašāk izlasē pārstāvētas dziesmas, kas sacerētas bērniem, piemērojoties viņu izpratnes spējām, interesēm un vajadzībām. Tās daudzveidīgi tēlo bērnu dzīvi, stāsta par bērnu kopšanu, audzināšanu un mācību, sākot ar pirmajām dzīvības dienām līdz iesaigšanai darba dzīvē. Ļoti bagātīgi ir dziesmu tematiskie cikli par bērnu iepazīstināšanu ar tuvāko un tālāko apkārtni, ar dabas parādībām. Pilnīgāko bērnu darba gaitu atspoguļojumu rāda ganu gaitas, tālab krājumā uzņemti arī to raksturīgākie piemēri.

Izlasē izvēlēti arī citu tautas poētiskās daiļrades žanru materiāli — anekdotes, pasakas, teikas (arī dzīvnieku «valodas» jēdzieniski iztulkojumi), mīklas, sakāmvārdi, rotaļas un spēles, kas — tāpat kā tautasdziesmas — vairo bērna zināšanas par dabas un sabiedriskajām parādībām, attīsta fantāziju, uztveres un domāšanas spējas, rosina un palīdz izkopt bērna jūtu dzīvi, disciplinē viņu un palīdz izveidot gribu un raksturu.

Folkloras materiāli izlases krājumā sakārtoti vienpadsmit nodaļās:

Lai pādīte diža auga (Kūmu dziesmas);
Aijā, žūžu, lāča bērni (Šūpļa dziesmas);
Vāru, vāru putriņu (Bērna ēdiens);
Glaud, māmiņa, man galviņu (Bērna kopšana un apģērbs);
Sudraba, zeltīta saulīte lēca (Dabas parādības. Gadalaiki);
Kur, gailīti, tu tecēsi? (Mājdzīvnieki un putni);
Kas kaitēja man dzīvot (Meža putni un dzīvnieki);
Gudru ņemu padomiņu (Mācība tikumos un darbā);
Balts tīrums, melna sēkla (Mācība grāmatā. Skolā);
Divi par maz, trīs par daudz (Spēles);
Viegli darbu padarīju (Darba gaitas).

Nodaļā «Lai pādīte diža auga» materiāls grupēts divos tematiskos ciklos. Pirmajā ietilpinātas dziesmas un citu žanru tautas poētiskā daiļrade, kas izteic vecāku un pārējo ģimenes locekļu prieku par bērna piedzimšanu. Otrajā — sakopotas dziesmas, kas attēlo bērna pirmo lielo godu — vārda došanas svinības jeb kūmības.

Tautasdziesmas rāda, ka bērna piedzimšana ģimenē ir ļoti gaidīta, turklāt katrs no vecākiem visvairāk gaida palīgu savam darbam: «Tēvs grib dēlu arājiņu, Māte — meitu malējiņu; Tēvs māmiņu uzvarēja, — Tēvam tika arājiņš» (1152, 660, Aizpute).

Skaista darba poetizācija izpaužas dziesmās, kur par bērna piedzimšanu priecājas ne vien vecāki, bet arī viņa nākošie darba rīki, kas nepacietīgi gaida, kad jaunais arājs ar tiem dzīs dziļu vagu vai audēja ausis baltu audeklu.

Tautasdziesmu vidū sastopami arī tādi senas cilmes varianti, kuros kā cilvēka dzīves noteicēja, likteņa lēmēja tēlota Laima. Likteni Laima liek vai lemj, bērnam piedzimstot. Nodaļā sniegtas tikai divas dziesmas, kas skar šo jautājumu. No dziesmām, kurās apcerēts cilvēka mūzs, izriet, ka tā vērtīguma kritērijs nesaraujami saistīts ar darbu, ar sasniegumiem un panākumiem darbā, kur paša cilvēka gribai, aktivitātei, darba iemaņām ir galvenā loma.

Folkloras tēlojumā īsta nelaime ir ģimene bez bērniem. Sakāmvārdi tai negrib piešķirt ģimenes nosaukumu. Pasaku fantastika nepieļauj samierināties ar stāvokli, ka ģimenē nav bērnu. Ja tādu nav, kalējs izkaļ sev dēlu no dzelzs («Dzelzu vīrs»), jo bērnam ir jābūt!

Latviešu folklorā ļoti sens ir dziesmu cikls,¹ kas veltīts kristību ceremonijai, kad jaunpiedzimušais bērns uzņemts par sabiedrības — dzimtas — locekli.

Pašu dziesmu terminoloģijā svinību apzīmēšanai sastopami vārdi — kristības (izloksnēs — krustabas, krustības — LD 1440—1445; 1465), kūmības (LD 1305), visbiežāk — kūmas (LD 1287, 1293, 1309, 1319 u. c.). Ar pēdējo vārdu daudzās dziesmās nosaukti gan visi svinību dalībnieki (dažās dziesmās — kūminieki), gan tikai krusttēvs un krustmāte (dziesmās arī — dižā vai lielā kūma), gan pati pāde. Tālab tagad «kristību dziesmu» vietā varētu lietot terminu «kūmu dziesmas». Tāpat pašai svinību norisei piemērotāks būtu senais nosaukums kūmas vai kūmības. Vārds «kūmas» labāk saderētos arī ar abiem pārējiem lielajiem ģimenes godu nosaukumiem — kāzām un bērēm. Taču iebildumus pret tik viennozīmīgu termina lietojumu rodam mūsdienu vārda došanas tradīcijās, kur nosaukums «kūmas» jau ieviesies agrākā krusttēva un krustmātes apzīmēšanai. Par piemērotu terminu vēl jādomā.

Pareizas kūmu dziesmu un tradīciju izpratnes nolūkos nepieciešams iepazīties ar labākā mūsu tautas ieražu dzejas pazinēja Kr. Barona atziniem par šīs poēzijas specifiskajām iezīmēm un būtību. Norādījis, ka latviešu godu tradīcijās un poēzijā saglabājies visai daudz ticējumu un izdarību, kam senatnē bijusi maģiska nozīme, viņš meklē šai parādībai izskaidrojumu:

«Iz pašām krustību dziesmām, kas taču šinī ziņā mūsu labākās liecinieces, gaiši noskārstams, ka tā dēvētie krustību māņi ir tikai simboliskas piedevas krustību svinēšanā. Lai, piemēram, palasāmie, kādas dziesmas kūmenieki dzied, pādi dīdot, iešūpojot, daudzīnot un tai visu labu novēlot. Katrs savu vēlējumu, savu dāvanu ievada ar kādu nozīmīgu līdziību, ko arī pēc iespējas vai nu tūlīt izrāda darbos, vai teicās jau iepriekš izdarījis, piemēram, pādi dancinot, cilā augsti rokas, lai [...] Laima ceļ pādi augstā, bagātā vietā, utt. Šīs svinīgās krustību parašas tālāk pētot, atrodam tām cēloni tautai vispār parastos dzejiskos salīdzinājumos,

¹ Latvju Dainas. Kr. Barona un H. Visendorfa izdotas. I. Jelgavā 1894., 230.—328. lpp. (turpmāk — LD).

dzejiskās gleznās, kas pašas atkal dibinājās uz vēl sirmākiem, pa lielākai daļai jau pārvarētiem un atmestiem panteistiskiem dabas uzskatiem.»¹

Kūmu dziesmās atspoguļojas daudzos gadsimtos izveidojusies tradīciju norise ar šādām galvenajām sastāvdaļām — gatavošanos svinībām, kūmu izraudzīšanu, vārda došanu, kūmu mielastu, pādes dancināšanu un daudzcināšanu, šūpla kāršanu un veltīšanu.

Izlasē nav domāts sniegt šo norišu attēlojumu. Interesenti ar pilnīgāko kristību tradīciju un dziesmu sakopojumu var iepazīties Kr. Barona «Latvju Dainu» pirmajā sējumā.² Padomju laikā publicētā latviešu tautasdziesmu izlase³ parāda arī tos materiālus, kas pierakstīti un savākti pēc «Latvju Dainu» publicēšanas. Labu apceri par radību un kristību dziesmu melodijām uzrakstījis mākslas zinātņu doktors J. Vītolīņš. Kopā ar 149 melodiju variantiem tā iespiesta fundamentālajā latviešu tautas mūzikas krājumā.⁴

Mūsu atlases un sakārtojuma pamatā šai nodaļā bijuši divi galvenie principi un uzdevumi. Pirmkārt, parādīt, kā kūmu dziesmās resp. kūmu novēlējumos pādītei izpaudušies tautas uzskati par to, kādam jābūt cilvēkam, lai to varētu saukt par vērtīgu sabiedrības locekli; otrkārt, no bagātā tautasdziesmu krājuma izcelt raksturīgākos un poētiskākos paraugus, kas varētu kuplināt padomju tradīcijas. Dziesmas izmantojamas gan apsveikumiem vecākiem, bērnam piedzimstot, gan vārda došanas jeb kūmību svinībās.

Kūmu dziesmas, visas simboliskās izdarības un veltījumi, kūmu dejas ar pādītes dancināšanu un daudzcināšanu, kā aizrādījis jau Kr. Barons, ir laba vēlējumi mazajam bērnam. Šo vēlējumu galvenā doma — lai bērns izaugtu veselīgs, daiļš, gudrs, tikumiski vērtīgs cilvēks, veiksmīgs darba darītājs. Dziesmu vārdiem izsakoties:

Lai pādīte diža auga,
Gudru ņēma padomiņu.
717, 2269, Rīga

Lai tā auga skaidra meita,
Skaidra darba darītāja.
LD 1538, Dunalka

Nodaļā «Aijā, žūžu, lāča bērni» sakopotas šūpla dziesmas. Tās sacērtas un dziedātas nolūkā iemidzināt bērnu. Dziesmās sinkrētiskā vienībā saliedējušies vārdi, melodija un lēnas ritmiskas šūpošanas kustības.

Latviešu šūpla dziesmu melodiju specifiku apcerējis J. Vītolīņš savā pētījumā «Šūpla dziesmas», kas kopā ar 268 melodijām iespiests iepriekš minētajā krājumā.⁵

¹ [Kr. Barons.] Latviešu māņu kopējs raksturs. — LD, I, 198. lpp.

² Turpat, 172.—199.; 230.—328. lpp.

³ Latviešu tautasdziesmas. Izlase. II. Rīgā 1956., 125.—183. lpp.

⁴ Jēkabs Vītolīņš. Bērnu dziesmu cikls. Bērnu dziesmas. Rīgā 1971., 11.—79. lpp.

⁵ Turpat, 80.—168. lpp.

Šūpla dziesmas dzied ne vien pieaugušie, bet arī bērni, šūpojot un auklējot savus mazākos brālīšus un māsiņas. Daļēji tālab arī daudzu šūpla dziesmu teksts sevišķi izceļas ar bērnu konkrētajai domāšanai raksturīgo tēlainību.

Viens no šūpla dziesmu raksturīgākajiem mākslinieciskās izteiksmes līdzekļiem ir refrēni, kas izauguši no ritmiskajām šūpošanas kustībām. Bieži vien šie bērna mierināšanas jeb aiju refrēni kompozicionāli vēl dziļāk ieaužas dziesmas tekstā, kļūstot par dipodiju, ar ko iesākas dziesma. Parastākie vārdi: Aijā, aijā (Bdz 994, 6, Rīga), Aijā, žūžu (Bdz 1748, 8, Rīga), Čuči, čuči (1910, 5620, Cesvaine), Čuči, guli (1935, 362, Kuldīga), Eijā, kušu (1700, 4293, Jaunpiebalga), Uci, ļuļi (233, 22, Bērzpils). Par šo vārdu iedarbīgumu Kr. Barons raksta: «Aijāšanas meldijai, kas līgojas kā šūpulis, vienmuļīgi, ritmiski celdamies un slīgdams, pieliek arī šādus jeb tiem līdzīgus miega vārdus: Ē-ē, ē-ē; eijiņo [. . .] Tie, bērnu šūpojot, atkārtojas tik ilgi, kamēr bērns iemidzināts. Un tādai vientiesīgai žūžināšanai un iemidzināšanai patiesi liels miega spēks, ka ir mazais auklis nereti pats iesnaužas.»¹

Šūpla dziesmu galvenie motīvi — greznais šūplis, tam izraudzītā vieta, miega atvilcēji, bērna šūpotāji, mātes pārdomas pie bērna šūpla.

Ar lielu sirsnību un siltumu apdziedāts šūplis, kura raksturošanai izraudzīti skaistākie epitēti — tas ir ievu vai liepu ziedu vieglumā, zelta vai sudraba mirdzumā, izrotāts košākajiem pavasara ziediem, jo tajā guļ vecāku mīļākais un dārgākais lolojums.

Šūpla un mazā bērna raksturošanā īpatnējas atjautas dzirkstis iešķīl izvēlētie miklu žanra piemēri.

Ziemā iemīļota vieta šūpla kāršanai istabā bijusi «pie loga saulītē» (1696, 3711, Sātiņi). Vasarā, dažkārt segu vai palagu piestiprinot pie kāda koka zara, druvas vai pļavas malā izveidots šūplis, kurā ieguldīts bērns pa to laiku, kamēr vecāki strādājuši lauku darbus. Tādā sakarā dziesmās bieži minēta šūpla kāršana ābelē, liepā, bērzā, ozolā, kārklos, vītolā, kad šūpotāja ir Vēja māte, bet šūpla dziesmu dzied vālodzīte vai lakstīgala.

Bērna iemidzināšana attēlota daudzās dziesmās. Poētiski veidots miega vilcējas — pelītes — tēls un viņas rosīgā darbība.

Visai liels dziesmu skaits veltīts bērna šūpotāju un auklētāju apdziedāšanai («Šūpo, lielais, mazo bērnu, Pelni maizes gabaliņu» 935, 847, Meirāni), stāstījumiem par dažādiem pieaugušo darbiem, kuri dēļ aukļu pienākumi uzlikti mazajiem bērniem. Šādās reizēs gadās dažādas likstas, un bieži vien raud abi divi — gan auklis, gan auklējamais:

Nāc mājā, māmuliņ,
Visi bērni tevi gaida!
Cits raudāja šūpuli,
Cits, ielīdīs kaktiņā.

Bdz 1860, 9, Vecpiebalga

¹ LD, I, 344. lpp.

Ar labsirdīgu zobgalību un humoru apdziedāts auklītis, kas apēdis mazajam bērnam nolikto putru un šai nedarbā vaino kaķi (706, 161, Vecpiebalga).

Dzejiski atalgojums bērnam par mierīgu gulēšanu (un auklim par viņa pūlēm) izteikts populārākās latviešu šūpla dziesmas «Aijā, žūžu, lāča bērni» daudzajos variantos.

Šūpla dziesmas attēlo arī mātes pārdomas un pārdzīvojumus pie bērna šūpla, pauž vecāku sapņus par sava lolojuma nākotni. Tāpat kā kūmu dziesmu novēlējumos pādītei, arī šo dziesmu saturs liecina, ka vislielāko prieku vecākiem sagādās meita, kas būs gan «Daiļu dziesmu dziedātāja» (717, 2296, Rīga), «Daiļu runu runātāja» (1696, 3711, Sātiņi), gan «Košu rakstu rakstītāja, Greznu cimdu adītāja» (1954, 4087, Bārta), «Daiļa darba darītāja» (1696, 3711, Sātiņi), vai dēls, kas kļūs par gudru vīru, krietnu darba darītāju, labu arāju un vecumdienās būs «Mātei maizes devējiņš» (Bb 24, 29, Alšunga).

Nodaļā «**Vāru, vāru putriņu**» sakopotie dažādu žanru folkloras paraugi attēlo bērna ēdināšanu un galvenos ēdienus.

Kad bērns nepacietīgi prasa ēdienu un nevar vien to sagaidīt, viņa uzmanību cenšas saistīt ar jautrām rotaļveida dziesmiņām, kurās teksta dziedājumu vai skandējumu pavada dažādas izdarības ar bērna rociņām. Parasti pieaugušais ar savu pirkstu griež pa bērna delnu tā, it kā maisītu katlā putru, un skaita: «Viru, viru putriņu.» Izvārīto ēdienu izdalot bērna pirkstiņiem, vienam no tiem pievērš lielāku uzmanību. Tas ir vai nu īkšķis, kas bijis nepaklausīgs, slinks, «Tas nekūra uguni» (Bdz 3838, 1, Skaistkalne) un tāpēc nekā nedabū, vai arī mazais pirkstiņš, kam piešķir lielāko devu — par to, ka tas ir mazākais (Bdz 2046, 7, Madona), u. tml.

Dziesmās daudz minēts piens. Pēc tā kāro gan mazie, raudādami, «Bim, bim, brālīt, Izslauks kaziņu, Dabūs pieniņu — Bim, bim, bim!» (807, 1404, Kalēti), gan lielākie bērni, solidamies par to iet ganos: «Lūdzin lūdzu, māmuliņa, Ielej pienu bļodiņā! Es tev skaisti padziedāšu, Sivēniņus ganīdama» (1719, 941).

Spriežot pēc tautasdziesmām, putra latviešu zemniekiem bijusi galvenais ēdiens. Arī starp bērnu dziesmās minētajiem ēdieniem tā ieņem pirmo vietu.

Izlasē parādīts viss putras vārīšanas un ēdiena izdales process.

Dziesmas par putru un tās mazajiem ēdējiem ir sevišķi poētiskas. No mākslinieciskās izteiksmes līdzekļiem tanīs visvairāk izmantotas personifikācijas, hiperbolas, salīdzinājumi.

Strauji vāroties, biezāka putra met burbuļus, kas plīst ar troksni: «Visi nama pakši trīs: Māte vāra biezaputru» (1954, 29, Bārta) vai arī: «Bieza putra, pļupinīca, No katliņa griestos lēca» (Bdz 3808, 51, Beja). Skābputras rūgšana piena kambarī attēlota kā īpatnējs tautas daudzbalstīgās dziedāšanas veids: «Pieniņš dzied, kunkuls velk, Putraimiņi tralliņā» (13, 4440, Vecpils).

Putras «pārdzīvojumi», tās vislielākā labvēlība pret bērniem izteikta šādā dziesmā:

Putra, kājas apāvusi,
Pie bērniem sērst aizgāja;
Pārnāk putra raudādama:
Atrod bērnus apgulušus.

125, 12, Gaiķi

Arī par maizes cepšanu (gaļas vārīšanu) un tās sadali izveidotas humoristiskas rotaļveida plaukšķināmās dziesmiņas. Pieaugušais, turot bērnu klēpī, saņem viņa rociņas un, ritmiski sitot kopā delnas (plaukšķinot), skaita vārdus: «Cepu, cepu kukuli» (1968, 2409, Dobeļe) vai «Sitam, kaunam mazos ežus» (LD 2186, Rāmuļi).

Tēlainas, bērna izpratnei piemērotas ir dziesmas par pārējiem ēdieniem, gan parastajiem, gan tikai svētku un godu reizēs baudāmiem — raušiem, pīrāgiem, kriņģeļiem, kartupeļiem, kāpostiem, burkāniem, kaņepēm, zirņiem, pupām, āboliem un ogām. Nodaļas beigās parādīts poētiskais ķīseļa tēlojums. Izlasē dziesmu materiālu allaž mēģinājām papildināt ar citu folkloras žanru attiecīgās tematikas interesantākajiem paraugiem.

Personifikācijas, pārspilējumi (hiperboļas) humoristiskajās bērnu dziesmās ir galvenie parādību raksturošanas līdzekļi.

Nodaļā «**Glaud, māmiņa, man galviņu!**» stāstīts par mazā bērna pirmajiem soļiem, viņa kopšanu un apgērbu.

Šo dziesmu skaitā ir diezgan daudz rotaļveidīgo jādināšanas jeb ucināšanas dziesmu, kas skaitītas vai vienā tonī pusdziedoši teiktas. Teiktos vārdus pavada vai nu lēna, vai arī straujāka bērna šūpošana uz ceļiem, pie dziesmas pēdējā vārda pasviežot bērnu iespējami augstu gaisā.

Jādināšanas dziesmas stāsta par dažādiem braucējiem vai jājējiem. Parasti kungi un vagari, kuriem labāki zirgi, jāj ātrāk, pat aulekšo; turpretī kalpi vai zemnieki ar saviem vājajiem, darbos nodzītajiem zirgiem velkas lēnām. Ātro zirgu skrējiens visbiežāk attēlots onomatopoētiskiem vārdiem — «Dop, dop, dop!», «Klip, klip, klip!», bet vājo — «Klipatā, klipatā!». Kungi jāj pa lieliem un labiem ceļiem, bet darbinieki — pa maziem un sliktiem.

Tā arī redzams, ka pat šādā šķietami nenozīmīgā folkloras žanra paveidā visai asi parādīti sociālie motīvi, šķiru pretišķības.

Dažos jādināšanas dziesmu tipos minēta braukšana uz Rīgu. No Rīgas pārvestas silķes, sāls, cukurs un mazajiem arī kriņģeļi.

Jādināšanas dziesmas ar savām ritmiskajām šūpošanas kustībām, vienkāršo un viegli saprotamo tekstu bērniem ļoti patīk.

Ar humoristiskām dziesmām apkarota bērna raudāšana nevietā, niķošanās. Tādās reizēs skaitītas dziesmas par lielo un mazo vilku gaudošanu,

atdarinot to un tādā veidā novēršot bērna uzmanību no sīkā asaru iemesla. Bērnu cenšas sasmīdināt, izraisot neparastus priekšstatus: «Domājam, gādājam, Kā puisīti smīdināt? Pakārsim rācenīti Deguntiņa galiņā» (LD 2138 v., Vecpiebalga).

Daudz dziesmu pievēršas bērna apgērba attēlojumam. Izlasē uzņemtas arī tās rotaļveida dziesmas, kur minēts bērna apgērbs.

Dziesmas rāda, ka mazajiem bērniem (īpaši viņu mūža pirmajos gados) vienīgais apgērba gabals bijis kreklis.

Raksturīga īpatnība: dziesmās labas un vērtīgas dzīves attēlošanai bieži izvēlas baltā krekla simbolu. Piemēram, dziesmā «Balta mana māmulīņa, Mani baltu audzināja: Apvilksi baltu kreklu, Ieceļ mani saulītē» (1722, 4168, Asīte) baltais kreklis un iznešana (vai iecelšana) saulītē nenozīmē tikai bērna fizisko kopšanu, bet simbolizē labu viņa audzināšanu, sagatavojumu dzīvei.

Dziesmās liela vērība veltīta tam, lai bērns būtu tīrīgs, mati tam būtu kārtīgi sasukāti, lai tas būtu nomazgājies. Ir daudz dziesmiņu, kurās minēts, ka bērnu no mazotnes radina rūpēties par kārtīgu izskatu — «gludu galvu», «baltu muti». Ja bērns ir nekārtīgs, tūdaļ seko piemērots atgādinājums, salīdzinājums ar kādu no «kārtīgākajiem» putniem, kas var būt par paraugu: «Kauna, kauna tev, meitiņa, Tev galviņa nesukāta! Kā saglauda cielaviņa Savu gludu cekuliņu. I irbīte ceļu tek, Izsukāj'si cekuliņu» (1645, 624, Vircava). Ir arī satīriski dziesmu piemēri: «Ai, puisīti, ai, brālīti, Tavu lielu slinkumiņu! Vālodzīte ligzdu taisa Tavā galvas galiņā» (941, 965, Vilce).

Nav daudz dziesmu, kurās minēti bērnu apavi — vīzes, pastalas, kurpes un zābaki. Etnogrāfiskie apraksti rāda, ka bērni skraidījuši galvenokārt kailām kājām.

Izlasē ievietotas dažas asprātīgas mīklas par apaviem, tāpat arī fantastiskā pasaka «Trīs brīnuma lietas», kur minēti zābaki, kam katrs solis veselu jūdzi garš. Kurš bērns gan nav kārojis pēc tādiem!

Parādītas arī dažas dziesmas par bērnu gatavošanos braukt ciemos.

Jauka komika izpaužas gan mīklās, gan dziesmās par biksēm — zēnu tik ļoti kāroto apgērba gabalu: «Skudra man iekoda Kreisāji gurnā; Pārgāju mājā, Pateicu tēvam; Tēvs mana šūdina Tērauda bikses» (Tdz 37130, Krote).

Nodaļas beigās minētas dziesmas par meiteņu apgērbi un rotas lietām. Jo sirsnīgi apdziedāta villaine. Prieks par tās skaistumu un baltumu bieži vien izpaužas skaistā dziedāšanā, kurā gribas piedalīties arī mazaļām meitenēm, piemēram, «Maza, maza meitenīte Tek pa ceļu dziedādama: Koši balta villainīte, Sarkans rožu vainadziņš» (796, 18182, Zvārde).

Nodaļa «Sudraba, zeltīta saulīte lēca» aptver plaša dabas parādību loka attēlojumu. Par šīm parādībām un to cēloņsakarību bērns sāk interesēties jau agri.

Šajā un turpmākajās nodaļās sistematizēti materiāli par to, kā folklorā dzejiskos tēlos devusi atbildes uz tiem neskaitāmajiem jautājumiem, kas arvien nodarbinājuši cilvēka un lielākā vai mazākā mērā allaž nodarbina arī ikvienu bērna apziņu: Kas ir tas? Un kas ir tas? Kā to sauc? Kā tas cēlies? Kāpēc tā? No kurienes? u. tml.

Varētu jautāt, vai visa šī folklorā, kas atbilstoši sava laika cilvēku zināšanām un uzskatiem centusies izskaidrot arī dabas un sabiedriskās parādības, ir saprotama bērnam? Daudzos piemēros dzejas tēli pauž dziļu filozofisku domu, gadsimtos izkristalizējušos tautas atzinumus. Vai šie folkloras paraugi būtu ietverami folkloras izlasē bērniem?

Labu atbildi uz šādiem un līdzīgiem iebildumiem devis Kr. Barons, sakārtodams «Latvju Dainu» pirmajā sējumā dziesmas par bērnu audzināšanu, kopšanu un mācību un šīs tematikas lokā izveidodams ļoti plašu nodaļu, kurā uzņemtas arī dziesmas par dabas parādībām un gadalaikiem. Par šo dziesmu nozīmi bērnu audzināšanā un mācībā Kr. Barons raksta: «Bērns vispirms vientiesīgi turas pie ārējā naivā tēlojuma, un pieaugušie tādēļ nekautrējas arī nopietnākas līdzību un satīru dziesmas bērnam iemācīt, atstādami viņu īsto saprašanu bērna tālākai attīstībai un tā iepriekš gādādami par tālākiem audzināšanas līdzekļiem [...] latvieši tik bailīgi neslēpa no bērniem arī citas lielu ļaužu dziesmas, un bērni daudz dziesmu iemācījās, iekam tie patieso dziesmu saturu pilnīgi izprata.»¹

Krājumā ievietotajās tautasdziesmās, mīklās, pasakās un jo sevišķi teikās nozīmīgs ir vareno dabasspēku un parādību cēloņsakarības tvērumi un izskaidrojums, izteikts bērnam tuvos tēlos. Šie tēli parasti ņemti no bērnam pazīstamās pieaugušo cilvēku darba dzīves. Piemēram, plašā debess un zvaigznes attēlotas kā tēva kažoks, pilns rogu, kas sabirušas kažokā, viņam rijā kuļot un vētījot labību (884, 2023, Bērze). Citā teikā stāstīts, ka no pieguļnieku ugunsкура oglēm ir cēlušās zvaigznes (1041, 141, Ogresgals). Saules stari ir zelta groži, kurus saule tur rokā, peldinot jūrā savus kumeliņus (1696, 177, Sātiņi). Kalni un lejas radušās, pēc eziša gudrā padoma saspiežot zemes ripu mazāku, lai varētu to pabāzt apakš debess (L. P. V, 50, 4, Džūkste—Pienava). Daugavu izrakuši putni un dzīvnieki kopīgā darbā (L. P. VII, 1, II, 50, Sēlpils).

Šādi parādību izskaidrojumi, no vienas puses, raksturo cilvēku domāšanas attīstības īpatnības (konkrēto domāšanu, tēlainību), zināšanu līmeni, no otras puses, attēlojot viņa fantāzijas visspēcību (iespējams ir viss — ja puikam apnīk dzīve uz mēness, viņš nolaižas pa auklu zemē), aicina cilvēku radoši darboties.

Poētisks, lielākoties personificēts ir arī dabas parādību tēlojums gadalaiku ritumā. Mīklās ziema un vasara tēlotas kā divas māsiņas, kas nekad nesatiekas: kad viena nāk, tad otra bēg (90, 1489, Medņi). Tautasdziesmās uzsvērtā vasaras (resp. pavasara) mija ar ziemu dramatisks cīņas formā: «Ziema gājā ar vasaru Aiz vārtiem kapāties» (1390, 334,

¹ Kr. Barons. Bērnu audzināšana, kopšana un mācība. — LD, I, 330. lpp.

Ēdole) vai: «Nākat, bērni, skatāties, Vasariņa ziemu kauj» (Bdz 983, 8, Cēsis).

Gadskārtu ieražu dziesmu žanra dažādos paveidos sevišķi plašs ir dziesmu cikls par vasaras saulgriežu svētkiem jeb Jāņiem. Dažās dziesmās saglabāties arī to senais nosaukums — Zāļu diena, kas labi raksturo tās svinēšanu laikā, kad vasara ir pašā plaukumā un ziedu krāšņumā: «Nāc nākdama, Zāļu diena, Tev ir daudz gaidītāju: Govis gaida zāļu kroni, Gani siera gabaliņu» (1594, 1078, Remte).

Rudens folklorā nav radis visai plašu attēlojumu, tāpat arī ziema sava sala dēļ: «Ziemelīti, ziemelīti, Kam tu bērņus saldināji? Tie, kājiņas sacēlušī, Tup mūriša galiņā» (1842, 856, Kurmene). Dažās izlasē uzņemtajās dziesmās pieminēti ziemas saulgriežu svētki, kas bērņu interesi sevišķi saistījuši ar ķekatās iešanu un īpašiem ēdieniem: «Eita, bērņi, čigānos Ziemassvētku vakarā: Dos pupiņas, dos zirnīšus, Dos cūciņas smecerīti» (935, 30894, Krustpils).

Gadalaiku tēlojums beidzas ar mīklām par Jaunogadu, ar populāro mīklu par gada iedalījumu mēnešos, nedēļās un dienās.

Nodaļā «**Kur, gallīti, tu tecēsi?**» sakopoti folkloras materiāli, kas iepazīstina bērņus ar dzīvās dabas parādībām. Par tematu izvēlēts tuvākās apkārtnes — mājas dzīvnieku, kukaiņu un mājputnu — attēlojums folklorā.

No žanru kompozīcijas viedokļa te atzīmējami daži sacerējumi, kam ir vairāku žanru specifiskās iezīmes. Sastopamas pasakas, kuru saturs izteikts ritmizēta dialoga formā:

Gailīt, kam tu vistinai aci izsiti?
— Kam man lazda bikses plēsa.
Kam tu, lazda, bikses plēsi?
— Kam man kaza mīzu grauzā. [. .]

Bdz 2209, 13, Bērzgale

Ritmizētā valodā izteikta arī pazīstamā pasaka «Pieci kaķi mežā brauca» (1748, 242, Ainaži).

Raksturīgi ir dzīvnieku un putnu «valodas» atveidojumi — to īpatnējo skaņu sakopojumi un jēdzieniski iztulkojumi, kuros izteiktas it kā dzīvnieku domas, spriedumi un vērtējumi par kādu parādību. Piemēram, izsalkuša kaķa ņaudēšanai raksturīga «n» skaņa, turpretim apmierināta murrāšana izteikta ar «r» skaņu. «Kaķis saka: «Nau peļu, nau peļu!» Kad atradis: «Irr, irri!»» (2, 1537, Cesvaine).

Izvēlēti arī daži nebeidzamo pasaku jeb pasaku brahilogismu piemēri (piemēram, «Pasaciņa par vīru un sunīti», «Šiseņi»).

Šajā un arī turpmākajās nodaļās ievietotas bērņu anekdotes, kuru pamatā ir bērna konkrētā domāšana, spēja skatīt visas dabas parādības kā dzīvas, personificētas (Anekdote par zēnu, kurš pārliecināts, ka gailis un vista aiz durvīm noklausās, ko vecāki runā par miežu sēšanu. 835, 914, Viskalī).

8, Folkloras materiālu kārtojums nodaļas ietvaros sākts ar mājas dzīvn
nieku — āža un kazas, cūkas un sivēnu, kaķa un suņa — attēlojumu.
ir Šajā grupā viens no poētiskākajiem ir kaķa tēls. Kukaiņi pārstāvēti ar
es- dzejiskiem bites, blusas un circeņa, oda, sienāža, vaboles un zirnekļa
ro- attēlojumiem. Mājputnu grupā lielākā uzmanība pievērsta vistas un gaiļa
ā: tēlu veidošanai.

ni, Nodaļa beidzas ar pasaku par mājlopu un putnu kopīgu darbu.

ma Visu šo dzīvnieceku, kukaiņu un putnu attēlojumā kopīga iezīme ir
ie, tā, ka arī viņi galvenokārt parādīti darba procesā. Kūtrajiem ikviena
asē pamācība un pamudinājums izteikts mākslinieciskā formā, piemēram,
te- «Incīt, kaķīt, Neguli krāsnī, Tavs tēvs nomira, Pelīte mutē» (772, 314,
ni, Sarkaņi).

ro Visvairāk dažādu folkloras materiālu izraudzīts, izveidojot nodaļu
«Kas kaitēja man dzīvot», kurā galvenokārt attēlots mežs, meža putni
un dzīvnieceki.

Tas ir mežs vasarā ar savām balsīm, kur «Oši, kļavi gavilēja, Vīto-
liņi čivināja» (1592, 619, Jaunpils), kas saista bērnu interesi un kur viņam
tas gribas nokļūt, lai to iepazītu: «Saule danci ritināja Liela meža maliņā;
ās Joz, māmiņa, zelta jostu, Lai es teku pulciņā» (LD 265, 3, Bērzone).

lk- Dziesmas māca saudzīgu izturēšanos pret kokiem. Aizliegums nen-
lauzt kokam zarus vai galotni, jo ar to iznīcina pašu koku, izteikts skaidrā
am dzejas formā: «Lauz, māsiņa, ko lauздama, Nelauz bērza galotnīti: Bēr-
urs ziņam daudz zariņu, Visi raud galotnītes» (1766, 3216, Viļķene).

Meža poētiskajā skatījumā visplašākā vieta ierādīta putnu dzīves
attēlojumam.

Daudzas teikas stāsta par to, kā cēlušās putnu dziesmas, un sniedz arī
viņu balss skaņu jēdzienisku iztulkojumu.

zā Poetizēto putnu vidū izceļas viens no pirmajiem pavasara vēstne-
at- šiem — cīrulis, kas ar savu skaņu, dzidro dziedāšanu un rosību palīdz
kā arājam darbos (Bdz 2729, 1, Valmiera). Kā dziesmās, tā arī citos folkloras
m, žanros liela attapība un gudrība piedēvēta pūcei (P. Šm. I, 140).

at- Putnu tēlojumā parādītas ikviena putna raksturīgākās īpašības un
kā izturēšanās veids. Tas pats metodiskais paņēmieni redzams arī meža dzīv-
m, nieku tēlojumā. No tiem īpašu ievērību izpelnīties ezis ar savu drosmi
ita un attapību, lapsa ar viltību un izmanību un zaķītis — gan ar savu bai-
ad lību, gan ziņkārību.

ie- Poetizēti parādīta skaidrā dzīve meža malā, kur kopīgā darbā pie-
ru dalās gan dzīvnieceki, gan putni:

Kas man kaiti nedzīvoti
Liela meža maliņā:
Pieci brieži man arami,
Sešas stīrnas ecējamas;
Simtiņš manim sīku putnu,
Kas daudzija velēniņas.

935, 4053, Ogre

Visos šais tautas daiļrades materiālos par dabas parādībām, augu un dzīvnieku valsti izpaužas ne vien lieliski dabas parādību vērojumi, bet arī pašu vērotāju sirsnīgā un siltā, simpātiju un apbrīnas jūtu cauraustā attieksme pret dabu. Ar šādu folkloru mācīja iemīlēt dabu.

Viena no centrālajām krājuma nodaļām ir «**Gudru ņēmu padomiņu**», kurā viskonkrētāk raksturota bērnu tikumiskā audzināšana un darba iemaņu apguve.

Galvenie bērna audzinātāji ģimenē ir vecāki: «Kas gulbīti baltu dara, Ka ne jūras ūdentiņš? Kas bērniņu labi māca, Ka ne tēvs, māmuliņa?» (848, 1367, Ārlava).

Daudzveidīgs ir bērnu un vecāku attiecību tvērums. Emocionālā tēlojumā parādītas vecāku, īpaši mātes, rūpes un mīlestība bērnu audzināšanā: «Divi bija, divi bija, Kas miedziņa negulēja: Viena bija ūdens upe, Otra meitu māmuliņa» (697, 500, Ogre).

Lielā mērā bērnu audzināšana ir atkarīga no pašas mātes gudrības, dzīves pieredzes, rakstura, darba prasmes, jo «Ne visām māmiņām Ir vienāds padomiņš» (1599, 521, Zebrene). Taču pamanīta arī citu faktoru nozīme bērnu audzināšanā: «Viens celmiņš, div' kociņi, Katram savi zari auga; Viena māte, div' dēliņi, Katram savs padomiņš» (1601, 3847, Jaunpils). Iemīlots motīvs pasakās ir par trim tēva dēliem, no kuriem viens ir tā dēvētais mulķītis — īsteni tautas tikumiski vērtīgāko īpašību pārstāvis.

Dziesmu un citu folkloras materiālu tēlojumā asi nosodīta bērnu lutināšana, kuras rezultātā izaug sliņķi jeb, tautasdziesmu terminoloģijā — netikļi: «Es tev, māmiņ, netencināju: Kam mani netikli Uzaudzināji?» (1390, 99, Ēdole) vai «Kam tu pati dubļus bridī, Mani slinku audzināji?» (1935, 5086, Grāveri). Vēl rūgtāks pārmetums izteikts satīriskā dziesmā: «Savu tēvu, māmuliņu Silītē vizināju: Kam tie mani nemācīja Ragaviņas pataisīt?» (1726, 1061, Nīgranda).

Nodaļā ievietoti daudzi piemēri, kas rāda gudrās audzināšanas saturu: «Ne sunīti kājām spert, Ne guntiņas pagalīti» (1774, 3148, Purmsāti); «Ciemā ilgi nedzīvot, Mājā bargi nerunāt» (1897, 21^a, Jaunpiebalga); «Neliedz maizes arājam, Ne savam ganiņam» (1177, 2265, Skaistkalne); «Klausīt jaunu, klausīt vecu, Mazam pāri nedarīt» (872, 5005, Kurmene); «Ai, bērniņi, ai, bērniņi, Citiem pāri nedarāt! Kā jūs paši negribat, Ka jums citi pāri dara» (279, 3237, Kosa).

Daudzu dziesmu tēlojumā bērns lūdz iemācīt viņam kādu darbu, un šī mācība allaž saistīta ar konkrēta darba veikšanu — «Māci, māte, tādu darbu, Kāda darba nemācēju: Māci vērpt, māci aust, Rakstīt baltu villainīti!» (1910, 2811, Jaunpiebalga).

Audzināšanā allaž uzsvēta smalkjūtība: «Rāj, māmiņa, kad es viena, Nerāj citu pulciņā!» (1341, 29543, Nīca).

Izlasē plaši pārstāvētas dziesmas, kurās bērns izsaka pateicību vecākiem par labu audzināšanu: «Māmiņ, tavu labumiņu Līdz mūžiņa gali-

ņam!» (1600, 26100, Vaidava) vai arī: «Paldies saku māmiņai, Vai tā dzird, vai nedzird: Ka tā mani mazu dienu Pie darbiņa radināja» (1703, 338, Vaiņode).

Nodaļa «**Balts tīrums, melna sēkla**» pēc satura ir savdabīgs iepriekšējās nodaļas turpinājums — arī te sakārtotie materiāli palīdz iegūt gudru padomiņu, mācību, vispirms mājās, pēc tam skolā.

Šīs nodaļas materiālu nav visai daudz. To vairums radies jaunākajos laikos.

Daži no izraudzītajiem piemēriem attēlo senākos (pagājušā gadsimta) lasīt mācīšanas paņēmienus mājas apstākļos. Populāri ir ritmizētā panta «Ā, bē, cē, dē, Kaķis kala smēdē» (1723, 307, Kabile) neskaitāmi varianti. Tas pazīstams arī citu tautu folklorā.

Pants īsākā vai garākā skaitījuma izmantots, mācot bērnam alfabētu. Teicēji vairākkārt piezīmējuši: «Tā zobo bērnu, kas sāk mācīties burtus un «boksterēt»» (Bdz 3615, 1, Rēzekne). Tieši nepareizās burtu nosaukšanas metodes, tā sauktās boksterēšanas dēļ lasīšanas sākumi bērniem dažkārt bija grūta māksla. Ar labsirdīgu humoru pazobots bērns, kas gauži raud, grāmatā vērdamies, jo «Grāmatā sīki raksti, Nevar drīzi izlasīt» (1602, 5178, Aknīste).

Izlasē ievietoti labi konstruēti teikumi valodas — skaidras izrunas — vingrinājumiem, tā sauktie ātrrunu piemēri. Tie veidoti, izvēloties grūtāk izrunājamus līdzskaņus un to grupējumus, piemēram, «Briedis bedrē brikšķināja» (1822, 29, Limbaži). Folkloras pierakstos atzīmēti teicēju stāstījumi, ka bērni dažkārt sacentušies, kurš bez kļūdišanās ilgāk tos noskaitīs (717, 2348, Rīga).

Bērnu folklorā laika uztveres vingrinājumiem izveidotas īpašas dziesmas, kas skaitītas bērnam, lai tas iemācītos nedēļas dienu nosaukumus. Lai tos vieglāk apgūtu, katrai dienai minēts savs paveicams darbs.

Arī pulksteņa stundu nosaukumos katras stundas apzīmējumam atbilst kāds atskaitots vārds, kas labi iegulst atmiņā.

No bagātā baznīcas dziesmu, lūgšanu un baušļu parodiju skaita izlasei izvēlēti daži piemēri, kas sevišķi izplatīti bijuši kā gadsimta sākumā, tā arī buržuāziskās Latvijas laikā, kad skolā obligāts mācību priekšmets bija ticības mācība.

Bērnu folklorā īpatnējs žanra paveids ir ar stāstījumu saistīti zīmējumi. Populārākais piemērs te ir «Punktiņš, punktiņš, komatiņš» (1850, 1438, Skrīveri).

No skolas folkloras atzīmēti atjautības uzdevumi un interesantākās bērnu anekdotes, kas liecina par bērnu domāšanas un valodas īpatnībām, gan arī raksturo sava laika skolas apstākļus.

No Folkloras sektora plašā un daudzveidīgā rotaļu un spēļu krājuma (līdz 1972. g. pierakstītas un savāktas 21 730 vienības) nodaļā «**Divi par**

maz, trīs par daudz» izraudzīts neliels skaits spēļu, kas viegli organizējamās bērnu (un jauniešu) kolektīvos.

Daļai rotaļu un spēļu, īpaši tām, kas savā sižetiskajā norisē attēlo kosmisko spēku attieksmes («Saule un mēness», «Diena un nakts»), cilvēka cīņu ar plēsīgiem zvēriem, medības un citas agrinās cilvēku sabiedrības nodarbes («Vilks un kaza», «Lūšu ķeršana», «Mednieks un zaķi» u. c.), ir sena sākotne.

Ievērojamu skaitu rotaļu un spēļu (ar variantiem kopā 77, to vidū visai daudz senu rotaļu un spēļu) Krišjānis Barons sakopojis «Latvju Dainās»,¹ atzīdams tās par godu un svētku nepieciešamu sastāvdaļu, kas cieši saistītas ar ieražu dziesmām. Šādā sakarā viņš raksta: «Rotaļās iet visvairāk pa ziemassvētkiem. Bet tas nav vienīgi noteiktais laiks rotaļāšanai, rotaļājas arī citos svētkos un visādos gados, pat bērēs (Nīcā). Bērni, zināms, rotaļājas kuru katru izdevīgu brīdi, kad viņu vairāk kopā.»²

Mūsu dienās rotaļas un spēles kļuvušas par vienu no nozīmīgākajiem faktoriem bērnu fizisko un garīgo spēju — uzmanības, attapības, gribas, drosmes un veiklības — veidošanā. Īpaši kolektīvajās rotaļās un spēlēs bērns mācās iekļauties kopīgu pasākumu veikšanā, ierobežot savas personiskās intereses. Šādās kolektīvajās spēlēs attīstās draudzīga sacensība, kas liek salīdzināt savus snieгumus ar citu veikumiem, māca kritiski novērtēt sevi, dod norādījumus, kā labāk veikt doto uzdevumu. Kolektīvās rotaļas un spēles ievada bērnu sabiedriskajā dzīvē.

Folkloras materiāli nodaļā sakārtoti četrās tematiskās grupās — pirmajā sakopoti populārākie skaitāmie panti, otrajā — spēles, kas parasti organizētas telpās, trešajā — jautājumi un uzdevumi ķīļu izpircējiem, ceturtajā — spēles ar straujām bēgšanas un ķeršanas kustībām, kas vispiemērotākas lauka apstākļiem.

Lai izvēlētos spēles sācēju, skaita īpašus ritmiskus, atskaņotus skaitāmos pantīņus. (Spēles dalībnieki sastājas rindā vai aplī, un viens sāk skaitīt kādu skaitāmo, pie ikviena vārda norādot ar roku uz katru stāvētāju pēc kārtas. Kam gadās pēdējais vārds, tam no rindas jāizstājas. Skaitīšana turpinās ar atlikušajiem. Izšķirīgā ir pēdējā reize, kad no diviem palikušajiem dalībniekiem vienam jāklūst par spēles vadītāju vai galveno izdarītāju.) Dažkārt galvenās personas izvēlas lozējot.

20. gados, kad publicēti Raiņa dzejoļu krājumi bērniem, daži krājumu dzejoliši — «Drošprātis»³, «Viens, divi, trīs»⁴ kļuva par iemīļotākajiem skaitāmajiem pantīņiem. Nedaudz folklorizējušies, tie minēti daudzos spēļu aprakstos un savākumos.

¹ LD, V. Pēterburgā 1915., 195.—242. lpp.

² Turpat, 195. lpp.

³ Viens, divi, trīs — Ko šie padarīs? Vienam, otram plauks! Pats pa ceļu šmauks... — Zelta sietiņš. Rīgā 1920.

⁴ Viens, divi, trīs — Viens tāds īss; Viens tāds pagars, Tas tas vagars. — Nāk ar koku, Sit pa roku — Bēdz! — Puķu lodziņš. Rīgā 1924.

Ikvienā spēles aprakstā minēti spēles noteikumi. Taču tie nav vie-
nīgie. Daudzām spēlēm ir visai dažādas norišu variācijas; atkarā no tām
mainījušies arī paši spēļu nosaukumi. Tā, piemēram, Kr. Barons «Latvju
Dainās» publicējis Lejasciemā pierakstītu spēli «Ar pastu braukt»¹, kurai
līdzīga ir izlasē uzņemtā spēle «Ceļotājs». Senākajam spēles variantam ir
sarežģītāka norise: vidū stāvētājam ir aizsietas acis, līdz ar to viņam ir
grūtāk notvert pastu (resp. vienu vai otru no spēles dalībniekiem, kas
pārmaina savas vietas), kuru ved no vienas pilsētas uz otru.

Ja kādai spēlei Folkloras sektora materiālos ir daudz sarežģītu va-
riantu, tad šai izlasē izraudzīti vienkāršākie piemēri, kas bērniem ļauj vieg-
lāk paturēt prātā spēles noteikumus.

Daudz folklorā ir arī jautājumu un uzdevumu ķīlu izpircējiem. Izlasē
galvenais atlases princips bija parādīt tos variantus, kas prasa atjautu,
apķērību, liek «asināt prātu».

Nodaļas nobeigumā minētas dažas tautasdziesmas, kurās cildināts
jaunatnes deju prieks un liksme.

Pēdējā nodaļā «**Viegli darbu padariju**» dažādos folkloras žanros pa-
rādītas bērnu patstāvīgā darba gaitas. Tematiski tā visciešāk saistīta ar
nodaļu «Gudru ņemu padomiņu», kurā bija izteikti galvenie jaunās pa-
audzes audzināšanas principi — mācība tikumos un darbā. Taču arī citās,
iepriekšējās nodaļās laba un rosmīga darba darītāja cildinājums bija
viens no galvenajiem motīviem.

Kā jau iepriekšējās nodaļās redzējām, pirmie bērnu darbi ir palī-
dzība vecākiem, īpaši mātei, mājas dzīvē — gatavojot ēdienu, apkopjot
telpas, auklējot mazākos bērnus.

Dziesmās minēti tādi darbi kā skaidiņu lasīšana, istabas slaucīšana,
mazāko brāļu vai māsu šupošana, ravēšana un citi līdzīgi uzdevumi, kas
pakāpeniski ievada bērnu darba dzīvē, kad tas no palīdzētāja kļūst par
atbildīgu darba veicēju.

Izcili poētiskas (ar meistariski veidotiem tēliem un bērnu psiholoģi-
jas labu izpratni) ir dziesmas, kurās raksturota bērnu vēlēšanās iesaistīties
pieaugušo darbā, viņu gatavība palīdzēt tēvam apart un noecēt rudzu
tīrumu ar kādu no saviem čaklajiem rotaļu biedriem — bitīti, vēzīti vai
skudriņu, protams, arī arklam ir jābūt tādām vilcējam piemērotam, proti,
no smilgas vai ziediem darinātam. Tas ir īsts darba entuziasms, kas te
izteikts dzejiskos tēlos.

Izvēlētajās pasakās («Rūķīši», «Gudrie amatnieki») slavināti lieliski
darba darītāji, amatnieki izgudrotāji, kas spēj gan uzcelt brīnumainas
pilis, pašūt drēbes, kuras uzvelkot mugurā valkātājs kļūst citiem nere-
dzams, gan izkalt zirgu, kas laižas pa gaisu.

¹ LD, V, 221. lpp.

Bērnu patstāvīgā darba dzīve, kā par to liecina vēstures dokumenti¹, latviešu zemnieku ģimenēs sākusies jau ar 5. vai 6. mūža gadu. No latviešu tautas paražu aprakstiem² vēl redzama apmēram šāda pakāpenība bērnu un pusaudžu ganu gaitās: gados jaunākie bērni — vecumā no 5 līdz 8 gadiem — ganījuši vai nu mājputnus, cūkas, vai aitas, bet no 9 līdz 12 gadu vecumam — visvairāk liellopus. Bieži vien, sasniedzot 12—14 gadu vecumu, pusaudzīm vajadzēja veikt pieauguša cilvēka darbus.

Folkloras sektora fondos ir daudz materiālu, sevišķi tautasdziesmu, kuros attēlota ganu dzīve ar tās priekiem un bēdām, labumiem un grūtumiem. Taču šais dziesmās (tāpat arī citos žanros) saskatāma ne tikvien ganu darba ikdiena, bet arī dzimtās zemes daba kā gana darbības pamats, fons un augsne ar savām baltābola pļāvām, zaļajām birztaļām, zilgmainajiem siliem, ar savu augu un dzīvnieku valsti. Vēl vairāk — tanīs atspoguļojas arī mūsu tautas materiālā un garīgā kultūra, tautas tiesiskie, morālie, estētiskie u. c. uzskati.

Pasakās ar savu grūtajā darbā iegūto dzīves pieredzi un atjautu sevišķi izceļas mazais cūkganiņš, ganu puika, kas gudrībā pārspēj gan pašu zemes valdnieku, gan velnu un citus mošķus («Ezītis», «Ganu puika un velns», «Kā Dundagas pils cēlusies», «Gudrās atbildes»).

Ganu folklorā atzīmējama vēl kāda raksturīga īpatnība — gados jaunāko bērnu pienākums bija labi noganīt putnus, cūkas vai aitas, bet lielākajiem ganiem bez tiešās lopu ganīšanas vajadzēja vēl strādāt kādu rokdarbu. Meitenes adīja, šuva vai izrakstīja kādu apģērba gabalu, zēni pina groziņus, vīzes, vija auklas, greba karotes. Dziesmās un pasakā «Zelta ābele» minēta līnu vai vilnas vērpšana ar vārpstu — senu mājamatniecības darba rīku.

Izlasē ievietota arī rotaļdziesma «Viens gans nomira» par mazā cūku ganiņa bērēm. Latviešu folklorā tai ir vairāki simti variantu. Humoris-tiski attēlots, kā citi gani, ganāmpulks, apkārtējie putniņi un kukaiņi piedalās bērēs turpat ganībās, veikdami katrs sev piemērotu darbu.

Krājums beidzas ar dziesmu, kurā bērns izsaka pateicību vecākiem par lietpratīgu un labu audzināšanu.

Paldies saku māmiņai,
Viegli bija auklējusi:
Viegli darbu padarīju,
Viegli laidu valodiņu.

1341, 21189, Sāviena

Visu šo nodaļu folkloras materiāli kopumā rāda, ka tauta audzinājusi jauno paaudzi ar darbu un radošam darbam.

*

¹ J. Zutis. Latvija kļaušu saimniecības sairšanas periodā un Kauguru nemieri 1802. g. Rīgā 1953., 56. lpp.; Garlībs Merķelis. Latvieši. Rīgā 1953., 44. u. c. lpp.

² 891, 142; 891, 2211; 508, 3669 u. c.

Krājuma sastādīšanai izmantoti galvenokārt Latvijas PSR ZA Andreja Upīša Valodas un literatūras institūta Folkloras sektora fondu ne-publicētie materiāli. Tie papildināti ar folkloras materiālu publicējumiem no fundamentālajiem krājumiem — Kr. Barona «Latvju Dainām» (I—V, 1894.—1915.), A. Lerha-Puškaiša «Latviešu teikām un pasakām» (I—VII, 1, 1891.—1903.), P. Šmita «Latviešu pasakām un teikām» (I—XV, 1925.—1937.) u. c.

Aiz katras folkloras vienības norādīts avots, no kura materiāls ņemts, tā dzirdēšanas vai pierakstīšanas vieta. Ja vietas norādes nav, tas nozīmē, ka tās nav bijis arī avotā.

Dziesmām un citiem folkloras materiāliem, kuru dialekta valoda pārveidota literārajā valodā, sākumā likta zvaigznīte. Vēstītājā folklorā un spēļu aprakstos nedaudziem variantiem izdarīti nelieli redakcionāli labojumi neveiklā teikumu konstrukcijā.

Izlasei pievienoti lietoto saīsinājumu paskaidrojumi, kā arī piezīmes un paskaidrojumi par īpatnējo folkloras leksiku un maz pazīstamiem etnogrāfiskiem apzīmējumiem.

Vilma Greble

LIETOTO SAISINĀJUMU PASKAIDROJUMI

- 935,9766 — Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas Andreja Upīša Valodas un literatūras institūta Folkloras sektora materiāli; pirmais skaitlis — iesūtītāja resp. manuskripta numurs, ar kuru tas reģistrēts institūta folkloras materiālu zinātniskajā fondā; aiz komata sekojošie skaitļi norāda varianta kārtas numuru manuskriptā. Burti Bb un Bdz atšķir Kr. Barona biedrības un Bērnu dziesmu manuskriptus no paralēlas manuskriptu numerācijas institūta arhīvā.
- B — Birkerti P. un M. Latviešu sakāmvārdi un parunas. Rīgā 1927.
- Br. — Mūsu tautas pasakas, I. Fr. Brīvzemnieka sakrātas. Jelgavā 1897.
- Ld — Latvju dainas. Pamatdziesmas doc. L. Bērziņa sakopojumā. I—VI. Rīgā 1928.—1932.
- LD — Latvju Dainas, Kr. Barona un H. Visendorfa izdotas. I. Jelgavā 1894; II—V. Petrogradā 1903.—1915.
- L.P. — Latviešu tautas teikas un pasakas. Sakārtojis Ansis Lerhis-Puškaitis. I—V. Jelgavā 1891.—1894.; VI—VII, 1. Rīgā 1896.—1903.
- LTD — Latvju tautas dainas. Rediģējis prof. J. Endzelīns, sakārtojis R. Klaustiņš. I—XII. Rīgā 1928.—1932.
- Ltdz — Latviešu tautasdziesmas. Izlase, I—III. Rīgā 1955.—1957.
- LTMM — Latvju tautas mūzikas materiāli. Jurjānu Andreja sakrātas un izpētītas [melodijas], II. Rīgā 1903.
- ME — K. Mīlenbaha Latviešu valodas vārdnīca, I—IV. Rediģējis, papildinājis, turpinājis un nobeidzis J. Endzelīns. Rīgā 1923.—1932.
- MEP — J. Endzelīns un E. Hauzenberga. Papildinājumi un labojumi K. Mīlenbaha Latviešu valodas vārdnīcai, I—II. Rīgā 1934.—(1946.)
- Muz. komis. mat. — Dziesmu krājums jaukiem koriem. Jurjānu Andreja red. VIII burtnīca. Rīgā 1912.
- P.B. — P. Birkerts. Latvju tautas anekdotes, I—IV. Rīgā 1929.—1930.
- P.Šm. — Latviešu pasakas un teikas. Pēc Anša Lerha-Puškaiša un citiem avotiem sakopojis un rediģējis prof. P. Šmits. I—XV. Rīgā 1925.—1937.
- Tdz — Tautas dziesmas. Papildinājums Kr. Barona «Latvju Dainām» prof. P. Šmita redakcijā. I—IV. Rīgā 1936.—1939.
- v. — variants.

LAI PĀDĪTE DIŽA AUGA

Kam bērni, tam priekš.

1900, 1019, Cēsis

Trīs gadi tētis
Līdumu līda,
Jauno dēliņu
Gaidīdams.

1152, 625, Aizpute

Tēvs ar māti strīdējās,
Pirtij malku skaldīdami:
Tēvs sacīja: arājam,
Māte: govju slaucējai.

1703, 2825, Vainode

Tēvs ar māti sarājās,
Pirtī malku skaldīdami:
Tēvs grib dēlu arājiņu,
Māte — meitu malējiņu;
Tēvs māmiņu uzvarēja, —
Tēvam bija arājiņš.

1152, 660, Aizpute

Saule vēsti atsūtīja:
Jauni radi brālīšos;
To vēl labi nezināju,
Vai brālītis vai māsiņa?

72, 11505, Alsunga

Es redzēju Daugavā
Zelta arklu ligojam;
Sit, vilnīti, maliņā,
Te būs daiļis arājiņš!

1592, 4936, Jaunpils

Uz ūdeņa ligojās
Sudrabota vērstuvīte;
Pūt, vējiņi, maliņā,
Tur būs manim arājiņš!

387, 203, Krote

Lai me nesa zelta arklu
Apkārt visu istabiņu;
Nes', Laimiņ, istabā,
Man ir jauns arājiņš!

LD 1890, Susēja

Sudrabiņa izkaptīte
Virš ūdeņa ligojās;
Pūt, vējiņi, dzen malā,
Mums ir jauns plāvējiņš!

804, 2093, Rucava

Ko tu gaidi, oša laiva,
Vītoliņa ēniņā?
— Ziemeļša vēju gaidu,
No māmiņas īrējiņa.

LD 1906, 1, Pļaviņas

Laime, laime tam puīšam,
Kas piedzima saulītē:
Tam aug rudzi, tam aug mieži,
Tam saulīte grožu vij,
Tam saulīte grožu vij,
Sudrabā mērcēdama.

353, 7289, Bārta

Laime, laime tam dēlam,
Kas piedzima saulītē:
Bauro vērši, tam arot,
Zviedz kumelji ecējot.

LD 1177, Ergeme

Labi, labi tam dēlam,
Kurš piedzima saulītē:
Tam aug kvieši, tam aug rudzi,
Tam aug bērī kumeliņi;
Tam Laimiņa grožu vija,
Sudrabā mērcēdama,
No liepiņas loku lieca,
Zelta kala kamaņiņas.

LD 1178 v., Sesava

Kur tie dzima gudri vīri,
Kur tie labi kumeliņi?
Pirtī dzima gudri vīri,
Stallī labi kumeliņi.

Bb 17, 3902, Ļaudona

Melni mani kumeliņi
Kā ūdeņa vagoliņi;
Stipri mani bāleliņi
Kā resnie ozoliņi.
Kur tie dzima stiprie vīri,
Kur melnie kumeliņi?
Pirtī dzima stiprie vīri,
Stallī melni kumeliņi.

1341, 9445, Preiļi

Dziedādama māmuliņa
Pār pagalmu pārtēcēja;
Kā tai bija nedziedāt,
Divus priekus atradusi:
Stallī jaunu kumeliņu
Apakš zaļa āboliņa;
Pirtī jaunu arājiņu
Apakš bērzu lapiņām.

1703, 2827—2828, Vaiņode

Upe nesa līgodama
Baltu linu ērkulīti;
Tec, māsiņa, ūdenī,
Noķer linu ērkulīti!

867, 3162, Aizpute

Es redzēju zelta stelles
Virš ūdeņa ligojot;
Sit, vilnīti, maliņāi,
Še būs daiļa audējiņa!

867, 6236

Uz ūdeņa ligojās
Sudrabiņa šautuvīte;
Sit, vilnīti, maliņā,
Te būs daiļa audējiņa,
Te būs daiļa audējiņa
Pa visām māsiņām!

1600, 2071, Basi

Sudrabiņa grābeklītis
Virš ūdiņa līgavāse;
Pūt, vējiņi, sit, vilnīti,
Dzen tu viņu maliņā,
Dzen tu viņu maliņā,
Mums ir jauna grābējiņa!

1600, 1052, Rucava

Laime, laime tai meitai,
Kas piedzima saulītē:
Tai Laimiņa saktas lēja,
Sudrabā mērcēdama.

LD 1176, 5, Pļaviņas

Silta saule, man dzimstot,
Laba laime dzīvojot:
Kūtī gāju govu slaukt
Deviņām slauktuvēm.

LD 1180, 1, Cesvaine

Ir kaķītis dievu lūdza,
Meitiņai piedzimstot:
Ies meitiņa govju slaukt,
Dos tam pienu palakties.

LD 1172 v., Lubāna

Es piedzimu māmiņai
Vizbulīšu laiciņā;
Visas ciema zeltainītes
Sauca mani vizbulīti.

102, 3254, Laža

Es piedzimu māmiņai,
Kad dziedāja lakstīgala;
Netrūkst dziesmu, man dziedot,
Ne valodu runājot.

1552, 38940, Malta

Es piedzimu māmiņai
Pašā ziedu laiciņā;
Pati augu kā liepiņa,
Kā ieviņa noziedēju.

94, 8874, Durbe

Es piedzimu māmiņai,
Rožu dārzu ravējot;
Man' ietina māmuliņa
Vienā rožu lapiņā.

17, 28585, Dole

Norūcās lāču māte,
Meitiņai piedzimstot:
Tur būs meita, kad izaugs,
Puišiem ceļa negriezīs!

1850, 4036, Madliena

Mīļa Māra priecājās,
Dzird meitiņas piedzimstam:
Kur meitiņas puškojās,
Tur pameta dzijas galu.

LD 1171, Ēdole

Gaiša, gaiša uguns deg
Tumšajā kaktiņā:
Tur Laimiņa mūžu raksta
Mazajam bērniņam.

LD 1196, Menģele

Man Laimīte mūžu vēl
Pie ābeles, pie liepiņas:
Kā liepai man uzaugt,
Kā ābelei noziedēt.

LD 1199, 4 v., Tirza

Bez bērna, bez prieka.

1627, 3028, Lielvircava

Viena bezdelīga neatnes vasaru;
viens bērns nav ģimene.

1865, 3941, Gulbene

DZELZU VĪRS

Viens kalējs vecuma galā ilgojies pēc dēla un beidzot nokalis sev dēlu no dzelzs, un iemetis smēdē kaktā. Rītā iegājis smēdē, atradis dēlu priekšā. Ko nu? Liek dēlam kalt ar dižāmuru. Bet dēls kā liek pa laktu, lakta zemē iekšā. Nu dēls nokalis divi podi smagu vāli un gājis pasaulē. Gājis — saticis vīru, kas vienā rāvienā resnu priedi izrauj ar visām saknēm. Vaicājis, kā viņu saucot.

«Kokurāvējs esmu,» tas atteicis, «bet kā tad tev vārds?»

«Es esmu Dzelzuvīrs,» kalēja dēls atbildējis, «un tev jānāk man līdz!»

Labi. Gājuši — satikuši tādu, kas ar krūtīm kalnus gāzis lejā, tas bijis Kalnugāzējs. To lai paņēmuši līdz un tad iegājuši vienā muižā. Tur divi no viņiem aiziet medīt, trešais nokauj vērši un vāra ēdienu. Kamēr vāra, atnāk sprīdi garš vīriņš ar olekti garu bārdu. Siena kaudze tam uz galvas, katrā padusē liela ūdens muca, un sāks kopt muižas vēršus. Apkopj — nāk iekšā pie vārītāja, uzsāk ķildu. Nu cīnās abi. Bet mazais Kalnugāzēju ievēl lielā pagrabā, aiztaisa lūku ciet un uz lūkas uzvel lielu akmeni, tad, apēdis visu vērši, atkal pazūd. Ar lielām mokām pārnācēji izdabūja Kalnugāzēju no pagraba ārā. Otrā dienā Kokurāvējam gluži tāpat iziet. Bet trešā dienā Dzelzuvīrs mazajam Garbārdim iespīlē bārdu klucī, tas raujas, raujas un pazūd ar visu kluci alā. Nu laiž alā Kalnugāzēju, valgā iesietu, Garbārdim pakaļ. Bet Kalnugāzējs aiz bailēm pusceļā kustina valgu, lai velk atpakaļ. Izvelk: kas tur esot bijis? Šis saka:

«Tur nāk karsta versme pretim.»

Ar Kokurāvēju tāpat notiek, tam arī karsta versme. Nu sējās Dzelzuvīrs valgā un, par versmi nebēdādams, nolaižas dibenā. Dibenā Dzelzuvīrs atrod trīs meitas. Tās pamāca, ka velna guļamā istabā katrpus gultas pagalvja esot trauks: pa labai rokai tai traukā stipruma dzēriens, pa kreisai — nestipruma. Tos lai pārmainot. Uz loga esot bumbas, lai mēģinot, vai ar tām varot rotāties. Mēģinājis — nejaudājis bumbas cilāt. Nu dzēris stipruma dzērienu, kamēr spējis. Pēc tam viņš cīnās ar velnu un nonāvē to. Nu uzvelk meitas augšup, bet Dzelzuvīrs paliek alā. Viņš staigā šurpu turpu, ierauga mazo Garbārdi pie klūča un saka tam, lai nesot viņu no šīs pekles ārā. Tas nenes. Ka nenes, šis kauj. Tad mazais tomēr iznes Dzelzuvīru. Tagad Dzelzuvīrs atrod savus biedrus vienā pilī ar izglābtajām meitām. Bet, ieraudzījuši Dzelzuvīru nākam, tie lec pa logu ārā un nositas. Nu Dzelzuvīrs dzīvo pilī laimīgi.

L. P. VII, II, 18, III, 1, Džūkste—Pienava

Man zilīte vēsti nesa:
Jauni radi bāliņos;
Es nestilu negājusi,
Kviešu maizes nenesusi.

1730, 69347, Lejasciems

Es prieciņu nevarēju,
Brāja duru daiedama:
Atradusi bāliņam
Jaunu kārtu šūpulīti.

1667, 716, Sabile

Namiņš kūp, namiņš kūp,
Bāliņš dara alutiņu;
Liec, tautieti, zelta loku,
Dar' sudraba kamaniņas!
Man zilīte vēsti nesa:
Bāliņos jauni radi.

72, 5774, Cesvaine

Es piedzimu māmiņai
Bez vārduņa, bez krekliņa;
Ja būs laba krustamāte,
Dos vārduņa, dos krekliņa.

102, 3253, Laža

Lasītus ļautiņus
Kūmām ņēmu,
Kas var uguni
Saujā nest.

1667, 875, Sabile

Ņemat mani kūmībās,
Man šķīrās, man vedās;
Ne man klupa kumeliņis,
Ne man juka valodiņa.

LD 1305, Cīrava

Tādam bija kūmās iet,
Kas varēja izstaigāt;
Svēti bija kūmu taki,
Dārga pādes dvēselīte.

LD 1303, Vidzeme,
Kurzeme

Kūmām gāju, neliedzos,
Savam radu bērniņam:
Tas man bija liels godiņis,
Kad pādīte pretī tek.

LD 1295 v., Kazdanga

Ai, dieviņi, ai, dieviņi —
Brālīts mani godināja:
Pirmo reizi kūmās lūdza,
Liek manā vārdiņā.

1207, 34, Turlava

Negāju neskaista
Kūmiņās:
Ielēcu pūrā,
Izlēcu skaista,
Tad gāju brāļam
Kūmiņās.

1730, 61598, Birži

Kūmās iedama,
Rozīti stādu,
Lai mana pādīte
Kā roze zied.

1198, 6392, Nīca

Kūmās iedama,
Kažoku vilku;
Lai aug pādei
Sprogaini mati.

LD 1319, Vidzeme,
Kurzeme

Kūmām iedama,
Pār sliekusni lēcu;
Drīz lēcu namā,
Drīz istabā:
Lai mana pādīte
Priekš gada staigā,
Priekš gada staigā,
Priekš gada runā,
Priekš gada māmiņai
Skaidiņas lasa.

LD 1391, 2, Kandava

Šorīt muti nomazgāju
Zeltītā bļodiņā:
Pāde vārdu dabūjusi
Zeltītā grāmatā.

935, 22521, Ropaži

Dziedi skaņi, leci augsti,
Nesot bērnu istabā:
Lai pādīte diža augs,
Gudru ņēma padomiņu.

717, 2268, Rīga

Drīz gāju namā, drīz istabā,
Pus plāna namā, pus istabā:
Lai mana pādīte pusgada staigā,
Pusgada staigā, līdz gadam
runā.

LD 1391, 1, Nīkrāce

Drīz iešu namā,
Drīz istabā,
Drīz teikšu bērniem
Pādītes vārdu.

1152, 630, Aizpute

Citi bērni vaicāja,
Kas lelei vārda?
Ja sola šūpot,
Tad teikšu vārdu. —
Lellīti aiznesu,
Jānīti pārnesu.

LD 1397, 1, Renda

Aizveda lellīti,
Pārveda Ilzīti;
Augs liela meitiņa,
Būs siena grābēja.

1800, 1942, Laši

Audz, mana meitiņa,
Manā dabā:
Aud sagšas, villaines,
Velēji balti!

572, 44109, Nīca

Audz, mana pādīte,
Audz labi tikuse:
Aud sagšas, villaines,
Velēji baltas!
Neiesi ciemā
Padomu prasīt.

1198, 3428, Nīca

Audzi tāds, mans pādīte,
Kādi tavi bāleliņi:
Ne bārās, ne kāvās,
Ne krogū piedzērās.

935, 22527, Ropaži

Dod, dieviņ, pādai
Kūmiņas laimi:
Draugam dot,
Ne draugu lūgt,
Ar vecu sēkliņu
Zemīti sēt.

LD 1447, Renda

Dievs dod man kalnā kāpt,
Ne no kalna lejiņā;
Dievs dod man otram dot,
Ne no otra mīļi lūgt.

LD 1448, Sece

Es nenācu kristībās
Savu miegu izgulēt;
Nācu ēst, nācu dzert,
Nācu koši padziedāt.
1198, 2856, Nīca

Lūdzama, kūmiņa,
Vāk galdu zemē!
Sāks mana pādīte
Karotes prasīt.

LD 1476, 2, Kuldīga

Visi darbi padarīti,
Div' darbiņi nedarīti:
Vēl nav mesta pādei nauda,
Vēl pādīte nedīdīta.

353, 3544, Bārta

Dod, māmiņa, manu tiesu,
Līdz saulīte nenogāja:
Laid man savu pādenīti
Ar saulīti dancināt.

1726, 879, Nīgranda

Kūmiņas, kūmiņas,
Daudzinām pādi,
Raud mūsu pādīte
Nedaudzināta!

1955, 4007, Rucava

Eima, kūmas, padancot
Ustabiņas vidiņā:
Lai tas mūsu krustdēliņš
Drīzi tek kājiņām.

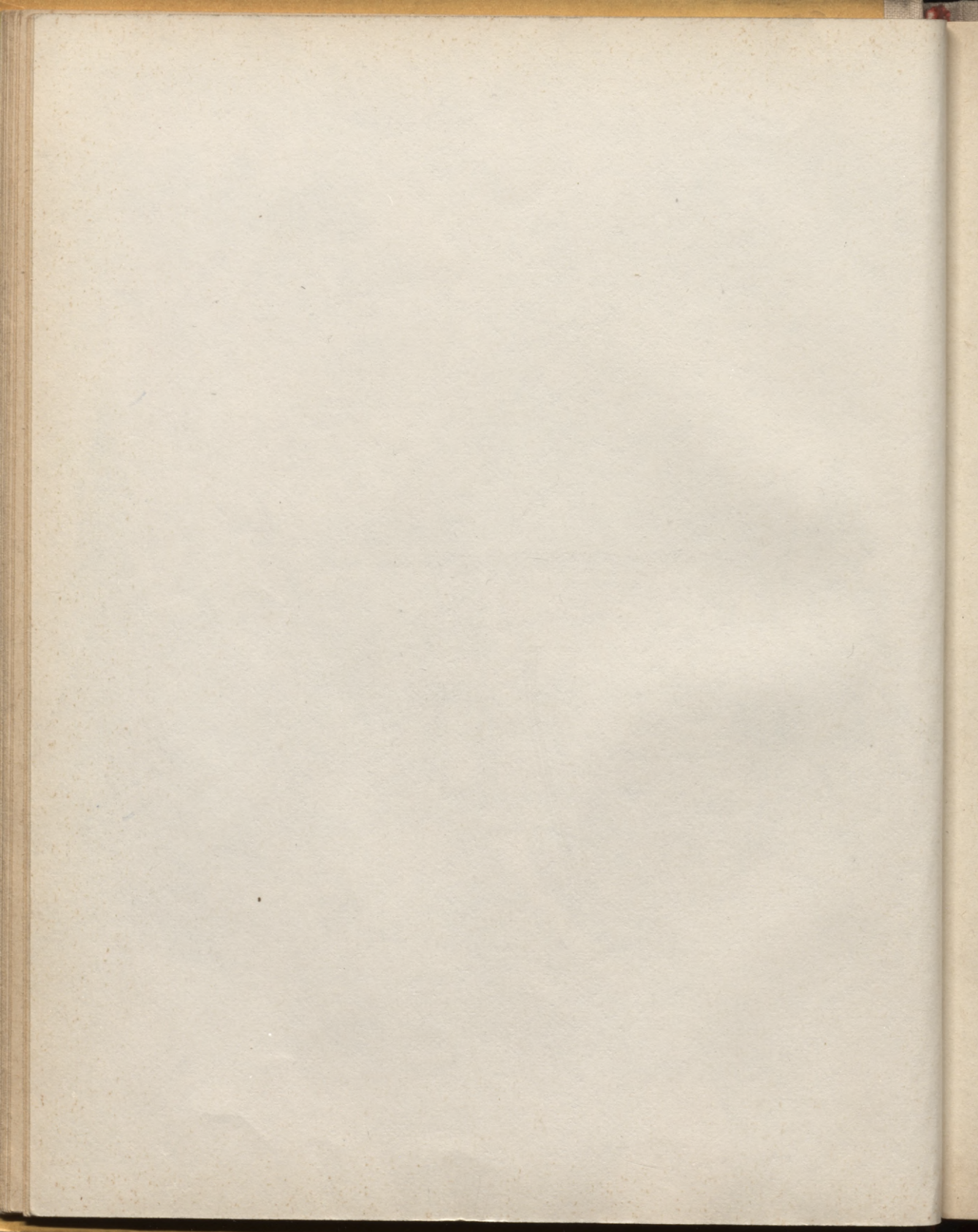
LD I, 186. lpp., Vecpiebalga

Kur mani zābaki
Sudraba piešiem?
Tad iešu plānā
Ar pādi dancāt.

102, 6312, Saka

Es kupla kūmiņa
Kā kupeniņa:
Pus svārku namā,
Pus istabā;

Vēl svārka stērbele
Aiz nama durvu.

1090, 48, Nīca

Es šodien uzsasedzu
Lielu rakstu villainīti:
Lai aug mana krustmeitiņa
Lielu rakstu rakstītāja,
Lielu rakstu rakstītāja,
Grāmatīņas lasītāja.

LD 1312, Cēsaine

Es savu pādi
Raibā tinu:
Augs liela, būs gudra,
Būs rakstītāja.

LD 1501, Kuldīga

Es savai pādītei
Sudrabiņa jostu jožu:
Lai tā auga tieva, gara,
Smalk' audekla audējiņa.

LD 1502, Pļaviņas

Izcēlu ozolu
Plāniņa vidū
Ar visi zariņi,
Ar pazariši.

1152, 621, Aizpute

Izcēlu liepiņu
Plāniņa vidū:
Lai mana pādīte
Kā liepa auga.

LD 1519, Tāši

Ciniši, cērpīši,
Nost no kājām!
Es iešu dancāt
Ar savu pādi.

1207, 42, Turlava

Plandietiesi, mēji svārki,
Nu jums vaļa plandīties:

Sen bijāt gulējuši,
Šo godiņu gaidīdami.

1850, 8950, Kalvene

Es, pādīti turēdama,
Visu labu apcerēju:
Lai tā auga skaidra meita,
Visa darba darītāja.

LD 1360, Rāva

Es, pādīti dīdīdama,
Puķes spraudu azotē:
Lai tā auga mana pāde
Kā puķīte dārziņā.

1090, 43, Nīca

Paldies saku māmiņai,
Ka Ieviņu vārdu lika:
Kad atnāca pavasaris,
Visi līci balti zied.

LD 1403, Vidzeme,
Kurzeme

Paldies saku māmiņai,
Kas Jānīti vārdā lika:
Kad atnāca Jāņa diena,
Visi Jāni daudzīnāja.

LD 1401, Mālpils

Ai, pādīte, sīka, maza,
Tavu gudru padomiņu:
Sacerēji ar māmiņu
Tādu liksmu vakariņu.

1014, 5173, Turlava

Ar sienu kaisīju
Kūmiņu istabu:
Augs liela meitiņa,
Sieniņa grābēja.

1835, 3851, Matkule

Zilēm kaisīta
Kūm' istabiņa;
Kur kāju speru,
Tur zīle rit.

LD 1520, Kābīle

Kūmām iešu, neliegšos,
Kūmām mani aicināja:
Kūmu galdi izrakstīti
Vanadziņa nadziņiem

LD 1293, Vidzeme,
Kurzeme

Šādi galdi, tādi galdi
Komu galdu nepanāca:
Komu galdi vaskiem sisti,
Klāti baltiem linautiem.

LD 1423, Lazdona

Sāta māte, Gausa māte,
Nāc ar sātu istabā!
Nu māmiņa galdu klāja
Pirmajam dēļiņam.

LD 1416, 1, Ikšķile

Ko mēs laba vēlēsim
Tam mazam bērniņam?
Simtiem govju, simtiem vēršu,
Simtiem bērū kumeliņu.

LD 1451, Vidzeme,
Kurzeme

Lai aug manis kristabērns,
Kā es pate, kristamāt':
Smalka darba darītāja,
Grāmatiņas lasītāja.

191, 2369, Lubāna

Audz, mana pādīte,
Audz manāi laimēi:
Jem manu dabiņu,
Jem tikumiņu!

LD 1455, Cīrava

Es pādīti dancināju,
Augsti rokas cilināju:
Lai pādīte diža auga,
Nēma gudru padomiņu.

1244, 1083, Alsunga

Es, pādīti dīdīdama,
Augsti rokas cilināju:

Lai tā auga skaidra meita,
Skaidra darba darītāja.

LD 1538, Dunalka

Pādīti dancinu,
Šautuve rokā:
Lai mana pādīte
Raib' audējiņa.

LD 1550, Kandava

Pādīti dancinu,
Kaplītis rokā:
Lai mana pādīte
Liels dravenieks.

LD 1549, Kabile

Ar sauli, pret sauli
Pādīti didu:
Lai mana pādīte
Kā saule staigā.

LD 1533, Vidzeme,
Kurzeme

Kur likšu pādīti
Izdīdījusi?
Vai došu tēvam,
Vai māmiņai?
Tēvam nedošu —
Tam cietas rokas;
Māmiņai, tai došu —
Tai mīkstas rokas;
Tai mīkstas rokas
Kā spilventiņi.

1190, 2523, Rucava

Kur likšu pādīti
Izdancinātu?
Māmiņas gultā,
Kājgalē.

72, 13022, Alsunga

Es pādīti izšūpoju
Pirmo reizi šūpulē:
Oša kārte, vara virves,
Sudrabiņa šūpulīts.

1242, 6376, Alsunga

Kūmiņas, kūmiņas,
Pie pagastiņa!
Rudeņa laiciņš,
Pagasta vajag.

LD 1739, Vidzeme,
Kurzeme

Lieli, mazi, jauni, veci,
Kopā visi naudas mest!
Še šūpliša dibinā
Guļ naudiņas tērētājs.

LD 1741, Liezēre

Krustiņi, brālīt,
Met dālderīti!
Tu sauci rītā,
Tu vakarāi:
Māsiņu mīlā,
Pūt uguntiņu,
Pūt uguntiņu,
Pataisi cisas!

LD 1745, 6, Ērgļi

Nāc, bērna tētīt,
Naudiņas mest!
Tu sauksi rītā,
Tu vakarā:
Nāci, meitiņ,
Kājiņu aut,
Nāci, meitiņ,
Uguni uzpūst!

LD 1745, Liezēre

Iedevu pādei
Nešūtu kreklu;
Pats devu dziedziņu,
Pats adatiņu:
Lai šuja pādīte
Izrakstīdama.

LD 1805, Alsunga

Uzlieku pādītei
Nešūtu kreklu,
Lai šuva krekliņu,
Diž' izauguse.

LD 1804, Cīrava

Teciņus tecēju
Aitiņu stallī:
Zināju, pādītei
Zeķītes vajag.

1198, 1377, Nīca

Es savai pādītei
Baltas zeķes noadīju;
Baltas zeķes noadīju,
Melnus šuvu zābaciņus.

1152, 675, Aizpute

Še, pādīte, raibi cimdi,
Ieliec pūra dibenā;
Ieliec pūra dibenā,
Mācies citus noadīt!

1706, 1155, Tadaikši

Došu, došu pādītei,
Ko es biju solījusi:
Došu smalku linu kreklu,
Pilnu sauju sudrabiņa.

LD 1800, Priekule

Šodien kūmām
Dzerama diena,
Vakar vārdu
Meklējām;
Tek upe caur namu,
Caur istabiņu,
Tā tek govīs
Pādīņas stallī.

102, 6316, Saka

Nu jūs, kūmiņas,
Ēdušas, dzērušas;
Nu eita mājā
Darbiņa strādāt!

1703, 2975, Vaiņode

Iesim, kūmas, mēs projām,
Vilksim bērzu istabā:
Lai izauga mūs' pādīte
Zemes bērza kuplumiņu.

LD 2023, Renda

Nebij man šai ciemā
Ne sunīša dzinējiņa;
Nu man tika krustabērns,
Nu būs vārtu vērējiņš.

53, 472, Gaujiena

Ardieviņu, ardieviņu,
Man ciemā pādēniņš!
Kur iedama, tecēdama,
Aiznesišu kukulīti.

1152, 641, Aizpute

Tec, pādīte, atver vārtus,
Redz, kur nāk krustatēvs;
Zirgu ved rociņā,
Cepurīte padusē.

LD 1834, Pļaviņas

Rīb zemīte, čakst lapiņas,
Nu nāk mana krustamāte;
Nu nāk mana krustamāte,
Kā ieviņa ziedēdama,
Kā ieviņa ziedēdama,
Nesa baltu villainīti.
Dieviņ, dodī tādu prātu,
Ka man segtu mugurā!

1190, 2987, Rucava

Kas tur spīd, kas tur viz
Viņā kalna galiņā?
Nu nāk mana krustamāte,
Zelta roze rociņā,
Zelta roze rociņā,
Villainīte padusē.

867, 6311

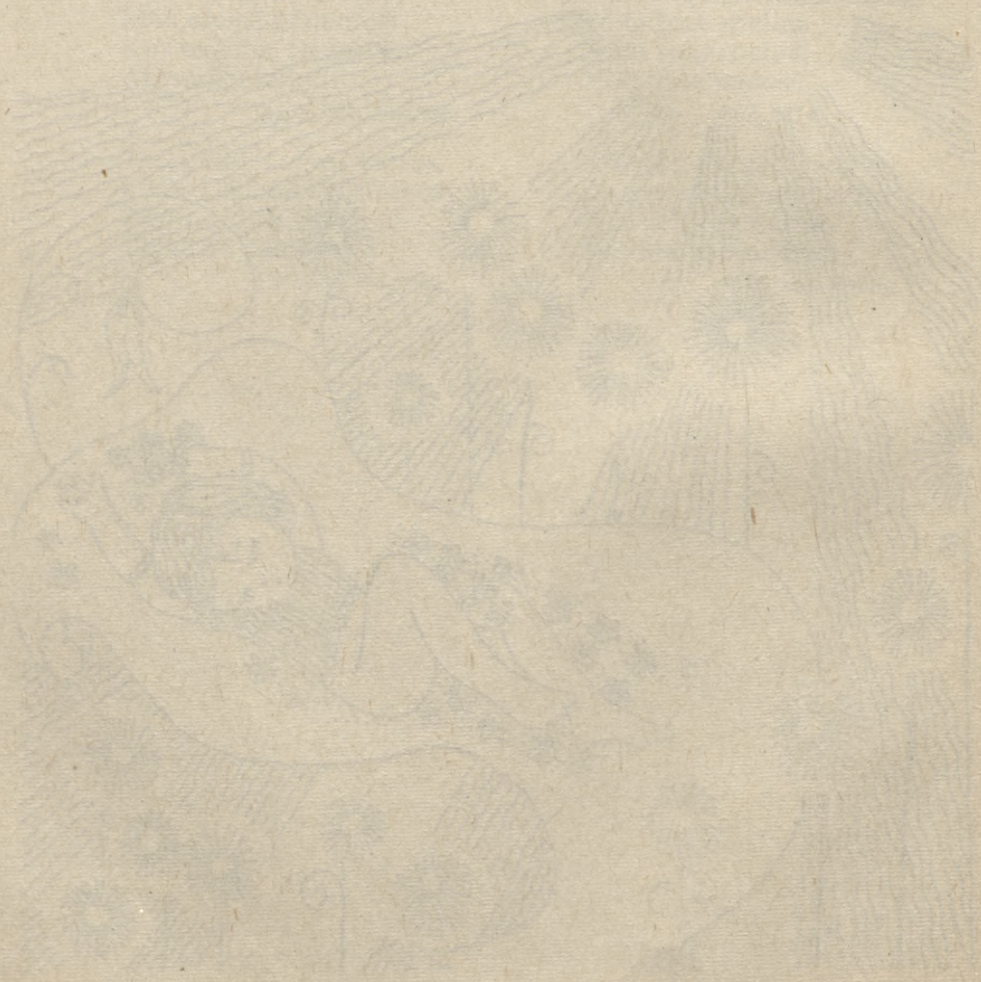
Krustamāte man iedeva
Dancojamu rinduciņu;
Tīru zeltu sametusi,
Sudrabiņu ieaudusi.

1144, 107, Kabile

AIJĀ, ŽŪŽU, LĀČA BĒRNI

ALPHABET. FACIA. LIBRI.

*Kar, māmiņa, šūpulīti,
Kar pie loga saulītē!*
1696, 3711, Sātņi

Man' māmiņa tā auklēja,
Kā saulīte zirņu ziedu:
Ietīdama, iztīdama
Baltos linu palagos.

LD 3023, 1, Dūre

Ļaudis prasa gudru vīru,
Kur ņemsim gudrus vīrus?
Nule māte pakārusi
Gudra vīra šūpulīti.

1654, 5953, Viesīte

Gudru vīru, gudru vīru,
Gudru vīru daudz vajag;
Kariet, mātes, šūpulīšus,
Audzināti gudrus vīrus!

1414, 998, Naukšēni

Šūpulītis palīdzēja
Māmiņai audzināt:
Kur iedama, tecēdama,
Ieliek bērnu šūpulī.

622, 1267, Cēsis

Bajāra zirgs ar kājām uz augšu. —

Šūpulis; zirga kājas — šūpuļa auklas,
kas piestiprinātas pie šūpuļa liksts.
356, 188, Makašēni

Četras kājas kumeļam,
Augšpēdus danco. —

Šūpulis šūpojot. 668, 3695, Ivande

Dzīvs būdams, zaļu kroni nesu,
Nomirdams — dvēselīti. —

Šūpulis. 929, 53103, Blome

Mežā dzimis, mežā audzis,
Pārnāk sētā — auklē bērnus. —

Šūpuļa liksts. 527, 33664, Latgale

Kā sirdi mīlo, kā zagli sien. —

Mazu bērnu tin autiņos. 941, 3862, Platone

Kā zagli sien, kā brāli raisa. —

Mazs bērns jostiņā. 840, 328, Gulbene

Mazs nejēga zirgu jāj
Ar četrām pavadām. —

Bērns šūpulī. 231, 789, Iecava

Ošīts zviedz,
Liepa ligojas;
Visiem dzirdēt,
Vienam zināt. —
Bērns raud,
Liksts lokās;
Visi dzird,
Māte zina.

1311, 4402, Viļaka

Es savam bāliņam
Rīgā pirku šūpulīti:
Zelta striķi, vara likste,
Sudrabiņa šūpulīts.

668, 8690, Ivande

Kar, māmiņa, šūpulīti,
Kar pie loga saulītē!
Lai es augu rakstītāja,
Grāmatiņu lasītāja.

1773, 10, Tāši

Pavaicāju māmiņai,
Kāda koka liksti cirst?
— Ja meitiņa, tad liepiņas,
Ja dēliņis, tad ozola.

LD 1676, Nitaure

Kar, māmiņa, šūpulīti,
Kar pie loga saulītē!
Kur iedama, tecēdama,
Pašūpošu bāleliņu.

1704, 5762, Medze

Kar, māmiņa, šūpulīti,
Kar pie loga saulītē!
Lai es savu mūžu gāju,
Kā saulīte vizēdama.

828, 1045, Velķi

Nāc, parādi, saimnieciņ,
Kur kārsim šūpulīti?
Kalpa vīra bērniņš bija,
Tam nav savas istabiņas.

LD 1697, Ērgļi

Kar, māmiņa, šūpulīti,
Kar pie loga saulītē!
Lai es augu daiļa meita,
Daiļa darba darītāja,
Daiļa darba darītāja,
Daiļu runu runātāja.

1696, 3711, Sātiņi

Miļa mana māmuliņa
Mani mīļi audzināja:
Tina linu palagos,
Liepā kāra šūpulīti.

LD 1708, Sesava

Kar, māmiņa, šūpulīti,
Kar liepā, ābelē!

No liepiņas ziedi bira,
No ābeles āboltiņi.
935, 8714, Lubāna

Kar, māmiņa, šūpulīti
Ozoliņa galiņā!
Kad tu pati nepatāpi,
Lai šūpo Vēja māte.
1200, 2401, Vārme

Kar, māmiņa, šūpulīti,
Kar vītola pazarē!
Lai es augu tik lokana
Kā vītola pazarīte.
8, 1844, Lielaucē

Kar, māmiņa, šūpulīti
Kalniņā, vējiņā!
Ja nav cita šūpotāja,
Lai šūpoja Vēja māte.
375, 4434, Skujene

Mana balta māmuliņa
Mani baltu audzināja:
Apvilksu baltu kreklu,
Ieliek zelta šūpulī.
609, 1681, Vērgaļi

Laižat mani aplūkot,
Vai ir vieglis šūpolīts?
Ja ir vieglis šūpolīts,
Tad laimīga dzīvošana.
LD I, 174. lpp., Ērgļi

Mana balta māmuliņa
Mani balti audzināja:
Kāra vieglu šūpulīti,
Lika gudru padomiņu.
929, 52839, Svēte

Neliec mani, māmuliņ,
Bez ziediņa šūpulī!
Liec maizīti, liec naudiņu,
Liec gudro padomiņu!
1341, 12991, Galēni

Neliec mani, māmuliņa,
Bez ziediņa šūpulī!
Kad nav zelta, sudrabiņa,
Liec maizītes garoziņu!
713, 220, Cesvaine

Neliec mani, māmuliņa,
Bez ziediņa šūpulī!
Liec puķītes, liec rozītes,
Liec gudro padomiņu!
958, 5422, Kazdanga

Dievs man deva krustabērnu
Pašā ziedu laiciņā;
Es noviju šūpulīti
Visādiem ziediņiem:
Magoniņu vietu taisu,
Rožu klāju paladziņu.
1400, 19935

Čuči, guli, mazbērniņ,
Šūpuliņa dibenā!
Es tecēšu puķītēs,
Es tev puķes salasišu,
Es tev puķes salasišu,
Izpušķošu šūpulīti:
Visapkārt sikas rozēs,
Vidū kupla magoniņa.
954, 6884, Jūrkalne

Guli, guli, mazā māsa!
Es tev puķes salasišu,
Es tev puķes salasišu,
Appušķošu šūpulīti:
Vienu zilu, vienu baltu,
Trešo raibu magoniči.
1772, 6847, Gavieze

Čuči, guli, mazbērniņi,
Līdz puķītes salasišu,
Citas zilas, citas rudas,
Citas baltas vijolītes.
1955, 12402, Kazdanga

Čuči, guli, man' galviņa,
Es tecēšu puķītēs.
Kad puķītes salasišu,
Šūpulīti izpušķošu:
Dzelteniem vizbuliņiem,
Bezdelīgu actiņām.

1935, 362, Kuldīga

Māsiņ', zelta drostaliņa,
Guļ sudraba šūpulī;
Zelta kārts, vara virve,
Sudrabots šūpulītis.

609, 2808, Vērgaļi

Maza, maza meitenīte
Guļ sudraba šūpulī;
Nāks tautiņas, dos naudiņu,
Ņems ar visu šūpulīti.

926, 1874, Virbi

Maza, maza es gulēju
Šūpulīša dibenā;
Jau tie tautu kumeliņi
Mauru mina pagalmā.

1600, 24563, Kosa

Māsiņ', zelta drostaliņa,
Guļ sidraba šūpulī;
Dod, tautietī, simtu māрку,
Ņem ar visu šūpulīti!

1935, 10055, Apriķi

Šūpo mani, māmuliņe,
Vizulišu šūpolīl
Nāks tautiņas, dos naudiņu,
Ņems ar visu šūpolīti.

828, 22573, Jumurda

Šūpo mani, māmuliņa,
Liepu ziedu šūpulī!
Lai es tevi tā mīloju
Kā saulīte liepu lapu.

1968, 3119, Tērvete

Sīka, maza es gulēju
Ozoliņa šūpulī;
Jau tie tautu kumeliņi
Dūksti mina pagalmā.

1268, 98, Lizums

Šūpo mani, māmuliņa,
Baltā liepu šūpulī!
Dos tautiņas simtu māрку,
Ņems ar visu šūpulīti.

1106, 222, Snēpele

Šūpo mani, māmuliņa,
Ievu ziedu šūpulī!
Kad izaugšu liela meita,
Lakstīgalu pārdziedāšu.

1748, 1926, Ainaži

Šūpo mani, māmuliņa,
Lakstīgalas šūpulī!
Lai es varu tā dziedāt,
Kā dziedāja lakstīgala.

804, 3634, Ārlava

Šūpā mani, māmuliņe,
Lakstīgalas šūpulī!
Lai man arī tāds balsiņis,
Tāda jautra valodiņa.

1824, 531, Alsunga

Šūpo mani, māmuliņe,
Lakstīgalas šūpulī!
Lai es augu tik priecīga
Kā priecīga lakstīgala.

LD 97 v., Bauska

Šūpo mani, māmuliņe,
Lakstīgalas šūpulī!
Lai es augu daiļa meita,
Daiļu dziesmu dziedātāja.

717, 2296, Rīga

Gudra bija vālodzīte,
Bērzā kāra šūpulīti:

Lai šūpoja, lai auklēja,
Vēja māte pieiedama.
LD 2060, Bērzone

Šūpo mani, māmuliņa,
Vālodzītes šūpulī!
Lai es loku valodiņu,
Kā locīja vālodzīte.
Bdz 1833, 11, Mālpils

Šūpo mani, māmuliņa,
Vālodzītes šūpulī!
Lai es augu tautiņām
Skaistu dziesmu dziedātāja.
1955, 10087, Nīca

Aijā, aijā, mazbērniņ,
Kārklā kāru šūpulīti;
Iztek lapsa, paņem bērnu,
Atstāj tukšu šūpulīti.
Bdz 994, 6, Rīga

Steidzies, mana māmuliņe,
No druviņas sētiņā!
Tavs dēliņš, mans brālītis
Gauži raud šūpulī.
1805, 5274, Priekule

Nāc, māmiņa, kad es saucu,
No tā miežu tīrumiņa!
Tavs dēliņš, mans bāliņš
Gauži raud šūpulī.
549, 766, Zalve

Nāc mājā, māmuliņ,
Visi bērni tevi gaida!
Cits raudāja šūpulī,
Cits, ielīdis kaktiņā.
Bdz 1860, 9, Vecpiebalga

Māte, māte, nāc mājās,
Visi tavi bērni gaida!
Dižie gaida pie vārtiem,
Mazie gaida šūpulī.
Bb 18, 113, Gudenieki

Čuči, guli, mazbērniņ,
Pārnāks māte vakarā!
Pārnākdama atnesīs
Baltas maizes kukulīti.
1208, 1583, Gudenieki

Čuči, guli, mazais bērniņ,
Pārnāks māte vakarā!
Pārnākdama pārnesīs
Divi balti kukuliši;
Vienu dos bērniņam,
Otru — bērna auklītim.
1601, 3353, Jaunpils

Žūžū, maģs bērns,
Kas tev kait,
Tev vāra biezputru,
Kas man dos?
Man būs katliņa
Padubenītes.
LD 2086, Alsunga

Eijā, kušu, mazie bērni,
Kaķi putru apēduši!
Kaķi putru apēduši
I podiņu sasituši.
1700, 4293, Jaunpiebalga

Ējū, uču, mazi bērni,
Inči putru apēduši!
Tā nebija inču vaina,
Tā bij paša auklētāja.
1730, 15340, Tirza

Čuči, guli, mazais bērns,
Kaķi putru apēduši!
Kaķi putru apēduši
Un podiņu saplēsuši;
Tā nebija kaķa vaina,
Tā bij paša aukļa vaina.
706, 161, Vecpiebalga

Aijā, žūžu, mazi bērni,
Lai tek lieli kājiņāmi;
Lieliem kājas nepiekusa
Kā maziemi bērniņiem.
Bdz 1748, 8, Rīga

Čuči, guli, mazie bērni,
Lielie tek kājiņām;
Mazie bērni braukšus brauc,
Lielie tek nopakaļ.
848, 297, Ārlava

Čučāt, gulāt,
Mazie bērniņi;
Lai tie lielie
Darbiņus dara.
529, 177, Bērzaune

Čučat, gulat,
Mazie bērni;
Lai tek lielie
Kājiņām,
Cūciņas ganīt,
Sprungulišus lasīt,
Maziem bērniņiem
Putriņas vārīt.
LD 2104, Ainaži

Čučat, gulat, mazie bērni,
Lai tek lielie kājiņām;
Kad tie lieli izauguši,
Tad būs miežu plāvējiņi.
Bdz 208, 3, Pampāji

Pele dara ragutiņas
Visapkārti šūpuļami:
Saldu miegu vizināt
Tam maģam bērniņam.
72, 12622, Alsunga

Kur tu teci, miega pele,
Ar ozola vācelīti?
— Ciemā teku miegu nest
Mazajam bērniņam.
384, 5267, Sloka

Kur, pelīte, tu tecēji
Ar to liepu vācelīti?
— Ciemā teku miegu nest
Mazajam bērniņam.

Sanesišu saldu miegu,
Gulēs' pati pagalvī.
997, 8927, Ugāle

Velc, pelīte, saldu miegu
Mazajam bērniņam:
Caur rijiņu, caur piedarbu,
Caur to salmu gubenīti.
1600, 3330, Gaujiena

Velc, pelīte, saldu miegu
Mazajam bērniņam:
Caur zemīti, caur saknīti,
Caur šūpuļa pagalvīti.
1900, 1741, Cēsis

Velc, pelīte, saldu miegu
Mazajam bērniņam:
Caur ceplīti, caur krāsnīti,
Caur šūpuļa pagalvīti.
1651, 3129, Vecsaule

Atvelc, pelīte,
Bērnām miedziņu:
Caur klēti, caur namu,
Caur istabiņu,
Ielieci bērnam
Šūpuļa galā!
LD 2054, Ergļi

Atvelc, pelīt, saldu miegu
Mazajam bērniņam!
Atvilkusi saldu miegu,
Guli pati pagalvī.
1910, 3057, Jaunpiebalga

Velc, pelīte, saldu miegu
Mazajam bērniņam.
Savilkusi, sanesusi,
Ieliec šūpa galiņā.
Ielikdama piesaciņa:
«Gul līdz rītam, vakaram!»
LTMM 76. lpp.

Velc, pelīte, bērnam miegu,
Kur incītis neredzēja:
Caur ceplīņu, caur namiņu,
Caur šūpuļa pagalviņu:
Caur šūpuļa pagalviņu
Mazajās actiņās.
Ja tu cieti nesavilksi,
Es iedošu incītim:
Incīts tavus mazos kaulus
Pa vienam skripšķinās.

848, 3287, Ārlava

Pele brauc, rati čīkst
Ar to miega vezumiņu;
Brauc, pelīte, mūs' mājā,
Mums ir mazi gulētāji!

334, 13, Trikāta

Pele brauca, rati čīkst
Ar miedziņa vezumiņu;
Šim saujiņa, tam saujiņa,
Mazajam riekšaviņa,
Mazajam riekšaviņa,
Tam bij vaļas izgulēt.

1463, 125, Taurkalne

Brauc pelīte, čīkst vāģiši
Ar to miega vezumiņu:
Tēvam sauju, mātei sauju,
Bērniem visu vezumiņu.

917, 4949, Svēte

Piecas peles miegu vilka
Mazajam bērniņam;
Trīs ievilka šūpulī,
Divas gultas maliņā.

Bdz 625, 9, Vilzēni

Sešas peles miegu vilka
Mazajami bērniņami;
Trīs ievilka šūpulī,
Trīs palīda pagultē.

1955, 11068, Nīca

Pele čīkst, pele raud,
Pelei rati saplīsuši;

Pelei rati saplīsuši,
Bērniem miegu vadājos.

796, 4628, Zvārde

Kur tecēsi, vāverīte,
Ar lielo miega nastu?
Nāc pie mana dižā vīra,
Dod tam miega riekšaviņul

Bdz 1952, 7, Vilgale

Miedziņš jāja sirmu zirgu
Apkārt manu istabiņu.
Nāc, miedziņi, istabā,
Es tev došu snaudulīti.

1225, 41280, Sunākste

Miedziņš sēž uz sliekšniša,
Mazus bērnus raudināja.
Nem, māmiņa, bērza rīksti,
Dzen miedziņu pagalvī!

Bdz 3654, 2, Svēte

Miedziņš līda istabā
Zilu, zaļu mētelīti.
Lien, miedziņ, aizkrāsne,
Apsedz manu māmuliņu!

1459, 2149, Vecate

Miedziņš mani sumināja,
Uz actiņas tupēdams;
Ej, miedziņ, mūrmalē,
Lec kaķīšam mugurā!

Bdz 626, 8, Braslava

Jau tas miega Ērmanīts
Uz manim precējās.
Pagaid, miega Ērmanīt,
Lai paēdu vakariņas.

1655, 3658, Zasa

Miedziņš mani kaitināja,
Uz sliekšniša tupēdams.
Es miedziņam atbildēju:
— Vēl man svārki mugurā.

Bdz 1148, 3, Kabile

Migu, migu, vien'actiņa,
Migu otra arīdzan;
Vien'actiņa miegu raudi,
Otra savu māmuliņu.

867, 6419

Migu, migu, vien'actiņa,
Līdz aizmigs abas divas;
Kad aizmigs abas divas,
Tad gulēsi saldu miegu.

1895, 3998, Ventspils

Neraudiet jūs, bērniņi,
Kad nav mātes šūpotājas;
Vilka bērni, lāča bērni
Lieli auga nešūpoti.

1910, 5622, Ranka

Kas šūpoja briedi, lāci,
Kas tiem kāra šūpulīti?
Nešūpoti, nelīgoti,
Tādi vīri izauguši!

Bdz 953, 2909, 2, Rīga

Kas vilkam, kas lāčam
Mežā kāra šūpulīti?
Priede lieca, egle kāra,
Vēja māte pašūpoja.

828, 6348, Gudenieki

Čučat, gulat, lāča bērni,
Basajāmi kājiņām!
Ne jums tēvis auklas vija,
Ne māmiņa vīzes pina.

1244, 4030, Alsunga

Aijā, žūžu, vilku bērni,
Spalvainām kājiņām!
Es šūpoju sav' dēliņu
Rakstītos zābakos.

997, 15297, Ugāle

Guli, guli, mazputnīti,
Kas tev' rītu pašūpos?
Tēvs aizgāja bišu kāpti,

Māte ogu palasīt.
Tēvs pārnesa medus podu,
Māte ogu vācelīti.
Bērnam došu medus podu,
Auklam ogu vācelīti.

1045, 478, Lietuvas
Sventajciems

Čūci, guli, lāča bērns,
Šūpulīša dibenā!
Tēvs aizgāja bišu kāpt,
Māte ogu palasīt.
Tēvs atnesa med's podiņu,
Māte ogu vācelīt'.
Labāk ņemšu med's podiņu
Nekā ogu vācelīt'.

LTMM 76. lpp.

Čūci, ļuļi, lāča bērns,
Basajām kājiņām!
Tēvs nogāja bišu kāptu,
Māte driķu brucinātu;
Tēvs atnes's med's podiņu,
Māte driķu plācenīti.

1680, 1498, Šķilbēni

Aijā, žūžu, lāča bērni,
Pekainām kājiņām!
Tēvs aizgāja bišu kāpt,
Māte ogu palasīt;
Tēvs atnesa medus podu,
Māte ogu vācelīti.
Tas mazam bērniņam
Par mierīgu gulēšanu.

LD 2105, 10 v., Ārclems

Aijā, žūžu, lāča bērni,
Plakanām kājiņām!
Tēvs aizgāja bišu kāpt,
Māte auzu brucināt;
Tēvs atnesa saldu medu,
Māte mīkstu ķīselīti;
Tas būs mūsu bērniņam
Par mierīgu gulēšanu.

717, 830, Kalncempji

Čuči, guli, mazbērniņ,
Kā pelīte midzenī,
Neklausies ciema gaiļus,
Nemodini māmuliņu!

1657, 4356, Viesīte

Čuči, čuči, mazpuisīti,
Līdz pašam vakaram!
Tēvs ar māti darbos gāja,
Nav neviena auklētāja.

1910, 5620, Madona,
Cesvaine

Šūpojies, ligojies,
Mans mazais bāleliņš!
Es jau pati gan šūpotu,
Man jāiet druviņā.

1244, 3084, Alsunga

Aijā, bērniņ, pūpās,
Kas tev' rītā šūpās?
Tēvs ar māti Kuldīgā,
Lielie bērni cūkganos.

Bdz 1966, 1, Aizpute

Čuči, guli, mazs bērniņi,
Kas tev' rītā šūpos?
Tēvs ar māti tirgū brauks,
Es izdzišu ganos.

498, 915, Dunika

Aijā, bērniņ, pūpās,
Kas tev' rītā šūpos?
Citi bērni skaidas lasa,
Citi kūra uguntiņu,
Citi kūra uguntiņu,
Citi vāra skābputriņu.

935, 23385, Viesīte

Čučū, bērniņ, čučū,
Kas tev' rītā auklēs?
Tēvs ar māti Kuldīgā,
Siltus veģus paēduši,
Lielie brāļi riekstos,
Mazās māsiņ's ogās.

166, 1046, Kuldīga

Čuči, guli, mazais bērniņ,
Kas tev' rītā pašūpos?
Puiši gāja rijas kult,
Meitas dzirnu ritināt;
Jaunā māte govīs slauca,
Vecā ganus izvadīja.

49, 2969, Rīga

Aijā, bērniņ, pūpās,
Kas tev' rītā šūpās?
Vecā māte man' šūpās,
Pasaciņas lasīdama.

1177, 1320, Skaistkalne

Ucī, ļuļi, mazs bērniņ,
Kas tev' rītā pašūpos?
Puiši kultu, meitas maltu,
Tēvs kažoka lāpītu,
Māte putras vārītu.
Nav kam šūpot, nav kam šūpot!
Man pašami, brāļiņšami,
Jāšūpoi, jāšūpo.

233, 22, Bērziņpils

Šūpo, eglīte,
Vāveres bērnu!
Es pate šūpoju
Sav' bāleliņu.

LD 2079, Pļaviņas

Šūpoji, eglīte,
Baloža bērnus!
Balodis dūdoja
Eglītes galā.

1954, 3973, Nīca

Šūpo, lielais, mazo bērnu,
Pelni maizes gabaliņu!
Kam tas bērniņš piederēs,
Tas dos maizes gabaliņu.

935, 847, Meirāni

Šūpoju bērniņu,
Pelniņu maizīti;
Kas dos maizīti
Nepelniņšam?

1430, 71673, Tirza

Šūpā bērnu, dzenā mušas,
Pie šūpuļa stāvēdams!
Tas tēvs man maizes dos,
Kam tas bērns piederēs.

1552, 12846, Suntaži

Šūpo bērnu, dzenā mušas,
Kamēr saule vakarā!
Atnāks tēvs, tas dos maizi,
Kam tas bērnis piederēs.

942, 16, Panemune

Šūpo bērnu dziedādams,
Pie šūpuļa stāvēdams!
Kam tas bērns piederēs,
Tas dos maizes gabaliņu.

Bdz 182, 1, Rīga

Māsiņ', zelta drostaliņa,
Guļ sidraba šūpulī;
Brālīts, vaska ritentiņš,
Tu bij' mans šūpotājs.

1014, 3056, Aizpute

Citi bērni gulēt gāja,
Es šūpoju sav' bāliņu,
No māmiņas pelnīdama
Gaišu, baltu villainīti.

526, 285, Pope

Guli, guli, brālīti,
Māsiņa šūpo!
Paaugsi liels,
Nopirksi saktiņu,
Sudraba saktiņu
Ar vizulīšis.
Uzkāpšu kalnā,
Paskandināšu
Sudraba saktiņu
Ar vizulīšis,
Ciemiņu puīšelus
Pakaitināšu.

527, 13304, Nīca

Pašūpoju, palīgoju
Savu zelta bāleliņu;
Kad tas manim liels izaugs,
Pirks man zelta gredzentiņu.

1207, 2464, Turlava

Kult iedama, malt iedama,
Pašūpoju sav' brālīti;
Tas man būs tautiņās
Pirmais durvju vērējiņš.

1900, 1959, Cēsis

Pašūpoju, palīgoju
Savu īstu bāleliņu;
Kad tas man drīz paaugs,
Būs man linu sējējiņš,
Būs man linu sējējiņš,
Mātei maizes devējiņš.

Bb 24, 29, Alsunga

Guli, māte, dienas vidu,
Es šūpāšu bāleliņu!
Kad brālītis sievu ņems,
Segs man baltu villainīti,
Segs man baltu villainīti,
Liks man spangu vainadziņu.

1824, 535, Alsunga

Šūpojies, šūpulīt,
Audzē lielu bāleliņ!
Lai tiek krietnis arājiņš
Sava tēva tīrumā.

1225, 41229, Sunākste

Šūpo mani, māmuliņ,
Vieglajām rociņām!
Lai es augu balta meita,
Bajāriņa līgaviņa.

102, 632, Pāvilosta

Šūpo mani, māmuliņa,
Ne ilgami tu šūposi?
Šūpos mani upes viļņi
Vieglā ošu laiviņā.

280, 2173, Kēči

Šūpā, māte, šūpā mani,
Cik ilgam tu šūpāsi?
Šūpās mani jūras vilņi
Ozoliņa laiviņā.

1638, 6392, Skrunda

Šūpo mani, māmuliņa,
Uz savām rociņām!
Ilgi mani nešūposi
Uz savām rociņām,
Šūpos mani jūras vilņi
Rakstītā laiviņā.

13, 3774, Vecpils

Šūpo mani, māmuliņa,
Kad es guļu šūpulī!
Kad iekāpšu laiviņā,
Šūpos mani Daugaviņa.

1910, 3078, Jaunpiebalga

Līgojiesa, šūpulīti,
Auklē dižu meitenīti,
Košu rakstu rakstītāju,
Greznu cimdu adītāju.

1954, 4087, Bārta

Šūpo mani, māmuliņa,
Lai es drīzi liels izaugu!
Tur būs kviešu arājiņš,
Tev maizītes devējiņš.

1429, 410, Livāni

Šūpo mani tēvs, māmīņa,
Šūpo tēva māmuliņa:
Gribēj' mani drīz augam,
Drīz priekšā tekājam.

Bb 23, 2902, Zemīte

Aijā, aijā, mazie bērni,
Kad jūs lieli izaugsiet?
Pavasara saulītē
Kā pupiņas dārziņā.

1177, 15262, Skaistkalne

Aijā, aijā, mazi bērni,
Kad jūs lieli izaugsiet?
Vasar' siltā saulītē,
Tad jūs lieli izaugsiet.

1177, 23216, Skaistkalne

Aijā, mani mazi bērni,
Kad jūs lieli izaugsiet?
Kad jūs kūkas ganīsiet,
Kad jūs tēva klausīsiet?

585, 393, Umurga

Pādīt, mana jauna pāde,
Negul ilgi šūpulī!
Celies augšā, auni kājas,
Klausi tēvu, māmuliņu!

1244, 448, Alsunga

Pādīt, mana, jo pādīte,
Negul ilgi šūpulē!
Cēl gāliņu, aun kājiņas,
Klausi tēvu, māmuliņu!
Tēvu, māti klausīdama,
Tiksi pate sūtītāja.

102, 2265, Alsunga

Aijā, žūžu, mazais bērniņ,
Negul ilgi šūpulī,
Pin vizītes, aun kājiņas,
Aptec tēvu, māmuliņu!

470, 1351, Tilža

Ai, pādīte, ai, pādīte,
Negul ilgi šūpulī!
Aun kājiņas, joz jostiņu,
Aptec savu māmuliņi!

757, 36, Nīca

Ai, Jānīti, man' pādīte,
Negul ilgi šūpulī!
Celies agri, aun kājiņas,
Aptec tēvu, māmuliņi,
Aptec tēvu, māmuliņi,
Aptec bērus kumelīnus!

1955, 5206, Sikšņi

Prātiņ, manu padomiņu,
Negul ilgi šūpulī!
Celies agri, aun kājiņas,
Aptec tēvu, māmuliņu.
Aptec tēvu, māmuliņu,
Baro baltas avītiņas!

527, 14999, Nīca

LAIMA UN DIVAS MĀTES

Kāda māte reiz kasusi sienu pļavā. Darbs bijis steidzams, tādēļ savu mazo bērniņu māte nolikusi purva vidū, ietinusi lakatā, lai ir mierīgs un guļ. Nomutējusi un steigā pie siena grābšanas.

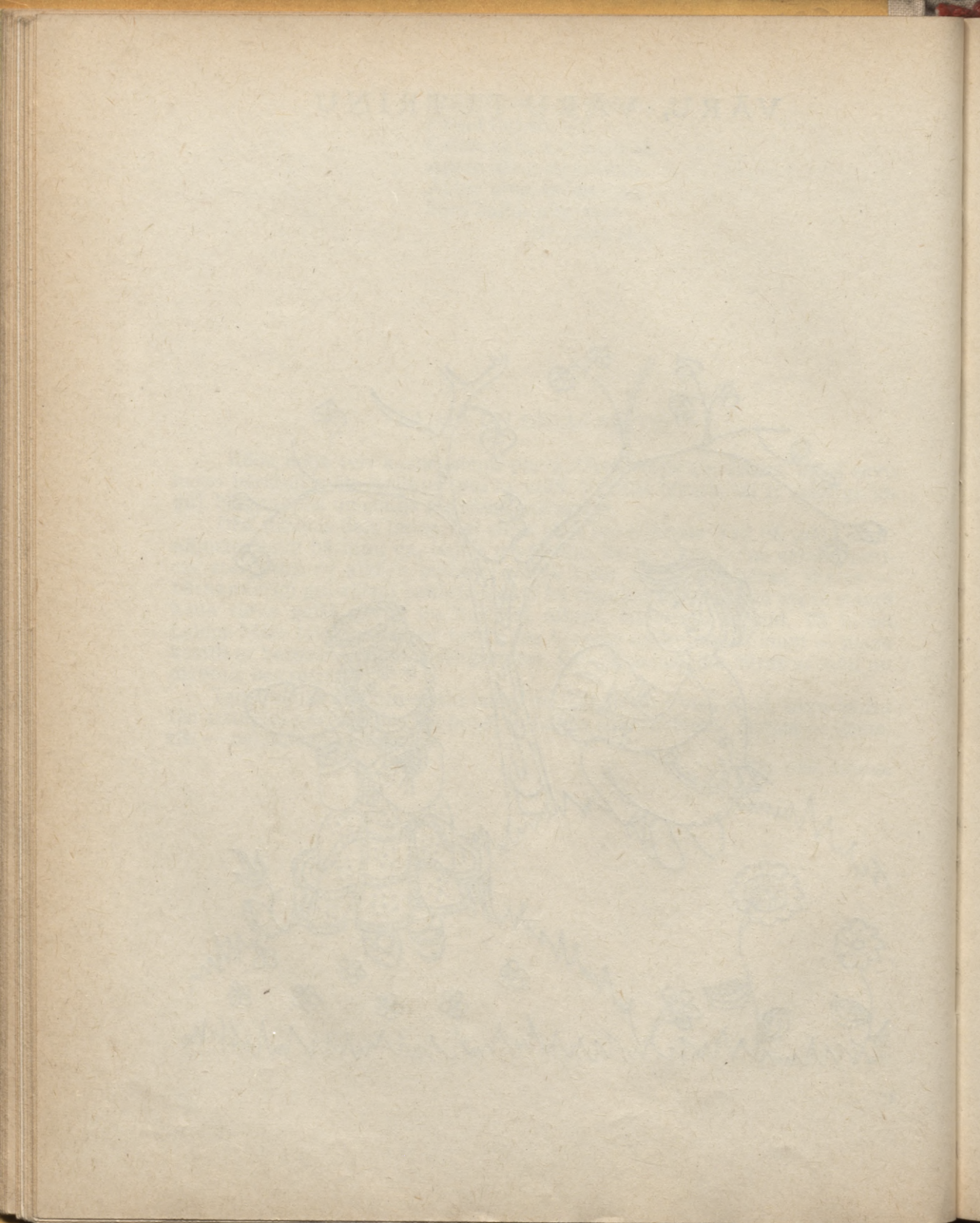
Drīz uznācis liels lietus, bet siens bijis jau nokopts. Tad tik māte atmiņusies savu bērniņu un, bailēs trīcēdama, ka tam kas ļauns nebūtu noticis, steigusies uz alkšņu pudurīti purva vidū. Pieiet pie bērna, skatās — bērns mierīgi guļ alksnī pakārtā lakatā kā šūpulī un smaida. Un aiz tā stāvot kāda sieva gaišā ģērbā un kustinot alksni, lai bērns neraud. Tā bijusi Laima. Māte tai pateikusies, bet Laima bērnam uzdāvinājusi laimi — mazu kastīti ar bezgala skaistiem dārgumiem. Pati nozudusi, bet bērns ar māti nu dzīvojis bez raizēm.

Tanīs mājās dzīvojusi otra māte, un tā, dabūjusi visu zināt, savu bērnu tiši atstājusi purva vidū. Bet nekā, jo Laima sakot: «Netīši atstāts — laime, tīši — nelaime vai nekas.»

1731, 6485, Mēmele

VĀRU, VĀRU PUTRIŅU

*Cepu, cepu kukuļus,
Citus lielus, citus mazus.*
584, 5400, Valmiera

Sīki, mazi man bērniņi
Kā tam purva strazdiņam;
Skrienu dienu, skrienu nakti,
Nevar bērnus pabarot.

231, 6374, Iecava

Ej, māmiņa, govju slaukt,
Dod man pienu nodzerties,
Lai es augu balta meita
Par brīnumu ļautiņiem!

828, 20956, Daugmale

Dod pieniņu, raibaliņa,
Mazajiem bērniņiem!
Mazi bērni gauži raud,
Saldu pienu gribēdami.

935, 5377, Lubāna

Rieti, rieti, raibaliņa,
Dod man pilnu slauktuvīti!
Mazi mani bāleliņi,
Baltas putras ēdējiņi.

1684, 3296, Valgale

Bim, bim, brālīti,
Izslauks kaziņu,
Dabūs pieniņu —
Bim, bim, bim!

807, 1404, Kalēti

Bim, bim, bullīti,
Saldu pienu gribēdams;
Atskrēja pincītis,
Izdzēra visu.

387, 1512, Krote

Bim, bim, bullīt,
Saldu pienu gribēdams;
Nedabūja saldu,
Dabūja rūgušu.

Bdz 3713, 1, Vecpils

Mazputniņš pienu prasa,
Pār laipiņu tecēdams.
Ko darīja mazputniņš,
Savas govīs neganījis?

740, 34075, Livāni

Čī, čī, putniņš prasa pienu.
Ej uz govju laidarīti,
Dabūs' pilnu slauktuvīti!
Čirrr — putniņš aizlaižas.¹

Bdz 1999, 4, Saikava

Lūdzin lūdzu, māmuliņa,
Ielej pienu bļodiņā!
Es tev skaisti padziedāšu,
Sivēniņus ganīdama.

1719, 941

Baro mani, māmulīt,
Ar tiem piena kunkuļiem!
Augšu liela, būšu skaista,
Būšu čakla strādiniece.

897, 331, Zūras

Mana balta māmuliņa,
Ielej pienu bļodiņā!
Es tev iešu kultu, maltu
I telišu paganīt.

398, 222, Alūksne

Baro mani, māmuliņ,
Ar tiem piena ziediņiem;
Augšu liela, būšu gudra,
Puišiem ceļa negriezīšu.

1730, 82936, Valka

Dod, māmīņa, to pieniņu,
Kuru liki drēbītē!
Neēdišu tā pieniņa,
Kuru liki bļodiņā.

1926, 1996, Viļāni

Dod, māmīņa, man maizīti,
Pienu ēst, pienu dzert!
Lai es augu balta meita
Kā tas piena kunkulīt's.

1697, 4537, Puze

Mana balta māmuliņa
Mani balti audzināja:
Pienu deva ēsti, dzerti,
Pienā muti nomazgāja.

527, 26250, Lielvārde

Es izaugu pie māmīņas
Kā sarkana brūklenīte:
Pienu ēdu, pienu dzēru,
Pienā muti nomazgāju.

1895, 1983, Kaldabruņa

Man meitiņas baltas auga
Kā baltie rācentiņi:
Ik rītiņus mazgājās
Baltās kazas pieniņā.

1798, 294, Priekule

Meitu dēļ māmuliņa
Kāpostiņu nevārīja:
Ielej pienu bļodiņā,
Lai meitiņas baltas auga!

1716, 369, Umurga

Meitu dēļ, māmuliņa,
Kāpostiņus neravē!
Ielej pienu bļodiņā.
Lai vaidziņi sārti aug!

1552, 29810, Bērzaune

Manis dēļ, māmuliņ,
Kāpostiņus nevārīt:
Ielej pienu bļodiņā,
Iedod maizes rociņā!

1935, 1592, Kazdanga

Ej, māmīņa, klausīties,
Kas dzied piena kamarī!
Pieniņš dzied, sieriņš velk,
Sulu ķerne darināja.

1175, 340, Palsmane

¹ Saņem ar lielo un rādītāja pirkstu cits citam rokai virspus plaukostas ādu, it kā kniebjot, un cilā rokas uz augšu un zemi. Pie «čirrr» visi rokas strauji raj uz augšu.

Ejta, bērni, klausāties,
Kas dzied piena pagrabā!
Pieniņš dzied, sierīņš velk,
Sulas sīki darināja.

166, 6005, Kuldīga.

Nāc, māmiņa, klausītos,
Kas dzied piena kambarī!
Pieniņš dzied, sierīņš velk,
Sviesta ķērne skrabelē.

929, 822, Zalve

*

Kur lācis tup,
Tur melnums paliek. —

Katls. 1730, 18656, Drusti

Dzelzs kārts pār ezeru. —

Stīpa pār katlu. 1730, 17702, Grostona

Lācis turp zelta krēslā. —

Katls uz uguns. 17, 103, 30, Rīga

Saule visapkārt jūru silda. —

Katls uz uguns. 17, 2565, Mālpils

Melnacis miglu met. —

Katls vārās. 72, 18083, Zeltiņi

Namiņš kūp, namiņš kūp,
Kas kūpina namiņā?
— Kāsīts kūp namiņā,
Uguntiņa rociņā.

828, 200, Dobeles

Maļu, maļu, pelīte,
Te pelīte tecēja,
Te kūra uguntiņu,
Te putriņu vārīja.
Tam deva, tam deva,
Tam pietrūka,
Tas ietecēja aliņā —
Čururu!

Bdz 2980, 5, Svitene

Būs putriņa, būs putriņa,
Vai būs šķidra, vai būs bieza?
Es redzēju māmuliņu
Pa namiņu tekājam.

417, 665, Puze

Vīru, vīru putriņu,
Izvīru gārdu;
Taupīju bērniem,
Apēdu pate.

Bdz 162, 6, Rīga

Putra būs, putra būs,
Vai būs šķidra, vai būs bieza?
Es dzirdēju māmuliņu
Namā katlu skandinot.

LD 2946, II, Jaunbeļri

Vāru, vāru putriņu,
Trīs milti katlā;
Ko došu bērnam,
Ko bērna auklei?

Bdz 292, 2, Līdane

Priecājies, vēderiņ,
Putra būs vakarā!
Es redzēju, māmiņai
Dūmi kūp namiņā.

Bdz 2049, 13, Madona

Lēni, lēni dūmi kūp
Pa namiņa jumta galu;
Veca mana māmuliņa,
Azaidiņa vārītāja.

Bb 21, 58, Virāne

Vīru, vīru putriņ',
Trīs milti katlā;
Šim dos, tam dos,
Tam nedos, tas brēca «ī»!

Bdz 3800, 4, Zentene

Vira, vira putriņa,
Trīs miltiņi katliņā;
Trīs bērniņus pabaroju,
Vēl palika kaķīšam.

1838, 402, Viesiena

Vir, vir, putriņa,
Trīs milti katlā;
Ko dos kalpam,
Ko kalpa bērniem,
Ko pats ēdīs
Ar saviem bērniem?

49, 655, Vēja

Vāru, vāru putriņu,
Pieci milti katlā;
Ko došu kalpam,
Ko kalpa bērnam?
Kalpam došu miltu putru,
Pats ēdīšu sviesta maizi!

Bdz 2827, 30, Bērzpils

Vāru, vāru putriņu,
Izvāru gardu,
Nedošu kalpam,
Ne kalpa bērnam,
Izcepšu reņģīti
Skangala galā,
To došu kalpam,
To kalpa bērnam.

556, 7785, Umurga

Vāru, vāru putriņu,
Trīs milti katlā;
Ko došu bērnam,
Ko pats ēdīšu?
Tam devu, tam devu,
Tam devu, tam devu,
Tam pietrūka,
Tas ieskrēja aliņā — čur!

Bdz 2133, 3, Brukna

Vāru, vāru putriņu,
Vāru, vāru putriņu,
Trīs milti katlā;

Tam došu, tam došu,
Tas nekūra uguni,
Tas nedabūja.

1177, 546, Skaistkalne

Vāru, vāru putriņu,
Trīs milti katlā;
Kas vien strādā, visi dabūs:
Lielais iksis, vagariņš,
Tas no putras ne pasmeķēt.

Bdz 3838, 1, Skaistkalne

Vāru, vāru putriņu,
Pieci milti katlā;
Šim miltiņš, tam miltiņš,
Man pats miltu virumiņš.

Bdz 1731, 2, Vecgulbene

Sitam, bērni, plaukstīņas,
Māte vārīs putru!
Šitam pa karotei,
Tam pa karotei,
Mazajam viss podiņš.
Par ko viss podiņš?
Par to, ka viņš maziņš.

Bdz 2046, 7, Madona

Vāru, vāru putriņu,
Pieci milti katlā;
Tam tika, tam tika, tam tika,
Tam tika, tam netika.
Kāpēc ūdeni nenesa,
Kāpēc uguni nekūra?

2322, 12, Galēni

Vāru, vāru putriņu,
Pieci milti katlā;
Ko dos kalpam,
Ko kalpa bērniem?
Tam došu, tam došu,
Tam vairs ne.
Tas man neklausa
Kaņepes sijāt.

1170, 14, Stelpe

Vāru, vāru putriņu,
Pieci milti katlā;
Šim dos, tam dos,
Kas putru nestrēbs,
Tam ar kausu pierē.

Bdz 1881, 19, Mazsalaca

Vāru, vāru putriņu,
Pieci putraimi katlā;
Tēvam biežumi,
Bērniņiem suliņas;
Kas suliņu negrib,
Tam ar kausu pierē.

Bdz 424, 2, Jaunpiebalga

Vir, vir, putriņ,
Tam devu, tam devu,
Tam nedevu,
Tas malku necirta,
Ugumi nekūra,
Ūdeni nenesa,
Putru izlēja,
Čurr! aiztecēja
Piedurknītē.

213, 298, Rīga

Žagatiņa putru vāra,
Ar astīti apmaisīja;
Šim deva, tam deva,
Mazajam katliņš tukšs.

3132, 2, Taurkalne

Vāru, vāru putriņu,
Aizgāju ciemā;
Pārnācu mājā,
Putriņa piesvilusi.

Bdz 763, 1, Rencēni

Kuškū, lūllū, mazi bērni,
Kaži putru apēduši;
Lai tā putra, kur tā putra,
Kur tie piena kunkuliši!

834, 838, Augstkalne

Dod, māmiņa, man putriņu
Ar tiem piena ziediņiem!

Lai tā putra, kur tā putra,
Kur tie piena kunkuliši!

208, 1483, Sērmūkši

Vāri, māte, piena putru,
Lai aug baltas meitenītes!
Puisēniem apsildīju
Vakardienas kāpostiņus.

Bb 31, 244, Kauguri

Pienu, sieru meitiņām,
Lai meitiņas baltas aug;
Kāpostiņus puisēniem,
Lai tie auga zemi, resni.

1805, 16907, Bunka

Baro mani, māmuliņa,
Ar tiem putras biežumiem!
Augšu liela, būšu stipra,
Puišiem ceļa negriezīšu.

72, 1785, Cesvaine

Vār', māmiņa, biezu putru,
Lai man auga biezas krūtis!
Lai es varu cīnīties
Ar resnaju ozoliņu.

935, 6991, Lubāna

Māte, dod man biezu putru,
Lai aug manim bieza krūts!
Lai es varu karā jāti,
Ar milžiem cīnīties.

1724, 1801, Ezere

Dod man, mīļa māmuliņa,
Teļa putras biežumiņu!
Lai es augu stipris vīrs
Kā vērsītis ragainītis.

1772, 3321, Gavieze

Vāri, mamma, teļam putru,
Man tos putras kunkulišus!
Liels es augšu, vīrs es būšu,
Lācim ceļu negriezīšu.

1008, 2298, Dzērve

Bieza putra bērnu dīda,
Auza dīda kumeliņu;
Bērnam deva sārtus vaigus,
Kumeļami spožu spalvu.

739, 6960, Ķemeri

Visi nama pakši trīc:
Māte vāra biezaputru;
Biezaputra bērņus dīda,
Auza dīda kumeliņu.

1954, 29, Bārta

Bieza putra, pļupinīca,
No katliņa griestos lēca.

Bdz 3808, 51, Beja

Bieza putra, pļepenīca,
Iet ar mani mēdīties;
Vai mēdies, nemēdies,
Gan es tevi apēdīšu!

584, 4354, Valmiera

Ziņģē, ziņģē, driķu putra,
Tai vajaga kazu piena;
Kurš puisītis nevesels,
Tam būs būt veselam.

1730, 30455, Bērzaune

Ak, cik salda
Mūs' putriņa,
Kā vīns, kā medus,
Kā zemeņu oga!

Bdz 257, 6, Rīga

Salda, salda man putriņa
Kā kaimiņa medutiņš!
Kaimiņš medu tecināja,
Es putriņu salināju;
Kaimiņam medus salds,
Man putriņa vēl saldāka.

Bdz 1200, 35, Garoze

Nāciet, bērni, klausīties,
Kā dzied putra kambarī!

Pieniņš dzied, šķīstums velk,
Putraimiņi triksķīnāja.

1276, 1153, Nīkrāce

Nākat, bērni, klausīties,
Kā dzied putra kambarī!
Pieniņš dzied, kunkuls velk,
Putraimiņi trallināja.

13, 4440, Vecpils

Iesim, bērni, klausīties,
Kas pa namu rībināja!
Pupu katls, galvas puse,
Tie pa namu rībināja.

1650, 940, Ceraukste

Bērni, bērni, aunat kājas,
Darāt līkas karotītes!
Māte putru izvārīj'se,
Ielej liepas dobumā.

72, 12338, Alsunga

Bērni, kur mūrīts?
Kur putras kubulīts?

Bdz 406, 4, Jaunpiebalga

Putra brauca uz Duburu,
Vizītē tupēdama;
Brauc, putriņ, mūs mājā,
Te putriņas ēdājiņi!

Bdz 852, 6, Rīga

Putra, kājas apāvuse,
Iet uz bērniem ciemoties;
Bērni, putras gaidīdami,
Mazgā baltas karūtītes.

72, 5693, Sarkaņi

Putra brauca pār Daugavu
Rakstītām kamanām;
Mazi bērni pakaļ tek
Rakstītām karotēm.

821, 541, Tilža

Putra, kājas apāvusi,
Ciemīnā nogājusi;
Mazi bērni pakaļ tek,
Vēderiņus glaudīdami.

1800, 833, Pilskalne

Putra, kājas apāvuse,
Pie bērniem ciemā iet;
Piesargies tu, putriņ,
Ka tev' bērni neapēd!

123, 143, More

Bieza putra, pļepenīca,
Nāc ar mani rikšoties,
Vai tu mani norikšosi,
Vai es tevi apēdīšu!

696, 588, Birzgale

Putra, kājas apāvusi,
Pie bērniem sēst aizgāja;
Pārnāk putra raudādama,
Atrod bērnus apgūlušus.

125, 12, Gaiķi

Putra jāja, putra brauca,
Es tecēju kājiņām:
Es putriņu sadzinos
Pašā spaņģa dubenā.

72, 12858, Alsunga

Visi mani bāleliņi
Putriņā noslikuši,
Mani vienu atstājuši
Putras baļļas maliņā.

855, 358, Sloka

Tēvs ar māti sabārās,
Putras spainis apgāzās;
Bērni raud asarām,
Ko ēdis vakarā?

Bdz 3057, 19, Ivande

Putru vira māmuliņa
Ļk rītā, vakarā.
Gana pilns vēderiņš,
Sakaltusi muguriņa.

935, 940, Lubāna

Mazais Jēcītis kāpj pa kāpnēm lejup ar bļodu rokā.

«Pielūko, ka nenokrīti!»

«Nē, māmiņ, — es tuos pie bļodas!»

230, 3392, Talsi

Māte no rīta, meitiņu celdama, saka:

«Celies, meitiņ, celies augšā, jau gailītis dzied!»

Meita atbild: «Lai dzied, māmiņ, gailītis. Gailītim maza galviņa, drīz
var izgulēt.»

«Celies nu, meitiņ, celies augšā, jau gaismiņa aust!»

«Lai aust, māmiņ, gaismiņa, viņai daudz jāapgaismo.»

«Celies nu, meitiņ, celies augšā, jau saulīte lec!»

«Lai lec vien saulīte, saulītei tālu jātek.»

«Celies, meitiņ, celies, jau putra izvārīta, jāēd brokastis.»

Nu gan meitiņa trūkusies no gultas augšā un izsaukusies:

«Mam, kur lielā karote?»

17, 25573, Vecpiebalga

Līks bērzs pār Daugavu pārkrītis. —

Bļoda ar karoti. 954, 6497, Jūrkalne

Mazs, mazs ezeriņš,
Visapkārt zvejniecīni. —

Putras bļoda un ēdēji ar karotēm.
584, 1409, Valmiera

Daugavu izsmel,
Laipas paliek. —

Bļodu izēd, karotes paliek. 917, 991, Svēte

Putra, kājas apāvusi,
Pie bērniem viesojās;
Bērni, putras piestrēbuši,
Pateic putrai labu nakti.

Bdz 3296, 26, Misa

*

Mazi bērni, maza bēda,
Lieli bērni — liela bēda:
Mazi bērni maizi prasa,
Lieli prasa sudrabīna.

512, 2526, Rauda

Malu, malu, pelīt,
Vienu mazu graudiņ;
Samalusi, izcepusi
Vienu mazu kukulīti;
Tam deva, tam deva, tam deva,
Tam pietrūka, tek, tek, tek,
Čur aliņā!

Bdz 2969, 8, Svitene

Mazo tur klēpī, sit viņam rociņas kopā un skaita:

Cepu, cepu kukuli,
Kas viņu ēdis?
Tētele, memmele,
Un tie maģie bērniņi.

Paukš', krāsnī! (Parauj rociņu uz mutītes pusi, it kā iemetot kukulīti
mutē.)

1968, 2409, Dobeļe

Cepu, cepu kukuli,
Izcepu lielu.
Izcepu mazu.
Lielo došu lielajam,
Mazo došu mazajam.
Piciuks krāsnī,
Piciuks!

Bb 22, 2750, Sātiņi

Cepu, cepu kukuļus,
Citus lielus, citus mazus.
Brauksim bāļos, dosim bērniem:
Kurš mazākais, tam mazāku,
Kurš lielāks, tam lielāku,
Ja tie bērni neēdis, ēdīsim
paši —

Ņem, ņem, ņem!

584, 5400, Valmiera

Cepu, cepu kukuļus,
Iesim ciemā, dosim bērniem!
Ja tie bērni neēdīs,
Ēdīsim paši —
Nem, ņem, ņem,
Še, sunīt, garoziņa!

72, 10130, Cesvaine

Maļu, maļu miltiņus
No vecāmi pelavām;
Izceps gardus, lielus raušus,
Nesis lepnam vācietim.
102, 5230, Saka

Cepu, cepu kukulīti,
Izcepu gardu,
Apēdu mīkstumu.
Nonesu krusttēvam
Garozu vien.
Krusttēvs mani izvadīja
Ar degošu pagalīti.
1064, 70, Ogresgals

Cepu, cepu kukulīti,
Nesišu brālim.
Izcepu gardu,
Apēdu pats.
Nonesu brālim garoziņas.
Brālīti mani izvadīja
Apdegušu pagalīti.
1198, 4909, Nīca

Cepu, cepu kukulīti,
Cepu lielu, cepu mazu;
Vienu došu māmiņai,
Vienu došu tētiņam;
Ja vēl drusku atliksies,
Pati gardi apēdišu.
1968, 656, Dobeles

Bērniņ, mani kokalīsi,
Gar uguni satupuši;
Visi gaida siltas maizes,
Visiem pliki vēderiņi.
1476, 49, Pampāji

Cep, māmiņ, kukulīti,
Sildi bērnu vēderiņū!
Bdz 289, 2, Rīga

Ceplīts mans tēvs bija,
Abra mana māmuliņa;
Ceplīts mani sasildīja,
Abra — māte — pabaroja.
400, 1168, Preiļi

Maizīt' mana bagātība,
Plācenītis pelnu rušķis;
Maize bērnu barotāja,
Plācens viesu mielotājs.
1697, 4414, Pūze

Plācenīti plikšķināju
Ar abām rociņām;
Maizīt' mana, bagātā,
Ar dūrēm sadūrēta.
119, 1348, Sērpils

Plācenīts raudājās,
Ar plaukstām plaukstājams;
Kā maizīte neraudāja,
Ar dūrēm dūrējama?
1730, 43245, Cesvaine

Salda, salda man maizīte
Kā kaimiņu medutiņš;
Kaimiņš medu tecināja,
Es maizīti salināju.
935, 3022, Jaungulbene

Sargies, maizīte,
Nu tevi griezīs,
Izvilka māmiņa
Garo tuteni!
LD 2920, Ērgļi

RAUSIS

Reiz saimniece ņēma sviestu un sauju miltu un nodomāja izcept varēnu rausi. Liekot uz lizes, rausis izskatījies tik garšīgs, ka saimnieces septiņiem bērniem un vectēvam siekalas saskrējušas mutē. Rausis to visu redzējis un sācis domāt, kā no tiem varētu atsvabināties.

Beidzot, kad saimniece rausi izvilkusi drusku apskatīties, tas nolēcis no lizes un skrējis uz durvju pusi. Durvis bijušas vaļā, jo bijusi karsta diena. Rausis izriņķis pa tām ārā, tad pa ceļu projām, pats nezinādams, kurp. Saimnieces septiņi bērni ar vectēvu skrējuši rausim pakaļ, bet nevarējuši to panākt.

Pa ceļam rausis saticis gaili, kurš saucis, lai jel šo pagaidot.

«Kad jau saimniece, septiņi bērni un vectēvs mani ķerdami nenokāra, kur tad vēl tu?» teica rausis un ripoja tālāk.

Tad rausis saticis pīli, kura saukusi, lai šis pagaidot, bet rausis atteicis: «Kad jau saimniece, septiņi bērni, vectēvs un gailis mani ķerdami nenokāra, kur nu vēl tu?»

Beidzot tas saticis cūku, kura piedāvājusi viņu uz sava deguna aiznest. Rausis bijis tā ar mieru, bet, kad apsēdies uz cūkas deguna, cūka to tūlīt apēdusi.

P. Šm. I, 235, Zaslauks

Brāļu bērni, māsu bērni
Ap uguni apsēduši;
Izdalīju kukulīti,
Visapkārt staigādama.

668, 2479, Ivande

Sūri, sūri, grūti, grūti
Kukulīti ritināt;
Nava sūri, nava grūti
Kukulīti rupināt.

954, 3181, Jūrkalne

Zī, zī, zilīte,
Zīle cepa kukuli;
Atskrēja zaķītis
Sarkanu bārzdiņu,
Sarkanu bārzdiņu,
Kaņepu pieši.

237, 189, Skrunda

Maza, maza es, meitiņa,
Es mācēju maizi cept;
No bērziņa pumpuriem,
No apsišu lapiņām.

Bdz 956, 37, Vecpiebalga

Cepu, cepu, vāru, vāru,
Man jāiet rauguļos.
Kas tur bija, kas tur būs?
Cūkai railbi siventīni.

Bdz 3011, 7, Puikule

Pie bāliņa sērsti gāju,
Vizītē raušus cepu.
Skic, incīt, likastīt,
Apēd manu ceļa maizi!

LD 2178, Ugāle

Jāni, Jāni, Grieta nāk,
Ko mēs Grietu mielosim?
Cepsim auzu karašiņu,
To mēs Grietu mielosim.

958, 9886, Kazdanga

Viešiņa nāca,
Kukuli nesa,
Atrada gardu,
Apēda pati.

Bdz 2821, 27, Aiviekste

Smieties vien pasasmēju
Pīrāgam, plāceņam:
Pīrāgam, plāceņam
Abi gali nodeguši.

622, 1291, Cēsis

Ko mēs, bērni, ēdīsim,
Kad mēs ciemos aiziesim?
Pīrāgam, nabagam,
Abi gali sadeguši.

941, 3151, Vilce

Maizīte bagāta,
Glaud manu galviņu!
Māmiņa gan glauda,
Vējiņš purināja.

102, 4226, Skrunnda

Vai, dieviņ, galva sāp,
Vai, dieviņ, vēderīts!

Galva sāp — gulēt gribu,
Vēders sāp — ēsti gribu.

1895, 4052, Ventspils

Vēders sāp, vēders sāp,
Vēderzāles gribēdams;
Dod, māmiņ, sviesta maizi,
Tās būs labas vēderzāles!

Bdz 3721, 46, More

Dodi manim ko dodama,
Sviesta maizi man iedod!
Es tev būšu labs dēliņš,
Tev maizītes devējiņš.

1660, 3875, Gaiķi

Kuļ', kuļ' sviestiņ',
Kaudzīte galā,
Bērniņš gaidīja,
Garozīņa sauļā.

3160, 1, Rūjiena

Māte iedod bērnam sviestmaizi, ko bērns raudādams ēd. Māte jautā:
«Kāpēc tu raudi? Tev jau iedevu lielu sviestmaizi.»

Bērns: «Tāpēc raudu, ka tā lielā sviestmaize aizvien mazāka paliek.»

556, 7452, Umurga

«Vectētiņ, vai tev vairs zobu nav?»

«Nav, dēls.»

«Vai neviena paša vairs nav?»

«Nu, kad es tev sakul!»

«Tad še paturi manu sviestmaizi.»

231, 10500, Iecava

Tēte, tēte, nāc mājā,
Pārved bērnam kukulīti;
Pārved bērnam kukulīti,
Mazu, mazu kriņģelīti!

880, 1692, Džūkste

Kas būs diža,
Tam došu dižu,
Kas būs maza,
Tam došu mazu.

867, 1919, Alsunga

Urja, pirja,
Rītu braukšu Rīgā;
Pārvedīš' meitām
Kriņģeļu vezumu:

Ēsti man gribējās,
Māte maizes man nedeva;
Tā sacīja nedodama:
Mazi brāļi arājiņi.

8, 3023, Lielaucē

Ēst manim gribējās,
Māte maizītes nedeva;
To sacīja nedodama:
Kam darbiņu nedarīji?
929, 58378, Glūda

Ēsti man gribējās,
Māte maizes man nedeva;
Tā sacīja nedodama:
Zaļi rudzi tīrumā.
191, 10433, Lubāna

Gara diena bez māmiņas,
Vēl garāka bez maizītes.
Bez māmiņas vēl varēju,
Bez maizītes nevarēju,
Bez maizītes nevarēju
Ne vien' dienas launadziņu.
668, 1614, Kuldīga

Ēdiet, bērni, šņakājiet,
Tēvs pārdeva kažociņu;
Tēvam nauda maciņā,
Rīgā rudzi spiķerī.
1756, 4065^a, Puikule

Ēdat, bērni, knapojat,
Tēvs pārdeva kažociņu,
Māte baltu villainīti,
Pirka rudzu puspūrīti.
1393, 4929, Taurkalne

Ēdiet, bērni, snapājiet,
Tēvs pārdeva kažociņu;
Siecīņš rudzu, sieciņš miežu,
Pussiecīņa kaņepīšu.
210, 198, Ziemeļi

ABRU TAISĪTĀJS

Reiz dzīvoja viens abru taisītājs, kuram pietrūka maizes. Arī kaimiņš tam par velti negribēja dot, bet lika uztaisīt abru. Abra bija gatava, un vīriņš to gribēja aiznest kaimiņam. Laiks bija ļoti karsts, vecais nespēja panest, tādēļ nolikās ozolu mežā zem abras gulēt.

Pēc maza laiciņa atskrēja zaķis, izbrīnījās par skaisto galdiņu, kam nekā nebija virsū. Atskrēja lapsa, kura nosēdās uz abras zaķim blakus un brīnījās par skaisto galdiņu, kam nekā nebija virsū. Atskrēja arī vilks, nosēdās lapsai blakus un brīnījās par skaisto galdiņu, kam nekā nebija virsū. Beidzot atnāca lācis, nosēdās vilkam blakus un brīnījās par skaisto galdiņu, kam nekā nebija virsū.

Visi sēdēja kādu laiciņu, kamēr beidzot lācis sacīja, ka mežā zinot bišu stropu, vilks sacīja, ka zinot kūti aunu, lapsa sacīja, ka zinot zosu-tēviņu, un zaķis sacīja, ka zinot kāpostu galviņu. Nu visi solījās atnest savu laupījumu un arī atnesa.

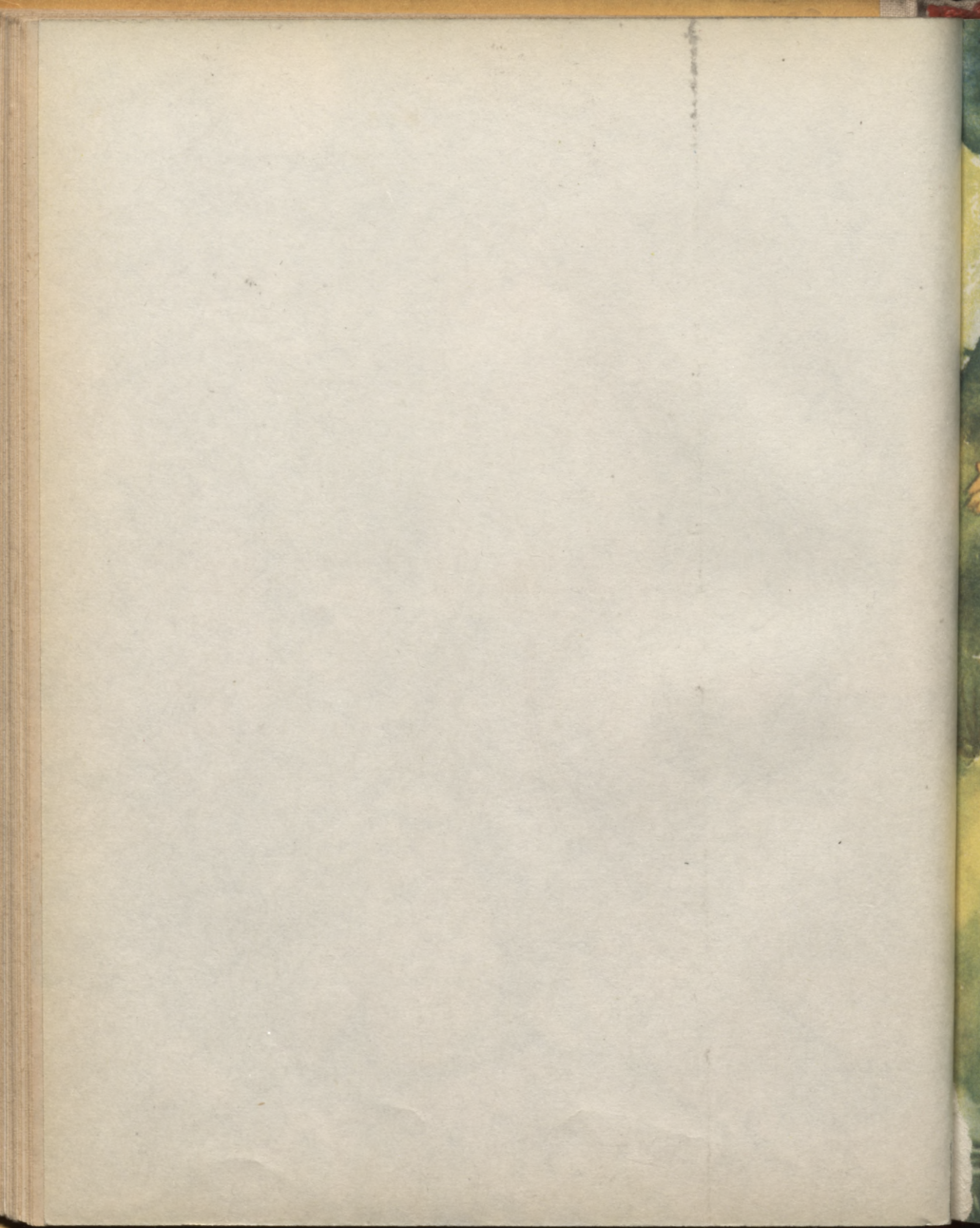
Te abrinieks apgriezās uz otriem sāniem, un abra pakustējās. Visi sabīstas, bet ēd tālāk, kamēr abrinieks pakustina abru stiprāk. Nu visi aizbēg, un vecajam abriniekam paliek daudz ko ēst. Par abru arī dabūja maizi un nu palika par iztikušu vīru.

P. Šm. I, 80, 3, Rūjiena

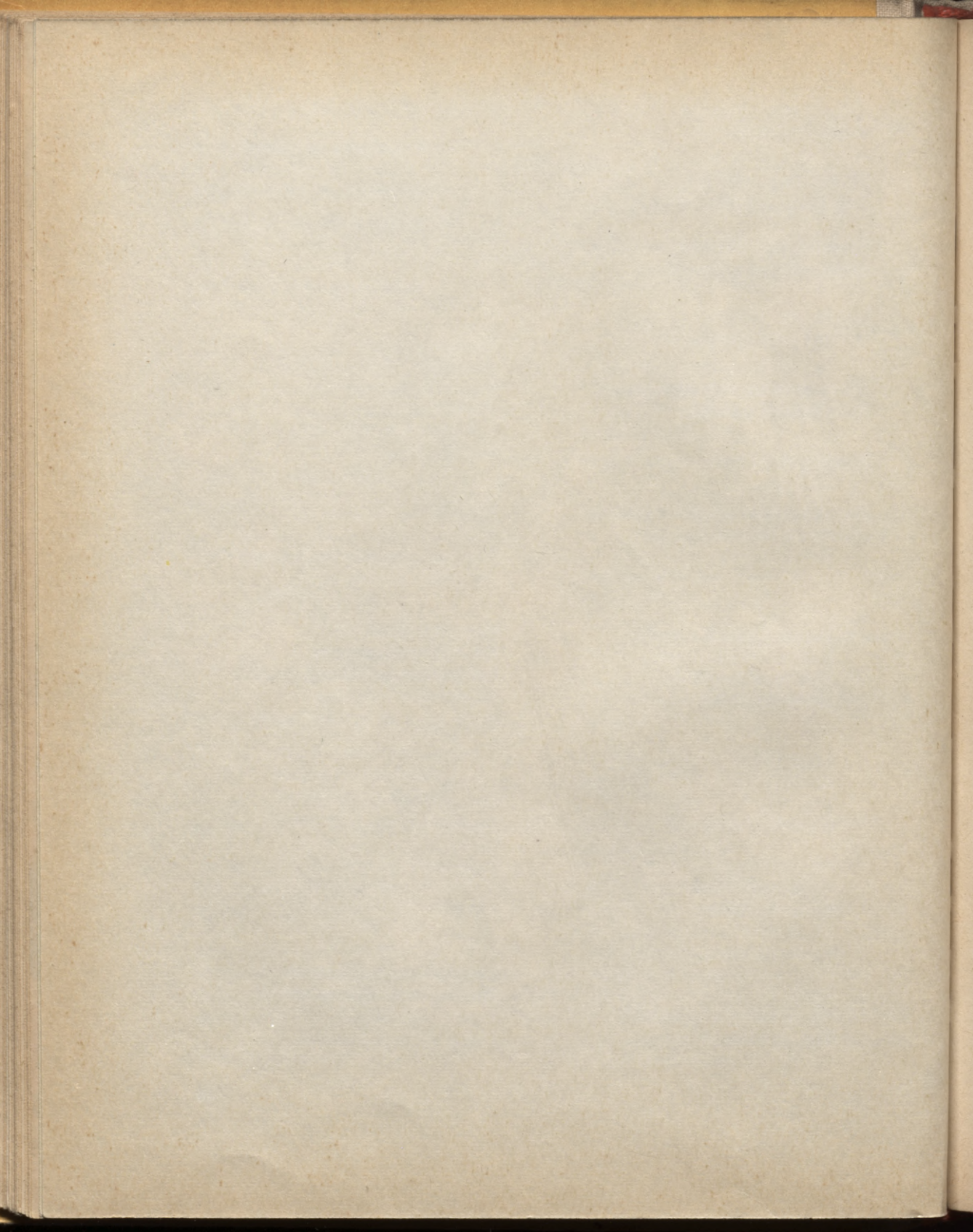
Zaļa vista tup uz dzeltenām olām. —

Kartupeļu laksti un kartupeļi. 929, 64215, Valgunde

Viena pati galviņa,
Simts lakatiņu. —

Kāpostgalva. 917, 4032, Svēte

Maza, maza sieviņa,
Trīs simti micīšu. —

Kāpostgalva. 840, 1033, Gulbene

Māmiņa sēd dārziņā,
Simtu sagšas mugurā. —

Kāpostgalva. 927, 3751, Bēne

Ielāps uz ielāpa,
Adatas ne dūriena. —

Kāpostgalva. 1730, 5071, Ranka

Sieva stāv uz vienas kājas,
Simt lakatu galvā. —

Kāpostgalva. 828, 8243, Stāmeriene

Kurai galvai matu vietā lapas? —

Kāpostgalvai. 617, 1899, Kosa

Zaļš kā ozols, apaļš kā saulīte,
Astīte kā pelītei. —

Rācenis. 820, 223, Gaigalava

Tupeniša meitu veda
Kāpostīņa dēliņam;
Visi mazi tupeniši
Māsai gāja panāksnos.

1234, 512, Bērzaune

Kartupīt, kartupīt,
Kā mēs tevi ēdīsim?
Pie cepliņa gozēsīm,
Ar sviestiņu ēdīsim.

17, 693, 81, Limbaži

Mazi bērni gauži raud,
Ko ēdīs vakarā?
Tupulīts, rācenīts,
Iesavēla Daugavā.

1241, 21620, Sāviena

Sūri, sūri, grūti, grūti
Tupenīti tupināt;
Nava sūri, nava grūti
Tupenīti lupināt.

375, 5632, Skujene

Kāpostīni, kacēniņi,
Sazavēla Daugavā;
Mazi bērni noraudāja,
Vēderiņus glāsīdami.

740, 1926, Rugāji

Kas grieznī, kas grieznī,
Spures vien, spures vien!
Tupulī, brālītī,
Tur gardais kumosīņš.

1244, 7014, Alsunga

Milti, milti, karpelīti,
Tec uz klēti sviestiņā!

Bdz 754, 13, Rencēni

Sarkans vīriņš, zaļa bārdiņa. —

Burkāns. 219, 461, Lizums

Apaļš kā rullis,
Sarkans kā bullis,
Zaļa bārda pakaklē. —

Burkāns. 454, 146, Mazsalaca

Sarkans vīriņš pirtī,
Zaļa bārdiņa laukā. —

Burkāns aug zemē. 884, 4512, Bērze

Sarkans vērsis kūtī,
Zaļi ragi ārā. —

Burkāns aug zemē. 875, 37, Rauna

Burkāniņi, rācentiņi
Ievēlās Daugavā;
Mazi bērni noraudāja,
Vēderiņus kasīdami.
1393, 4733, Taurkalne

Ēd, bērniņi, burkāniņu,
Vasariņas gardumiņu!
Ruden' braukšu pilsētā,
Pārvedišu kliņģerīti.
Bdz 3045, 6, Dobeles

Zaļa vistiņa, melnas oliņas. —

Kaņepe. 375, 2078, Sērmūkši

Maza, maza gotiņa,
Balts, balts pieniņš. —

Kaņepju piens.¹ 896, 53, Beļava

Vasaru eglīte,
Ziemu gotiņa. —

Kaņepe. 200, 353, Pilskalne

Ādu pārdod, galvu ēd,
Gaļu neēd ne suns, ne vilks. —

Kaņepes.² 383, 201, Sloka

Tupenītis, rācenītis,
Tie ir bērnu barībiņa;
Kaņepīte, raganiņa,
Tā stāstīja māmiņai.³
94, 12, Liepāja

Ko, bērniņi, ēdīsim,
Rītā agri cēlušies?
Tēva sētas kaņepītes
Zvirbulīši noēduši.
1600, 23225, Raikums

Bērni raud ar asarām:
Ko ēdīsim vakarā?
Zirņi, pupas sakaltuši,
Rācenīši savītuši.
Bb 31, 555, Trikāta

Stribu, strabu putru strēbu,
Kaņepītes briku, braku.
Bdz 3722, 16, More

¹ Kaņepju pienu iegūst, sagrūstām kaņepēm uzlejot ūdeni un labi sajaucot.

² No stublājiem iegūto šķiedru pārdod, kaņepju sēklas izmanto uzturam, spaļus kā nekam nederīgus aizsviež.

³ Ēdot kaņepju sēklas, to cietā apvalka daļiņas pielīp pie zobiem, atklājot, ko bērns ēdis.

Te bij kociņš, tur bij kociņš, ik kociņā šūpulītis, šūpulīšos mazi bērni. —

Zirņu pāksts. 527, 27427, Nica

Zaļa mājiņa, pilna baltu kundziņu. —

Zirņu pāksts. 935, 10701, Lubāna

Septiņi rūķīši vienā šūpulī. —

Zirņu pāksts. 834, 1486, Augstkalne

Vasaru kažokā, ziemu kreklā. —

Zirni. 553, 3480, Ukri

Žviķis, žvāks ie brauc dzelzu mājā!

Zirņus ieber katlā. 884, 4614, Šķibe

Zirnīts, pupiņa,
Tā laba labība;
Kaņepe — ragana,
Tā stāsta mātei.

867, 4837, Kalsnava

Tpru, tpru, ķēviņ,
Arkle jūdzam'!
Būs, būs bērnam
Čičiņ's, pupiņ's,
Čičiņ's, pupiņ's,
Rāciņ' šķeilīņ'.

97, 335, Ugāle

Tipu tapu kājiņas,
Klētē tekot:
Pēc zirņu, pēc pupu,
Pēc kukuliša.

1954, 2186, Bārta

Pupiņai bij raibi ziedi,
Kas tos raibus darināja?
Dieviņš pats tos izraiboja,
Pa zemīti rāpodamis.

1878, 69, Mazsalaca

Balta aitiņa,
Melna pierīte. —

Pupa. 617, 1771, Kosa

Zvirguliši, zvirguliši
Sabira zelta silītē. —

Pupas katlā berot. 1730, 9963, Lubāna

PUPA, SALMS UN OGLE

Reiz pupa, salms un ogle nosprieduši ceļot pa pasauli. Ceļodami tie nonākuši pie upītes. Bet kā nu tikt pāri?

Salms tūlīt atradis padomu un, pārguldamiēs pāri pār upi, teicis, lai nu ogle ejot pāri. Ogle arī gājusi, bet, tikko uzkāpusi uz salma, tā salms sācis degt un pārlūzis uz pusēm. Ogle iekritusi ūdenī un nočaukstējusi vien.

Pupa, krastmalā stāvēdama, tā smējusies, ka aiz lieliem smiekliem tai pārplīsis viens gals. Par laimi skroderim gadījies iet garām. Pupa nu lūgusi, lai to sašūtu. Bet, tā kā skroderim cita diega nav bijis līdz kā tikai melns, tad arī ar to viņš pupas pušumu sašūvis. No tā laika pupai vienā galā melna zīmīte.

P. Šm. I, 239, Rīga

Sīvs kungs pulka kažokiem. —

Sīpols. 1730, 24146, Aizkraukle

Viens pats zemē ieiet,
Vesels bars iznāk. —

Sīpols zemē. 875, 77, Launkalne

Mazs, mazs vīriņš
Trejdeviņiem svārciņiem:
Kas to izgērbs, tas gauži raudās. —

Sīpolu mizo. 828, 5935, Vilzēni

Sīpoliņa meitu vedu
Knīplociņa dēliņam,
Diži loki, mazi loki,
Visi jāja panākstos.

LD 2973, II, Alsunga¹

Tā skaita, rutkus taisot:
Suk, suk, ruciņ,
Sūrums ārā,
Saldums iekšā!

Bdz 716, 8, Valmiera

Māte kā ecēšas,
Bērni kā sīpoli. —

Ābele un āboli. 279, 1, Kosa

Mazs vīriņš ar vienu kājiņu. —

Ābols. 230, 2081, Lauciene

Mazs, mazs vīriņš
Vienā kājā karājas. —

Ābols ābelē. 884, 5731, Bērze

Maza, maza mājiņa,
Neviena lodziņa;
Pieci mazi kambarīši,
Katrā divi melni vīri. —

Ābols. 17, 2736, Mālpils

Nākat, mani mīļi bērni,
Man āboli kabatā!
Atnāk mani mīļi bērni,
Man āboli izkrituši.

997, 5210, Ugāle

Palaid mani, māmuliņa,
Brūklenišu palasīt;
Lai es augu tik sarkana
Kā sarkana brūklenīte.

1774, 1557, Purmsāti

Mazajam Jānītim krustmāte iedod ābolu un saka, lai viņš izdala to brālīgi ar māsu. Bet Jānītis nezina, ko tas nozīmē brālīgi. Viņš aiziet pie mātes un prasa, ko tas nozīmē. Māte atbild: «Nu redzi, tas ir tā, ka lielāko pusi tu atdod mātai.»

Jānītis padomā drusku un, pasniedzot mātai ābolu, saka:
«Še, Anna, izdali brālīgi.»

855, 1940, Rīga

¹ LD 2973, II — «Latvju Dainu» otrais pielikums, iespiests V sējuma beigās.

Kas metīs manā saujiņā,
Tas sēdēs zelta krēsliņā;
Kas nemetīs man saujiņā,
Tas sēdēs mēslu čupiņā.

Ja kāds no bērniem viens pats ēd zirņus, ābolus vai citus kādus bērnu gardumus, tad citi, tos arī kārodami baudīt, saliek rokas rieksavā, aizmieg acis un saka uz laimīgo ēdēju augšējos vārdus. Katrs, zināms, grib sēdēt zelta krēsliņā un atmet arī lūdzējam kādu daļu.

LD 2150, Ergeme

Kas metīs manā maciņā,
Tas sēdēs zelta krēsliņā;
Kas nemetīs man maciņā,
Tas kritīs ledus podiņā.

Bdz 3522, 19, Zaļenieki

Kas metīs manā maciņā,
Tas sēdēs zelta krēsliņā;
Kas nemetīs, to nevedīs,
Ne ratiem, ne ar kamanām.

1785, 39, Dzirciems

Ja viens no otra kaut ko grib dabūt, tad viņš aizmieg acis, izstiepj roku un skaita:

Čim, čim, putniņ,
Čim, putna bērniņ,
Ielecu krūmā,
Te mana muižiņa;
Nobira lapiņa,
Tā mana sagšiņa;
Nokrita tārpiņš,
Tā mana maizīte.

72, 10485, Alsunga

Sitam, kaunam mazos ežus,
Metam podā, vārijam;
Tēvam gaļa, mātei gaļa,
Bērniem sula bļodiņā,
Kaķam ciskas aizkrāsnē,
Kučam kauli pagaldē;
Peic! pavāram par pieri.
Peic! pavāram par pieri.

Izsalkušu bērnu mierina: Kāds no pieaugušajiem vai lielākiem bērniem saņem abas mazā rociņas savējās un, vienu plaukstiņu pret otru sitot, saka dziesmiņu. Pie pēdējiem vārdiem ar mazā rociņu viņam viegli iesit pa pieri.

LD 2186, Rāmuļi

Piu, pau, vēziši,
Metam katlā;
Tēvam biezumi,
Bērniem suliņa;
Kas to suliņu nestrēbīs,
Tam ar kausiņu
Pauc! par pieri.

116, 1546, Rencēni

Sitam plaukstiņas,
Ķeram mušiņas,
Metam podā, vārījam;
Papam zupa, mammai zupa,
Bērniem kauliņus skribināt.

Bdz 2826, 2, Sece

Zinu, zinu, nesacišu,
Tēvs nokāva ciemāzīti;
Cita gaļa podā vārās,
Cita rijā kubulā.

527, 19548, Sinole

Pirmo dienu kazu kāvu,
Otro dienu kazlēniņu,
Trešo dienu lielo aunu,
Ceturto — balto jēru.

Bdz 3467, 18, Rencēni

Ei, māmiņa, klausīties,
Kas dzied piena kamarīl
Maize rūca, gaļa spiedza,
Putra gauži gaviļēja.

1707, 1146, Dunalka

Gaļas klēts, pakulu atslēga. —

Desa. 577, 364, Latgale

Bieza putra kažokā. —

Putraimu desa. 835, 10623, Lubāna

Desas sētas taisīsim,
Kukuļmūrus mūrēsim,
Suņus, kaķus neturēsim,
Tie mums sētas apēdis.

Bdz 1451, 7, Rencēni

Atminiet, mazi bērni,
Kas brauc pāri Daugavai?
Ķisels brauc pār Daugavu,
Rakstītām kamanām.

17, 1147, Rīga

Desa skrēja pār pagalmu,
Ritenišus svaididama;
Bērni skrēja pakaļā,
Putrāmiņus lasīdami.

548, 844, Zvirgzdiena

Ķisels brauca pār Daugavu
Rakstītās kamanās.
Eita, bērni, skatīties,
Vai nebrauks mūs' malā!

Bdz 3132, Taurkalne

Riku, raku, ķiseli,
Ar nazi griežams,
Ar nazi griežams,
Ar cirvi cērtams,
Ar kalnu kumeļu
Pa virsu jājams.

828, 7492, Ikšķile

Ķisels brauc pār ezeru
Rakstītām kamanām;
Brauc, ķisels, šai ciemā,
Še ir bērni ēdājiņi!

519, 222, Grostona

Ķīselis brauca pār Daugavu
Rakstītām kamanām;
Piesacīja bērniņiem
Mazgāt baltas karotītes.

435, 494, Bērzaune

Ķīselis brauca pār Daugavu
Rakstītām kamanām;
Mazi bērni pakaļ skrien
Rakstītām karotēm.

1618, 368, Dviete

Ķīselis brauca pār Daugavu
Rakstītās kamanās;
Mazi bērni pakaļ tek,
Karotiņas laizīdami.

1611, 3536, Slate

Paldies saku māmiņai,
Nu paēdu brokastīņu;
Ai, rociņas, kaut varētu
Launadziņu nopelnīt!

1935, 5930, Alsunga

Dod, māmiņa, azaidiņu,
Negribēšu launadziņu!
Dod, māmiņa, launadziņu,
Negribēšu vakariņas;

Dod, māmiņa, vakariņas,
Negulēšu neēduse!

1645, 3536, Lielvircava

Kādu dziesmu dziedāsim,
Launadziņu paēduši?
Dziedāsim mātes dziesmu
Par launaga devumiņu.

LD 1002, Lubāna

Ej gulēt, drauga bērns,
Ij neēdis vakariņas!
Žube, zīle aiznesuse
Pagrabiņa atslēdziņu.

72, 1940, Cesvaine

Visi saka, visi saka,
Ej gulēt, ej gulēt!
Neviens pats tā nesaka:
Ēdiet, bērni, vakariņas!
Zīle, žube aiznesuse
Pagrabiņa atslēdziņas.

187, 21, Madona

Pieci seši piekusuši,
Mani vienu barojot,
Laižat mani tīrumā,
Lai es pate barojos!

1647, 11, Krustpils

ĶĪSELI ĒDU

Kādai mātei bija dēls. Kad vien tas no kurienes pārnāca, tā māte tūdaļ vaicāja:

— Ko tev, dēliņ, deva ēst?

Dēls allaž pastāstīja, kāds cienasts bijis. Reiz ciemā viņu pamieļoja ar ķīseli. Dēls nekad vēl nebija tāda ēdiena ēdis un tāda vārda dzirdējis. Uz māju ejot, viņš visu laiku daudzinaja, lai nepiemirstos:

— Ķīseli ēdu! Ķīseli ēdu!

Ceļā pagadījās grāvis. Kā lēca dēls pār grāvi, tā uzreiz aizmirsta daudzinašo vārdu. Skatās dēls grāvī — nekā neredz, ūdens vien. Sāka maisīt ar roku pa grāvja dibenu. Maisīja, maisīja labu laiku. Te piebrauc kungs un jautā:

— Ko tu te meklē?

GLAUD, MĂMIŢA, MAN GALVIŢU!

GRAND PAVILION AT THE EXHIBITION

THE EXHIBITION OF 1883

PHOTOGRAPHED BY

THE PHOTOGRAPHIC COMPANY

NEW YORK

1883

THE PHOTOGRAPHIC COMPANY

NEW YORK

1883

THE PHOTOGRAPHIC COMPANY

NEW YORK

1883

THE PHOTOGRAPHIC COMPANY

NEW YORK

1883

THE PHOTOGRAPHIC COMPANY

NEW YORK

1883

THE PHOTOGRAPHIC COMPANY

NEW YORK

1883

THE PHOTOGRAPHIC COMPANY

NEW YORK

1883

— Meklēju dārgas mantas, — dēls atbild. — Lēkdams pār grāvi pazaudēju un nu nevaru atrast.

Kungs domā: «Varbūt puika patiešām pazaudējis kādu dārgu mantu.» Viņš arī stājas pie meklēšanas. Maisa nu abi, ka dubļi vien šļakst, notriepušies, taisni, ka negals. Te piejāj vagars.

— Ko jūs te meklējat, lielskungs?

— Stājies vien arī tu pie meklēšanas, te iekritušas dārgas mantas.

Ņemas nu visi trīs, jāsaka, sviedriem vaigā. Te piebrauc mācītājs.

— Ko jūs te meklējat, mani bērni?

— Dārgas mantas, — kungs atbild. — Stājieties vien rindā!

Sāk arī mācītājs pa grāvi jaukties un sauc vēl savu kučieri talkā. Tas pienāk un paskatās grāvi — dūņas sasistas vai putās.

— Tad nu gan sakūluši kā ķīseli! — kučieris nosaka.

Dēls, izdzirdis šos vārdus, mudīgi no grāvja laukā un aizskrien, saukdams:

— Ķīseli ēdu! Ķīseli ēdu!

Šie visi paliek, rokas plātīdami.

*Pirmajā bērniņam
Rakstīdama kreklu šuvu.*
1895, 1946, Aknīste

Sirmīt, teci, teci žigli,
Teci, kājas cilādams:
Mazi bērni ceļmalā
Zirgos vien skatījās.

Pieaugušais uzsēdina bērnu sev uz ceļiem, dzied vai skaita dziesmu,
ritmiski šūpojot bērnu, sākumā lēni, tad arvien ātrāk.

1860, 688, Sigulda

Kumeliņi solīšiem,
Tāpat kājām līdz es ieš';
Bet, kad iesāk rikšiem skriet,
Kamanās man sēdēt tīk;
Bet, kad iesāk auļiem lēkt,
Tad tik īsti labi iet.

Bdz 1843, 1, Meņģele

Aucū, braucū
Pie krustmātes sērsti:
Div' sirmi zirdziņi,
Rakstītas kamanas,
Rakstītas kamanas,
Sidraba grožiņi,
Sidraba grožiņi,
Zelt' iemauktiņi.

828, 6308, Alsunga

Tilli, tilli, buku, buku,
Meitiņ' liku kamanās;
Pats tecēju kājiņām,
Stabulīti taisīdams.

1860, 742, Līgatne

Pa celiņu, pa celiņu,
Pa lielo, pa mazo:
Pa lielo kungi brauca,
Pa mazo — pieguļnieki.

740, 2002, Rugāji

Ved, ved, ved, papucīt,
 Uz dzirnavām bīdelēt,
 Jo mājās mums nav bīdeļu,
 To vajag gan! Nie!
 Tec, tec, tec, bēriņi,
 Uz dzirnavām čaklāki. Tprū!
 — Labrīt, labrīt, melderkungs,
 Vai varēs bīdelēt? Jā!
 Knib, knap, knap, knibiknāp, knap!
 Birst maisā bīdeļi,
 Būs plāceņi, būs pīrāgi,
 Būs saldie kļiņģeri. Nie!
 Tec, tec, tec, bēriņi,
 Uz mājām, čaklāki!
 Mums mājās atnāks ciemiņi —
 Gan lieli, maziņi. Tprū!

Bērnu uzsēdina uz ceļiem un pie katras zilbes ucina. Sakot vārdus:
 «Nie, Jā, Tprū!», bērnu pasviež augstāk gaisā.

1757, 81, Jēkabpils

Cūciņ, rūciņ, silītē,
 Brauksim Rīgas pilitē:
 Rīgas kungi brīnīsies,
 Kur es tādu zirgu ņemu!
 1706, 583, Tadaikši

Dop, dop Rīgā!
 Pārdop mājā!
 Siļķu muca mugurā,
 Sāls pods padusē.
 897, 548, Zūras

Dop, dop Rīgā!
 Pārdop mājā!
 Sāls pods mugurā,
 Kriņģels kabatā,
 Lipad, lapad, lipad, lapad!
 848, 322, Ārlava

Dupu, dupu Rīgā!
 Pārdupu mājās!
 Siļķu kule mugurā,
 Čukurgalva kabatā,
 Sālskule padusē.
 1171, 475, Matkule

Dop, dop Rīgā!
 Pārdop mājā!
 Sāls pods padusē,
 Siļķu muca mugurā,
 Kriņģels kabatā,
 Vizītes kājās.

848, 11, Ārlava

Dop, dop Rīgā!
 Pārdop mājā!
 Sviestmaiz' rokā,
 Desas gabals zobos.

576, 661, Liepāja

Dipu, dipu Rīgā!
 Pārdipu mājā!
 Siļķu muca mugurā,
 Kriņģelītis kabatā:
 To mazam Pēčiņam —
 Ņem, ņem, ņem!

84, 890, Tērvete

Kā brauc kungi? — Tillillil!
 Tā zemnieki — čap, čap!

875, 820, Launkalne

Tā jāj kungi,
Tā jāj kungi!
Tā tie sulaiņ',
Tā tie sulaiņ'!
Tā tie veci darbenieki,
Tā tie veci darbenieki!

Tēvs vai māte paņem bērnu rokās vai uz ceļgaliem, saka minētos vārdus un lecina. Pie tam lecināšanu izdara tā, ka, sakot pirmos vārdus, bērnu šūpo lēnām, it kā rādītu, ka kungi jāj, nekur nesteigdamies. Sulaiņiem jau jāsteidzas vairāk, tādēļ arī te šūpošana jāizdara ātrāk. Par visiem ātrāk jāj vecie darbenieki, un tad arī bērnu sakrata labi stipri, lai tas zinātu, kā katram jājāj.

Bdz 22, 2623, Skrunda

Tā jāj kungi,
Tā bajāri:
Dop, dop, dop!
Tā tas zemnieciņš
Ar savu ķēvi:
Klipatā, klipatā!

1491, 8, Ārlava

Tā jāj kungi, tā sulaiņi,
Tā tie Rīgas jēģeriši:
Lipata, lapata,
Iekrīt grāvī — plauks!

Bb 19, 2051^a, Pampāji

Lieli vilki, mazi vilki — ī, ī!
Lieli vilki — ī!
Mazi vilki — ņigu, ņegu, ņigu, ņegu!

Tā zobo, kad paliels bērns raud. «Ī» stiepj gari, «ņigu, ņegu» ātri un priecīgi, lai bērns sāktu smieties.

LD 2160, Nītaure

Lieli vilki, mazi vilki
Vāvaļot vāvaļoja:
Lieli vilki — ī, ī, ī!
Mazi vilki — ņigu, ņegu!
67, 3367, Jaunpiebalga

Puisīts gāja zaķi ķert
Uz to lielo bērzu birzi;
Pārnāk puisis raudādams,
Zaķis pieri izbadījis.
1552, 16280, Daudzese

Kāpēc raudi, maziņais?
Zaķīts tevi sabadīja.
Nāks, nāks medinieks,

Šaus, šaus zaķīti,
Šaus, šaus zaķīti
Par bērniņa badīšanu.
1668, 422, Stende

Maza, maza meitenīte
Kā putriņas vērpelīte:
Kad piesita, tad skanēja
Par visām maliņām.
LD 2167, Kabile

Dziedi, gailīt, vai nedziedi,
Nebūs gaisma vakarā;
Raudi, bērniņ, vai neraudi,
Nava mātes istabā.
1690, 8911, Turlava

Domājami, gādājami,
Kā puisīti smīdināt:
Pakārsim rācenīti
Deguntiņa galiņā.

LD 2138 v., Vecpiebalga

Pumpiņa, meitiņa,
Kas tevi ņems?
Mušiņa nokoda
Vagares dēlu.

1276, 54, Embūte

Ķipīts ķērnīti
Saspārdīja;
Spainīti ielika
Cietumā.

1780, 41, Mārciena

Suns sita bungas,
Karavīri spēlēja,
Ķipari dancoja
Raibām biksēm.

153, 800, Mārupe

Ķipīts ķērnīti saspārdīja,
Spainīt' lika cietumā.
Rītu, rītu, ne šodien
Muižā būs liela tiesa:
Ods nosita savu tēvu,
Dundurs savu māmuliņu.

Bb 21, 1221, Virāne

Suns sita bungas,
Kaķis stabulēja,
Ķipars dancoja
Zilās biksēs,
Bērni pie loga
Brīnījās.

Bdz 984, 31, Rīga

Bērnu apmierināšana.

Bērnu paņem klēpī un saka:

Aijā, aijā, papaijā,
Kad tu būsi gadu vecs,
Tad tev māte svārkus šūs:
Sarkanām līpiņām,
Baltām podziņām.
Tad tev' vedīs dārziņā,
Tur būs ogas, āboli,
Lieli, mazi kazlēni.

Bdz 1565, 10, Smiltene

Kad tu būsi gadu vecs,
Tad tev šūs pastaliņas,
Māte raibus kamzoliņus,
Tad tu iesi dārziņā
Ar putniņiem priecāties.

Bdz 3602, 1, Cēsaine

Kumeliņš kājām tek
Pirmajā dieniņā;
Arājiņš, nabadziņš,
Gadu rāpus rāpojās.

375, 2399, Skujene

Audz, meitiņa, kā liepiņa,
Būsi liela dziedātāja!
Kad tu būsi gadu veca,
Tad tev māte kleitu šūs.

Bdz 631, 4, Braslava

Ai, mazās meitenītes,
Kam jūs lielas neaugat?
Kā jūs mazas varēsiet
Dzirnaviņas ritināt?

1306, 694, Litene

Līsti, līsti, lietutiņ,
Lai es ātri liela augu,
Lai es ātri liela augu,
Līdz citām māsiņām!

915, 32, Puikule

Lij, lietīņ, lij, lietīņ,
Lai es drīzi liela augu:
Būs manai māmiņai
Tad drīzāk viegla diena.

1601, 750, Jaunpils

Līstiet, lieti, iabi lieti,
Lai es augu laba liela:
Lai es tiku māmiņai
Simtu govu barotāja.

LD 2852, Lizums

Kaņepīte, garaudzīte,
Tā izauga vasarā;
Es ar' augu ik dieniņas,
Es tik gara neizaugu.

1730, 44845, Druviena

Kaņepīte, garaudzīte,
Tavu garu augumiņ'!
Man māmiņa maizi deva,
Es tik gara neizaugu.

Bb 15, 4874, Užava

Kaņepīte, drīzaudzīte,
Tā uzauga vasarā;
Mūs māsiņa nezauga
Par deviņas vasariņas.

668, 2786, Alsunga

Es uzaugu pie māmiņas
Kā puķīte uz lodziņa,
Kā puķīte uz lodziņa,
Kā rozīte dārziņā.

Bb 19, 1851, Ruba

Balta mana māmuliņe
Mani baltu audzināja:
Apvilkusi baltu kreklu,
Ieceļ mani saulītē.

1722, 4168, Asīte

Mana mīļa māmuliņa
Mani labi audzināja;
Pati manim svārkus šuva
I kreklīņus balināja.

337, 31, Trikāta

Tēta, tēta, pūpaliņa,
Mamma, mamma, magoniņa:
Māte deva baltu kreklu,
Tēte maizes gabaliņu.

1341, 9433, Preiļi

Padomnīca, gudrenīca,
Mana balta māmuliņa:
Man kreklīņu pašuvusi
No deviņi gabaliņi.

1910, 4991, Lizums

Šuj, māmiņa, man kreklīņu
Deviņām vīlītēm:
Devītā vīlītē
Liec man gudru padomiņu!

1690, 10526, Skrunda

Šūn, māmiņa, man kreklīņu
Deviņām vīlītēm:
Ikkurā vīlītē

Iešūn gudru padomiņu!
Kad es būšu liels puisīt's,
Būs deviņi padomiņi.

1838, 435, Viesiena

Pirmajami bērniņami
Rakstīdama kreklus šuvu;
Jau otram, trešajam
Ne vīlītes nenodzinu.

1895, 1946, Aknīste

Pirmajam dēliņam
Slēžu kreklu šūdināju;
Jau otram, trešajam,
No pakulām rubināju.

935, 6954, Lubāna

* Kuru ļaužu tas bērniņš
Strupajiem krekliņiem?
Vai liniņi neizauga,
Vai vārpstīte netecēja?

765, 318, Bebrene

Tiš, tiš, vistiņas,
Kaņepu dārzā!
Kam devi, māmiņa,
Kaņepu kreklu.

Bb 15, 4722, Užava

Cielaviņa galvu glauda
Ezeriņa maliņā;
Man saglauda māmuliņa
Istabiņas dibenā.

1703, 4124, Vaiņode

Irbe savu cekuliņu
No skujiņu darināja;
Man māmiņa darināja
Zilu, zaļu dzīpariņu.

1311, 2795, Viļaka

Novij man, māmuliņa,
Visu puķu vainadziņu!
Liec manā galviņā
Visu gudru padomiņu!

1642, 1982, Jaunsvirlauka

Ai, pupiņa, mellacīte,
Tava daiļa vainadziņa!
Es meitiņa, man nebija
Tik ražena vainadziņa.

LD 32514 v., Vestiena

Saglaudu galviņu
Kā cielaviņa,
Uzliku vizuļu
Vainaciņu.

LD 5532, Vidzeme,
Kurzeme

Mazajām māsiņām
Skaisti, šauri vainadziņi;
Lielajām lieli, plati
Kā micītes galviņā.

LD 3012, Krustpils

Dižajami ozolami
Zelta zīle galiņā;
Mazajami brālītīmi
Apzeltīti matu gali.

LD 5501, Durbe

Kauna, kauna tev, meitiņa,
Tev galviņa nesukāta!
Cielaviņa, mazputniņš,
Sasukāja sav' galviņu.

208, 1601, Nereta

Kauna, kauna tev, meitiņa,
Tev galviņa nesukāta!
Kā saglauda cielaviņa
Savu gludu cekuliņu.
I irbīte ceļu tek,
Izsukāj'si cekuliņu.

1645, 624, Vircava

Kauna, kauna tev, meitiņa,
Nesukāti tev matiņi!
Bij tavā galviņā
Pērnīe peļu midzenīši.

1838, 451, Viesiena

Ai, meitiņa, ai, meitiņa,
Tev galviņa nesukāta!
Cielaviņa ligzdu taisa
Tavā galvas galiņā.

1552, 7033, Grostona

Ai, puisīti, ai, brālīti,
Tavu lielu slinkumiņu!
Vālodzīte ligzdu taisa
Tavā galvas galiņā.

941, 965, Vilce

Es maza meitiņa,
Man gluda galviņa;
Pati guļu krāsni,
Galviņa ārā.

1730, 2339, Suntaži

Citi lieli, citi mazi,
Tomēr visi pēdu gari. —

Apavi. 929, 34467, Dobele

Mūs citkārt lopiņš nēsāja,
Nu cilvēks mums ir jānēsā. —

Pastalas. 635, 51, Dzērbene

Vienam teļam divas astes. —

Pastalas ar auklām. 268, 160, Slate

Nedzīvs dzīvu nēsā. —

Pastalas. 927, 2034, Vecauce

Nokauts, apēsts un tomēr vēl staigā. —

Kurpes, zābaki. 712, 67, Upesgrīva

Auns vēša vēderā —
Tā kā zeķe zābakā.

295, 132, Ērgļi

Kas uz galvas staigā? —

Cilvēks, kam zābakos naglas. 968, 1492, Svitene

Kalu, kalu kājiņu,
Kalu, kalu kājiņu:
Te nagliņa, te nagliņa,
Te nagliņa — pauc!

Bērnu tur klēpī un, ritmā skaitot, sit pa vienas un otras kājas pēdu ar roku.

1183, 82, Nītaure

Kaļu, kaļu kājiņu,
Tilu, tilu tiliņu
Pa mežmalu
Uz Rīdziņu.

875, 1885, Launkalne

Bērni, mazi kovārniši,
Visiem pliki vēderiņi.
Kad atnāca ziemassvētki,
Visiem kurpes kājiņā.

Bdz 417, 26, Jaunpiebalga

Kripu, krapu, zābaciņi,
Jaunam vīram kājās!
Tā skaita, apaujot bērnam kājas.

102, 4800, Saka

Ieaun mani, māmuliņa,
Liela vīra vizītēs:
Runās vilki tecēdami:
Te ir lieli vīri gāj'ši.

1838, 431, Viesiena

Upapā, tralalā,
Mūs' māasai zābaciņi!
Atnāks tautas, paņems māsu,
Atliks mums tie zābaciņi.

102, 2547, Saka

Vizīte rājās
Ar pastaliņu:
Kam gāji celiņu
Nerakstīdama!

1200, 2231, Vārme

Vīze, vīze, pastaliņa,
Abas dujas sasarāja:
Viena gāja rakstīdama,
Otra — rakstu mīdīdama.
1954, 4055, Nica

Jānīt, tava pastaliņa
Visa darba darītāja:
Ziemā tevi vizināja,
Vasarā dancināja.
1850, 3744, Madliena

Vaļa man, liela vaļa,
Ko ar vaļu nedarīju?
Gultā savas kājas āvu,
Uz pagalvi sēdēdama.
1627, 5229, Zaļenieki

Es uzaugu pie māmiņas
Kā sarkana magonīte:
Baltām diega zeķītēm,
Sarkanām kurpītēm.
941, 970, Vilce

Maza, maza meitenīte
Sēž ābeļu dārziņā:
Melnas kurpes, baltas zeķes,
Sarkans rožu vainadziņš.
796, 17406, Zvārde

Apauniet man kājiņas,
Palaidiet celiņā!
Tad sakiet manu vainu,
Ja maizītes nedabūju.
935, 6300, Lubāna

TRĪS BRĪNUMA LIETAS

Vienam ķēniņam senāk bijuši trīs dēli: divi gudri, viens muļķītis. Ķēniņam bija liels dārzs un dārza vidū ābele ar zelta āboliem. Reiz ķēniņš mana, ka ābelei sāk katru rītu trūkt ābolu. Viņš raida vecāko dēlu ābeli sargāt. Tas sarga, sarga, bet, kad pienāk pusnakts, — aizmieg. No rīta atrod: ābelei trūkst vairāk ābolu.

Nākamo nakti bija otra dēla reize, tas arī aizmiga nenosargājis.

Tad nāca muļķīša reize. Ap pusnakti viņš iekāpa ābelē, kur auga zelta āboli, un ielika spīles acīs, lai neaizmigtu.

Ap pusnakti atlaižas trīs baloži un pārvēršas par trīs skaistām jaunavām. Visas plūc ābelē ābolus, bet muļķītis paņem no vienas jaunavas spalvas un iet pie ābeles, kur jaunavas plūc ābolus. Viņas izbīstas un dodas pie savām spalvām, lai varētu atkal pārvērsties par baložiem un aizlaisties projām. Neatradušas viena baloža spalvas, jaunavas lūdzas muļķīti, lai atdodot tās, bet viņš liedzas dot. Lai apsoties teikt, kur dzīvojot, tad atdošot. Jaunavas nu arī izstāstījušas, kur dzīvojot. Muļķītis atdevis spalvas, un baloži aizlaidās projām.

No rīta muļķītis stāstīja tēvam, ko redzējis. Tad viņš pošas ceļā uz to zemi, kur baloži aizlaidušies. Nonācis kādā mežā, viņš atrada divus brāļus ķīldojamies par vieniem zābakiem. Viņš prasījis: «Kādēļ ķīldojaties?»

Brāļi izstāstījuši, ka tie neesot vis vienkārši zābaki, bet ar tiem varot sasniegt veselu jūdzi, ja sperot vienu pašu soli.

Muļķītis teica: «Ēdod man pamēģināt.»

Uzmaucis kājās, viņš aizgāja prom, atstādams brāļus izšķirtus.

Nonācis citā mežā, viņš atrada atkal divus brāļus cīnoties ap vienu nūju. Muļķītis prasa: «Kādēļ jūs tā cīnāties par vienu nūju?»

Brāļi izstāstīja, ka ar nūju varot nonāvēt visu, kam tik ar to piedurot. Muļķītis prasa, lai parādot viņam ar' to nūju. Brāļi iedod arī. Paņēmis nūju, muļķītis kāpa ar jūdzes zābakiem tālāk.

Nonācis trešā mežā, atrada divus brāļus cīnāmieš pēc vecas vijoles. Muļķītis prasa, kā viņiem tīkot par niekiem cīnīties.

Brāļi izstāstīja, ka tā nav vis vienkārša vijole, bet ar to varot katru mironi uzmodināt.

Muļķītis prasīja: «Dodat man ar' paspēlēt!»

Brāļi arī iedod vijoli, bet muļķītis tikai paņē un aiziet. Nu viņš aizgāja uz to vietu, kur dzīvoja trīs baložu jaunavas, kuras mīta kopā ar milzīem. Muļķītis devās namā iekšā, bet vārtu sargs tam uzsauca: «Iekšā gan tiksi, bet ārā vairs ne.»

Muļķītis neklausījās viņa runā, bet devās tikai iekšā beidzamā kambarī. Tur nu viņš arī satika tās trīs meitas, kas bija zagušas zelta ābolus. Meitas ļoti žēlojās, ka viņš būšot pagalam, kad pārnākšot milzis ar trim galvām. Pēc brīža muļķītis aizgāja aiz durvīm, kur milzim vajadzēja nākt iekšā, un turēja savu nūju, lai varētu uzņemties cīņu ar milzi.

Pēc kāda laika atnāca milzis ar trim galvām, bet durvīs muļķītis piedūra tam ar nūju, un milzis bija tūlīn beigts.

Pēc kāda laika atnāca otrs milzis ar sešām galvām un skrēja iekšā pie meitām, bet muļķītis arī to turpat durvīs nonāvēja kā pirmo.

Pēc brīža ieradās arī trešais milzis ar deviņām galvām un briesmīgi kļiedza, kur palikuši viņa dēli. Muļķītis ar nūju nosita milzim sešas galvas, bet milzis nu palika ļoti nikns un sāka briesmīgi cīnīties. Beidzot muļķītim izdevās aizbēgt. Milzis pa to laiku nogalināja meitas un dzinās muļķītim pakal. Muļķītis pa tam bija atpūties un nu nosita milzim arī pāri palikušās trīs galvas. Tad viņš aizgāja pie nogalinātajām meitām un ar vijoles palīdzību atdzīvināja atkal visas trīs jaunavas. Jaunāko meitu, kuras spalvas viņš bija paņēmis, muļķītis tagad apprecēja un dzīvoja laimīgi.

P. Šm. VI, 15, 3, Nica

Māte taisās vest bērnu ciemā un mazgā tam seju. Kad māte grib viņa rokas mazgāt, tad bērns teic:

«Mām, rokas nemazgā, es tās aizvien turēšu bikšu kabatās.»

556, 7543, Umurga

Tēto, memo,
Ved bērnu ciemo!
Ja nav drēbītes,
Tin pakulāsi.
Aizveda ciemā,
Ielika dangē¹,
Ciembērni manbērnu
Nosvīlināja.

Bb 20, 512, Stende

¹ — aizkrāsnē.

Incīti, kaķīti,
Pīsim vīzītes,
Pīsim vīzītes,
Ausim kājas.
Rītu būs svētdiena,
Brauksim ciemā.
Tu iesi klētī,
Es istabā.
Tevi suņi saries,
Mani māte saņems.
Tev būs pēlītes,
Man — balta maize.
1560, 2987, Bērze

Incīti, pincīti,
Ausim kājiņas,
Ausim kājiņas,
Iesim ciemiņos.
Tu ausi vīzītes,
Es pastaliņas.
Tevi suņi sarej,
Mani māte saņēma,
Tu bijī namā,
Es istabā.
Bdz 302, 5891, Ļaudona

Incīti, kaķīti,
Pīsim vīzītes,
Rītu būs salniņa,
Brauksim Rīgā;
Atvedīsim bērniņam
Pilnu maisu kliņģerīšu.
139, 653, Sarkaņi

Čibu, čabu kājiņas,
Ciemā tekot;

Mājā tekot,
Nečab vairs.
387, 1533, Krote

Mazajam bērniņam
Goda krekli sadeguši.
Ai, mazais circeņīt,
Kam tu līdi guntiņā?
1802, 339, Nereta

Citi bērni manu bērnu
Celiņā satikuši:
Labu nazi izviluši,
Tuteņiņu iedevuši.
1657, 1655, Birži

Zinu, zinu, kas nu bija
Tanī bērzu birzītē:
Tēvis bija slotu griezti,
Māte sauju žagariņu.
Zinu, zinu, kas nu bija
Tas pēriena pelnītājs:
Sunis, kaula grauzējiņš,
Kaķis, kreima laizītājs.
Ir tie mūsu mazie bērni
No acīm vien zināja,
Vai kuls suni, grauzējiņu,
Vai kaķīti, laizītāju?
Kas bij grēku padarijis,
Sarga savu muguriņu;
Kas no ļauna nezināja,
Tas dziesmiņu trallināja.
1895, 3812, Ventspils

*

Kas nevar skriet, kaut gan tam divi stilbi? —

Bikses. 913, 427, Zentene

Vienā galā abi ielien, katrs savā izlien. —

Bikses velk kājās. 922, 967, Lielvārde

Pa vienām durvīm ieiet, pa trim iziet, un tad tik vēl ir iegājis. —

Kreklu uzvelk. 208, 203, Skujene

Skudra man iekoda
Kreisāji gurnā;
Pārgāju mājā,
Pateicu tēvam;
Tēvs mana šūdina
Tērauda bikses.

Tdz 37130, Krote

Bērni mani, kovārniši,
Visiem pliki vēderiņi;
Kad atnāca svēta diena,
Visiem cauna cepurītes.

1726, 880, Nīgranda

Apalš diķītis,
Sudraba laipiņa. —

Saule lēca linājā. —

Zini, zini, māmuliņe,
Ko vajaga meitiņām?
Melnu kurpju, baltu zeķu,
Spožu ziļu vainadziņu.

LD 5739, Cīrava

Es maza meitiņa,
Man zili svārki,
Sudraba saktiņa
Kā mēnestiņis.

LD 3001, Liepāja

*Mana mīļa māmuliņa,
Mani balti audzināja:
Cik dieniņu — balta kleita,
Vienmēr galva sasukāta.

1311, 4856, Viļaka

Maza, maza meitenīte
Sēd ābeļu dārziņā;
Pupu ziedu lindraciņi,
Auzu skaru villainīte.

1599, 8513, Zebrene

Tēte Rīgā,
Memme Bauskā,
Es pats mājā,
Bikses kājā.

1756, 4082, Priekule

Tētele, memmele,
Ved kazu Rīgā,
Pērc man jaunu cepurīti!
Uzkāpšu kalnā,
Uzlikšu galvā,
Lai redz kaimiņu
Meitenes.

1404, 1314, Penkule

Sakta. 668, 3886, Ivande

Sakta linu kreklā. 929, 41215, Vecpiebalga

Ievas zied, māmuliņa,
Velē manas villainītes;
Lai zied manas villainītes
Kā ieviņas licīti.

1674, 2251, Spāre

Ieviņai balti ziedi,
Man baltāka vilnainīte;
Kas, ieviņa, tev' apsedza?
Man' apsedza māmuliņa.

1650, 316, Vecsaule

*Silta, mīksta vilainīte,
Māmuliņas dāvināta:
Tur māmiņas mīļi vārdi
Kā rakstīt sarakstīti.

1552, 43809, Malta

*Īsa man gara diena
Ar maizītes gabaliņu;
Silta man salta diena
Ar māmiņas vilainīti.

1925, 1080, Viļāni

Maza, maza meitenīte
Tek pa ceļu dziedādama;
Pupu ziedu lindraciņi,
Magoniņas priekšautiņš.

1076, 190, Sēlpils

Maza, maza meitenīte
Tek pa ceļu dziedādama;
Koši balta vilnainīte,
Sarkans rožu vainadziņš.

796, 18182, Zvārde

*

Mazi bērni skaistu dziesmu
Vārdzināt vārdzināja:
Ielikuši vizītē,
Pa istabu vizināja.

LD 1016, Aizkraukle

Dziedi, dziedi, māmuliņe,
Tev dziesmiņu kamoltiņš:
Ik vakara ritināji
Pa vienam celiņam.

LD 11, Sesava

Teic, māmiņa, tu dziesmiņas,
Tu dziesmiņu daudz zināji:
No sālītes, no maizītes,
No gudrāja padomiņa.

LD 14, Ventspils

Pulciņš dzied jaunu meitu
Gludajām galviņām;
Glaud, māmiņa, man galviņu,
Lai es teku pulciņā!

1177, 9879, Skaistkalne

Ekur meitu meitenītes,
Aplam tādu nedabūs!
Pašas iet dziedādamas,
Vainadziņi vizēdami.

LD 56, Krustpils

SUDRABA, ZELTĪTA SAULĪTE LĒCA

STUBBINS' BIRD BOOK

*Nāc nākdama, vasariņa,
Visi bērni tevi gaida!*

202, 4903, Islice

Liels, liels kalns, ne var pāri pārkāpt, ne apkārt apiet. —

Debess. 917, 1670, Svēte

Augsts tēvs, plata māte, traks dēls, akla meita. —

Debess, zeme, vējš, nakts. 668, 3562, Ivande

Tēva kažoks rogu pilns. —

Debess un zvaigznes. 884, 2023, Bērze

Zila vadmala ar zelta pogām. —

Debess un zvaigznes. 877, 2121, Pociems

Zils siets, pilns baltu zirņu. —

Debess un zvaigznes. 400, 2926, Latgale

Zils pagalms, zelta dzirksteles. —

Debess un zvaigznes. 935, 10530, Lubāna

Kad zeme bij radīta, tad — ko domāt — tā negājusi apakš debess velves. Kur nu tādu lielu ripu likt? Pašu laiku pienācis arī ezis, ievaicādamies: kas te par nelaimi īsti esot? Tā un tā — zeme būtu gatava, bet nevar apakš debess apaļuma pabāzt un nost skaldīt arī netiktos. «Tā maza lieta!» ezis noteicis. «Ripa jāsaspiež drusku kopā, šaurāka, gan tad derēs.»

Labi! Dievs tūlīņ saspiedis ripu mazāku un nu viegli jo viegli pabāzis apakš debesīm. Tikai, kopā spiežot, vietām drusku krunkas gadījušās: tie ir tagadējie kalni un lejas. Bet dievs par tādu gudru galvu ezim dāvinājis varenu apgērbu — no tīrām adatām, lai neviens uzbrucējs viņam netuvotos.

L. P. V, 50. lpp., 4, Džūkste—Pienava

- Zelta kamols pa kalnu veļas. —
Saule debesīs. 804, 374, Ezere
- Zelta ciba ezerā. —
Saule pie debess. 72, 2086, Cesvaine
- Zila villaine, balta sakta. —
Saule pie debess. 1730, 22202, Nica
- Pilna pasaule rungu, visas sēž zelta vainagā. —
Saule ar stariem. 941, 1235, Vilce
- Skaista puķe ezerā: dienu zied balta, rītā un vakarā sarkana. —
Saule pie debess. 527, 42844
- Salmu kaudze pie debesīm, bet neviens salms nekrīt zemē. —
Saules stari. 941, 344, Vilce
- Sarkana gotiņa purvu brien. —
Saule pa miglu. 740, 11404, Kārsava
- Vakarā nomirst, rītā atdzīvojas. —
Saule. 1730, 23139, Zvārtava

Ziļota, zaļota
Dieniņa ausa,
Sudraba, zeltīta
Saulīte lēca.
Bb 24, 990, Alsunga

Noiet saule vakarā
Trīcēdama, mirdzēdama,
Noiet, zeltu sijādama,
Sudrabiņu vētidama.
LD 33882, Grobiņa

Saulīte dancoja
Ruda vara kalnā,
Ruda vara kurpītes
Kājiņā.
1008, 7253, Dzērve

Kālabad ik vakara
Meža gali atsarkuši?
Saule savus zīda svārkus
Ik vakara vēdināja.
LD 33791, 1, Rudbārži

Saule savus kumeliņus
Jūriņā peldināja;
Pati sēd kalniņā,
Zelta groži rociņā.
1696, 177, Sātiņi

Jūs, ļautiņi, nezināt,
Kur saulīte nakti gul:
Vidū jūras likumā,
Zelta niedres galiņā.
LD 33788, 1, Alsunga

Kur, saulīt, mazgājies,
Rītā agri uzlēkdama?
— Aiz upītes līcītī,
Sudrabiņa bļodiņā.
Tdz 54929, Nautrēni

Kas to teica, kas redzēja,
Ka saulīte nakti gul?
Dienū brida zaļu birzi,
Nakti jūras ūdentiņu.
LD 33812, 1, Kabile

KĀ ZVAIGZNES CĒLUŠĀS

Zvaigznes cēlušās no oglēm. Puiši jājuši pieguļā. Laiks bijis ļoti tumšs. Tie sākuši mest ogles gaisā, lai apgaismotu ceļu, bet ogles atpakaļ vairs nav kritušas, un no tām cēlušās zvaigznes.

1041, 141, Ogresgals

Liela, liela pļava, divi gani, viens zelta, otrs sudraba. —

Saule un mēness. 834, 3260, Augstkalne

Divi māsiņas iet pa kalnu, viena otru dzenas, nekad nevar panākt. —

Saule un mēness. 954, 5592, Jūrkalne

Govs gulstas, vērsis ceļas. —

Saule noriet, un mēness uzlec. 33, 804, Aduliena

I saulīte, mēnesniņš
Jāj uz viena kumeliņa;
Jau saulīte noseļoja,
Mēnesniņš apsegļoja.
Tdz 54915, Aizkalne

Saule rāja mēnestiņu,
Kam tas gaiši nespīdēja.
Mēnestiņš atbildēja:
Tev dienīņa, man naksniņa;
Tev dienīņa ar ļaudīm,
Man naksniņa ar zvaigznēm.

1648, 348, Rundāle

Mēnesītis nakti brauca,
Zvaigžņu sega mugurā:
Rīta zvaigzne, vakarāja, —
Tie mēneša kumeliņi.

1639, 455, Ruba

Kur tecēji, mēnestiņ,
Ar zvaigžņotu mētelīti?
— Tiem ļaudīm palīgā,
Ko bez saules strādināja.

LD 33832, Patkule

PUIKA UZ MĒNESS

Dzīvoja vecs tēvs ar trim dēliem. Mirstot tēvs izdalījis dēliem mantu, piesacīdams, lai gādā, ka mazākajam dēlam ir siltums un gaisma. Dēli arī tā apsolās, bet, kad tēvs nomirst, aplaupa mazāko un nolemj viņu uzvilkt uz mēnesi, jo tur jau būšot gaisma un cik necik arī siltuma.

Uz mēness mazākajam dēlam klājas ļoti labi. Viņš izaug liels un apprec mēness meitu. Tomēr viņam vairs nepatīk mēness dzīve, un viņš nobrauc pa auklu zemē. Ar mēness meitas palīdzību viņš atdabū no brāļiem arī savu mantojumu un dzīvo laimīgi vēl šobaltdien.

P. Šm. XIII, III, 21, Nitaure

Divi, divi, kas tie divi,
Kas dzīvoja saules mūžu?
Ūdentiņš, akmentiņš,
Tie dzīvoja saules mūžu.

1707, 508, Dunalka

Skatāties jūriņā,
Kādi balti audekliņi!
Niedru šķieti, putu audi,
Vēja māte audēja.

LD 31003, Rāva

DAUGAVAS RAKŠANA

Toreiz, tas ir sen, sen, visi dzīvnieki sapulcējušies Daugavu rakt. Tikai lietus putns viens nenācis, sacīdams, ka šis varot iztikt bez tāda ūdens, kas pa zemes virsu tek, no gaisa vien ūdens esot diezgan. Tad citi racēji sapiktojušies, nolemdami lietus putnam bargu sodu: tam pavisam nebūs dzert no zemes ūdens, lietus piles varot dzert, ja gribot.

Tādēļ lietus putns vēl tagad sausā laikā izslāpis klaigājot: «Kur liet's, kur liet's?»

Kad bija pabeiguši spriest, tad visi ķērušies pie darba: zaķis bijis pirmais, kas tecējis pa priekšu, norādīdams Daugavai vietu. Bet, tā kā zaķim paraža likumu likumiem skriet, tad arī Daugava gadījusies tāda palikumaina. Kurmis atkal tūlīn zaķim pakaļ dzinis pirmo vagu, par ko esot nopelnījis glītos, melnos samta svārkus.

L. P. VII, 1, II, 50, Sēlpils

Divi, divi, kas tie divi,
Kas miedziņa negulēja?
Viena — saule negulēja,
Otra — strauja Daugaviņa.
753, 136, Vecpiebalga

Ai, upīte, olainīte,
Tavu greznu likumiņu!
Visapkārt ievas zied,
Vidū saule ritināja.
1756, 2503, Puikule

Teci, teci, Daugaviņa,
Sijādama, niekādama:
Teci, zeltu sijādama,
Sudrabiņu niekādama.
1694, 1360, Ciecere

Aiz upītes balti bērzi
Sudrabiņa lapiņām;
Es paklāju villainīti,
Man piebira sudrabiņa.
LD 30633, Madliena

Daugaviņa lielījāsi:
Es bagāta mātes meita!
— Kad tu biji tik bagāta,
Kam tecēji jūriņā?
— Kā jūrā netecēšu,
Jūra mana māmuliņa.
935, 20906, Pilskalne

Aiz upītes melni alkšņi
Sudrabiņa ziediņiem;
Es gribēju vienu raut,
Visi bira skanēdami.
1215, 255, Koknese

Zied ieviņa, zied lazdiņa
Daugaviņas maliņā;
No ieviņas ziedi bira,
No lazdiņas — vizuliši.
935, 11557, Lubāna

Sidrabiņa upi bridu,
Zelta kurpes kājiņā:
Sudrabs tek tecēdamis,
Zelts pa virsu vizuļo.
1860, 3682, Sigulda

Ziemā ar vāku, vasarā bez vāka. —

Ezers un ledus. 709, 494, Latgale

Liela muca, katru gadu jauns vāks. —

Ezers un ledus. 968, 715, Rundāle

KĀ CĒLIES LUBĀNAS EZERS

Senāk visi ezeri laidušies pa gaisu, tā arī Lubānas ezers. Tikai sava lieluma dēļ tas nav varējis izmeklēt tik plašu vietu, kur apmesties. Laižoties tas bijis ļoti piekūsis un apmeties starp Praulieni un Lazdonu gulēt dienvidu. Pēc atpūtas piecēlies un laidies tālāk, bet guļas vietā atstājis zābakus. Kur zābaks palicis, tur izcēlies ezers, kas nosaukts par Melno ezeru. Pret vakaru tas nolaidies atkal vienā vietā paēst vakariņas. Paēdis, laidies tālāk, bet uz galda palicis viens šķīvis. Tur ir cēlies ezers, ko nosaukuši par Balto ezeru. Tikai otrā dienā ap pusdienu Lubānam gadījies laisties pāri lielam klajumam. Novērojis, ka tur varēšot labi izstiepties, nācis zemē, kur palicis uz dzīvi.

P. Šm. XV, VIII, 21, 4, Beļava

Lubāns nāk, Lubāns nāk
Pār kalniem, pār lejām!
Nāc, Lubān, šai vietā,
Teitan mīksta guļas vieta!

1626, 903^a, Bukaiši

Es uzaugu sarkanbalta
Ezeriņa maliņā:
Ir rītiņus mazgājos
Ezeriņa putiņās.

LD 30964, Mālpils

Ezermalas meitiņām
Kumeliņa nevajag:
Iesēdās laiviņā,
Vilnīts laivu vizināja.

1667, 1856, Sabile

Kas kait man nedzīvot
Ezeriņa maliņā!
Pati guļu dienavidu,
Vilnīts kreklus balināja.

1190, 1719, Krustpils

Maza, maza māsiņa,
Simtiem rubļu mugurā. —

Zivs. 475, 762, Asare

Zem galda gaļa skraida. —

Zivs zem ledus. 556, 3283, Umurga

Zelta šķēres ezerā. —

Vēzis. 3, 2954, Garoza

Vīrs iet uz pirti, šķēres padusē. —

Vēzis. 231, 1062, Iecava

Skroders guļ uz laivas, apaļš kā rullis,
Sarkans kā bullis, šķēres padusē. —

Vēzis. 820, 561, Gaigalava

Kas nosarkst pēc nāves?

Vēzis. 840, 564, Gulbene

Ķīsis brauca pa Daugavu
Rakstītām kamanām;
Kas to ķīsi nepazīna,
Cerēj' lielu muižnieciņu.

1690, 6803, Skrunda

Ķīsis brauca pa ezeru
Rakstītām kamanām;
Asarītis zirgu dzina,
Raudiņš sēd kamanās;
Līdacīte, garastīte,
Apsviež ķīša kamaniņas.

1244, 2555, Alsunga

Līdaciņa velējās
Zaļas niedres galiņā:
Zīda kreklis, zelta vāle.
Sidrabiņa velētava.

1756, 5667, Puikule

Vēzi, vēzi, sukā galvu,
Atjās tavi precinieki:
Līdaciņa, gludgalvīte,
Zelta grožus kustināja.

1690, 6136, Skrunnda

Lielais vēzis mazo kūla,
Kam sajauca ūdentiņu;
Lielā paša vaina bija,
Kam līpiņu kustināja.

LD 2710, Cesvaine

Piecdesmit seši putni
Vēzi kūla jūrmalā:
Kam tas līpu kustināja,
Kam sajauca ūdentiņu.

1256, 113, Gaujiena

Vēzis ņēma līgaviņu,
Asarim saderētu.
Es vēzime atspītēšu,
Es tam upi izlaidīšu.
— Ja tu upi izlaidīsi,
Es tev svārkus sagriezīšu;
— Ja tu svārkus sagriezīsi.
Es tev šķēres salauzīšu.

LD 2717, Gramzda

*

Pelēks vecītis sēž kalna galā. —

Akmens. 17, 385

Kas ziemā nesasalst un vasarā neizkūst? —

Akmens. 553, 5066, Ukri

KĀ AKMEŅI RADUŠIES

Kad dievs radījis zemi, velns staigājis iepakaļš un brīnējies. Arī velnam iepaticies ko darīt. Tas paņēmis zemi un ar to piebāzis pilnu muti. Zeme sākusi velnam mutē briest, un velns nevarējis savādi, ka bijusi tā jāizspļauj. No izspļautās zemes radušies kalni. Velns sācis lielākos zemju cimbuļus ar kājām drupināt un spiest. No sadrupušiem cimbuļiem radušies akmeņi.

P. Šm. XIII, II, 2, Smiltene

*

Divas māsas: viena balta, otra zaļa;
Kad viena nāk, tad otra bēg. —

Ziema un vasara. 90, 1489, Medņi

Viena māsiņa nogērbjas, otra apgērbjas. —

Ziema un vasara. 617, 1785, Kosa

Nāc nākdama, vasariņa,
Daudz uz tevi gaidītāju!
Gaid' arāji, ecētāji,
Gaid' gosniņas laidarā.

1863, 99, Lielvārde

Nāc nākdama, vasariņa,
Daudz ir tevis gaidītāju!
Gaida visi mazi bērni,
Gaida lieli darbinieki.

1968, 2128, Dobeļe

Nāc nākdama, vasariņa,
Kur tik ilgi kavējies?
Tevis gaida atnākot,
Manis lielas izaugot.

LD 2872, Vikstene

Aun kājiņas tu, sniedziņ,
Te jau tu nepaliksi:
Tevim būs jāaiziet
Tālajos ziemeļos.

527, 12396

Nāc nākdama, vasariņa,
Visi bērni tevi gaida,
Jau ziemiņa kājas āva,
Uz akmeņa tupēdama.

202, 4903, Īslīce

Nākat, bērni, skatāties,
Vasariņa ziemu kauj,
Ziemai vārtus aizverat,
Vasarai atverat.

Bdz 983, 8, Cēsis

Ziema gāja ar vasaru
Aiz vārtiem kapāties:
Iesim, visi maģi bērni,
Vasarai palīgā!

1390, 334, Ēdole

Mazi bērni, baltas galvas,
Palīdziet ziemu kaut!

Ziemas vārtus aizveriet,
Vasariņai atveriet!

191, 7334, Lubāna

Bērni, bērni, palīdziet,
Vasariņa ziemu kava!
Ziemai vārtus aizveriet,
Vasarai atveriet!

LD 2880 v., Krustpils

Projām gāja zili ledi,
Nu būs silta vasariņa;
Būs ievām balti ziedi,
Būs kokiem zaļas lapas.

302, 1631, Secē

Atiet jauka vasariņa,
Atnes jauku dzīvošanu:
Visa zeme ziedīnos,
Visi koki lapiņās.

548, 17261, Zvirgzdene

Kas, bērziņi, tev apsedza
Tādu zaļu villainīti?
— Vasariņa atnākdama
Atnes zaļu villainīti.

Bb 23, 1444, Milzkalne

Dzīrās ieva ar ābeli
Ziedēt vienu baltumiņu;
Jau ievai balti ziedi,
Ābelīte pumpuros.

1599, 7618, Zebrene

Koši, koši, jauki, jauki,
Kad dievs deva vasariņu:
Nu zied ievas, nu ābeles,
Nu meitiņas līdzdi dzied.

1208, 9084, Gudenieki

Līgo viegli, vasariņa,
No kalniņa lejiņā!
Nemaitā ievu ziedus,
Ne arāja sējumiņa.

1895, 1484, Zasa

Kalnā zied ābelīte
Sidrabiņa ziedīniem;
Sidrabiņa ziedi birst
Uz sarkana āboliņa.
1880, 3099, Skaistkalne

Liepa auga ar ozolu
Vienā dārza stūrītī;
Liepai zied zelta ziedi,
Ozolam sudrabiņa.
LD 2775, 3, Sēlpils

Pavasari, pavasari,
Ko tu man atnesīsi?
— Atnesīšu siltu laiku,
Baltu rožu vainadziņu.
1341, 18700, Medņi

Ziema nāca raudādama,
Cimdu, zeķu prasīdama,
Vasariņa dziedādama,
Pļavā ziedus kaisīdama.
1600, 26159, Vaidava

Ai, ezera izteciņa,
Tavu skaistu pureniņu!
Vienu ziedu es norāvu,
Pilna sauja sudrabiņa.
LD 6425 v., Cēsaine

Migļajā rītiņā
Nozied zelta pureniņš,
Neredz gani ganīdami,
Ne saulīte tecēdama.
LD 6468, Lubāna

Sidrabiņu viju viju
Visgarām Daugaviņu,
Lai nenāca barga saļņa
Pār Daugavu ziedus traukt.
1774, 6535, Gavieze

Kalnā zied ābelīte
Ar sudraba ziedīniem;

Sudrabiņa ziedi zied,
Būs sarkani āboliņi.
8, 990, Lielaucē

Kas kait man nedzīvot
Mana tēva zemītē?
Visapkārt ievas zied,
Vidū zelta ābelīte.
1772, 3664, Gavieze

Kā zinātu, ka vasara,
Kad puķītes neziedētu?
Kā zinātu, ka meitiņa,
Kad tā daiļi nestaigātu?
LD 5644, Lielvārde

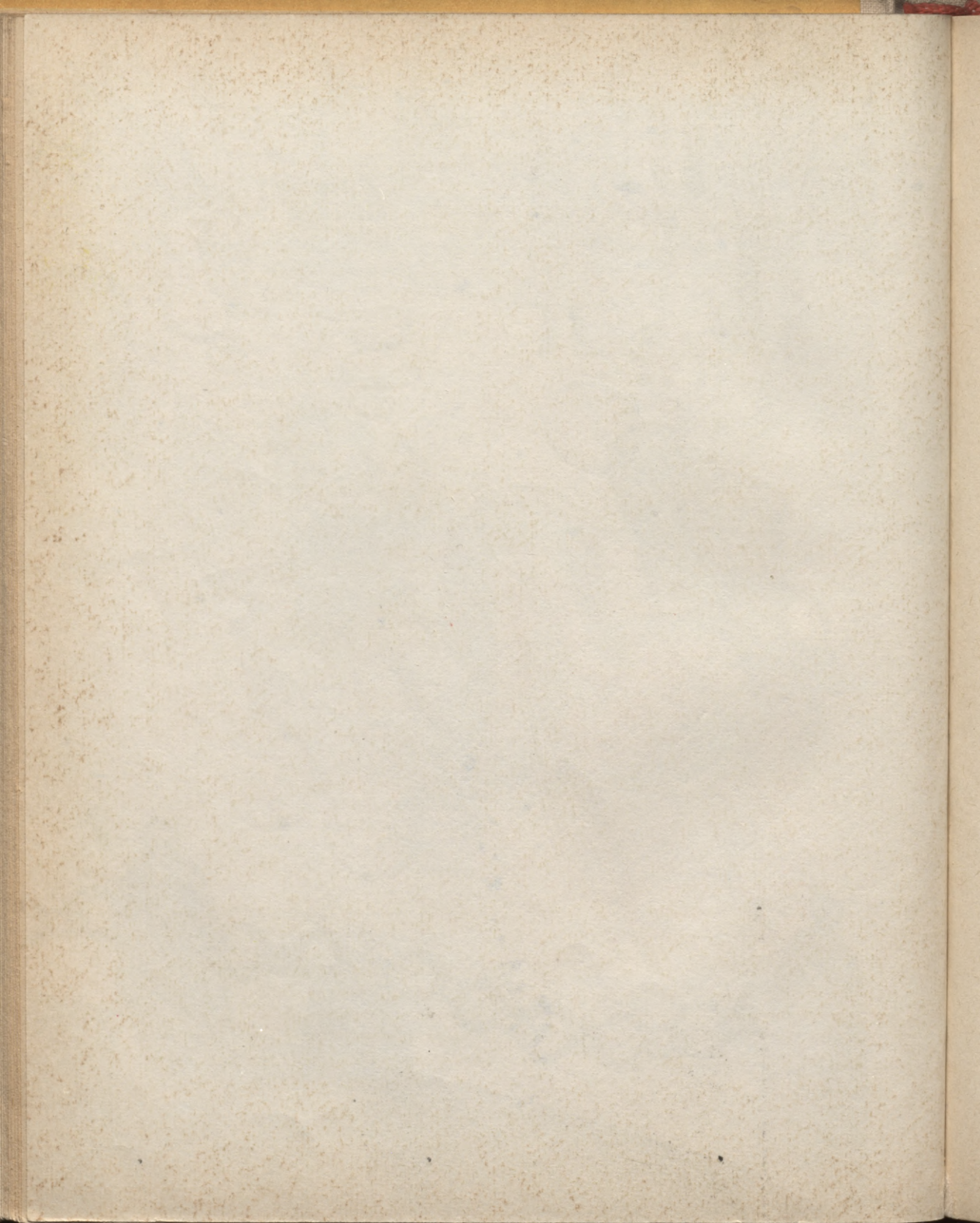
Kalniņā rozēs zied,
Lejiņā upe tek;
Lejā teku mazgāties,
Kalniņā puškoties.
1626, 5994, Bukaiši

No rītiņa rozēs sēju,
Pusdienā magonītes,
Vēlajā vakarā —
Dzeltenās kliņģerītes.
1642, 645, Jaunsvirlauka

Es gulēju dienasvidu
Savā rožu dārziņā.
Kliņģerīšu vietu taisu,
Rožu klāju paladziņu,
Rūtenīti, samtenīti,
Tās paliku pagalvī;
Magonītes plata lapa,
Tā bij manis apsedziņš.
LD 6443, Lielvārde

Lai jo gara vasariņa,
Man dziesmiņu nepietrūka:
Man' māmiņa ielikusi
Lakstīgalas šūpulēi;
Lakstīgalas šūpulēi;
Dzeguzītes vārduņai.
LD 415, 3, Gavieze

Aiz priekiem nevarēju
Šo ciemiņu garām iet:
Dzied bitītes druviņā,
Dzied meitiņas dārziņā.

LD 383, Lielvārde

Sarkanais āboliņš
Trejus svārkus šūdināja:
Vieni zili, otri zaļi,
Trešie tādi iedzelteni.

LD 2844, Džūkste

Visu gadu dziesmas krāju,
Jāņu dienu gaidīdama;
Kad atnāca Jāņu diena,
Nu dziesmiņas jāizdzied.

1626, 2714, Bukaiši

Skaista, skaista tā pļaviņa,
Kur saulīte rotājās,
Kur saulīte rotājās
Zelta ziedu vainagā.

1910, 6021, Liezēre

Jauka, jauka Jāņa diena
Par visām dienām:
Līgo saule, līgo bite,
Līgo visa radībiņa.

1640, 575, Sarkaņi

Pār pļaviņu pāriedama,
Pļavas dziesmu nodziedāju;
Man piebira pilnas kurpes
Sudrabiņa lāsītēm.

1651, 2549, Vecsaule

Visa laba Jāņu zāle,
Ko plūc Jāņu vakarā:
Vibotnīte, papardīte,
Sarkanais āboliņš.

1600, 16132, Makašēni.

Zelta pļavu es pārgāju
Rasotām kājiņām;
Zeltu meta pļavas ziedi,
Sudrabiņu — rīta rasa.

1910, 6020, Liezēre

Es redzēju Jāņu nakti
Trīs saulītes uzlecām:
Viena rudzu, otra miežu,
Trešā tīra sudrabiņa.

1599, 7643, Zebrene

Ai, vasara, ai, vasara,
Tavu lielu bagātību:
Druvā kupli rudzi auga,
Pļavā balts āboliņš.

1244, 9895, Alsunga

Visa zāle noziedēja,
Papardīte neziedēja;
Tā ziedēja Jāņu nakti
Dimantiņa ziediņiem.

LD 32415, 2, Ozolaine

Nāc nākdama, zāļu diena,
Tev ir daudz gaidītāju:
Govis gaida zāļu kroni,
Gani siera gabaliņu.

1594, 1078, Remte

Sikas puķes, lielas puķes
Ziedēj' visu vasariņu,
Papardīte, gudriniece,
Tā ziedēja Jāņa nakti,
Tā ziedēja Jāņa nakti,
Zelta miglu miglodama.

1860, 2517, Lēdurga

PAPARDES ZIEDS

Jāņu naktī paparde zied ap pašu pusnakti sudraba ziediem. Kas to ziedu iemanto, tas visu zin, visu paredz; pat caur aizslēgtām durvīm tāds ietiek un var par neredzamu apkārt staigāt. Bet papardes zieds jāglabā cieši jo cieši, citādi nelabais to nozog.

Kas Jāņu naktī papardes ziedu meklē, tam jābūt vareni drošam: tur rādoties visādi nezvēri, spoki, ķēmi; tomēr nevajag bities, tad nekas nekais; ja sabīstas, tad zvēri nolietā.

Reiz gans Jāņu vakarā pazaudējis govi. Saimnieks nejauki bāries un aiztriecis naktī ganu, lai meklē, kamēr atrod. Bet meklējot ganam vīzē iekritis papardes zieds. Šis to nezinājis; tikai brīnījies, ka tik piepeši viņam visas lietas zināmas: gan zinājis to, ka govs patlaban pati pārgājusi, gan, ka citi mājās mielojas, gan arī, ka saimnieks pukojies: «Gatavs nelietis! Govs mājā — nu viņš vēl novazājas meklēdams!» Bet tai pašā brīdī piestājies smalks kungs, spožiem zābakiem, un plijies un plijies, lai mainot vīzes ar viņa zābakiem. Labi, mainījis arī. Un, skat, līdz nu spožos zābakus apvilcis, nezinājis ne rīta, ne vakara vairs; lielām mokām tikko vēl mājas atradis.

P. Šm. XV, XII, 7, Meņģele

Putns skrien,
Spārni pil. —

Lietus mākonis. 527, 36471, Pļaviņas

Kas raud bez acīm? —

Lietus. 1311, 3291, Viļaka

Kalējs kala debesīs,
Ogles bira Daugavā. —

Pērkons un lietus. 942, 1551, Panemune

Augšā brauc,
Apakšā rūc. —

Pērkons. 298, 54, Ugāle

Skrien līču loču, rūkdams, sperdams. —

Zibens un pērkons. 917, 2277, Svēte

Dieviņš brauca, zeme rīb,
Akmins šķīla uguntiņu;
Mūc, bērniņi, šūpulī,
Nestāv plāna vidiņā.

428, 84, Ēdole

Nelist vairs, lietutiņi,
Jau saulīte žēli raud:
Saulītei sīki zari,
Visi rasas piemirkuši.

1152, 600, Aizpute

Debesu māsiņa
Septiņās krāsās. —

Varavīksne. 527, 35747, Galgauska

Vara stīpa pār Daugavu. —

Varavīksne. 927, 6052, Bēne

Koši, koši, jauki, jauki,
Kad dievs deva vasariņu:
Kumeļam zaļa zāle,
Man sārtāsi zemenītes.

1756, 4523, Puikule

Es aizgāju odziņās
Ar mazo bāleliņu;
Kur odziņu ieraudzīju,
To rādīju bāliņam.

Ld 2829, Nereta

Vasariņas vidiņā
Ēdu saldu zemenīti;
Rudenī purvu brīdu
Meklēt skābu dzērvenīti.

Tdz 51977, Secē

Lai ir jauka, kas ir jauka,
Vasariņa — tā ir jauka:
Ir āboli, ir odziņas,
Ir sarkani redīsiņi.

1008, 5592, Cīrava

Zaļa pļaviņa,
Sarkanās aitiņas. —

Ogas zālē. 1311, 4598, Viļaka

Sarkana gotiņa,
Zīda valdziņš. —

Oga. 576, 430, Kalēti

Maza, maza meitenīte,
Akmens sirds krūtīs. —

Ķirsis ar kauliņu. 929, 69866, Bēne

Čaumalu ēd,
Kodolu met zemē. —

Ķiršu oga. 917, 3328, Svēte

Kas kait sēņu māmiņai,
Tai meitiņas drīz uzauga:
Piekdien dzima, sestdien auga,
Svētdien jāja precinieki.

LD 2839, Vērgale

Sēnotāji, sēnotāji,
Rītos ilgi neguliet!
Vāverīte agri ceļas,
Tā tās bekas nolasīs.

1661, 4835, Kabile

*Kāja sūnās, galdiņš ārā. —

Sēne. 548, 4742, Nautrēni

Maza, maza kājiņa, cepure galvā. —

Sēne. 553, 2724, Ukri

Kalna virusus līdzens,
Pakalne uzarta. —

Sēne. 929, 69041, Brukna

Bite, liela mediniece,
Ne visiem medu nesa;
Vasariņa, laba sieva,
Tā visiem maizes deva.
1772, 3414, Tadaikī

Tumša, tumša tā naktīte,
Kad mēness nespīdēja;
Rudenī vēl tumšāka,
Kad uznāca lietutiņš.
1722, 6841, Asīte

Ziema nāca raudādama,
Cimdu, zeķu prasīdama;
Vasariņa, laba māte,
Tā maizītes devēja.
1455, 2069, Jaunauce

Salna nāca pa kalniņu
Pelēkā mētelī:
Bēg no dārza kaņepīte,
No kociņa apinītis.
1912, 1, Jaunpiebalga

Vasariņa — ziedu māte,
Visa laba devēja;
Pār kalniņu pavadām,
Visi mīļi pieminam.
968, 1098, Svitene

Ai, rudaisi rudenīti,
Ar dzintara mētelīti,
Tu atvedi ziemas māti
Ar baltāmi kupenāmi.
1910, 623, Druviena

Kur palika vasariņa,
Ka tik ātri aiztecēja?
Tā aizgāja pār jūriņu,
Puķu ziedus kaisīdama.
1244, 9927, Alsunga

Ziemu sniga sniedzīņš,
Vasaru lietutiņš,
Rudeni aukstais
Vējaņš pūta.
13, 4001, Vecpils

Kalnā kāpu lūkoties,
Vai dzeltēja bērzu lapas?
Ja dzeltēja bērzu lapas,
Tad rudens sētiņā.
1960, 7501, Kolka

Nu ar dievu, vasariņa,
Ar saviem košumiem!
Pār kalniem ziema nāca,
Ar saviem kažokiem.
1748, 1099, Ainaži

Saulīt' silta, zemīt' mīļa,
Abas koši saderēja:
— Dosim brangu vasariņu,
Jo bagātu rudentiņu.
1954, 2349, Bāita

Kam tu nāci, ziemelīti,
Ar vasaru cīnīties,
Ar vasaru cīnīties,
Baltu sniegu birdināt?
Bdz 1723, 13, Rīga

Kam tu nāci, ziemelīti,
Ar vasaru cīnīties?
Kaut mēs būtu redzējuši,
Mēs būt' tevi aiztriekuši
Ar rozīšu ziediņiem,
Ar zaļām lapiņām.
1753, 555, Skulte

Gulbji skrien, spalvas put. —

Sniega mākonis. 917, 4086, Svēte

Ziemu kalta nagla. —

Lāsteka. 659, 681, Kursiši

Bez roku, bez kāju
Tiltu taisa. —

Sals. 280, 556, Ķēči

Sit un kaļ: dzirdams ir, redzams nav. —

Lausks. 116, 1258, Rencēni

Kad var nest ūdeni sietā? —

Ziemā. 702, 356, Vitrupe

SAULE, SALS UN VĒJŠ

Tas noticis sen senos laikos. Saule, Sals un Vējš gājuši kopā pa vienu ceļu, un iedami visi trīs savā starpā sarunājušies. Saule saka:

«Es esmu stiprāka par jums abiem.»

Sals saka: «Nē! Es esmu stiprāks.»

Visi atzīstas, ka stipram ir labi pasaulē dzīvot: lai tas iet kur iedams, visi no viņa bīstas. Bet kā nu lai izšķir, kurš ir tas stiprākais? Ejot viņi satiek vienu cilvēku. Tas, redzēdams trīs ceļa gājējus, noņem cepuri, paklanās un iet tālāk savu ceļu. Viņš vēl nebija necik tālu pagājis, kad ceļa gājēji sauc to atpakaļ. Viņi grib zināt, pret ko gan īsti cilvēks paklanījies, jo laikam taču ne pret visiem trim. Tā nu šie jautā: «Saki tu, cilvēks, mums taisnību, pret kuru no mums trim tu paklanījies, laikam jau ne pret visiem trim kopā.»

Cilvēks domāja, domāja, bet nezināja, ko atbildēt. Sacīt, ka pret visiem trim, nezin, vai tas būs labi. Ja sacīs, ka pret vienu, tad nezin, pret kuru būtu labāk. Saule var stipri karsēt, Sals var stipri saldēt, un Vējš var izkaltēt zemi. Kam nu dot to godu? Beidzot viņš sadomāja: «Vai nebūs labāk, ja sacīšu, ka Vējam? Lai Saule ir cik karsta būdama, bet, kad Vējš sāk pūst, tūliņ laiks paliek vēsāks. Lai arī Sals var stipri saldēt, bet, kad Vējš sāk pūst no dienvidu puses, tūliņ paliek siltāks.» Tā apdomājies, viņš saka: «Es paklanijos pret Vēju.»

Saulei tas nepatīk, un viņa piedraud cilvēkam: «Tu to pieminēsi visu savu mūžu, ka tu Vēju atzini par labāku.»

Bet Vējš mierina cilvēku, sacīdams: «Nebaidies tu ne no Saules, ne no Sala! Ja viņi gribēs tev ko ļaunu darīt, tad piemini tikai mani!»

Vasarā Saule sadomā cilvēkam atriebties un sūta savus starus uz cilvēku, cik vien viņai bija karstuma. Cilvēkam paliek tik karsti, ka nezin vairs, kur dēties: ne ārā, ne istabā nav spirtuma. Jāiet ūdenī glābties, bet cik ilgi tad ūdenī sēdēsi? Te cilvēkam ienāk prātā Vējš, un viņš nosaka: «Kaut jel vējiņš sāktu pūst, nebūtu vairs tik karsti!» Tūliņ Vējš

sāka pūst no ziemeļu puses, un tai pašā brīdī laiks palika vēsāks. Cilvēks sāka atkal strādāt savu darbu, un Saulei bija jāatzīstas, ka Vējš ir tomēr stiprāks.

Ziemā atkal Sals gribēja atriebties cilvēkam un uzsūtīja tādu aukstumu, ka, pat istabā sēdot, bija kažoks jāvelk mugurā. Cilvēks nu atkal atminējās Vēju un sacīja: «Kad jel Vējš sāktu pūst, tad arī mākoņi sāktu staigāt un aukstums paliktu mazāks.» Tūlīt arī Vējš sāka pūst no dienvidu puses, sacēlās sniega putenis, un aukstums uzreiz palika mazāks. Cilvēks izgāja no savas istabas un aizbrauca uz mežu pēc malkas. Nu arī Sals redzēja, ka Vējš ir par viņu stiprāks un ka ar to viņš nevar spēkoties. Cilvēks varēja mierīgi braukt uz mežu un strādāt savu darbu. Satiekoties ar Sauli, Vējš sacīja:

«Stiprāks ir tas, kas nelielās ar savu spēku. Tikai darbā var redzēt, kam ir vairāk spēka.»

P. Šm. XIII, V, 2, Aglona

Ziemeļīti, ziemelīti,
Kam tu bērņus saldīnāji?
Tie, kājiņas sacēluši,
Tup mūriša galiņā.

1842, 856, Kurmene

Lai bij prieki, kam bij prieki,
Bērņiem, tiem bij prieki:
Sniedzīņš sniga, putināja,
Bērņiņš kalna galiņā.

958, 7587, Kazdanga

Lielas māsas, mazas māsas,
Iesim ledus puķes plūkt:
Ledus puķes, skaistas puķes
Baltiem sarmas ziediņiem.

1244, 7038, Alsunga

Ziemassvētki sabraukuši
Rakstītām kamanām;
Teciet, bērņi, saņemiet
Basajām kājiņām!

941, 3152, Vilce

Ziema nāk, ne vasara,
Nezied vairs pureniši;
Ziema kāva vasariņu
Ar sudraba zobentiņu.

1374, 376, Bārbele

Eita, bērņi, čigānos
Ziemassvētku vakarā:
Dos pupiņas, dos zirnišus,
Dos cūciņas smecerīti.

935, 30894, Krustpils

Kas tas par gadu, kam viena diena? —

Jaungads. 553, 3433, Ukri

Abi gali balti,
Viducis zaļš. —

Ziemas beigums, vasara, ziemas sākums.
1730, 10786, Nica

KUR, GAILĪTI, TU TECĒSI?

THE REPORT OF THE BOARD OF

THE UNIVERSITY OF

THE STATE OF

THE YEAR

ENDING

AT

THE

OFFICE OF

THE

SECRETARY

OF

THE

STATE

OF

THE

UNIVERSITY

OF

THE

STATE

OF

THE

UNIVERSITY

OF

THE

STATE

OF

*Ko, runcīti, tu domāji,
Uz akmeņa tupēdams?*

1127, 2614, Džūkste

Āzīti, bucīti, kur liki bārdiņu?
— Pārdevu krogā par izkap-
tiņu.

Ko tā izkapte tev labu darija?
— Ar to izkapti sieniņu plāvu.

Ko tas sieniņš tev labu dara?

— Man tas sieniņš gotiņai.

Ko tā gotiņa tev labu dara?

— Man tā gotiņa pieniņam.

Ko tas pieniņš tev labu dara?

— Man tas pieniņš bērniņiem.

Ko tie bērniņi tev labu darīs?

— Man tie bērniņi maizīti
pelnīs.

279, 1421, Kosa

Bucīti, āzīti, kur liki bārdiņu?

— Iedevu krievam izkapšu
kalt.

Kam to izkapšu vajadzēja?

— Izkapšu vajaga sieniņu pļaut.

Kam tā sieniņa vajadzēja?

— Sieniņa vajaga gotiņām dot.

Kam to gotiņu vajadzēja?

— Gotiņu vajaga pieniņu dot.

Kam tā pieniņa vajadzēja?

— Pieniņa vajaga bērniņiem
dot.

Kam to bērniņu vajadzēja?

— Bērniņu vajaga cūciņas
ganīt.

1650, 6763, Panemune

Kur tad tu nu biji, āzīti manu?

— Sudmalās, sudmalās, kun-
dziņu manu.

Ko tad tu tur dariji, āzīti manu?

— Kviešus, rudzus bīdelēju,
kundziņu manu.

Ar ko tad tu mērīji, āzīti manu?

— Ar radziņu, ar radziņu,
kundziņu manu.

Ar ko tad tu slaucīji, āzīti
manu?

— Ar bārdiņu, ar bārdiņu,
kundziņu manu.

Vai tad tu tur nezagi, āzīti
manu?

— Zagu gan, zagu gan,
kundziņu manu.

Pa zemi staigā,
Debesis neredz;
Nekas nesāp,
Bet vienmēr sten. —

Cūka. 968, 2713, Rundāle

Saime ēd, galds runā. —

Cūka ar sivēniem. 875, 2261, Launkalne

Kad sivēnus izdzen agrā pavasarī laukā, kad vēl salst, tie grib uz mājām un saka:

«Es nīkšu, es nīkšu!»

627, 30, Rīga

LIELA BRĒKA — MAZA VILNA

Reiz velns iet gar dieva kūtim — redz: dievs cērp aitas. Tāda skaista vilna! Velnam aitu nav bijis, tomēr vilnas gribas. Viņš domā: pagal Aizies mājā un cirps cūkas. Tās viņam bijušas. Toreiz cūkām bijusi arī lielāka spalva, ne tik reta kā tagad. Bet cūka cērpot neguļ vis tik mierīgi kā aita: brēc un spārdās. Ar lielām mokām un dusmodamies velns tomēr cūku nocērp. Bet nu skatās: maza vien saujiņa vilnas. Palaiž cūku un bēdīgi nosaka: liela brēka — maza vilna. No tā laika cūka arī tāda kā izplūkāta esot — ar retu spalvu.

P. Šm. XIII, II, 6, 2, Ļaudona

Saimniecīte, gudra sieva,
Tā darbiņus vadīt māk:
Cūkai lika kalnu art,
Sunim malku saskaldīt.

1627, 5256, Zaļenieki

Nāciet, bērni, skatāties,
Kādi ērmi tīrumā!
Cūkai rāgi, vistai sari,
Aunam segli mugurā.

935, 3879, Lubāna

Es mazais muižniecīš,
Man deviņi darbniecīņi:
Trīs cūciņas arājiņas,
Sešas vistas ecētājas.

101, 1615, Salaca

Cūka cepa kukulīti,
Taisījās ciemā braukt.
Kur tu brauksi, tāda viešņa,
Ar tik garu deguntiņu?

1661, 3166, Kabile

Ar cūciņu Rīgā braucu
Rakstītās kamanās;
Rīgas kungi brīnījās,
Kam tas tāds kumeliņš.

450, 1410, Ventspils

Jūgsim cūciņ', silītē,
Brauksim Rīgas pilītē!
Rīgas kungi brīnīsies,
Kas tie tādi muzikanti:
Tie nebija muzikanti,
Tie cūciņas sivēniņi.

102, 3469, Saka

Vienā galā ilens, otrā kamols,
Vidū peļu kambars. —

Kaķis. 929, 58904, Ķeipene

Junkurs iet pa plānu,
Bomis uz muguras. —

Kaķis. 877, 68, Lutriņi

Maļ dienu, maļ nakti,
Ne miltu, ne pelavu. —

Kaķis. 553, 858, Ukri

Ja kaķis mētā ar asti, tad viņš lād cilvēku un saka:

Lai tev šā, lai tev tā,
Lai tev pastalām purni plīst;
Lai tev vīzēm auklas trūkst,
Lai tev šā, lai tev tā!

809, 329, Sece.

Kaķa valoda:

Šurr gāju, turr gāju,
Es ar nastu parrgāju,
Citi kaķi neparrgāja.

2, 1079, Cesvaine

Kaķis saka:

Nau peļu, nau peļu!

Kad atradis:

Irr, irr!

2, 1537, Cesvaine

Ko tie man labu dara
Pieci kaķi, kaķēniņi?
Skalus vien grabināja,
Aizkrāsni gulēdami.

1773, 8039, Tāši

Incīt, kaķīt,
Neguli krāsni!
Tavs tēvs nomira,
Pelīte mutē.

772, 314, Sarkaņi

Runci, runci, lādē flinti,
Peles bērni ķīvējās,
Atraduši aizkrāsne
Pieci graudi iesaliņa.

1711, 965, Grobiņa

Kic, kaķīt, peles ķert,
Negaidi vakarū!
Tavs tēvs nomira,
Pelītes ķerdams.

208, 956, Skujene

Runci, runci, lādē plinti,
Peles bērni ķīvējās!
Runcis plinti pielādējis,
Peles bērni pamukuši.

527, 43368, Nica

Incīt, kaķīt,
Jūdz kumeliņu,
Neteci kājām
Pelītes medīt!

166, 1902, Kuldīga

Runci, runci, kaķi, kaķi,
Iesim abi peļu ķert;
Pašūsim bērnīgiem
Peļu ādas kažociņus.

1379, 4142, Vecumnieki

A, b, c, d,
Kaķis skrien pa sniegu,
Pele tam pakal.
Tec, kaķīt, atpakaļ,
Ķer to pelīt' rokā:
Tev būs gaļa brokastīm,
Man būs āda zābakiem.

LD 2232, Koknese

Ko, runcīti, tu domāji,
Uz akmeņa tupēdams?
— Es domāju Rīgā braukt,
Peles kraut vezumā;
Būs kungiem garda gaļa,
Būs tiem mīksti cepetiši;
No tām peļu ādiņām
Preilenēm kažociņi;
No tām peļu astītēm
Ormaņiem pātdziņas.

1127, 2614, Džūkste

Incīts, kaķīts, Rīgā brauca
Ar to peļu vezumiņu.
Rīgas kungi brīnījās,
Kas kaķam vezumā.
Kaķīšam peles čīkst
Pa to lielu vezumiņu.

26, 310, Jaungulbene

Ar kaķīti Rīgā braucu,
Pieci pudi vezumā.
Velc, kaķīti, paciešāk,
Tev astīte pagarāka.

1761, 2780, Viļaka

Ar kaķīti Rīgā braucu,
Trīs irbītes vezumā.
Kamēr pats māju prasu,
Zirgs apēda vezumiņu.

1750, 4353, Evele

Brauc, kaķīti, Rīdziņā
Ar to peļu vezumiņu;
Atved man taukas silķes,
Baltas maizes kukulīti!

556, 78, 38, Umurga

Kaķīts, peļu junkuriņš,
Brauc uz Rīgu sievu ņemt;
Nu ir laiks pelītēm
Astes griezt gredzenā.

1014, 3332, Aizpute

Nevienam tā nerīb,
Kā kaķam dancojot:
Kaķīšam zelta pieši,
Sudrabiņa zābaciņi.

1750, 3619, Evele

Nevienam tā nerīb,
Kā kaķīšam dejojot:
Zelta pieši, kaula nagi,
Pazeltīti spalvu gali.

1311, 6384, Viļaka

Šķindu, šķindu Rīgas pile,
Kaķītei dancojot;
Kaķītei zelta kurpes,
Runčam vara zābaciņi.

1045, 2603, Usma

Pārnāk manis raibais runcis,
Krustīm asti mētādams, —
Rīgā pili noārdījis,
Jelgavā uzbūvējis.

Bb 24, 1269, Alsunga

Apskaitās mans runcītis,
Piejzās zobentiņu;
Kreima ķerne aizkrāsnē,
To gribēja pušu cirst.

LD 2233, Kursiši

Kaķīts ķēni sadauzīja,
Krējumiņa meklēdams;
Turēsim lielu tiesu,
Liksim kaķi cietumā.

1805, 3378, Bunka

Kaķīts pelnos,
Pātaga rokā;
Dzen mūs' bērniņus
Skaidiņu lasīt.
Mīlais kaķīt,
Kur mēs iesim?
Plikiem stilbiem,
Basām kājām.

1730, 2977, Suntaži

Incīšam, kaķīšam,
Deviņas meitas;
Visām deviņām
Deviņas gultas;
Visām gultām
Deviņi palagi;
Visus palagus
Incītis mazgā.

Bdz 3225, 5, Subate

Mincīšam daudz naudiņas,
Tas nopirka jumpraviņu;
Jumpraviņu malti sūta,
Pats tupēja aizkrāsnī.

1657, 4225, Birži

Adāt, meitas, ko adāt,
Kaķam zeķes noadāt!
Kaķam kājas nosalušas,
Zemes virsu laipojot.

Bdz 1838, 4, Jaunpiebalga

Incīti, runcīti,
Plucini vilnu!
Rītu būs salniņa,
Sals tevīm kājas.

Bdz 2892, 4, Umurga

Runci, runci vāri putru,
Pārbrauks tavi meža vīril
Nebūs putra izvārīta,
Sargi savu muguriņu.

Bdz 1894, 6, Bārta

Kaķīts villu plucināja,
Aizkrāsnē tupēdams:
Kaķīšam pieci bērni,
Piecu sagšu vajadzēja.

166, 5352, Kuldīga

Pieci kaķi sarunāja,
Putru vārīt vakarā;
Pieniņš ir, katliņš ir,
Tikai malka jāgādā.

1694, 670, Ciecere

Šļūcati, vērpati,
Kaķīšu meitiņas,
Lai neguļ runcīši
Bez paladziņa.
Kaķīšu meitiņām
Atjāsi tautiņas;
Guldinās tautiņas
Palagos baltos.

556, 8233, Umurga

Pieci kaķi aizbrauca
Mežā malkas:
Cirta, cirta,
Sacirta pulka,
Pārbrauca mājā,
Apskatās labi,
Malkas nekā.
Nu brauca otrreiz,
Pārveda mājā
Pa pagalei.
Sakūra uguni,
Vārīja putru,
Ēda kā negauši.
Saēdās labi,

Vērpu, vērpu, aužu, aužu
Kaķīšam paladziņus:
Kaķīts bija smalks kundziņš,
Bez palaga negulēja.

90, 3282, Medņi

Nespēja paiet,
Nolikās gulēt.
Iesim tad lūkot,
Vai neguļ vēl šodien.
1748, 242, Ainaži

Kur, runcīti, vakar biji,
Ka darbos neatnāci?
— Manu mīļu vagarīti,

Vakar māte raušus cepa,
Man pagāja vakardiens
Garoziņas skribinot.
12, 1423, Jēkabnieki

Laida kaķis gaviļēt
Kaņepišu dārziņā;
Vai vienā dienīņā
Tādi meži saauguši?
1655, 456, Zasa

*

Kaudzi met,
Metēja neredz. —

Kurmīšs un viņa rakumi. 17, 1639, 4, Rīga

Arājs ar tīrumā,
Samta svārki mugurā. —

Kurmīšs. 929, 70291, Skrunda

Kaķīšs kurmi dancināja,
Siksniņā turēdams.
Kam, kurmīti, vāgu dzini
Pa lielo tīrumiņu?
796, 602, Zvārde

Kaķīšs kurmi dancināja,
Siksniņā turēdams.
Ja zinātu kurmja radi,
Kaķim labi neklātos.
1693, 217, Kursīši

Kaķīšs kurmi dancināja,
Siksniņā turēdams.
Kurmīšs lida caur zemīti,
Zemei gala nedabūja.
1730, 83444, Viesiena

Kaķis kurmi nosukāja,
Pats aizskrēja Vāczemē;
Vai tie kungi nemeklēja
Veca zemes arājiņa?
1730, 60770, Vecate

Kurš nebaros kaķi, tas baros peles.

556, 11418, Limbaži

Kaķis neķer peli snauzdams.

958, 11042, Kazdanga

Kur daudz kaķu, tur nav neviena peļu ķērāja.

1242, 3403, Lutriņi

Kas kaķim asti cels, ja ne pats.

1900, 22, Mazstraupe

Jo kaķi glauda, jo kupri ceļ.

17, 6815, Lēdurga

Kaķis cimdiem peļu neķer.

17, 194, 75, Vandzene

Kaķis iet vecumā, nagi — asumā.

929, 64124, Valgunde

SUŅA UN KAĶA IENAIDS

No sākuma kaķis gājis ganos, un suns dzīvojis mājā. Kādā pusdienas laikā suns gulējis kaņepēs. Kad kaķis sadzinis lopus mājā, tas pielāvījis pie suņa un nozadzis tam brīvgrāmatu. No tā laika suņam jāiet ganos un viņš ar kaķi ienaidā.

P. Šm. I, 101, 4, Lizums

Vīrs iet pa tīrumu,
Rats uz muguras. —

Suns ar paceltu asti. 17, 4330, Kocēni

Četri taisa gultu,
Divi rāda uguni,
Viens pats apgulstas. —

Suns. 1730, 13451, Džūkste

Sunīšam maizi devu,
Dižu, lielu gabaliņu:
Sunīts man sētu sarga
Tumšu nakti, gaišu dienu.

929, 66378, Edole

Suns ar kaķi strīdējās,
Aizkrāsne tupēdami,
Kaķis suni pievarēja,
Aizkrāsni paturēja.

834, 3356, Augstkalne

Snaudi, snaudi tu, kaķīti,
Uz cepliša gulēdams!
Rīt atnāks suņu tēvs,
Būs tev iet darbiņos.

1311, 5344, Viļaka

PASACIŅA PAR VĪRU UN SUNĪTI

Vienam vīram bija viens sunītis, un viņš to sunīti ļoti mīlēja, un, kad sunītis nomira, vīrs tam uz kapa uzcēla pieminekli, un uz pieminekļa bija rakstīts: Vienam vīram bija viens sunītis, un viņš to sunīti ļoti mīlēja, un, kad sunītis nomira, vīrs tam uz kapa uzcēla pieminekli, un uz pieminekļa bija rakstīts: Vienam vīram bija viens sunītis . . .

1612, 132, Jeri

*

Raiba gotiņa,
Zelta radziņi.

Bite. 553, 4639, Ukri

Mazs, mazs vīriņš,
Ass, ass cirvīt's,
Kur cērt, tur pampst. —

Bite. 884, 1735, Bērze

Maza, maza gotiņa,
Salds, salds pieniņš. —

Bite un medus. 17, 2074, Jaunpiebalga

Bez cirvja, bez naža iztaisīta istabiņa. —

Bišu šūnas. 929, 30708, Mēdzūla

Simtu māsiņu vienu lakatu vilē. —

Bites taisa šūnas. 929, 60705, Mazsalaca

Divi lieli lielījās,
Abi ziemu pārcietuši:
Viens gulēja kupenā,
Otrs koka sirsniņā. —

Ziemas sēja un bites stropā. 553, 1446, Ukri

Ar bitīti Rīgā braucu,
Četri vaska skrituliši;
Rīgas kungi priekšā skrēja,
Siekiem naudu mērīdami.

1654, 6045, Viesīte

Bij manami tētiņami
Bišu spārnu kažociņš;
Ne tas mirka rasiņā,
Ne izkalta saulītē.

1597, 1460, Blīdiene

Ar bitīti Rīgā braucu,
Trīs zirnīši vezumā;
Rīgas kungi brīnējās:
Kur tik lieli vezumiņi!

1654, 6054, Viesīte

Ko, bitīte, tu dziedāji,
Tev bij maza dvēselīte?
Lai dziedāja dundurītis,
Tas mēcēja trīcināt.

387, 10535, Kalvene

Ar bitīti Rīgā braucu,
Div' zirnīši vezumā;
Lieli kungi ceļu grieza,
Redz man smagu vezumiņu.

302, 4760, Secē

Ko, bitīte, tu dziedāji,
Tev bija maza dvēselīte?
Lai dzied meža dundurītis,
Tam balstiņa tālu skan.

1635, 970, Zaļenieki

Es iejūdzu resnu tranu
Raibās vaska kamanās:
Sniegi vien nokūpēja,
Man uz Rīgu aizbraucot.
Rīgas kungi brīnījās,
Kur es tādu zirgu ņēmis?
— Stropā dzimis, stropā audzis,
Saldu medu ēdināts.

116, 1969, Rencēni

Mazs, mazs vīriņš sēž vienmēr aizkrāsnē,
Visu savu mūžiņu spēlē uz vijoles. —

Circenis. 807, 19, Kalēti

Te bij, nu nav. —

Blusa. 527, 8105

Melnu ķēvīti neviens nevar paglaudīt. —

Blusa. 927, 4066, Bēne

Kas dziedāja rītā agri,
Kas dzied vēlu vakarā?
Gailīts dzied rītā agri,
Circens vēlu vakarā.

1225, 10666, Vecumnieki

Circenīši skaiški dzied,
Krāsni galvas sabāzuši;
Kaķenīce lavijās,
Lai var kādu saņurkāt.

1705, 3015, Pļaviņas

Kas tur dzied aizkrāsnē,
Kas tur — durvju stenderē?
Circens dzied aizkrāsnē,
Blusa durvju stenderē.
Circenam brūni svārki,
Blusai melli lindracīni.

279, 2976, Kosa

Kas tur spīd, kas tur viz
Istabiņas diģbenā?
Blusa zīda mēteli,
Circens kaula zābakos.

1551, 3846, Džūkste

Circens kaula zābakiem,
Blusa zīda lindrakā,
Prūsīšam, brālīšam,
Vara svārki mugurā.

834, 9822, Augstkalne

Circenītis sievu veda
No istabas kamburī;
Circens zelta zābakos,
Blusa zīda kamzoļos.

828, 189, Dobeļe

Circenītis sievu veda
No krāsnītes kamburī;
Visu dienu zeme rīb,
Circenim dancājot.

1200, 3813, Vārme

Circenītis kāzas dzēra,
Blusa lēca vedībās,
Kucentiņš bungas sita,
Kaķenīte stabulēja.

997, 7848, Ugāle

Blusa gāja ar circeni
Dancot mazu eņģelīti;
Circenim zīda svārki,
Blusai melnas villainītes.

Bb 24, 143, Alsunga

Circens veda vedekliņu,
Blusa lēca panāksnos;
Atlec blusa raudādama,
Circens kleitu sakapājis.

1730, 35463, Taurkalne

Blusa kūla circenīti,
Pie cepures turēdama:
Kam circenis sakapāja
Blusai zīda mēteli?

1200, 4629, Vārme

Blusa kūla circenīti,
Aiz cekula turēdama:
Kam dziedāja dienu, nakti,
Pasaulīti tricīnāja.

828, 10860, Alūksne

Ejiet, bērni, klausīties,
Kas namā rībināja:
Blusa kūla circenīti,
Aiz matiem turēdama, —
Blusa gāja pirti kurt,
Circens bērņus neauklēja.

1818, 72, Nīca

Klausies, visa istabiņa,
Lai es teicu pasaciņu:
Blusa kūla circenīti,
Pie matiem turēdama,
Blusa, sieva, malti gāja,
Circens bērņus neauklēja.

302, 6364, Sece

Circeniša vedekliņa
Aizkrāsnē jostas auda.
No kurienes, vedekliņ,
Ar tik skaistu dzīpariņu?

1341, 29646, Nīca

Asins tētiņš likām kājām. —

Ods. 917, 3347, Svēte

Balss sīka, sīciņa,
Deguns garš:
Kas mani nosit,
Lej savas asinis. —

Ods. 828, 5235, Mazsalaca

Trīs dienīņas, trīs naksniņas
Meža putni tiesājās:
Ods nosita savu tēvu,
Dundurs savu māmuliņu.

442, 721, Jaungulbene

Krita knausis no ozola
Oz tām koku saknītēm.
Trīs dienīņas zeme dreb
No tā knauša kritumiņa.
Nosabija maģi bērni,
Sasavāķe āzkrāsnē.

1954, 144, Nīca

Kas tur kļiedza, kas tur brēca
Viņpusē Daugavai?
Odam kāja nosvilusi
Pieguļnieka guntiņā.

1802, 833, Nereta

Ods nokrita no ozola
Uz ozola saknītēm;
Tur ielauza krūšu kaulu,
Trīs ribiņas no sāniem.

834, 11619, Augstkalne

Ods nokrita no ozola,
Uz ozola saknītēm.
No tā oda kritumiņa
Viša zeme nodimdēja.

1597, 2098, Blīdiene

Incs ar Pinci Rīgā brauca,
Vai tie vīri tukšā brauca?
Vienam bija oda šķiņķis,
Otram mušas mugurkauls.

302, 992, Sece

Mazs, mazs vīriņš,
Zaļi svārki mugurā,
Vijolīte padusē. —

Sienāzis. 527, 35834, Gulbene

Es sajūdzu sisentiņu
Vieglos puķu ratiņos;
Rīgā man saule lēca,
Vāczemē norietēja.

1838, 1503, Viesiena

Dziedi, dziedi, sisenīti,
Ne tev tēva, ne māmiņas,
Zirgs nospēra tavu tēvu,
Zosu māte māmuli. —

1690, 4731, Skrunda

Dej, dej, sisenīti,
Visu cauru vasariņu!
Kad iepūš ziemelītis,
Velkas skudru pugznītī.

1084, 4209, Vecauce

SISEŅI

Viens kungs uztaisījis lielu klēti un piebēris to pilnu ar kviešiem. Te atnāca viens sisenis un iznesa vienu graudu. Tad atnāca otrs sisenis un iznesa vienu graudu. Tad atnāca atkal cits sisenis un iznesa vienu graudu u. t. jpr.

P. Šm. XII, 532, Rauna

Rūc kā pērkons, nav pērkons;
Urbj kā svārpsts, nav svārpsts;
Lido kā putns, nav putns. —

Vabole. 931, 1504, Atašiene

Kā vējš skrien,
Kā miets atduras. —

Vabolīte. 565, 330, Ropaži

Kukaini, ragaini,
Tev grezni svārki!
Ne tādi kungam,
Ne ķēniņam.

Bdz 379, 3, Jaunpiebalga

Maza, maza vabolīte,
Samta svārki mugurā;
Man bij govis, man bij aitas,
Man nebija samta svārku.

231, 8388, Iecava

Maza, maza bambālīte,
Zaļi svārki mugurā;
Man' māmiņa lutināja,
Es tik čakla neizaugu.

387, 7466, Krote

Visi putni dziedāt dzied,
Vabulīte dūcin dūc,
Vabulīte dūcin dūc,
Tā dziedāt nemācēja.

1663, 863, Dignāja

Kas tur spīd, kas tur viz
Viņā meža maliņā?
Jāntārpiņš zīdu vērpa
Zeltītā ratiņā.

506, 598, Aizkraukle

Vibulīte, vabulīte,
Caur zemīti Rīgā brauca.
Tur dziedāja visi putni,
Dzenis vien nedziedāja,
Ko dziedāšu es, putniņis,
Prauli vien vēderā?

958, 8755, Kazdanga

Kas tur spīd, kas tur viz
Zem zaļās papardītes?
Jāntārpiņš tiklu auž,
Kur naksniņu pārnakšnot.

116, 26072, Rencēni

Kas spīdēja, kas mirdzēja
Daugaviņas maliņā?
Tārpiņš vērpā zīda diegu
Zeltītā ratiņā.

942, 1664, Panemune

Putniņ, tauriņ,
Mācies peldēt,
Tavs tēvs namu dara
Ūdens vidū.

1551, 7356, Džūkste

Bez rokām, bez stellēm
Auž vadmalu, až tīklus. —

Zirneklis. 1730, 26705, Naudīte

ZIRNEKLIS UN MUŠA

Reiz dievs sūtījis zirnekli, lai nozog velnam uguni. Zirneklis nogājis ellē, pakampis uguns pagali un steidzies prom. Darbs nav bijis vieglais. Tāpēc, gabalu paskrējis, zirneklis licies atpūsties. Bijis ļoti piekusis un drīz vien iemidzis. Pa to laiku, kur bijusi, kur ne — atlaižas muša. Redz: zirneklis aizmidzis. Ilgi nedomādama, paķer uguns pagali un nones dievam. Dievs ļoti priecīgs par to un atļauj mušai visur lidot. No tā laika zirneklis ar mušu ir lieli ienaidnieki, un zirneklis, kur tikai mušu sastop, ķer rokā, stiepj savā tīklā un viņu tur pakar.

P. Šm. XIII, 13, 21, Penkule

Visas pļavas aiz upītes
Pilnas zīda pavedienu;
Zirneklītis sagšas auda
Mušiņām, māšiņām.

1764, 1536, Naukšēni

Zirneklītis tīklu auda
No smildziņas uz smildziņu;
Piesargies, mušu māte,
Tev bērniņi jāaudzē!

958, 895, Kazdanga

*

Vīrs niķu niķiem,
Svārki stiķu stiķiem,
Kaula deguns, gaļas bārda. —

Gailis. 834, 1263, Augstkalne

Saimnieks dzied bez grāmatas. —

Gailis. 425, 39, Ziemeri

Pieši ir — jātnieks nav;
Laiku rāda — pulkstenis nav. —

Gailis. 884, 198, Bērze

Kur, gailīti, tu tecēsi
Medainām kājiņām?
— Teku ciemā meitas celt
No rītiņa rasiņā.

1637, 914, Sunākste

Dziedi, dziedī tu, gailīti,
Ar to kaula deguntiņu!
Dziedādams nopelnīji
Kaņepīšu vācelīti.

1624, 1508, Sņķere

Gailīts vistu mīlāk tur
Par visiem putniņiem:
Atrod graudu zemītē,
Sauc vistiņu dziedādams.
1650, 7218, Ceraukste

Gailīts saka uz vistiņas:
Līdīsim kaņepēs!
Rītu būs lietus diena,
Nevar tālu vazāties.
LD 2471, Tirza

*Gailīt's brauca kaņepēs
Ar sudobra vāģiņiem;
Vista sēd i vāģiņos,
Cekuliņu grozīdama.
1950, 6907, Krāslava

Gailīts saka uz vistiņu:
Brauksim miežu tīrumā!
Divi sirmi kumeliņi,
Četri vaska skrituliši,
Zelta groži, vara pīcka,
Sudrabiņa iemauktiņi.
LD 2469, Vidzeme,
Kurzeme

Gailīts brauca kaņepēs
Ar sidraba vāģiņiem;
Vanags sēd ozolā,
Zaļas acis grozīdams.
LD 2585, Nītaure

Čabu, čabu, vist' ar gaili,
Kur jūs divi čabosiet?
Īsas kājas, dziļš sniedziņš,
Tāli salmu gubenīts.
935, 25349, Kacēni

Māte ar tēvu pie galda runājas, ka kaņepes būtu jāsēj vai nu agri
no rīta, vai vēlu vakarā, lai vistas neizkašņā. Bet mazais Vilitis paver
durvis un sauc:

«Ēi, nerunājiet tik stipri, gailis aiz durvīm klausās!»

855, 914, Viskalī

Gailis ar visu savu saimi iegājis auzās. Iznāk no mājas saimniece un
dzen gaiļa saimi laukā no auzām. Gailis lepni atbild:

«Kas tev pa dāļ'!»

Kad gailis neklausa, saimniece sāk to apmētāt ar sprunguļiem.

Gailis rājas:

«Kas tad nu būs? Sitīs kāj's nost!»

Bet, kad saimniece sāk nepārtraukti apmētāt ar sprunguļiem, gailis
k dziedz:

«Ka tik drīzāk apakš klēt'!

Ka tik drīzāk apakš klēt'!

Ap' klēt'! Ap' klēt'! Ap' klēt'!»

1769, 2746, Rīga

Ar gailīti Rīgā braucu,
Trīs zirnīši vezumā,
Kamēr pats ceļu prasu,
Apēd zirgs vezumiņu.
561, 207, Aiviekste

Ar gailīti Rīgā braucu,
Trīs pupiņas vezumā;
Rīgas kungi brīnījās:
Kas par smagu vezumiņu!
1850, 4296, Lielvārde

Ar gailīti Rīgā braucu,
Trīs zirniši vezumā;
Lieli kungi ceļu grieza,
Redz man smagu vezumiņu.

804, 6314, Lejasciems

Ar gailīti Rīgā braucu,
Trīs zirniši vezumā;
Rīgas kungi priekšā nāca,
Siekiem naudu mērīdami.

94, 4886, Durbe

Ar gailīti Rīgā braucu,
Trīs zirniši vezumā;
Rīgas kungi man vaicāja,
Kur es tādu zirgu ņemu?
Rīgā pirku, naudu devu,
Vāczemē kaldināju;
Zīda aste, zelta krēpes,
Sudrabiņa pakaviņi.

LD 2461, 1, Suntaži

Ar gailīti Rīgā braucu,
Div' zirniši vezumā;
Rīgas kungi brīnījās,
Ka man daiļš kumeliņš,
Ka man daiļš kumeliņš,
Ka man smags vezumiņš.

Rīgas kungi pirkt gribēja,
Nezināja, cik solīt;
Sola sieku sikas naudas,
Divi zelta gabaliņus.

759, 6315, Ruba

Rīga, Rīga, ir tev nauda?
Man ir prece vezumā:
Divi auzas vezumā,
Treša griķa sēnaliņa.

LD 31805, Sece

Ar gailīti Rīgā braucu,
Trīs zirniši vezumā;
Rīgas kungus izbaroju,
Pie pilsvārtu stāvēdams.

Tdz 37334, Patkule

Ar gailīti Rīgā braucu,
Oda šķiņķis vezumā.
Tāpat manis māte gaida,
Kā tos citus ceļa vīrus.

1730, 71659, Tirza

Gailis dzied:
Citu rītu Rīgā,
Vakarāi mājā!

1067, 118, Palsmane

Maza, maza sieviņa, simtiem raību ielāpiņu. —

Vista. 884, 924, Bērze

Divi reizes dzimst, bet vienu mirst. —

Vista. 421, 114, Vārkava

Taisās kā vista uz dēšanu.

334, 375, Trikāta

Vista, kad kladzina, saka:
Simtu olu dēju,
Basām kājām skrēju!

202, 220, Islice

Vistiņa saka:
«Salst kājas, salst kājas!
Visu cauru ziemu

Jāiet basām kājām!»
Gailītis atbild:
«Kūūrr es tās postal's ņemš'?
Kūūrr es tās postal's ņemš'?»

Bdz 1832, 20, Jeri

Vista, olu izdējusi, kladzina:
«Kam man bija olas dēt,
Basām kājām skraidelēt?»
Gailis atbild:
«Es tev būtu kurrpes šuvis,
Man nav tāda liesta!»

1592, 9768, Jaunpils

Vista, olu izdēdama, kladzina:
Ko vērts, ka dēj',
Ko vērts, ka dēj',
Tikpat bērni
Apēdis!

807, 410, Kalēti

Kas kaitēja man dzīvot
Pie vistiņas, baltspārnītes;
Vistiņ' olu dējēja,
Es oliņu ēdēja.

231, 4767, Iecava

*Dēj, mana vistiņa,
Divas olas dienā:
Rītā nāks māsiņa
Ar mazu bērnu.

97, 257, Ugāle

GAILĪTIS UN VISTIŅA

Kādreiz gailītis teicis vistiņai: «Iesim riekstot, uz kalniņa ir pilna lazda ar riekstiem.»

Vistiņa atteikusi: «Iesim!»

Un abi aizgājuši. Gailītis uzkāpis lazdā, un vistiņa apakšā gaidījusi. Te rieksts, krizdams zemē, ieskrējis taisni vistiņai acī, un acs ārā.

Ko nu? Vistiņa nu iet pie kunga sūdzēt. Kungs sauc gailīti, kādēļ vistiņai aci izsitis. Gailītis saka: «Es jau neesmu vainīgs, kāpēc lazda kustējās?»

Iet pie lazdas, tā saka: «Kāpēc kaza manu mizu grauza?»

Iet pie kazas, tā saka: «Kāpēc gans mani neganīja?»

Iet pie gana, tas saka: «Es jau būtu ganījis, bet saimniece apsolīja dot raušus līdz, bet nedeval!»

Saimniece saka: «Es jau raušus būtu izcepusi, bet pagāna cūka izēda mīklu!»

Atnāk cūka un sāk stāstīt savas vainas. Kungs vairs nevar noklausīties un kliez: «Ejta ratā ar visām savām vainām! Cūka beidzamā, lai samaksā par aci!»

P. Šm. I, 119, 2, Rīga

Gailīt, kam tu vistīnai aci izsiti?
 — Kam man lazda bikses plēsa.
 Kam tu, lazda, bikses plēsi?
 — Kam man kaza mizu grauza.
 Kam tu, kaza, mizu grauži?
 — Kam mani gans neganīja.
 Kam tu, gans, neganīji?
 — Kam man saimniece kukuli necepa.
 Kam tu, saimniec, kukuli necepi?
 — Kam man cūka mīklu izēda.
 Kam tu, cūka, mīklu izēdi?
 — Kam man saimnieks kaklu grieza
 Žik, žik, žik!

Bdz 2209, 13, Bērzgale

Gailis, stāvot uz vienas kājas, sver 1 kg.
 Cik sver, ja stāv uz abām kājām? —

1 kg. 884, 2256, Sīpele

Priekšā cirvis, pakaļā lāpsta, vidū kamols. —

Pile. 384, 1242, Babīte

Balta baznīca, sarkans tornis,
 Ielāps uz ielāpa, ne adatas dūriena. —

Pile. 3, 1895, Tetele

Kad pīlēni sāk peldēt? —

Kad ar kājām nevar dibenu sasniegt.
 834, 489, Augstkalne

Pīle dzina savus bērnus
 Agri maizi nopelnīt;
 Citi putni, tie nedzina,
 Tie baroja ligzdiņai!

828, 18624, Olaine

Ai, dieviņi, ko darišu,
 Man astoņi pīlēniņi!
 Nāk ziemiņa, ledutiņš,
 Kur pīlītes mazgāsies?

1707, 513, Aizpute

PĪLE UN GAILIS

Gailis noskatījies, ka pīle lēni un smagi čāpojusi uz ezermalu. Par to nu viņš pīli piezobojis, sacīdams:

«Tu nu gan, kā redzams, dancot nemaz neesi mācījusies.»

Drīz pēc tam turpat ezermalā gaila tuvumā kāds šāvis ar plinti. Gailis no bailēm pacēlies spārnos un laizdamies iekritis ezerā. Ūdenī gailim klājies ļoti slikti: viņš tik tikko varējis kustēties uz krasta pusi. Pīle nu, veikli peldēdama, pienākusi gailim klāt un sacījusi:

«Tu nu gan, kā redzams, peldēt nemaz neesi mācījusies.»

P. Šm. I, 126, 2, Krustpils

Balta mājiņa,
Sarkani atspaidi. —

Zoss. 1311, 1550, Viļaka

Spalvains kubuls ūdenī. —

Zoss, kad peld. 877, 2275, Lāde

Zoslēni:
«Iesim rudzos, iesim rudzos!»
Zosu mātīte:
«Pa-pa-pa-pa, pa-pa-pa-pa.»
Zosu tēviņš:
«Kad iet, tad iet, kad iet, tad iet!»

Bdz 1951, 12, Valtaiķi

GŪŽU DZIESMA

Gūžas, sadomājušas ielist labībā pamieloties pie vārpām, rāda ganam uz viņa ābeci, teikdamas:

«Re, re, re, ku' grāmata!
Re, re, re, ku' grāmata!»
Kā nu sadalīs labības vārpas?
«Pa duj pie vienas,
Pa duj pie vienas!»
Ielīdušām paliek teiktā žēl un izlemj tā:
«Katra pie vienas,
Katra pie vienas!»

1954, 2121, Bārta

MĀJAS LOPI CEĻ ĒKU

Reiz auns, āzis, zostēviņš, gailis un kaķis kopā gājuši pastaigāties, bet mežā tiem uzbrukusi nakts. Nu visi nosprieduši būdiņu celt. Āzis apņēmies ar ragiem baļķus lauzt, auns ar pieri zarus nošķībīt, kaķis ar nagiem sūnas sakasīt, ko baļķu šķirbas aizbāzt, gailis upmalā jumtam meldrus lauzt un zostēviņš ar platajiem spārniem jumīka amatu izpildīt.

Tā nu būdiņa bijusi viens, divi! gatava. Pēc vakariņām gājuši visi gulēt: auns krāsns priekšā, kaķis uz krāsns, zostēviņš plāna vidū, āzis galda galā un gailis laktā. Saticīgie ceļa biedri drīz krākuši savā būdiņā.

Ap pusnakti vilku māte vedusi savus divus dēļēnus amatā mācīt un nevilšus uznākusi uz jauncelto būdiņu.

«Nu, brīnumi!» viņa tūdaļ iesaukusies, «šorīt nācām pa to pašu vietu un neredzējām nekā. Skaidri kā no zemes izburta.»

«Māmiņ, iesim iekšā, redzēsim, kas būdiņā mājolo!» vilcēni lauzušies.

«Nē, nē, bērniņi! Visur, bet tikai te ne, ja negribam briesmās tikt!»

Vilku māte, to teikdama, aizsteigusies gar upmalu vien līdz kādam pakalniņam, kur nolikusies uz kreiso ausi un aizmigusi. Bet viens no vilcēniem pa to laiku aizsteidzies līdz būdīnai atpakaļ un iegājis iekšā. Āzis, laipns vīrs būdams, tūdaļ apkampis ienācēju tik mīli saviem raģiem, ka visi logi nobriksķējuši. Citi biedri arī atmodušies un tūdaļ steigušies viesi saņemt: auns ar pieri glaudījis sānus, zostēviņš izklapējis kažoku, kaķis no priekiem šķaudījis vien un paijājis nagiem ģīmi, un gailis, nevarēdams naktī redzēt, saucis: «Kur, kur? Dod man ar'!»

No rīta vilku māte prasījusi dēliņam, kāpēc mati izplūkāti, kur tādi zilumi gadījušies.

«Jā, māmiņ, kamēr tu gulēji, gāju raudzīt, kas būdīnā labs dabūjams. Bet, durvis atverot, mani viens dzelzs dakšām tūdaļ piespieda pie sienas, otrs sita ar bomi pa ribām, trešais knāba skaustuvē un pēra divām plenīcām, ceturtais splāva acis un cirta plikūkus, un piektais sauca: «Kur ir, kur ir? — dod man ar'!» Laime, ka no piektā tilku vēl vaļā!»

«Nekas, dēliņ, kāpēc tu gāji. Vai neteicu, lai neej!»

L. P. I, 159, Džūkste—Pienava

Divas galvas, sešas kājas. —

Zirgs un jātnieks. 929, 69698, Vadakste

Četras kājas iet, divas karājas. —

Zirgs un jātnieks. 949, 1441, Bērze

Divas rokas, divas galvas, četras acis, sešas kājas. —

Zirgs un jātnieks. 968, 1846, Mežotne

Dzīvs mūk, nedzīvs dzenas. —

Zirgs un rati. 808, 92, Kalēti

Kādu zābaku šuj uz laktas? —

Zirga pakavu. 929, 42878, Zlēkas

Kas tās par pastalām, ko ugunī vien taisa un no kājām nenoraisa? —

Zirga pakavi. 807, 1498, Kalēti

KĀ CILVĒKS IEGUVA ZIRGU

Agrāk, kad zirgi (tad vēl viņus tā nesaukuši) vēl nebijuši pie cilvēkiem, viņi veduši karu ar vēršiem, jo tie noēduši visu zāli. Tad zirgs aizgājis pie cilvēka un lūdzis viņu palīgā iznīdēt vēršus. Cilvēks gan negribējis iet, jo sacījis, ka arī viņš nevarot vēršus uzveikt. Zirgs pamācījis: lai kāpjot viņam mugurā un paņemot kādu asu, garu šķēpu. Šis skriešot viņiem virsū, un tad lai cilvēks sitot. Ja vērši šiem uzbrukšot, tad viņš ātri skriešot projām, un vērši šo nevarēšot panākt. Tā arī izdarijuši, un drīz

vien vērši tikuši uzvarēti. Cilvēkam zirgs iepaticies, un viņš to vairs nelaidis vaļā. Zirgs gan lūdzies, bet viss velti. Tā zirgs palicis pie cilvēka. Tā kā zirgs bijis ļoti stiprs un veicis to, ko cilvēks nevarējis, tad cilvēks viņu arī nosaucis par «zirgu». Tā zirgs dabūjis savu vārdu.

P. Šm. XIII, 53, 14, Meirāni

LOPI IET DZĪVOT PIE CILVĒKIEM

Senos, vecos laikos visi māju lopi draudzīgi dzīvojuši kopā. Tiem bijusi meža būdiņa, sūnām taisīta. Bet ir šie tiem nebijis ilgi miers, jo būdiņu uzgājis vilks un tikojis pēc taukā sivēna.

Kādu dienu, kad sivēns sildījies būdiņā pie uguns, vilks to nokampis un rāvis laukā. Bet sivēns, no pirmām bailēm atjēdzies, neganti saucis: «Kur vīri, kur vīri?»

Tūliņ pieskrējis klāt vērsis un piespiedis vilku ar saviem asajiem ragiem pie sienas, un auns nu tikai devis kā devis vilkam pa muguru, kamēr šim stīvam, greizam ar kaunu bijis jāšmauc projām.

Bezkaunīgais vilks, gribēdams atriebties, uzsūtījis lopiem uz kakla dažādus zvērus, bet lopi vienisprātis katru reizi pratuši uzbrucējiem atturēties pretī.

Vilks, to redzēdams, nogājis pie ziemeļa un lūdzis šim palīdzēt izdzīt lopus no būdiņas. Ziemeļi, kam patīk tādi darbi, nogājis uz mežu un pūtis tik briesmīgi, ka ūdeņi sasaluši un sniegs nācis aumaļām no gaisa zemē.

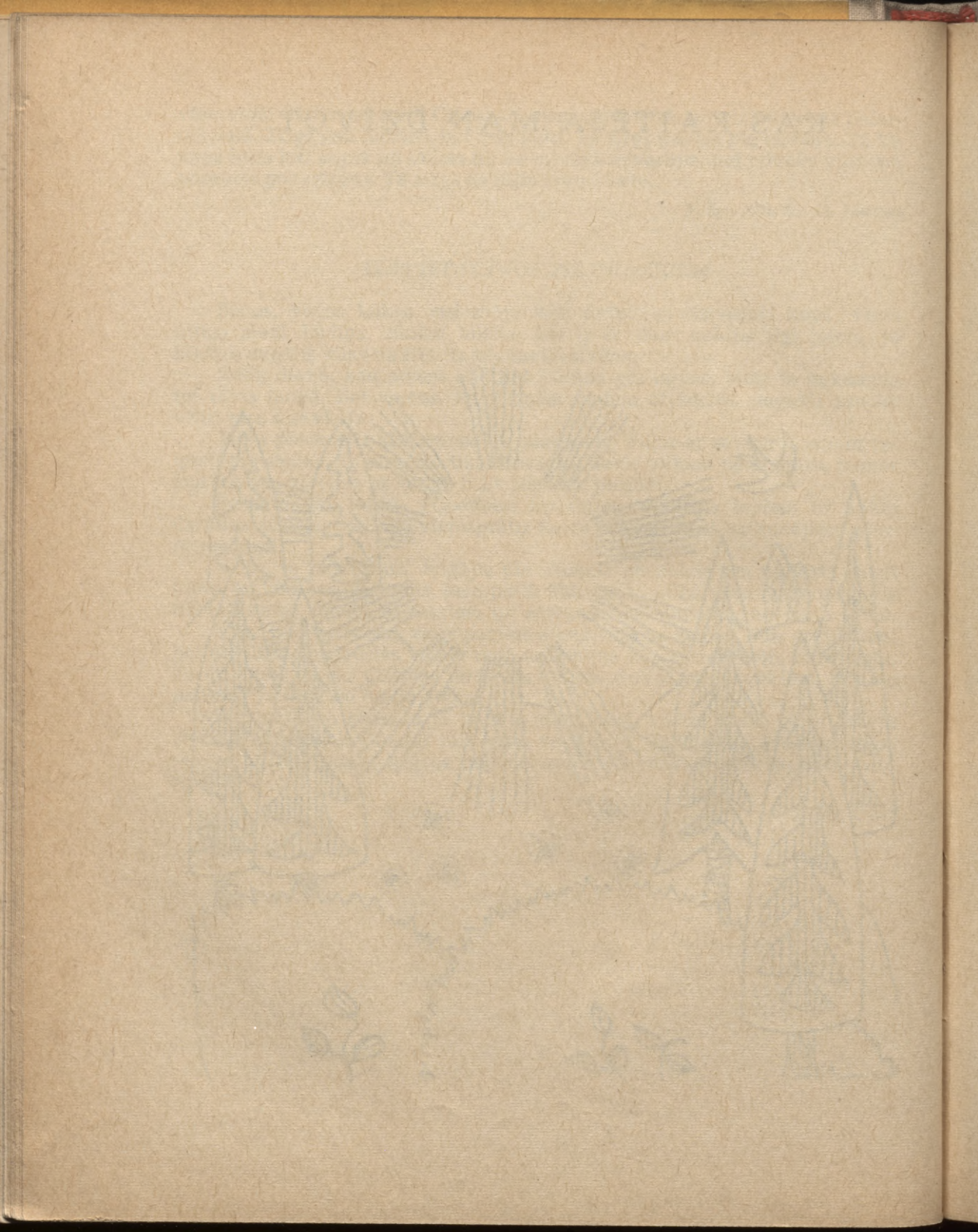
Vērsis, nevarēdams vairs paciest niknā vēja un salnas, līdis arī būdiņā; bet nevilšus aizķērušies viņam ragi, un būdiņa sagāzusies. Lopi, redzēdami, ka nu citādi nevar glābties no posta, gājuši dzīvot pie cilvēkiem, kur tie palikuši vēl līdz šai baltai dienai.

Ziemeļim no tā laika tā paticis nikni pūst, ka tas katru gadu lielajā mežā špākdams, krākdams laiž savu vēju vaļā. Tādā laikā arī pats vilks, sasalis un novārdzis, bēgšus bēg no meža ārā, nevarēdams paciest salto ziemeli.

P. Šm. I, 241

KAS KAITĒJA MAN DZĪVOT

Saule danci ritinājos

Liela meža maliņā.

LD 265, 3, Bērzone

Vīrs stāv, mati šņāc. —

Mežs. 375, 1590, Skujene

Kurā mežā nav lapu? —

Skuju koku mežā. 807, 570, Kalēti

Tumši, tumši tie mežiņi,
Tumši dienu, tumši nakti:
Priedes vien, egles vien,
Nav neviena ozoliņa.

935, 9766, Saikava

Vai, priedīt, vai, eglīt,
Kam tik skaisti puškojies?
Vai bij ziema, vai vasara —
Zaļi svārki mugurā.

1925, 1103, Preiļi

Kas kait man nedzīvot
Priedoliņa siliņā:
Vējiņš pūta, sili krāca,
Priežu gali stabulēja.

LD 30670, Alsunga

Lai bagāta, kas bagāta,
Priede, egle — tā bagāta:
Vai bij ziema, vai vasara,
Zaļi svārki mugurā.

1557, 3108, Misa

Priede, egle kalniņā,
Paeglītis lejiņā;
Priede, egle slaikas auga,
Paeglītis krūmu rieza.

375, 5035, Skujene

Zaļa priede, zaļa egle,
Zaļa visa vasariņa.
Es ar' būt' audzināj'se,
Sevim zaļu vilnanīti.

1730, 15342, Tirza

Pried' ar egli lielījāsi
Abas kāpti kalniņāi;
Paeglīti, nabadzīti,
To nogrūda lejiņāi.

LD 2826, Lielvārde

Saule danci ritināja
Liela meža maliņā;
Joz, māmiņa, zelta jostu,
Lai es teku pulciņā!

LD 265, 3, Bērzone

Es uzkāpu kalniņā
Meža balsis klausīties:
Oši, kļavi gavilēja,
Vītoliņi čivināja.
1592, 619, Jaunpils

Bērziņam balti svārki,
Ošam zaļas vadmalīņas,
Ozolam, zemzaram,
Trim kārtām zīda josta.
LD 2823, Nītaure

Kas kait man nedzīvot
Diža meža maliņā:
Visapkārt oši, kļavi,
Vidū saule ritināja.
1736, 1376, Svētciems

Caur sidraba birzi gāju,
Ne lapiņas nenorāvu;
Būtu vienu norāvusi,
Visas birtu skanēdamas.
1004, 10, Vecmoka

Lauz, māsiņa, ko lauzdama,
Nelauz bērza galotnīti:
Bērziņam daudz zariņu,
Visi raud galotnītes.
1766, 3216, Viļķene

Nocirsts zars vairs nepieaug.

1341, 14302, Terneja

Uguntiņa, dzirkstelīte, liela meža tērētāja.

1722, 2844, Asīte

Mežs ar ausīm, lauks ar acīm.

23, 11734, Vidzeme

KĀDĒĻ, KOKI VAIRS NERUNĀ

Agrāk koki runājuši tāpat kā cilvēki. Bet tad posts bijis, nevarējuši nekā malku dabūt. Ja gribi kādu cirst, tas lūdzas tik žēli, ka pat akmens sirds vietā tiktu mīksts.

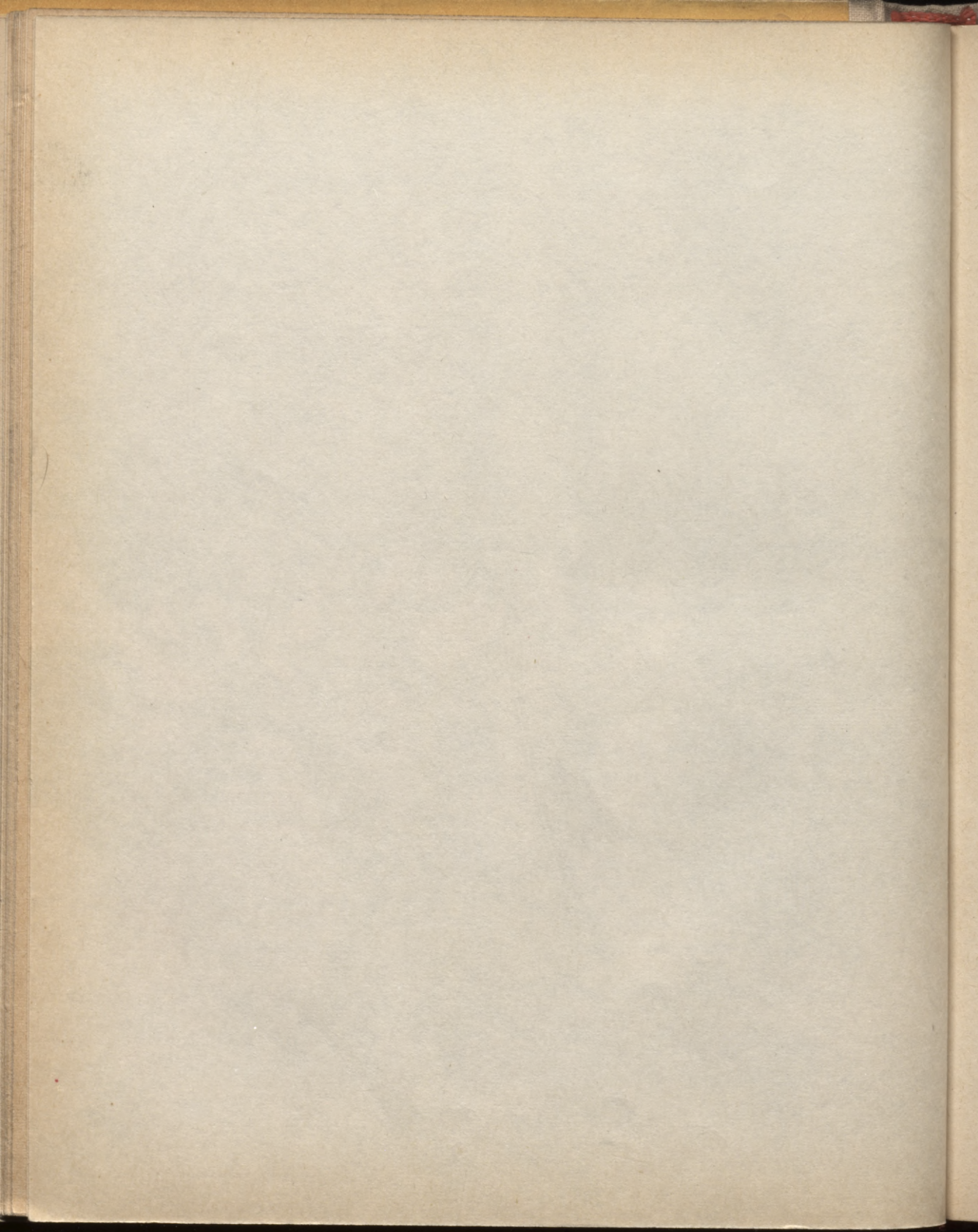
Viena saimnieka sievai piedzimis bērns, bet ir tik auksts, ka bērns salst vai nost. Cita nekā, vīrs iet uz mežu pēc malkas, ar ko krāsni iekurināt: vai tad nu ļausi bērnam nosalt?

Vīrs pieiet pie jauna koka un cirtīs zemē. Koks sāk lūgties: «Neņem nu vēl mani, es vēl esmu jauns, gribas padzīvot, ej tur pie vecāka!» Vīrs iet pie vecāka, šis atkal: «Kas nu tev no manis būs? Esmu vecs, man jau vidus tukšs. Cik tev nu no manis tās malkas tiks? Bet ej tur pie tā likā koka, viņš jau tāpat nekam neder.» Vīrs aiziet pie likā koka, bet šis atkal ņemas lūgties: «Necērt nu mani! Kas tev no manis būs? Esmu liks un sīksts. Ne varēsi vezumā iekraut, ne arī pārplēst. Ej labāk tur pie taisnā!» Vīrs iet pie taisnā — tas pats dievs: lai nu vēl necērtot; kad paaugšot, būšot labs lietas koks. Vīrs cita nekā, iet dievam sūdzēt. Tā un tā, bērns salst, malkas nevar dabūt.

No tā laika dievs aizliedzis kokiem runāt, un cilvēki varējuši malku cirst, cik uziet.

P. Šm. XIII, 20, 2, Beja

Dziedi, dziedi, Meža māte,
Tu zināji skaistas dziesmas!
Tev pateica sīki putni,
Pa zariem lēkādami.

1816, 4031, Kalvene

Meža māte bērņus sauca,
Kad saulīte norietēja;
Sasaskrēja visi bērņi
Lielajā ozolā.

1584, 7093, Auce

*Puti, puti, putiniņu,
Velci garu vasariņu
Rudzīšam, miezīšam
I mazajam bērņiņam.

935, 15106, Kalupe

Koši, koši, jauki, jauki,
Kad dievs deva vasariņu:
Zīle dzied, žube velk,
Lakstīgala trallināja.

1516, 294, Kuldīga

Tišām gāju mežmalā
Putnu dziesmas klausīties:
Zīle dzied, žube vilka,
Lakstīgala vizināja.

1722, 3916, Asīte

Vakar sniga balti sniegi,
Meža putni kāzas dzēra:
Zaķīt's ņēma lūša meitu,
Vanags lēca panāksnos.

70, 2336, Jaunsvirlauka

Visi putni kāzas dzēra
Pavasara laiciņā;
Pavasari sulas tek,
Nevajaga alutiņa.

935, 2648, Lubāna

Sīki putni kāzas dzēra,
Strazdiņš tek raudādams,
Strazdiņš tek raudādams,
Ko būs ņemt vedējos?
Zaķītim greizas kājas,
Tas — celiņa lāpītājs;
Lācīšam asi nagi,
Tas — kamanu turētājs;
Cielaviņa, žigla sieva,
Tā būs viesu saņēmēja;
Žagatiņa, garastīte,
Tā — istabas slaucītāja;
Vārņas bērņi, puspelēki,
Tie būs gaļas kapātāji.

1026, 460, Rūjiena

Sīki putni, mazi putni,
Kur gulēsīt šo naksniņu?
— Cits priedē, cits eglē,
Cits celiņa maliņā.

1307, 210

Lieli putni, mazi putni,
Visi brauca žagaros;
Mazajam putniņam
Apgāzās vezumiņš;
Pagaidiet, lieli putni,
Paceliet vezumiņul!

1600, 14359, Krustpils

Putniņ, putniņ,
Kas tavāi mādziņā?
Div' pupiņas, div' zirnīši,
Div' melnie vaguliņi.

935, 20603, Līvāni

Dūdi, dūdi, balodīti,
Kas tavāi guzņiņā?
— Čičas, pupas, kaņepītes,
Daža laba vabolīte.

208, 1522, Zaļenieki

Dūku, dūku, balodīti,
Kas tavā kuzņiņā?
— Trīs zirnīši, trīs pupiņas,
Trīs sarkani kukainīši.

1805, 2798, Bunka

Apgāzāsi baložami
Dūkstī kviešu vezumiņš;
Simtu pūru trīsdesmiti,
Tāds baloža vezumiņš.

191, 2808, Lubāna

Balodis savā dziesmā prasa:

Ko tur šūn, ko tur šūn?
Ūzas šūn, ūzas šūn?

72, 9746, Cesvaine

Balodi izsūta raudzīt, kas notiek uz lauka. Tas atlido un stāsta:

Dur-rū, dur-rū,
Silā malā auzas sēja,
Neviena zirņa neredzēja —
Dur-rū, dur-rū!

1955, 8510, Pape

Balodis dzied:

Kūm, kūm, kur sēsi zirņus,
Kūm, kūm, kur sēsi zirņus?

219, 1065, Lizums

Baloža dziesma:

Muļķis vī-i-i-i-rs
Zirņus kaisa!
Es bi' gudris, sa-la-sī-ju
Pa vienam graudiņam.

1954, 2117, Bārta

Meža baloža dziesma:

Vecais tēvs pupas sēja,
Es tās pupas salasīju;
Man pāršāva krūšu kaulu,
Es nokritu: «Papcl!»

1954, 2074, Nīca

Dūku, dūku, balodīti,
Manā griķu druviņā!
Kad es iešu griķus pļauti,
Nocirtīšu deguntiņu.

32, 2335, Kaucminde

Pūti, pūti, balodīti,
Tava sieva nomirusi!
Kam tā gāja zirņu zagti
Mana tēva druviņā?

LD 2434 v., Nitaure

KĀ BALODIS PERĒKLI TAISIJA

Balodītis nemācēja perēklīti taisīt un lūdza strazdiņu, lai tas viņu izmāca. Strazds ar mieru. Pienes zariņus un sāk mūrēt. Taisa — mūrē, taisa — mūrē, līdz balodītis saka: «Protu, protu!» Strazdam tas apņik, viņš saka: «Kad tu proti, tad taisi pats!» un aizlaižas.

Pamatu sataisījis, balodītis gudroja, gudroja, bet nekas labāks neiznāca — caur žagariem olas birst cauri. Nu balodītis sēd un saka:

Kūm, kūm, ūļi, ūļi birst,
Kūm, kūm, ūļi, ūļi birst!

1950, 2448, Balvi

*

KĀ BEZDELĪGA CILVĒKIEM UGUNI PĀRNESUSI

Iesākumā cilvēkiem uguns nebijis nemaz. Velnam gan bijusi uguns vai cik, bet zvirbulis tam par lielo sulaini, kur tu no tā dabūsi? Sūtījuši beidzot bezdelīgu, žiglo, naigo, pēc uguns.

Aizskrien bezdelīga. Tā uguni dabū un metas projām, ko māc. Zvirbulis aizelsies bezdelīgai pakaļ. Dzinies, dzinies — kur tu, ķēms, žiglo bezdelīgu panāksi. Pašu astes galiņu tikai satvēris, robu izrāvis, bet nesamo uguni nedabūjis atņemt. Ātri mājā skrienot, uguns drusku pavairāk vējojusies un nosvilinājusi bezdelīgai pakakli, tā ka vēl šodien pakakle sarkana. No tā laika bezdelīga ar zvirbuli nevar salīgt. Bijis, kur bijis, zvirbulis uzprasa bezdelīgai: «Udž, udž?» (uguns). Šī atkal pamēda, riņķī vien skriedama un zvirbuli kaitinādama: «Saki skaidri, saki skaidri! Nevar skaidri izteikt!»

L. P. VII, I, 1181. lpp., Mangaļi

Maza, maza sieviņa
Franciski runā:
Žag-fut, žag-fut! —

Bezdelīga. 942, 208, Panemune

Pusmēness pažobelē. —

Bezdelīgas ligzda. 1730, 10172, Talsi

Bezdelīga, bezdelīga,
Tavu greznu darījumu!
Tur dzīvotu mūs' kundziņis
Kā vīkšķītis satinies.

1690, 831, Skrunda

Bezdelīgas dziesma: Uz sētas mieta tupēdama, bezdelīga noskatās, kā māte bērniem izdala maizi. Daži bērni sāk kaitavāt, tad bezdelīga sauc no mieta —

Kas lielāks, tam lielāks,
Kas mazāks, tam mazāks!
Kas neņem — nedod pavisam —
Žņirrgs!

1669, 108, Koknese

Kamēr māte viesus vada,
Tikmēr bērni gaļu cep:
Iztek tauki ugunī —
Vidžu, vidžu, čirks!

958, 7139, Kazdanga

Bezdelīga saka:
Cita meita pērta,
Cita nepērta,
Kad pērs, tad pērs
Visas uz reizes.

Bdz 1846—1847, 23, Ogre

Kad bezdelīga ierauga kaķi, tad viņa brēc:
Ku' rikst, ku' rikst?

32, 3357, Code

*

CEPLĪTIS UN LĀCIS

Ceplīša bērni redzējuši lāci gar ligzdu ejam un stāstījuši mātei, kad tā daskrējusi:

«Te gar mūsu mājas durvīm aizgāja liels, liels garām!»

Māte, pa zariņiem uz augšu lēkdama, prasījusi: «Vai šitiek liels? Vai šitiek liels?»

Bērni tikai atbildējuši: «Vēl lielāks! Vēl lielāks!»

Nu māte tīri pikta izsaukusies: «Ko tur? Bērnam bērna prāts! Kas nu par mani var lielāks būt!»

P. Šm. I, 156, 2, Bērzaune

*

PELĒKĀ CIELAVA

Pelēkā cielava veselu cēlienu nostaiģājusi vecam arājam pakaļ, gaidīdama, vai nedziedās? Bet tik veci jau labprāt nedzied gandrīz nekad, tādēļ nabadzīte izgaidījusies velti un palikusi bez dziesmām. Tikai to pa-

guvusi noskatīties, kā vecais, tiklīdz zirgs piepeši arklu ātrāk sarāvis, nespēcībā arvien uz priekšu palīgojies un arklis iečirkstējies, gar akmeņiem trīdamies. To cielava paturējusi un tādēļ vēl šo baltu dienu tekādama šūpojas, šad tad iečirkstēdamās:

Čivi, čivi, ciliks, ciliks!
Gludgalviņ, gludgalviņ!

L. P. V, 28, Bērzaune

Cielaviņa, mātes meita,
Upītē velējās;
Zelta vāle, zīda krekli,
Sudrabota velētāja.
1730, 62665, Lēdmane

Divi dzen ganos,
Seši brauca mežā.
Divi velk, divi stumj,
Divi tek pakal,
1404, 274, Penkule

Cielaviņa, mundra sieva,
Tā bij laba saiminiece;
Vēl nav viesi sanākuši,
Jau galdiņu apkiājusi.
917, 839, Svēte

Cielava, baltgalve,
Cik tev bērniņu?
— Man bija bērniņu
Divpadesmiti:
Trīs kūla, trīs mala,
Trīs brauca mežā,
Vēl seši bērniņi
Azaidu vāra.
973, 194, Vecpils

Cielava, baltgalve,
Daudz tavu bērnu:
Divi guļ, divi kuļ,
Divi dzen ganos.

*

Izdzirdu cīruli,
Negoda putnu:
Izdevu kažoku,
Tik nenosalu!
LD I, 2600, Kursīši

Cīrulīts, mazputniņš,
Augstu skrēja dziedādams,
Dievam nesa grāmatiņu,
Lai dod siltu vasariņu.
1177, 1342, Skaistkalne

Cīrulis dziedāja,
Vasara nāca:
Izdevu kažoku,
Tik nenosalu.
23, 10698, Lēdurga

Cīrulīti, vīrulīti,
Ko redzēji debesīs?
— Redzēj' pili nodegot,
Atkal jaunu uzceļot.
Bb 21, 924, Grundzāle

Nāc nākdama, vasariņa,
Nāc ar visu cīrulīti!
Cīrulītis, mazputniņš,
Augstu skrēja dziedādams.
929, 70572, Vecate

Cīrulīti, mazputniņi,
Kur gulēji šo nakstiņu?
— Vidū jūras uz ūdeņa,
Zelta niedres galiņā.
622, 1125, Strutele

Cīrulītis, mazputniņš,
Tas miedziņa negulēja:
Tas cēlās rītos agri,
Tas priecīgi padziedāja.

1638, 5456, Skrunda

Cīrulītis rītā agri
Ar sieviņu druviņā.
Zvirbulītis ar sieviņu
Pa paspārni čubinās.

1552, 25111, Augstkalne

Pavasārī, kad cīrulis pirmoreiz dodoties gaisā, tad viņš dziedot šādu dziesmu par sevi:

Ekur vīrs, cīrulītis,
Visu ziemu izturēj's —
Ne uguns kūr's, ne poda kār's,
Ne uguns kūr's, ne poda kār's.

72, 9743, Cesvaine

Cīruļa dziesma:

Arājiņ, arājiņ,
Paklāj savu kažociņu!
Drīz kritīšu, drīz kritīšu —
Ripu, ripu — puks!

1835, 332, Remte

Manam tēvam simts, simts sviķurb',
Simts, simts sviķurb',
Viņš urbj tīri, viņš urbj tīri!

Bdz 2729, 1, Valmiera

Cīrulis dzied:

Tīr', tīr' maize,
Manam tēvam tīr' maize!

1835, 6639, Irlava

Cīrulītis alu dara
Kumeliņa pēdiņā;
Vienu graudu iesalam,
Trīs mucīņas darināja.

567, 417, Seļi

Cīrulītis alu dara
Kumeliņa pēdiņā;
Es tecēju misas dzert,
Viņš ar kausu mugurā.

Bb 43, 2365, Jumurda

Cīrulītis alu dara
Kumeliņa pēdiņā;
Pieci mieži, trīs apeiņi,
Tavu saldu alutiņu!

102, 3136, Laža

Cīrulītis alu dara,
Trīs graudiņi iesalā;
Vienu malku nosadzēr's,
Galvu vien purināja.

Bb 32, 599, Sarkaņi

Cīrulītis alu dara
Kumeliņa pēdiņā;
No graudiņa iesaliņa,
Trīs mucīņas darināja.
Vienu malku nodzērās,
Cekuliņis notrīsēja;
Nodzērās otru malku,
Jau spārniņus plivināja;
Nodzērās trešo malku,
Augsti skrēja dziedādams,
Augsti skrēja dziedādams,
Pār arāja tīrumiņu.

282, 39, Birzgale

Cīrulītis alu dara
Kumeliņa pēdiņā;
Visi putni piedzēruši
No cīruļa alutiņa.

1084, 4138, Vecauce

Cīruls alu izdarīja,
Kumeliņa pēdiņā.
Vārnas bērni piedzēruši,
Pa krūmiem vārtījās.

1341, 29441, Zalve

Cīrulītis alu dara
Kumeliņa pēdiņā;
Tur dzer kungi, tur bajāri,
Zeme rīb dancojot.

1650, 9069, Panemune

Cīruli, vīruli,
Kad jemsi sievu?
— Rītu pa rītam
Tīruma galā
Akmiņu krasta
Cielavas meitu.

1311, 5193, Viļaka

*Cīruli, vīruli,
Kad ņemsi sievu?
Pavasār', pavasar'
Cielavas meitu.
Cielava sacīja
Nedodama:
Kam manu meitiņu

Melnaci sauci.
— Cielava, māmiņa,
Kas tev to sacīja?
— Es pate dzirdēju
Klēts paspārnē.

935, 31458, Rēzekne

Kā tur dzēra, kā tur dzēra
Cīruliša kāziņās!
Cits ar cibu, cits ar vāku,
Cits ar savu cepurīti.

1805, 6272, Bunka

Kas kaitēja cīrumim,
Ka galviņu šķībi nesa?
Vakar dzēra, šodien dzēra
Cielaviņas kāziņās.

1650, 8318, Cēraukste

Cīrulīti, mazputniņi,
Neej strazdu pulciņā!
Strazdiņam pulks bērniņu,
Noplūks tavu cekulīti.

1774, 2019, Vaiņode

Cīrulīti, mazputniņ,
Negul' ceļa maliņā!
Garām brauca lieli kungi,
Traucē tavu perēklīti.
Laidies upes līcīti
Aiz purviem, tīreļiem:
Ne tur tilta, ne tur ceļa,
Ne tur brauc lieli kungi,
Ne tur brauc lieli kungi,
Traucē tavu perēklīti.

1630, 806, Sesava

Cīrulīti, mazputniņi,
Negul' ceļa maliņā!
Rītā brauks Rīgas kungi,
Ielīks tevi karietē,
Ielīks tevi karietē,
Aizvedīs Vāczemē,
Tur tev liks pupas malt,
Dzirnakmeni mugurā.

958, 147, Kazdanga

*

DZEGUZE

Dzeguze pieskrējusi pie veca arāja, kas bijis stipri kurls, un prasījusi, kur govju meitas esot. Arājs klausījies: «Ko, ko?» Prasījusi vēlreiz, bet šis atkal: «Ko, ko?» Nu dzeguze dusmās nospļāvusies, mēdīdama: «Kū, kū! kū, kū!» Tādēļ vēl šodien, projām skriedama, spļaujot jeb kūkojot.

Dzeguzes tēviņš skubinot mātīti: «Tiš perēt, tiš perēt!», bet šī izmēdot: ««Tiš perēt, tiš perēt!» — Kas kūkos?»

L. P. V, 28, Bērzaune

Kūko, kūko, dzeguzīte,
 Mana tēva tīrumā!
 Kas tev kait nekūkot,
 Citi putni ligzdu vija.

1552, 38355, Malta

Nekūko, dzeguzīte,
 Aramā zemītē!
 Kūko sila priedītē,
 Tur tev skaisti atskanēs.

1599, 1757, Blīdiene

*

* KĀPĒC DZENIM SARKANA GALVA

Senos laikos dievs un velns staigāja pa zemi un viens otru sauca par kūmu. Katram bijis tīrums, un velns savu aris ar zirgu, bet dievs ar dzeni. Velns pa dienu daudz izaris, bet dievs ļoti maz.

Nakti dievs paņēmis velna zirgu un izaris savu gabalu, tā ka rītā abu tīrumi bijuši vienādi apstrādāti. Velns tā joka nezināja; viņš domāja, ka dievs ar dzeni tik daudz pastrādājis, un sagudrojis ar dievu mīt lopiem. Dievs bijis ar mieru. Velns domāja, ka labāk ir barot mazu dzeni, ne lielu zirgu.

Labi! Sacīts, darīts. Velns aizjūdza dzeni arklā un nu redz, ka dzenis nespēj arkla vilkt. Sadusmojies sasita dzeni tā, ka tas viss raibs palika no sitieniem, un vēl pāršķēla tam galvu, ka asinis lējās. No tā laika visi dzeņi palika raibi un sarkanām galvām.

P. Šm. XIII, 158, 9, Viļāni

Mazs vīrs, raibi svārki mugurā. —

Dzenis. 814, 61, Sigulda

Koka zeme, kaula arkls,
 Treju ziedu arājiņš. —

Dzenis, koku kaļot. 17, 2616, Mālpils

Dzird cērtam, nedzird krītam. —

Dzenis kaļ kokā. 884, 4858, Bērze

Dzenītim raibi svārki,
Tam skrodera nevajag.
Dzērvītei garas kājas,
Tai tiltiņa nevajag.

556, 5327, Umurga

Dzenīts kala knipu, knapu,
Raibi svārki mugurā;
Ij es kalto knipu, knapu,
Kad man būtu raibi svārki.

510, 436, Lejasciems

Dzenīts kala visu mūžu
Tēvu tēvu mežiņā;
Man nolūza tēva cirvis,
Sausu egli nocērtot.

1764, 110, Terneja

Visi putni koši dzied,
Kā, dzenīti, tu nedziedi?
— Kādi prieki man dziedāt,
Sausi prauli guzniņā.

958, 2299, Aizpute

*

DZĒRVES DZIESMA

Dzērve zinājusi, ka meitas, muižas rijas kuldamas, arvienu dziedot. Aizlaidusies turp. Bet par nelaimi bijusi sestdienas diena: meitas, visu nedēļu nokūlušās gurdenas, šoreiz nedziedājušas. Tikai rijnieki patlaban braukuši serā, un rati, pa nedēļu izkaltuši, čīkstējuši kā traki. Dzērve, nabadzīte, noklausījies to pašu ratu troksni un kliegusi pakaļ. Tā viņa vēl šodien klaigā.

L. P. V, 28, Bērzaune

Ko, dzērvīte, tu klaigā,
Tīru purvu bradādama?
— Man nokrita zelta piesis,
Ar ķīvīti dancojot.

1693, 6027, Kursiši

*Dzērve kļiedza, kājas salā
Staigna purva maliņā.
Ai, dzērvīte, kas no tevis,
Kas no tava gara kakla,
Kas no tava gara kakla,
Ka tu ziļu nenēsāji?

828, 18252, Gaigalava

*

DZILNA

Melnā dzilna ganījusi govīs upmalā, bet mušas govīm arvien kodušas, tā ka tās sākušas bizot. Gane gājusi pie velna par to žēloties. Velns noskaities par mušām, salasījis tās visas vienā kulītē un pakāris to upmalā alksnītī. Nu bijis kādu laiku govīm miers no mušām. Bet necik ilgi, kad jau atkal mušas sākušas pa ganāmu pulku dziedāt. Velns gājis lūkot, kas to mušu kuli atpestījis vaļā. Viņš atradis vēzi bēgam no mušu kules atsprākliski prom. Vēzis bijis piemanījies klāt un atpestījis kulei galu

vaļā. Velns vēzi par to nolādējis, ka tam jārāpo ačgārni. Bet no tā laika pasprukušās mušas arvien siltās dienās kož govīm tā, ka tām jābizo. Un velna ganu meita, melnā dzilna, vēl tagad meklējot govīs, saukdama: «Tprū, tprū, tprū — cui!»

L. P. VII, I, 1166. lpp., Starti

Visa mana grezna rota
Meža putnu mugurā:
Dzenīšam raibi svārki,
Dzilnai zaļa villainīte.
1838, 108, Viesiena

Dzilnas dziesma:
Tprū, tpru, tpru,
Tpru, tpru!
Pi-ī-ī,
Vilks apēda.
1288, 92, Sinole

*

GRIEZES DZIESMA

Grieze notecējusi pie ganiem dziesmas klausīties. Bet tiem bijuši briesmīgi nikni suņi; tik tik paspējusi vēl iebēgt auzu laukā. Te drošumā nēmusies suņus apdziedāt:

Briest rudzi, briest mieži,
Briest visa labībiņa;
Briest visa labībiņa,
Lai netika sēnaliņa,
Lai tie suņi nebarojas,
Lai tie manis nenorēja.

L. P. V, 28, Bērzaune

Kad tā labi ieklausās, var dzirdēt, ka grieze dzied šādu dziesmu:

Briest, briest, briest,
Briest rudzi, briest mieži,
Briest tīra labībiņa;
Briest tīra labībiņa,
Lai netika sēnaliņa,
Lai tie suņi nebarojas;
Lai tie suņi nebarojas,
Lai tie mani nenorēja —
Briest, briest, briest!

1975, 605, Mežotne

Grieze grieza rudzišos,
Paipaliņa — kārkliņos;
Griezei rudzi piederēja,
Paipalai — smalki kārkli.

1650, 8374, Ceraukste

Grieze grieza rudzišos,
Paipaliņa — pļaviņā;
Grieze grieza maizes klaipu,
Paipaliņa — siena vālu.

LD 2483, Vilce

*

VĀRNA UN GULBIS

Vārna noskatījies, cik gulbis balts un skaists, un palikusi skaudīga. Kad nu gulbis aizmidzis, vārna tam pielaidusies klāt un apmētājusi to ar dubļiem gluži melnu. Kad gulbis atkal pamodies un redzējis sev netirus svārkus, tas palīdis zem ūdens, noskalojies un pacēlies atkal tikpat tīrs un balts kā agrāk. Vārna nu arī gribējusi nomazgāties balta un sākusi pa ūdeni lieliski pērties, bet palikusi tāda pati melna un pelēka. Tādēļ arī ļaudis saka: «Tāda vārna pērta, tāda nepērta.»

P. Šm. I, 135, Ikšķile

Ir bijusi, ir bijusi
Gulbīšam māmuliņa:
Šūpulīti vien atradu
Ezeriņa maliņā.

949, 1414, Bērze

Gulbīts pūta, dzērve kliezda
Dziļezera maliņā;
Gulbīts pūta dziļezera,
Dzērve — siltas vasariņas.

1592, 814, Jaunpils

Kas tur spīd, kas tur viz
Viņezera maliņā?
Gulbīts savus baltus svārkus
Balināt balināja.

1099, 471, Medņi

Gulbjā dziesma:
Nesu mieru, nesu mieru,
Nesu mieru!

1730, 6310, Džūkste

*

IRBES DZIESMA

Irbe jau pašā agrumā ielaidusies dārzā, meitas meklēdama. Bet kas tik agri dziedās? It īpaši tanīs mājās nekad dziesmas nedziedājuši, jo saimniece bijusi barga, barga, un, zināms, tad jau meitas nedzied. Tā arī torīt — maza, maza gaismiņa, jau saimniece izdzinusi meitas dārzā kāpostus noņemt. Nēmušas itin klusu, neviena nerunājusi; tikai nažu griezieni šņirkšķējuši, un tās skaņas irbe tad pieņēmusi par savu dziesmu.

«Šņirks, čirks, šņirks, čirks!» — tā viņa vēl šodien dzied.

L. P. V, 28, Bērzaune

Redz, cik skaisti irbe tek,
Cekuliņu grozīdama:
Simtiem svārku mugurā
Pupas ziedu raibumiņa.
867, 4267

Gudra bija irbu māte
Ar saviem bērniņiem:
Zemu, lēni tā tecēja
Pa sīkiem krūmiņiem.
527, 30440

Sudrabota irbe skrēja
Pa tiem kunga tūrumiem:
Pati irbe sudrabota,
Spārnu gali apzeltīti.
1190, 2609, Biksti

Ar irbīti Rīgā braucu,
Trīs pūriņi vezumā;
Saka Rīgas namniecīņi:
Kāds vilcējs, tāds vezumis.
LD 2457, 1, Sece

*

Krauklis krauklim acīs necērt.

1620, 1743

Kas krauklim medu dos!

202, 4681, Bauska

Niknam krauklim nikni bērni.

609, 5164, Vērgaļi

Kraukli baltu nevar nomazgāt.

828, 16547, Lubāna

KĀDĒĻ, KRAUKLIM MELNAS SPALVAS

Reiz pasaulē bijuši lieli plūdi, tā ka pat putniem nav bijis vietas, kur atnesties. Putni nu nosprieduši rakt upi, lai ūdens notecētu. Visi putni stājušies pie darba un rakuši ar saviem knābjiem. Tikai krauklis bijis ļoti slinks un negājis ar citiem putniem rakt upes. Krauklis toreiz bijis ļoti balts, bet, lai nu viņu arī noturētu par racēju, tad viņš nosmērējies gluži melns ar dubļiem. Līdz ar citiem racējiem viņš nu atkal gribējis iet upē mazgāties, bet citi putni, zinādami kraukļa viltību, nav viņa nemaz laiduši pie ūdens. Krauklis nu gribējis ar visu varu tikt pie mazgāšanās un sācis nejaukā balsī brēkt, bet tas viss nekā nepalīdzējis.

No tā laika nu krauklim palikušas melnas spalvas un nejauka balss.

P. Šm. I, 218, 19, Zasa

*

Visi putni šai zemē,
Lakstīgalas vien nebija;
Tad atnāca lakstīgala,
Kad lapoja ozoliņš.

1597, 5317, Zebrene

Ai, mīlā lakstīgala,
Dziedi visu vasariņu!
Kas tev kait nedziedāti
Ievas krūma galiņā?

1597, 5315, Zebrene

Skuju dēļ lakstīgala
Eglienā nedziedāja;
Meklē ievas, lagzdieniņus,
Tur dziedāja svilpodama.

116, 16316, Rencēni

Ak tu, zelta lakstīgala,
Nelaidies rāviņā!
Visi tavi spārnu gali
Dimantiņa lāsītēm.

1789, 3543, Nereta

Lakstīgala ciemā brauca,
Strazdiņš vārtu vērējiņš;
Strazdiņš vārtus neatvēra,
Atver lauka cīrulīts.

1668, 4907, Stende

Koši dzied lakstīgala
Manā rožu dārziņā;
Ne man miega, ne darbiņa,
Lakstīgalu klausoties.

1800, 6017, Gaigalava

LAKSTĪGALA

Vienai mātei bijušas divas meitas: īstā meita un pameita. Īsto meitu tā ļoti mīlojusi, bet pameitu ne. Reiz tā pameitu ļoti situsi. Tā aizskrējusi uz mežu un lūgusi dievu, lai dievs viņu pārvērsot par mazu putniņu ar jauku un skaņu balsi, tad viņa visiem dziedāšot. Dievs arī viņas lūgumu ievērojis un to pārvērtis par lakstīgalu. Lakstīgala dziedādama arī piemin savu pamāti, saukdama:

Sit, sit, kam var, kam var!
Sit, sit, cik grib, cik grib,
Man tik ne!

P. Šm. XIII, 17, 37, Umurga

Lakstīgalas dziesma:

Kur bij, kur bij?
— Tīrgū, tīrgū.
Ko pirk', ko pirk'?'
— Zirgu, zirgu.
Cik nodev', cik nodev'?'
— Ort, ort, ort.
Kāds bij, kāds bij?
— Klibs, klibs, klibs.

Bdz 2160, 3, Domopole

Puik', puik',
Ķēv' pļavā, ķēv' pļavā!
Jem, jem kārkļ' vic',
Jem, jem kārkļ' vic',
Dzen ārā, dzen ārā!
Sit, sit, sit!

17, 1806, 3, Skulte

*

Kur brauksiet, medņa bērni,
Vāgīšos sasēduši?
— Brauksim priežu siliņā,
Smalkajās priedītēs.

1690, 6097, Lutriņi

Medņa dziesma:
Nupat būs, nupat būs!
Nupat būs, nupat būs!
Redz, kā — izšvīkstēja.

2, 1102, Galgauska

*

Puļu, puļu, paipaliņa,
Smalku lazdu krūmiņā!
Kas tev vainas nepuļot,
Pilna guza kukainīšu?

1640, 1354, Aizpute

Paipaliņa arti gāja
Ar sarkanu cepurīti;
Žubīt' nesa launadziņu,
Riekšavās saspiedusi.

1626, 7, Bukaiši

*

PŪCES BĒRNI

Reiz dievs teicis pūcei, lai tā apstaigājot visus putnus un pasakot, kurš putnu bērns esot vissmukākais. Pūce staigājusi ilgi, ilgi. Tad atgriezies pie dieva un teikusi, ka viņa par savu bērnu vairs smukāka neatrodot.

P. Šm. XIII, 17, 15, Salaca

Vanadziņš brīnījās:
Pūcei auga skaisti bērni.
— Kas tev bēda, vistu zagli,
Kāda māte, tādi bērni!

70, 3763, Jaunsvirlauka

Ak tu, pūcīte,
Tavu smuku bērniņu!
— Kā es pati, kā es pati!
Līku degunu,
Platām acīm.
— Tēvā velnā, tēvā velnā!

Bdz 162, 380, 21, Rīga

PŪCES DZIESMA

Reiz pūce ielaidās istabas augšā pie vistām un sāka tās plosīt. Vēlāk saimniece skaita vistas, redz, vienas trūkst, un prasa: «Kur vista?»

Pūce, to dzirdēdama, sāka saimnieci mēdīt un vēl šo dienu saka: «Ku — ū vist, ku — ū vist!»

P. Šm. I, 167, 2, Rīga

*

Katliņš vārās pura malā. —

Rubenis rubina. 1730, 9483, Liepkalne

Rubenis saka:

Kurr vakarr turrēju brokasti,
Turr palika sudrraba karrote.

1225, 14766, Džūkste

Rubenis dzied:

Kur gulēšu nakt', kur gulēšu nakt'?
Viņā krūmā, viņā krūmā!

17, 690, 53, Rīga

Rūci, rūci, rubenīti,
Ne tu manu bēdu rūci!
Pats tu rūci savu bēdu,
Savus bērnus barodams.
1615, 217, Skrunda

Rubi, rubi, rubenīti,
Sausā egles galiņā!
Gan tu rītu rubināsi
Mana tēva tarbiņā.
Bdz 770, 6, Rencēni

*

SĪLIS SLĒPJ VĀRPU

Reiz sīlis, ar miežiem krietnu dūšu saturējis, paņēmis miežu vārpu, gribēdams to citai reizei paglabāt. Viņš aiznesis to uz pļavu un nolīcis uz ciniņas zem padebess. Tad, labi noskatījies un novērojis, kā padebess toreiz stāvējusi, aizskrējis projām.

Kad otrreiz atskrējis uz pļavu, nekā vairs nevarējis atrast sava agrākā nolikuma. No padebess nebija ne vēsts, un citādi arī nevarēja zināt, uz kuras cīnatas miežu vārpa bija paglabāta.

Nu viņš apņēmās savā laikā vairs nekrāt priekšdienām, tā tik velti vien varot nopulēties.

P. Šm. I, 142, Bērzaune

Sīli, sīli, tev būs tiesa,
Kam siliņu dedzināji?
Tur nodega vilkam muiža,
Zaķam — mīķim spilventiņi.
1880, 50, Skaistkalne

Sīli, sīli, nebūs labi,
Kam siliņu dedzināji?
Tur sadega zelta kurpes
Rubeniņu māmiņai.
LD 2687, 1, Cirsti

Sīlis pavasarī, uz ceļa mēslus ēzdams, saka:

Tīrs medus, tīrs medus!

Rudenī, kad labi zīļu izēdies, vēl ēd miežu graudus un kliez:

Akoti vien, akoti vien!
1288, 20, Lizums

*

Balta pils,
Sarkani atspaidi. —

Stārks. 475, 786, Asare

Balta istabiņa stāv uz diviem sarkaniem stabiem! —

Stārks. 17, 2016, Jaunpiebalga

KĀ STĀRKS SEV IEGUVA SARKANUS ZĀBAKUS

Stārks bijis dievam par rokaspuiši. Dievs bijis vienreiz saķēris visus mūdžus, iebāzis maisā un devis stārkam, lai tos nes uz dīķi slīcināt. Maisu uz dīķi nesot, stārks dzirdējis, ka tur kas čīkst un čēkst. Maisu pie dīķa nonesis, stārks aiz lielas ziņkārības nevarēja nociesties, nepaskatījies, kas maisā atrodas. Tiklīdz viņš maisu attaisīja, no tā izlīda visi tur ieslodzītie mūdži, kā varden, čūskas un citi.

Stārks aizgājis ar tukšu maisu pie dieva atpakaļ. Izdzirdis par stārka nedarbu, dievs teicis: «Tādēļ, ka tu esi bijis tik ziņkārīgs, šē tev šie sarkanie zābaki un ej nu salasīt visus palaistos mūdžus!»

No tā laika stārkam garas, sarkanas kājas un viņš lasa varden, čūskas, kuras tam nekā nekaitē.

P. Šm. XIII, 143, 1, Ēdole

Stārķītim garas kājas,
Tas ūdeņa pienesējs;
Purvu strazdiņš, lakstīgala,
Tie bij brangi muzikanti.

1726, 2954, Nīgranda

*

PELĒKAIS STRAZDS

Pelēkais strazds redzējis, ka nikna saimniece rudenā laikā izdzinusi gana puiku basām kājām ganos. Puika, kājas cilādams, brēcis: «Kājas salst! Kājas salst! Saimniece, vīzu!»

Tādēļ pelēkais strazds vēl šodien rudenos uz salnām brēc, kā toreiz puika:

Kājas salst, kājas salst!
Saimniece, vīzu!

L. P. V, 28, Bērzaune

Eita, bērni, klausaities,
Kādi putni mežā dzied:
Strazdiņš vilka, zīle loka,
Lakstīgala vidžināja.

1805, 7334, Bunka

Strazdiņš jāja pieguļā
Sešus bērus kumeliņus;
Lakstīgala suņus sauca,
Ieviņā sēdēdama.

1611, 1861, Slate

Melni strazdi, puspelēki,
Kur jūs nakti gulējāt?
— Purviņā uz ciniša,
Zem bērziņa žagariņa.

1690, 4822, Skrunda

Strazda dziesma:

Kas kažoku lāpa, kas kažoku lāpa,
Tas drīzi mirst, tas drīzi mirst.
Kas sakas lāpa, kas sakas lāpa,
Tas ilgi dzīvo, tas ilgi dzīvo.

72, 10101, Cēsaine

Viņ' ļaud's ēd olas,
Viņ' ļaud's ēd gaļu —
Kas man dos, kas man dos!
Ni katla kār's,
Ni guns kūr's —
Pietic's, pietic's
Kā citi vīri.

384, 5273, Sloka

Purva strazda dziesma:

Labrīt, labrīt!
Mīt nažiem, mīt nažiem!
Cik piedos, cik piedos?
Divdesmit, divdesmit!
Sudraba, sudraba
Kapeik, kapeik!

1910, 5079, Lizums

Vīrs, vīrs!
Ķer zaķi, ķer zaķi!
Kur liks, kur liks?
Cepīs, ēdīs ar sī-ī-ī-poliem!

1860, 2760, Sigulda

Iet uz mežu, iet uz mežu,
Cir's pār roku, cir's pār roku.
Satiek briedi, satiek briedi,
Do' pa pieri, do' pa pieri.
Trīs gadi, trīs gadi
Smadzenēs ēdu.
A kur ta' gaļa?
A kur ta' gaļa?
Laba bij', laba bij'!²

1910, 5076, Lizums

¹ Uzsvars uz otrās zilbes. Pēdējos vārdus vajagot skaitīt smalkā balsī, arī uzsverot otro zilbi.

² Vajagot ātri skaitīt, lai izklausītos kā putna čivināšana.

Meža strazda valoda:
Tīltēv, Tīltēv,
Sēd zemē, sēd zemē,
Tais' pīp', tais' pīp',
Ej mežā, ej mežā,
Las' ogas, las' ogas,
Nes uz māju bērniem,
Nes uz māju bērniem.
2, 1554, Tirza

Pēter, Pēter,
Pārdod ķēvi, pārdod ķēvi!
Cik pras', cik pras'?
Pieci marki, pieci marki,
Ardiev!

72, 10067, Cesvaine

*

MEDNIS UN TETERIS

Mednis plijies teterim virsū, lai atdodot jele viņam savu dziesmu: šis neesot iemācījies un bešā arī netiktu palikt.

Teteris lielījies: «Mana dziesma, varena dziesma! Ja es jau tāds mazs putns savu dziesmu tik vareni izdziedu, ko tad nu tu vēl tāds liels; tādēļ atdošu tev tikai tādu mazu iesākumiņu.»

Mednis paņēmis tetera iesākumu, uzlaidies priedē un čīkstinājis kā ragavu ilksi; bet teteris, turpat sūnās, kad laidis vaļam, tūliņ mutuļojis palēkdams un rūcis un čūkstējis vien.

P. Šm. I, 164, Gatarta

Rubu, rubu, teterīti,
Tava sieva nomirusi!
— Nava tiesa, nava tiesa,
Vakar ēda pumpuriņus.

1693, 6638, Kursīši

Piederēt piederēja
Irbes meita teteram:
Tā mātēja maizi cept
No bērziņa pumpuriem.

116, 25342, Rencēni

*

ŪPIS

Ūpis gribējis laisties uz istabas augšu, lai pa griestu caurumu noklausītos, kā meitas šūdamas, adīdamas dziedāšot. Bet par nelaimi iemaldījies ābeļu dārzā, kur kāds vecītis mocījies ar nelabu sirdi un vaidējis. Ūpis noklausījies un vaidējis arī tā: «Ū, ū! vai! vai!»

P. Šm. I, 166, 1, Bērzaune

*

Visi putni šai zemē,
Vālodzītes vien nevaids;
Tad atnāca vālodzīte,
Kad lapoja ozoliņi.

914, 1575, Sēlpils

Citi putni savus bērns
Cintiņā audzināja;
Vālodzīte, gudra sieva,
Tā pakāra šūpulīti.

527, 15419, Nīca

Vilu, valu, vālodzīte,
Kur pakāri šūpulīti?
Aiz kalniņa lejiņā,
Kuplajā liepiņā.
1648, 1750, Rundāle

Tā sacīja vālodzīte,
Pār kalniņu pārskriedama:
Pūt, vējiņ, nelauz zaru,
Man bērniņi šūpulī!
1400, 240066

Vīlu, vālu, vālodzīte,
Kas tev kāra šūpulīti.
Pati viju, pati kāru,
Vēja māte šūpotāja.
1648, 1749, Rundāle

Ķīzu, ķīzu puruļam¹,
Porā dzerti nedabūja:
Citi putni aku raka,
Tu staigāji zābakos.
72, 10847, Alsunga

VĀLODZE

Visi putni palīdzēja upi rakt. Vālodze vien slinkoja. Viņa tupēja uz koka zara un svilpoja. Putni nosprieda, ka vālodzei nav brīv no upes dzert. Viņa drīkstot dzert tikai rasu no koku lapām. Tādēļ vālodze vēl šodien kliedz, lai lietus lītu.

P. Šm. I, 218, 10, Trikāta

Vālodze uz jauku laiku svilpo:
«Vai gribi lietu, vai gribi lietu?»
Uz lietu:
«Čīks, čēks!»

1835, 6637, Irlava

Saimnieks brauks uz Rīgu,
Saimnieks brauks uz Rīgu,
Vedīs siļķes, vedīs siļķes,
Piena nav, piena nav . . . ēks, ēks!

72, 9742, Cesvaine

*

Eita, bērni, skatīties,
Ko tās vistas kladzināja!
Vanags tup ozolā
Dzelteniem zābakiem.
1766, 6058, Viļķene

Lai bij nagi, kam bij nagi,
Vanagam bij asi nagi:
Tas noķēra cielaviņu,
Vidū gaisa lidojot.
1730, 71699, Tirza

Vanadziņš lidināja,
Baltas vistas gribēdams;
Balta vista gudra bija,
Ietecēja kaņepēs.
1598, 2186, Zebrene

Stalti brauca vanadziņš,
Sniedzes meita kamanās;
Apsagāza kamanīņas
Sīļa dēla tīrumā.
1668, 9717, Stende

¹ Purulis — vālodze

PŪCE UN VANAGS

Vanags briesmīgi bij izsalcis. Un, kā par spīti vēl, nekur un nekur iedomāties kumosu saķert. Ozolā, tur nu būtu bijuši pūculēni ligzdā, bet vecā pūce tup klāt kā piesieta — ej nu ej! Beidzot gudrinieks pielēks klāt un klīdzinās itin laipni:

«Vai, kas tev par skaistiem bērniņiem! — tīri vai acis mielojas!»

«Tādi paši kā māte, tādi paši kā māte!» pūce atbild un neatkust ne pēdu.

«Diezin, vai tādi mazi balodiši daudz ēd pa dienu? Tu jau gan nemaz neesi ēdinājusi šodien?» vanags vēl ierunāsies. Bet pūce atcērt:

«Ko vīrišķi zin, kā bērni ēdināmi: mani bērni var daudz ēst, bet daudz arī bada paciest.»

Nekā darīt: bij jāatkāpjas ar kaunu viltņiekam.

P. Šm. I, 140

*

Pelēka māmiņa staigā pa tīrumu, melns lakats galvā. —

Vārna. 17, 2573, Mālpils

Kāda pērta, tāda nepērta. —

Vārna. 834, 6897, Augstkalne

Vārna kļiedza, vārna sauca,
Vārnai bērni izzuduši:
Ciema puīši izņēmūši,
Izcepuši cepetī.

LD 2559, I, Sloka

Vārna sētā redzējusi, ka bērns nolaiza maizes riecienam biežpienu, bet maizi nekož nemaz. Māte rājusies: «Tu esi kārs, kārs, kod maizi arī klāt!»

Vārna no tās reizes neko citu, saukusi tik:

«Kārs, kārs, kārs!»

1276, 5765, Nīkrāce

VĀRNA UN ŽAGATA

Visi putni rudenī gājuši uz siltām zemēm, un vārna ar žagatu arī. Bet vārna, aizskrējusi gabalu, iedomājusies, ka saimnieks vēl neesot savus kaujamās lopus notīrījis, vēl palikušas netīrītas zarnas. Viņa nu griezusies atpakaļ un kā uzticama kalpone palikusi tepat.

Žagata skrējusi, skrējusi, bet nav varējusi nociesties, neizzinājusi, cik tālu īsti aizskrējusi, nākusi atpakaļ lūkot, cik tālu jau ir, un tā nu arī palikusi tepat.

P. Šm. I, 145, Bērzaune

Zilīte ziemā saka:
Kaut jel sniegs nokustu,
Kaut jel sniegs nokustu!

1, 204, 54, Bauņi

Zilītēmi, žubītēmi,
Pie astītes melnumiņš.
Nesmejati, citi putni,
Ka jums arī nepielīp!

170, 937, Dunika

Zīle žubi aicināja
Kaņepīšu dārziņā,
Es neiešu, vakar biju,
Cik ar šautru nenosīta!

1655, 360, Zasa

Zīle žubi aicināja
Pār Daugavu riekstu šķīt.
Atskrien žube raudādama,
Jau riekstiņi nolasīti.

556, 8732, Umurga

Čī, čī, zilīte,
Cik tavu bērniņu?
Divi guļ, divi kuļ,
Seši brauc mežā.

Bdz 961, 12, Vecmīlgrāvis

Zilīte, žubīte,
Kur tavi bērniņi?
— Daugavas malā,
Ozola zarā.

Kas viņus šūpo,
Kas viņus auklē?
— Vējmāte šūpo,
Vējmāte auklē.
Ja gadās vējmātei
Iesnausties?
— Ko dara rīkstīte
Necēlusi?

Ja gadās rīkstītei
Lūstama dien'?
— Ko dara nazīt's
Nedarinājis?
Ja gadās nazītim
Lūstama dien'?
— Ko dara kalējs
Nekaldināj's?
Ja gadās kalējam
Mirstama dien'?
— Ko darīs jaunajie
Nekaldināj'ši?
Jaunajie sacīja,
Nemākoši.
Aizgāja uz Rīgu
Mācīties.

LD 2093, 2, Viesīte

*

KĀDĒĻ, ZVIRBULIS LEC

Reiz vārna noskatījusies, ka uz ceļa piebiruši graudi. Viņa negribēja tos ēst pa vienam, bet nosprieda salasīt vairāk un tad tos apēst. Viņa nu nesa pa vienam graudam čupiņā. To noskatījās zvirbulis, un, kamēr vārna meklēja graudus, šis nometās pie graudu gubas un ēda. No sākuma vārna neko nemanīja, jo zvirbulis, viņai atskrienot, aizlaidās projām. Bet, kad viņa pamanīja zvirbuļa nedarbu, graudu jau vairs nebija.

Meklējot graudus, vārna bija ļoti piekususi un, saprotams, ļoti dusmīga palikusi. Viņa nu gāja pie dieva un apsūdzēja zvirbuli. Dievs stipri sadusmojies un licis zvirbuli par sodu sapīt. Un līdz šim laikam zvirbulis lec kā sapīts.

P. Šm. XIII, 17, 29, Galēni

Zvirbulis pie labības blāķa saka:

Tas pagastam, tas pašam!

853, 649, Jaunvāle

Rudenī zvirbulis saka sievietei:

Vece, prom! Vece, prom!

Kad nu pavasarī ligzda jātaisa, tad atkal kliež:

Siev', siev', siev'!

1288, 21, Lizums

Apapā, trallallā,
Zvirbulis brauca kaņepēs:
Četri rutku ritentiņi,
Divi bērni kumeliņi.

1699, 2033, Priekule

Žēli raud zvirbulīši,
Redzēj' rudzus aizvedam;
Neraudiet, zvirbulīši,
Vēl palika kaudzes klāsti!

1660, 3245, Gaiķi

*

Viens gals kā ilens,
Otrs gals kā šķipele,
Vidū kā kamols,
Danco kā jumprava. —

Žagata. 1730, 6227, Dzirciems

Atslēga garāka par klēti. —

Žagatas aste. 1730, 18102, Plātere

KĀDĒĻ, ŽAGATAI GARA ASTE

Dievs ar velnu taisīja pļaujamus. Dievam bija kalts, velnam izkaps. Pļaut gāja mežā. Dievs nokala vienu koku, velns tikai mizu apkapāja. Viņš lūdza dievu mainīt daiktus. Pēc tam dievs sāka pļavu pļaut. Velns arī raudzīja, bet, ik kaldu cirta, ik atdūrās. Žagata sēdēja mežmalā un sāka par velnu smieties. Velns apskaitās un svieda žagatai ar kalnu. Kalts ķēra un iedūrās žagatai par asti. No tās reizes žagatai garā, smagā aste.

P. Šm. XIII, 150, 13, Liezēre

Žagatiņa žagatēja,
Grib vanaga sieva būt;
Īsi spārni, gara aste,
Nevar līdzī lidināt.

464, 3350, Galgauska

Žagatiņa brīnījās,
Uz zariņa tupēdama;
Ko brīnies, žagatiņa,
Tā strādā darba ļaudis!

Bb 17, 1277, Saikava

ŽAGATA — PĻĀPA

Veco pļāpu žagatu dievs aizsūta raudzīt, kas notiek pilsētā. Viens, divi! žagata arī ir atpakaļ un nu tik ņemas teikt:

Piecas sievas pie vārtu,
Desmit sievu aiz vārtu, —
Jaunas ziņas, jaunas ziņas!

1955, 8511, Pape

Žigu, žagu žagatiņas,
Jaunas ziņas nēsātājas,
Iznēsāja jaunas vēstis
Pa visāmi mājiņām.

1137, 1223, Nitaure

Žagata, ragana,
Cik tev bērnu?
— Div' piedzima,
Div' nomira,
Trīs nogāja
Kungos!

740, 20572, Ozolaine

Žagatiņa putru vāra,
Pelīt' nesa ūdentiņu;
Pelīt' akas nezināja,
Žagatiņa parādīja;
Še celiņš, tur aciņa,
Tur aliņa lejiņā.

265, 27, Gaujiena,
Trapene

Žagatiņa pirti kūra,
Savu vīru gaidīdama:
Zīda kreklis padusē,
Zelta slotā rociņā.

1805, 2603, Bunka

*

Melns darbs, balta maize.

231, 845, Iecava

Kas sēj, tas pļauj.

1900, 3623, Mārkalne

Kas kaitēja nedzīvoti
Diža meža maliņā:
Atnāks jauka vasariņa,
Būs man daudz darbinieki.

1696, 4101, Sātiņi

Kas kaitēja man dzīvot,
Diža meža maliņā:
Visi putni man' pazina,
Visi zvēri pretim tek.

958, 10175, Valtaiki

Kas kait man nedzīvot
Diža meža maliņā:
Mežā sēnes, mežā ogas,
Mežā jauka dzīvošana.
1200, 1190, Vārme

Kas kaitēja nedzīvoti
Diža meža maliņā:
Zaķīts ara līdumā,
Žagatiņa brīnījās.
Ko brīnies, žagatiņa,
Tā vīram jāstrādā!
231, 8357, Iecava

Pieci brieži man arami,
Sešas stirnas ecējamas;
Ko darija zaķa bērni,
Ka žagaru nelasīja?
1418, 76, Jaungulbene

Kas man kaiti nedzīvoti
Liela meža maliņā:
Pieci brieži man arami,
Sešas stirnas ecējamas;
Simtiņš manim sīku putnu,
Kas daudzija velēniņas.
935, 4053, Ogre

Kas kait man nedzīvot
Diža meža maliņā:
Pieci brieži man arami,
Sešas stirnas ecējamas;
Lācīts rijas kūlējiņis,
Zaķīts salmu nesējiņis.
122, 23, Code

Kas kait man nedzīvot
Diža meža maliņā:
Pieci brieži man arami,
Sešas stirnas ecējamas;
Ar vilciņu vagu dzīnu,
Lapsa vagas metējiņa;
Zaķīts kūla kankališus
Ar pakajas kājiņām;
Vārna tāda puspelēka,

Tā bij mana moderīte;
Cielaviņa baltu kaklu,
Tā bij galda klājējiņa;
Cīrulītis zirgu puisis
Ar pelēku paltraciņu;
Žagatiņa garu asti,
Tā istabas slaucītāja.
807, 1639, Kalēti

*

Šorīt bija liela salna,
Liela skāde notikusi:
Briežam ragi nosaluši,
Meža cūkas sivēniņi.
796, 14919, Zvārde

Es aizjūdzu raibu briedi
Zaļās vara kamanās;
Aizgrožoju zīda grožus,
Lai nevar saraustīt.
Saraustīja zīda grožus,
Ieskrien pats eglīnā.
1552, 31203, Vārme

*

Ai, caunīte, vāverīte,
Kas tev kāra šūpulīti?
— Priedes zari, egles zari,
Vēja māte šūpotāja.
929, 65715, Rembate

Gudra caune pati bija
Gudri bērņus audzināja:
Pati guļ siliņā,
Bērni — sila maliņā.
1761, 1346, Viļaka

Kas tur čab, kas tur grab,
Viņā meža maliņā?
Caune auda man krekliņu
Sīciņos krūmiņos.
1592, 8755, Jaunpils

Cauna auda audekliņu
Zaļajā priedītē:
Zīda nītis, zelta škiets,
Sudrabiņa atspolīte.

1650, 8400, Ceraukste

*

Mazs, mazs vīriņš,
Adatu kažociņš. —

Ezis. 74, 137, Bārta

Brīžam lops uz četrām kājām,
Brīžam kamols, adatu pilns. —

Ezis. 875, 2395, Launkalne

Ezišam, ezišam
Adatiņu kažociņš;
Vēl pirkstiņu nepiedūru,
Jau vēlās kamolā.

1838, 5941, Viesiena

Es izgāju mežmalā
Dārgus putnus klausīties;
Rīb zemīte, čab lapiņas,
Nu nāk mani dārgi putni:
Tek ezītis pukstēdams,
Sermuliņš — šņaukādams.

1271, 489, Cīrava

EZIS AR ZAĶI IET SKRIETIES

Ezis sarunāja ar savu brāli, otru ezi, zaķi piejokot.

Mežmalā bija dziļš grāvis. Abi eži nostājās viens vienā grāvja galā, otrs otrā, un tad tas ezis, kas šinī grāvja galā, teica uz zaķi: «Nu, klausies, zaķi! Tā tu izlielies — liels skrējējs, liels skrējējs, bet man gandrīz prāts tevi noskriet.»

«Ej, ej, ej! Tad lai man ūsas norauj, tam neticu.»

«Ko tur ticēt, ko neticēt, derēsim: ja tu mani noskrietu, tad izrauj manam kažokam desmit dzeloņus. Ja es tevi noskrietu, tad izraušu no tavām ūsām desmit spalvas. Jā? Vai tā paliek?»

«Zināms! Bet man tikai žēl tava kažoka.»

«Un man atkal tavu ūsu! Bet tad tu nu, zaķi, kā liekas, skriesi pa grāvja malu, es pa grāvja dibenu.»

Labi. Zaķis aizskrēja kā viesulis un karstumā nemaz neapskatījās, vai ezis arī skrien vai ne. Aizskrēja otrā galā, ezis jau priekšā: «Vai dzirdi! Kur tu tik ilgi? Es gandrīz nosalu, tevi gaidīdams.»

«Nē, nē, ezīt, man šoreiz nokļūdījās, skriesim vēl atpakaļ.»

«Labi, skriesim!»

Un zaķis aizskrēja kā viesulis. Bet otrā galā atkal ezis jau priekšā. «Vai dzirdi! Ko tu te mani saldē, dod tās ūsas!»

«Nē, nē, nē, ezīt, skriesim vēl tikai šoreiz, kas tad būs, tas būs.»

Zaķis aizskrēja kā viesulis. Bet otrā galā atkal ezis jau priekšā: «Vai dzirdi, dod tās ūsas, vairāk ar tevi nespokošos.»

Neko darīt, bija jādod. Ezis izrāva zaķim desmit ūsu spalvas un iebakstīja piecas savam brālim pie lūpām, piecas sev pašam. No tā laika visiem ēžiem tādas zaķa ūsiņas pie lūpām.

L. P. V, 59, 1, Ūziņi

*

STĀRKS MĀCA LAPSAI LAISTIES

Lapsa visas gudrības mācēja, tikai pa gaisu laisties vēl ne. Nogājusi pie stārka to gudrību arī izmācīties. Stārks paņēmis lapsu aiz pakauša un nesis gaisā. Tur augšā lapsai iešāvies prātā: «Diezgan būs, nu jau mācēšu!» — lai laižot vaļā. Stārks palaidis arī, un šī nu nākusi rūkdama zemē, taisni celmam virsū. Gan uzsaukusi celmam: «Vai bēgsi, pagāns!», bet celms nemaz nejauš. Un tad uzkritusi arī tik nelāgi, ka palikusi guļam ar atšautu asti. No tā laika nevienai lapsai vairs nenācis prātā pa gaisu laisties. Bet visas vēl šodien staigā ar atšautām astēm.

L. P. V, 75, Dole

Viltīgs kā lapsa.

625, 354, Jaunburtnieki

Katra lapsa slavē savu asti.

556, 10823, Umurga

Vecu lapsu nepiemānīsi.

334, 467, Trikāta

LAPSA — GUDRINIECE

Reiz viens zvejnieks ved ragavās zivis no upes. Lapsa ceļmalā jūt zivju smaku, un viņai arī iekārojas zivju. Viņa ar likumu aizskrien zvejniekam priekšā, nogulstas uz ceļa un izliekas par beigtu. Zvejnieks tur piebrauc un redz — lapsa beigta. Viņš paņem lapsu aiz astes, uzsviež uz vezuma un domā: «Mājā varēs nomaukt ādu. Būs labs kažoks.»

Zvejnieks nu brauc priecīgs uz māju, bet lapsa tikai met zivis no vezuma laukā. Izsviedusi visas zivis, lapsa klusītēm nolēc no vezuma un aizbēg. Zvejnieks pārbrauc mājā un grib palīlīties ar savu lielo lomu, bet paskatās — ne vairs zivju, ne lapsas!

P. Šm. I, 140, 1, Rauna

*

Brūna kodeļa
Egles galiņā. —

Vāvere. 157, 289, Ķoni

Maza, maza vāverīte,
Kas par lielu lēcējiņu!
Vai priedīte, vai eglīte,
Tai tik viens lēcieniņš.

1158, 225, Ivande

Skopa, skopa vāverīte,
Savas māsas nemieloja;
Pūriņai sapelēja
Riekstu cepts plācenītis.

556, 11338, Limbaži

Vāverīte riekstus šķina,
Bērniem deva kodoliņu.
Pati grauza čaumaliņu,
Bērniem deva launadziņu.
Nu uzauga mazie bērni,
Nu tie paši riekstus šķina.

739, 10887, Trikāta

Es iejūdzu vāverīti
Zilu ziedu kamanās.
Kur es braucu, kur tecēju,
Visi mani apbrīnoja.

1311, 10538, Viļaka

*

KOKLĒTĀJS UN VILKS

Citreiz dzīvojis kāds puisis, varens koklētājs, apbrīnojams dziedātājs. Kad viņš koklējis un dziedājis, tad visi putni salaidušies bariem klausīties un niknākie zvēri palikuši kā jēri.

Reiz puisis nakti apmaldījies mežā un nevilšus iekritis vilku bedrē. Vilks savām zvērošām acīm nācis puisim pretim un patlaban taisījies nabadziņu plosīt. To redzēdams, puisis sācis koklēt un dziedāt. Acumirkli vilks aptupies puisim iepretim, kaucis jaukajām skaņām līdz un nedarījis nekā ļauna.

Gaismiņā puisis izlēcis no bedres un gājis uz mājām. Bet vilks, tecēdams kā sunītis nopakaļus, pavadījis lielo koklētāju līdz vārtiem un negribējis nemaz vairs uz mežu atpakaļ griezties.

L. P. II, 82, 46, Džūkste—Pienava

Vilka māte gauži raud,
Nemāk bērni stabulēt;
Lācišam div' dēliņi,
Abi labi dravinieki.

LD 2389, Sērene

Skaiti, vilks, pātarus!
— Es, tēvs, nemāku.
Kazuļi, jēruļi,
Tie mani pātari.

LD 2388, Bērzone

AVENS UN VILKS

Avens lieliem ragiem bij atšķīries no aitu pulka. Blēdams nabadziņš skraidīja, citas aitas meklēdams. Te — kad tevi nolāpāmais — saskrējās krūtīs ar pašu vilku. Vilks uzkliedza: «Pieturi! Man kas runājams — es tevi ēdišu!»

«Tad ta labi!» avens iesmējās. «Es atkal cauru dienu noskraidījos, nāvi meklēdams, nu lielām mokām reiz satiku. Bet tad nu nostājies tur lejā un atplēt rikli labi platu. Es uzskriešu kalnā un dzīvs likšos tev vēderā iekšā. Esmu dzirdējis, ka tad mana gaļa esot desmitkārt gardāka.»

Vilks tūliņ aplaizījās vien, nostājās lejā un atplēta rikli, cik jau nu jaudāja.

Bet avens, labi attecējies, deva ar ragiem tādu drāzienu vilkam pa galvu, ka vilks turpat uz vietas palika guļam.

Avens smiedamies aizgāja. Vēlāk vilks, no belziena atžilbis, uzcēlās brīnīdamies: «Skrien savu skrējienu! Uguns vien gar acīm nostiepās. Un nu īsti nemaz nezinu, vai viņš man izskrēja cauri vai aizskrēja garām, bet vēderā, liekas, nebūs palicis.»

L. P. V, 58

No vilka gans netiek.

17, 8762, Jaunpiebalga

Neizliecies par aitu:
Vilks apēdīs.

12, 1175, Jēkabnieki

VILKS UN TEĻI

Vilks, gār teļu aploku ložņādams, kāri glūn uz teļiem. Saimnieks uzsauc: «Neglūni uz maniem teļiem!»

«Kā? Vai man tavu teļu dēļ nebūs brīv aplokā skatīties?»

L. P. V, 74, Dole

Visi zvēri sadzīvoja,
Vilks ar lapsu ķīdojās,
Vilks ar lapsu ķīdojās,
Dēļ bērā kumeliņa.

828, 18652, Renda

Vilkam lieli brīnumiņi,
Lapsai zīda priekšautiņš.
— Kas tev bēdas, jēru zagli,
Kad var sieva nopelnīt!

1115, 806, Rembate

ODI UN VILKS

Odi satiek vilku, kurš pašlaik iet uz zirgu, un prasa:

«Kur tad tu nu, kuplasti, iesi, tā noglaudies un aizslēpies?»

«Iešu uz ganībām, tur no zirga sev sataisīt brangu pusdienu.»

Odi brīnīdamies saka: «Ko, vai tu viens pats gribi uzvarēt zirgu? Tas jau ne mūžam nav tiesa! Mēs reiz pieci tūkstoši saķērāties ap vienu

un tad tik tikko gar zemi nogāzām, un pie tam viņš pusi no mums nospieda. Tevi jau viņš nosistu uz reizi, kad tu viens pats ietu.»

Vilks, to dzirdējis, pārdomāja visu labi, atstāja zirgu un gāja labāk citur savu laimi meklēt.

Br. 1, 7, Jaunroze

Ar vilciņu mežā braucu,
Lielu krāvu vezumiņu:
Velc, vilciņi, raudādams,
Kam apēdi kumeliņu!

101, 1616, Salaca

Visi vilki aizbēguši,
Mani vienu atstājuši,
Pār siliņu pārtekuši,
Mani vienu atstājuši —
Aū, aū!

1066, 610, Ogresgals

Ar vilciņu Rīgā braucu,
Kazu vedu vezumā;
Kamēr prasu mājas vietu,
Zirgs apēda vezumiņu.

1379, 5976, Vecumnieki

*

Sapīts dienu, sapīts nakti. —

Zaķis. 917, 3340, Svēte

Kāpēc zaķis lec pār kalnu? —

Tādēļ, ka cauri nevar izlīst. 717, 489, Kalncempjā

Zaķīts lēca par tīrumu
Septiņiem gabaliem:
Divi ausis, četras kājas,
Septiņ' līpa pakaļā.

LD 2313, Gatarta

Zaķīts līda līdumiņu
Visgarēm Daugaviņu;
Ir vēzītis pukšķināja,
Sav' arklīti taisīdams.

LD 2314, Lēdmane

Zaķīšam, nabagam,
Treji bērni vasarā:
Pirmie sērsņi, otrie kūla,
Tie trešie rudza ziedi.

LD 2306, Lielvārde

Cilpu, cilpu zaķīts skrēja,
Negrib cirst līdumiņu.
— Kaut tu manu līpu cērt,
Ne zariņa nepacelšu!

LD 2322, Vidzeme,
Kurzeme

Zaķīšam trīs dēliņi,
Visi trīs amatnieki:
Pirmais labs kalējiņš,
Otrais ogļu dzēsējiņš;
Trešais dēls zaķītim
Garas laivas stūrmanīts.

556, 9054, Umurga

Dūmi kūp, meži deg,
Zaķīts gāja raudādams;
Zaķīšam sadegušas
Tēvu tēvu pastaliņas.

LD 2312, 2, Cirsti

Zaķīts kļiedza, zaķīts brēca,
Zaķam muiža nodegusi;
Zaķīšam sadeguši
Paši goda kamzoliši.
Vilciņš zaķi aicināja
Sava bērna godībās.
— Ieš', vilciņ, nelieģšos,

Ja dabūšu skroderīti;
Ja dabūšu skroderīti,
Kas pašuj kamzolīti,
Kas pašuj kamzolīti,
Kuplu cauna cepurīti.
1805, 3880, Bunka

KĀDĒĻ, ZAĶIM PĀRŠĶELTA LŪPA

Kādu dienu dievs sadusmojās uz odiem. Viņš sabāž nekaunas kulē un pavēl zaķim upē noslīcināt. Bet upmalē ziņkārīgais zaķītis, garausītis, attaisa mazuliet kuli vaļā un grib paglūnēt, kas tur iekšā. Te acumirkli viens ods — džinks! zaķim gar purnu garām un alkšņos iekšā. Tavu postul Zaķis tomēr ātri apķēries, nosviedis kuli un dzinies odam pakaļ. Kamēr tā pēc viena skrējis, citi atkal bizojuši čupām no kules laukā un no prieka riņķī vien griezušies. Un no tā laika odi vēl šodien tā mēdz riņķī griezties.

Bet kā lai nu zaķītis aizbildinās par savu ziņkārību? Nabadziņš bēdās nosēžas uz ciniša un sāk dziļi pārdomāt, ko dievam teikt. No lielām sirds-sāpēm zaķītis ielēcis upē slīcināties. Te vēzis, kur gadījies, kur ne — knauks! pāršķēlis lūpu lempīšam. Bailēs un sāpēs zaķis izlēcis no upes un skrējis un skrējis, kamēr ieskrējis mežā un apmaldījies. Bet lūpa tam vēl šodien pāršķelta.

L. P. I, 171, Džūkste—Pienava

Zaķīt, zaķīt, baltlipīt,
Tavu lielu melošanu!
Tev lūpiņas pārsprāgušas,
Melu ziņas nēsājot.

LD 2308, Vidzeme,
Kurzeme

Es aizjūdzu raibu zaķi,
Brauc uz Rīgu dziedādams;
Aizgrožoju zelta grožus,
Lai neskrēja eglainē.

1730, 7565, Viskali

Ar zaķīti Rīgā braucu
Rakstītās kamanās;
Rīgas māte vārtus vēra,
— Kur braukdams tu, puisīti?

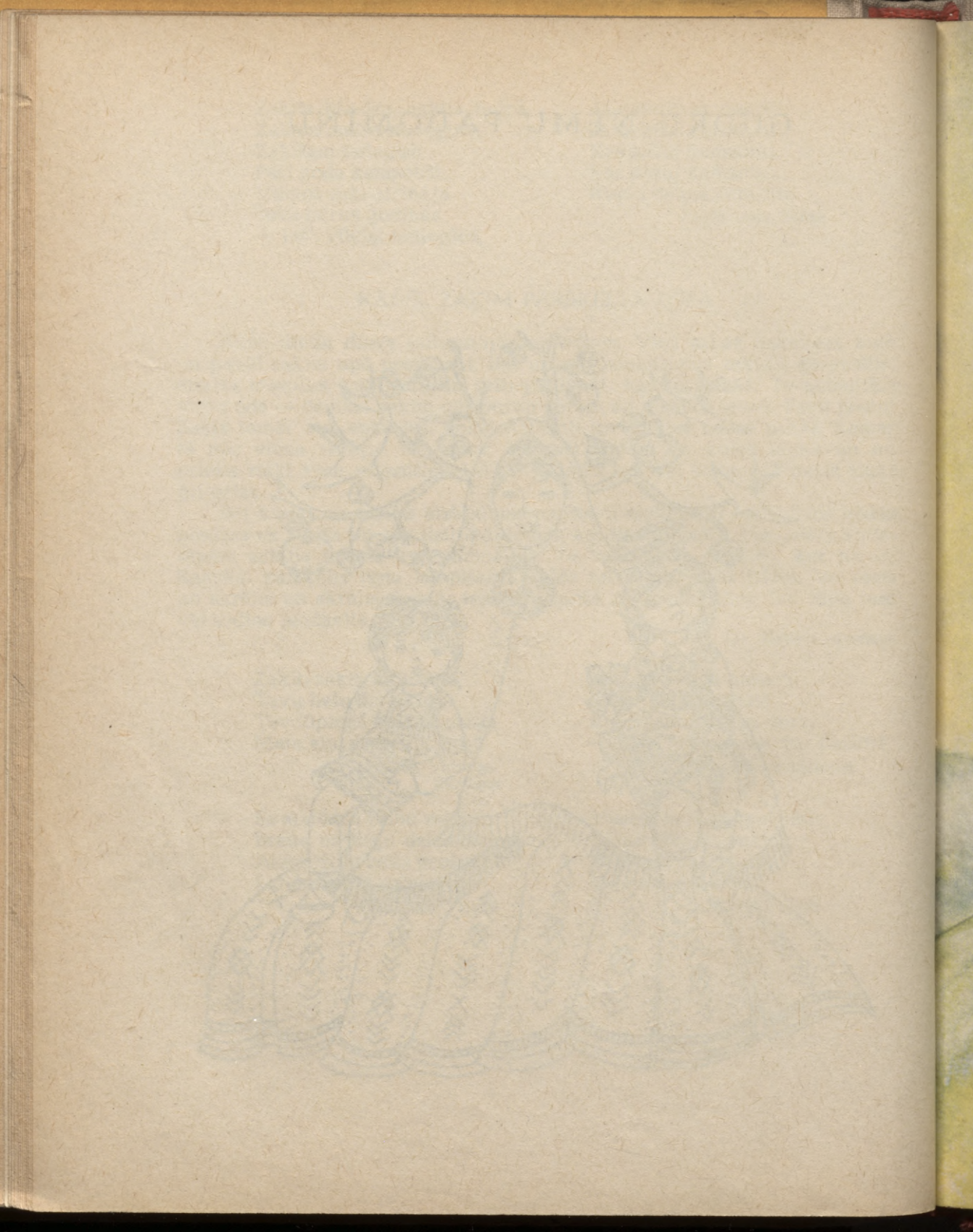
10, 4223, Jaunlaicene

Visiem labi, visiem labi
Mana tēva tīrumā!
Zaķīšam cilpu mest,
Teteram rubināt.

828, 22091, Cēsis

GUDRU NĒMU PADOMIŅU

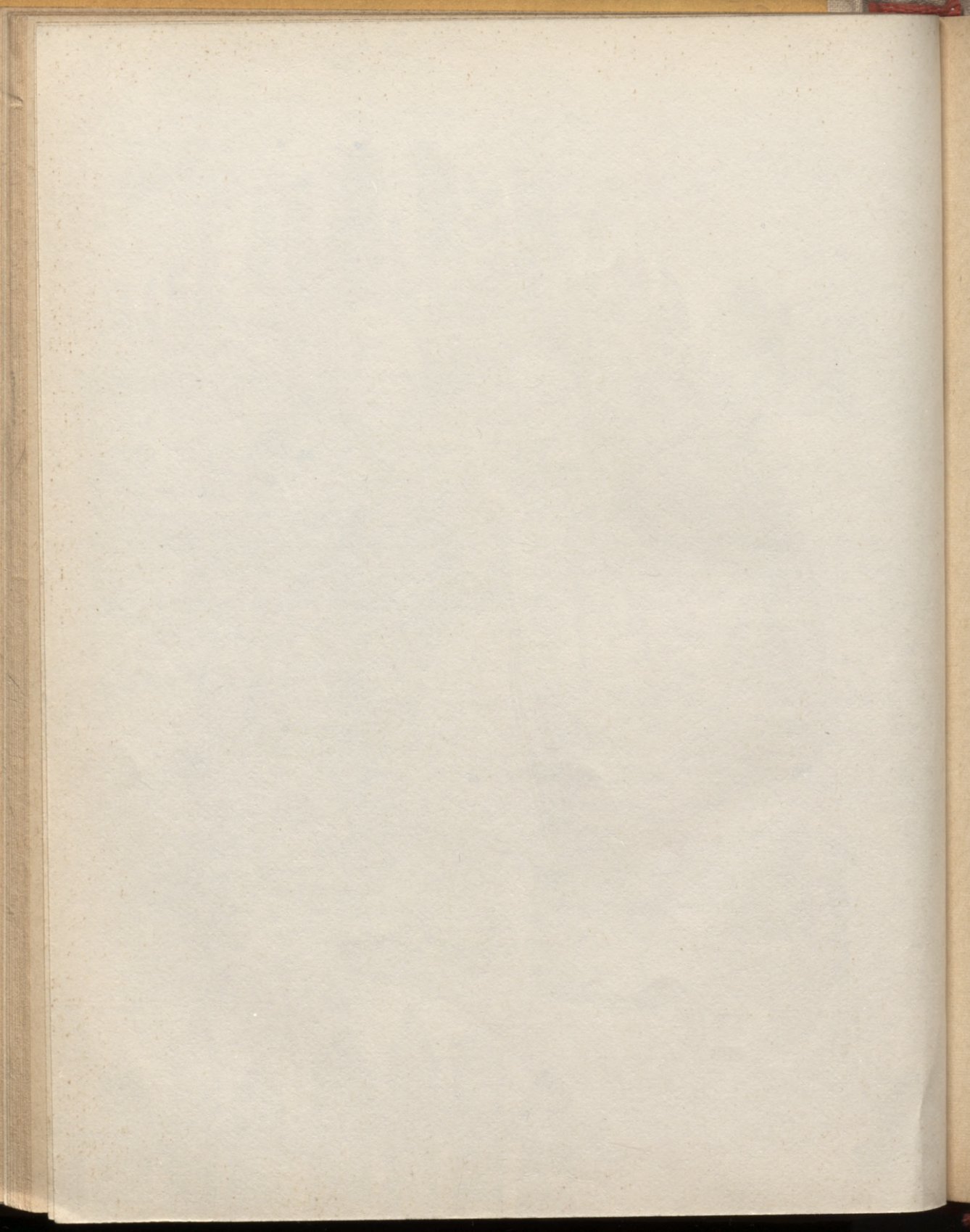

1875

*Māci mani, māmuliņa,
Visādā darbiņā!*

1772, 6330, Gavieze

*Kas gulbīti balināja,
Ka ne jūras ūdentiņš?
Kas bērniņus audzināja,
Ka ne tēvs, māmuliņa?

929, 59905, Viļaka

Kas gulbīti baltu dara,
Ka ne jūras ūdentiņš?
Kas bērniņu labi māca,
Ka ne tēvs, māmuliņa?

848, 1367, Ārlava

Kur, puisīti, tu būt' nēmis
Tādu gudru padomiņu,
Ja nebūtu māmuliņa
Tevi gudru audzējusi?

1737, 463, Katvari

Balta bija mātes meita,
Kas to baltu balsināja?
Mātes rokas, mātes kājas,
Mātes gudris padomiņš.

Bb 19, 2583, Nīgranda

Mana balta māmuliņa,
Mani balti audzināja:
Apvilkusi baltu kreklu,
Pacēlusi saulītē.

1379, 9178, Vecumnieki

Mana balta māmuliņa,
Mani baltu audzināja:
Ik rītiņus klātu nāca,
Mani mīļi modināja.

1455, 1914, Jaunauce

Divi bija, divi bija,
Kas miedziņa negulēja:
Viena bija ūdens upe,
Otra meitu māmuliņa.

697, 500, Ogre

Divi bija, divi bija,
Kas miedziņa negulēja;
Viena bija sila bite,
Otra meitu māmuliņa.

1750, 9917, Evele

Divi, divi, kas tie divi,
Kas miedzīņa negulēja?
Bitīt' miega negulēja,
Otra meitu māmuliņa;
Bitīt' vasku šūdināja,
Māmiņ' meitu audzināja.

219, 436, Lizums

Dzīvodama, māmuliņa,
Bez padoma nedzīvo:
Liec meitiņu šūpolī,
Vilnānīti pūriņā!

1730, 677, Bērzaune

Auklē mani, māmuliņa,
Līdz es tieku liela meita.
Kad es būšu liela meita,
Tad es tevi aptecēšu,
Tad es tevi aptecēšu
Vieglajām kājiņām.

387, 1532, Krote

*Šūpo, māt, auklē, māt,
Nemet mani ūdenī!
Ja nevari izbarot,
Dod otram par ganiņu.

740, 19795, Bērzgale

*Šūpo, māt, auklē, māt,
Nemet mani ūdenī!
Es aiziešu ganiņos,
Es tev maizi nopelnišu.

518, 137, Kārsava

*Šūpo, māt, auklē, māt,
Nemet mani ūdenī!
Tev pašai vajadzēs
Melnas zemes arājiņa.

1925, 4878, Radopole

Bija mana māmuliņa
Grūtu dienu redzējusi:
Kalnā kāpa, nastu nesa,
Mani nesa padusē.

1690, 11018, Skrunda

Pusrītiņa saule lēca,
Pusvakara norietēja;
Mazu bērnu māmuliņa
Pusmiedzīņu vien gulēja.

693, 2030, Jērcēni

Es savai māmiņai
Dien' un nakti grūt' darīju:
Dienu ceļus nosēdēju,
Nakti miegu maldināju.

70, 2109, Jaunsvirlauka

Gana pati māte zina,
Grūt' meitiņu audzināt:
Dažu nakti pārsēdēja
Pie meitiņas šūpuliša,
Pie meitiņas šūpuliša
Apautām kājiņām.

1668, 2822, Stende

Sietiņš nogāja,
Auseklis uzlēca:
Vēl māte sēdēja,
Mani auklēdama.

968, 2911, Rundāle

Auklēju dēliņu,
Nedaru darbiņa:
Darišu darbiņu
Ar vedekliņu.

547, 79, Dzelzava

Ozolam bieza miza,
Lēni lapas darināja;
Es uzaugu pie māmiņas,
Lēni lasu padomiņu.

935, 5670, Meirāni

Rāmi, zemi vējiņš pūta,
Lēni lapas birdināja;
Bērni auga pie māmiņas,
Gudru ņēma padomiņu.

Bdz 3326, 6, Vērgale

Novij manim, māmuliņa,
Visu puķu vainadziņu!
Liec manā galviņā
Visu gudru padomiņu!
1838, 936, Viesiena

Ne visām liepiņām
Līdz zemei lapas auga;
Ne visām māmiņām
Ir vienāds padomiņš
1599, 521, Zebrene

Viena koka tās lapiņas,
Ne vienā zariņā;
Vienas mātes tie bērniņi,

Ne visiem viena laime:
Citam zelts, sudrabiņš,
Citam gaužas asariņas.
1400, 2059

Viena koka tās lapiņas,
Ne vienā zariņā;
Vienas mātes tie bērniņi,
Ne vienā prātiņā.
1599, 7585, Zebrene

Viens celmiņš, div' kociņi,
Katram savi zari auga,
Viena māte, div' dēliņi,
Katram savs padomiņš.
1601, 3847, Jaunpils

PRINCESE STIKLA KALNĀ

Tēvam bijuši trīs dēli, divi gudri, trešais, jaunākais, muļķītis. Tēvs nomiris un mirstot novēlējis, lai katrs dēls savu nakti viņu sargā. Vecākajam dēlam bijis jāsargā tēvs pirmo nakti, bet viņam bijis bailes, un viņš pierunājis muļķīti, lai šis viņa vietā sargā tēvu.

Muļķītis nu aizgājis tēvu sargāt. Aizgājis pie zārka un apsēdies. Ap pusnakti nomirušais tēvs cēlies no zārka augšā un prasījis: «Nu, mans vecākais dēls, vai tu esi?»

«Nē, es esmu tavš jaunākais, muļķītis.»

«Kādēļ tad vecākais nenāca?»

«Viņam esot bailes,» atbildējis muļķītis.

Tēvs iedevis muļķītim sidraba svilpīti un izstāstījis, kur lai iet un ko lai dara, tad viņam būšot sidraba zirgs un sidraba drēbes. Tad nomirušais tēvs gājis atkal zārkā atpakaļ.

Otru nakti tēvs bijis jāsargā vidējam dēlam, bet arī tam bijis bailes, un viņš pierunājis muļķīti, lai ejot viņa vietā. Ap pusnakti atkal cēlies tēvs augšā un prasījis: «Nu, mans vidējais dēls, vai tu esi?»

«Nē, es esmu muļķītis.»

«Vai vidējam dēlam ar' no manis bailes?»

«Jā!» atbildējis muļķītis.

Tēvs iedevis muļķītim zelta svilpīti un pasacījis, ja ar to svilpšot, tad dabūšot zelta zirgu un zelta drēbes.

Trešo nakti mirušais tēvs bijis jāsargā muļķītim pašam. Viņš aizgājis pie tēva zārka un sēdējis. Ap pusnakti atkal nomirušais tēvs cēlies augšā un prasījis: «Nu, mans jaunākais, vai tu esi?»

«Jā, es esmu tavš jaunākais, muļķītis,» šis atbildējis.

Nu tēvs muļķītim iedevis dimanta svilpīti un dimanta ābolu. Kad ar svilpīti svilpšot, tad šis dabūšot dimanta zirgu un dimanta drēbes.

Pēc kāda laika viens ķēniņš izlaidis ziņu, ka viņš savu meitu atdos tam par sievu, kas uzjās pēc viņas stikla kalnā. Nu no visām malām sajājuši ķēniņa dēli un augstmaņi. Bet neviens nav varējis uzjāt stikla kalnā. Arī muļķītis dabūjis to ziņu dzirdēt. Viņš nodomājis izmēģināt roku, jo arī vidējais un vecākais brālis aizjājuši uz stikla kalnu. Mātei viņš nedrīkstējis savu nodomu stāstīt, jo zinājis, ka viņu nelaidīs, un melojis: «Māmiņ, laid mani sēņot!»

Jā, māte laidusi un iedevusi groziņu. Muļķītis aizgājis uz mežu, uz meklējis lazdu krūmu, kā tēvs tam teicis, un svilpis ar sidraba svilpīti. Tūlīņ arī bijis klāt sidraba zirgs un sidraba drēbes. Muļķītis apģērbies sidraba drēbēs un uzkāpis zirgam mugurā. Nu tas bijis pēc īsta prinča. Muļķītis piejājis pie stikla kalna, uzjājis līdz trešdaļai un paklanījies pret princesi. Tad viņš aizjājis atpakaļ pie lazdu krūma un atkal svilpis. Tūlīņ zirgs un sidraba drēbes pazudušas. Muļķītis pielauzis uz ātru roku sēnes, kādas gadījušās, un gājis uz mājām. Māte saņēmusi sēnes un sākusī ķīvēties: «Muļķis paliek muļķis, kur tad es tārpainas sēnes likšu?»

Muļķītis nesacījis nekā un gājis pie miera. Otrā dienā atkal prinči un augstmaņi jājuši stikla kalnā. Arī vecākais ar vidējo brāli aizjājuši. Bet neviens nav varējis kalnā uzjāt. Muļķītis atkal aizgājis uz mežu sēņot. Viņš piegājis pie lazdu krūma un svilpis ar zelta svilpi. Tūlīņ arī bijis zelta zirgs un zelta drēbes klāt. Muļķītis uzjājis ar zelta zirgu līdz puskalnam, paklanījies pret princesi un jājis atpakaļ. Mežā muļķītis pielauzis sēnes, kādas vien gadījušās, un gājis uz māju. Mājā atkal māte ķīvējusies, ka viņš pielauzis tārpainas sēnes. Muļķītis nesacījis nekā un gājis tik pie miera. Atnākuši abi vecākie brāļi un stāstījuši mātei: «Ka tu zinātu, cik skaists princis jāja! Viņam bija zelta zirgs un zelta drēbes, bet arī viņš līdz puskalnam vien tika.»

Trešā dienā atkal prinči un augstmaņi jājuši stikla kalnā. Arī vecākais un vidējais brālis aizjājuši. Muļķītis mātei atkal prasījis uz mežu sēņot, bet māte negribējusi laist, jo muļķītis tārpainas sēnes vien mājā nesis. Beidzot muļķītis tomēr izmānījies no mājas un aizgājis uz mežu. Pie lazdu krūma viņš svilpis ar dimanta svilpīti, un tūlīņ arī bijis dimanta zirgs un dimanta drēbes klāt. Muļķītis aizjājis pie kalna. Tur bijis daudz jātnieku, bet neviens nav varējis kalnā uzjāt. Muļķītis jājis un uzjājis kalnā. Dimanta ābolu viņš iesviedis princesei klēpī. Princese noskūpstījusi muļķīti un iespiedusi tam pierē sidraba zvaigzni. Muļķītis nojājis no kalna un aizgājis uz mežu. Pie lazdu krūma viņš svilpis ar dimanta svilpīti, un zirgs un drēbes uzreiz pazudušas. Muļķītis pielauzis pilnu groziņu sēņu un gājis uz māju. Viņš ielīdis tumšā kaktā un apsējis divieli ap galvu. Nākusi māte un prasījusi: «Kas tad tev, ka esi galvu satinis?»

«Galva sāp,» atbildējis muļķītis.

«Nu, tad ej pie miera!»

Atnākuši arī abi brāļi un stāstījuši mātei par princi, kas uzjājis ar dimanta zirgu stikla kalnā un pats pazudis. Ķēniņš izsūtījis savus sulainus pa zemju zemēm un licis tiem meklēt rokā to jātnieku, kam pierē sidraba zvaigzne, jo tas esot princeses brūtgans. Nekur tāda nav varējuši atrast. Kāds ķēniņa sulainis ienācis arī muļķīša mātes mājā un licis, lai rāda visus dēlus. Vecākais un vidējais brālis iznākuši no istabas un parādījušies. Tiem nebijusi pierē sidraba zvaigzne. Muļķītis gulējis tumšā kaktā un nevienam nerādījies. Tad ķēniņa sulainis mātei prasījis: «Kur tad tavs trešais dēls?»

«Ak, ko nu par to? Tas jau ir tāds muļķītis un guļ slimš,» atbildējusi māte.

Nē, lai tik vedot šurp! — tā ķēniņa sulainis.

Izveduši muļķīti. Kad sulainis tam norāvis ap galvu apsiesto dvieli, tad sidraba zvaigzne bijusi redzama.

«Tas ir princeses brūtgans!» saucis sulainis.

Sulainis muļķīti aizvedis uz ķēniņa pili. Muļķītis nodzēris ar princesi kāzas un dzīvojis ar to laimīgi vēl šo baltu dienu.

P. Šm. VI, 16, 2, Aumeisteri

Auklē mani, māmuliņa,
Gan diženu, gan raženu!
Tāpat tevīm diena gaisa,
Neveiklīti auklējot.

Bdz 957, 75, Dole

Dievs lai redz tādu māti,
Kas man' tādu audzināja:
Ne mātēju kājas aut,
Ne galviņu izsukāt.

353, 4340, Bārta

Lolo mani, māmuliņa,
Neloloji netikušu:
Netiklam diena gara,
Ne vēl mūžu dzīvojojot.

84, 1488, Tērvete

Tā, māmiņa, tava vaina,
Ka es augu netikusi:
Kam tu pati vien strādāji,
Mani mazu guldināji?

13, 567, Vecpils

Es tev, māmiņ,
Netencināju:
Kam mani netikli
Uzaudzināji?

1390, 99, Edole

Ai, māmiņa, ai, māmiņa,
Kam tu tādu audzināji:
Nemātēju govīs slaukt,
Ne putriņas izvārīt.

622, 903, Elkšņi

Tā, māmiņa, tava vaina,
Ka es slinka, maz tikusi;
Kam tu pati dubļus bridī,
Mani slinku audzināji?

1935, 5086, Grāveri

Māte, māte, māmuliņa,
Kam tu mani lutināji?
Kam neļāvi govju slaukt,
Ne cūciņas pabarot?

1575, 279, Dobeles

Tā māmiņas vaina bija,
Ka es augu netikusi:
Kam tā ņēma kalponīti,
Mani lēti audzināja.

1641, 714, Tērvete

Slinkum, slinkum,
Laid mani vaļā!
Nācīs saimnieks,
Mūs abus kūlis,
Tev sitīs,
Man sāpēs.

1697, 2179, Puze

Savu tēvu, māmuliņu
Silītē vizināju:
Kam tie mani nemācīja
Ragaviņas pataisīt?

1726, 1061, Nigranda

Čīga, čīga, ragaviņas,
Vilksim tēvu puriņā!
Atkal čīga atpakaļ,
Ar ko mani pašu vilkt.

1900, 57, Mazstraupe

VECTĒVA PADOMS

Vecos laikos reiz bija kādā zemē tāda ieraža: vecus ļaudis, kas vairs nespēja pelnīt maizi, aizveda mežā un tur atstāja.

Viņos laikos dzīvoja tanī zemē vecs vīriņš, vīram bija dēls un dēlam atkal dēls. Veča dēls jau sāka vērot, ka tēvs vairs nav pilns darba strādnieks, ka tam jau laiks atstāt šo pasauli. Tā vērodams, dēls ņēma dēliņa ragaviņas, apsēdināja tur savu veco tēvu un vilka uz mežu. Dēla dēliņš te-cēja savām ragaviņām pakaļ. Aizvilka dēls tēvu mežā, apgāza ragaviņas un sacīja:

«Lai nu guļ še ar visām ragaviņām.»

Bet dēliņš, mundrs zēns, teica:

«Nē, tēt, savas ragaviņas še neatstāšu!»

«Kam tad tev vajag nieka ragaviņu?»

«Ja man nebūs ragaviņu, kā tad es tevi dabūšu mežā, kad tu paliksi vecs un nespēcīgs?»

Šādus vārdus izdzirdis, veča dēls tapa domīgs. «Vai re,» tas domā, «paša dēls sola man tādu pašu galu, kādu še padaru savam tēvam. Nē, tā nav labi!»

Dēls paņēma tēvu, uzsēdināja atkal uz ragaviņām un vilka atpakaļ uz mājām. Bet mājās dēls nedrīkstēja, visiem redzot, turēt savu nespēcīgo tēvu. Viņš tādēļ ielika to pagrabā un deva tam ēst un dzert.

Pēc kāda laika izcēlās tanī pašā zemē liels bads. Rudzu vairs nebija nevienam ne graudiņa, miežu retam kādam kāda drusiņa. Vectēvs pagrabā jau labu laiku manīt manīja, ka nav labi, jo dēls tam deva tikai pa bišķīšam miežu maizi vien.

Reiz vectēvs prasīja dēlam: «Kāpēc tu man vairs nedod ne gabaliņa rudzu maizes?»

Dēls atteica: «Visā zemē liels bads; rudzu nav vairs nevienam ne graudiņa; tādēļ bēdas lielas, jo nav ne vien ko ēst, bet arī ne saujiņas, ko iesēt zemē.»

«Grūti laiki,» sacīja vecais, «bet klausies, dēls, ko tev pamācīšu, lai tu varētu dabūt rudzu jel sēklas tiesai. Nojum pusi rijas un izkul no jauna vecos jumta salmus, tad redzēsi, cik tur būs vēl graudu iekšā.»

Dēls darija, kā lika tēvs: nojuma pusi rijas, izkūla no jauna vecos jumta salmus un dabūja veselu stopu rudzu graudu. To izdarijis, dēls gāja atkal pie tēva pagrabā un sacīja, ka viņš izkūlis no veciem rijas jumta salmiem veselu stopu rudzu. Tēvs sacīja: «Nojum otru rijas pusi un izkul no jauna vecos jumta salmus, tad redzēsi, cik tur būs vēl graudu iekšā.»

Dēls darija, kā lika tēvs: nojuma otru rijas pusi un izkūla no jauna vecos rijas salmus, un dabūja atkal veselu stopu rudzu graudu. Nu tēvs sacīja: «Iesēj nu rudzus!»

Dēls iesēja rudzus, un tam otru vasaru izauga ļoti brangi rudzi, kas tam deva jau labi daudz sēklas nākošam gadam.

Veča dēla rudzus redzēdami, visi bada zemes ļaudis brīnīties brīnījās, no kurienes šim cilvēkam rudzi, jo nevienam citam nebija ne graudiņa. Izdzirda par šiem rudziem pats zemes lielskungs, pavēlēja atsaukt pašu rudzu audzētāju un prasīja:

«Kur tu ņēmi veselu rudzu lauku, jo nevienam pašam visā zemē rudzu nav ne graudiņa?»

Padomāja dēls brītiņu un, dūšu saņēmis, izteica visu, kas bijis, ka vecais tēvs tam devis labu padomu. Bet lielskungs nu prasa: «Kur tad tavs tēvs ir, ka to nemaz neredz?»

Dēls atbild: «Es to turu pagrabā!»

Nu tik lielskungs un visi citi tās zemes ļaudis palika gudrāki, redzēdami, ka arī veči der — der labam, gudram padomam.

No tā laika nekur vairs ļaudis negalināja savus nespēcīgos večus.

Br. 43, 21, Koknese

Sveša māte, svešs bērniņš
Kā zarota ābelīte;
Es pie savas māmuliņas
Kā sirsniņa azotē.

1602, 2916, Remte

Sveša māte mani raida
Pie ābeles slotu lauzt:
Ej tu pate, es neiešu,
Ābelīte gauži raud!

LD 4279¹, Kuldīgas apr.

BĀRENĪTE UN MĀTES MEITA PIE LAIMES MĀTES

Vienai mātei bijusi pameita un īstā meita. Pameita bijusi strādīga un godīga, bet māte pameitu visādi nerrojusi, mērdējusi badā un mocījusi. Savu īsto meitu māte traki lutinājusi. Reiz pašā ziemas vidū māte sūtījusi pameitu uz mežu pēc zemenēm. Viņa iedevusi tai līdz lielu grozu un maizes kukuli, kas bijis no smiltīm un pelniem, tikai miltos apvārtīts.

Pameita aizgājusi uz mežu, izstaigājusi visu dienu, nonikusi un nosalusi, nekā neatradusi. Iegājusi mežā tālu, tālu, viņa vairs nezinājusi

ceļu uz māju, un vakars arī nācis virsū. Pameita apsēdusies uz celma un gauži, gauži raudājusi. Kad nu viņa pacēlusi galvu, tad redzējusi, ka turpat netālu ir maza mājiņa. Pameita gājusi uz mājiņu. Viņa gājusi mājiņā iekšā, un viņai pretim nākusi vecenīte. Pameita nu lūgusies, lai vecenīte laiž to iekšā sasildīties. Jā, vecenīte ielaidusi to iekšā un prasījusi, ko viņa mežā ar grozu darot un no kurienes esot. Pameita nu stāstījusi, ka viņu māte sūtījusi uz mežu pēc zemenēm. Viņa nekā neesot atradusi, un nu tai esot bailes uz māju iet, jo māte to pēršot un nikni bāršot. Vecenīte noklausījusies un neteikusi nekā. Pameitai gribējies ēst, un viņa izvilksusi savu kukuli. Nu viņa lauzusi pati un devusi vecenītei ar'. Vecenīte paņēmusi pameitas kukulīti, iebāzusi mazu kripatiņu mutē, zelējusi un nedabūjusi maizi lejā. Nu viņa teikusi: «Vai, meit, cik tev prasta maize!»

Pameita sacījusi, ka tādu jau šai vienmēr māte dodot. Nu vecenīte paņēmusi savu kukuli un devusi pameitai. Tā bijusi balta un garda maize.

«Vai, māmiņ,» teikusi pameita, «cik tev laba maize! Tādu gan es nekad neesmu mutē ņēmusi.»

Kad pameita bijusi paēdusi un sasildījusies, vecenīte teikusi tā: «Paņem nu, meiti, to slotiņu un noslauki manas mājiņas pavilās, tad tev būs zemeņu vai cik!»

Pameita paņēmusi slotiņu, izgājusi ārā un noslaucījusi pavilās. Kad pavilās bijušas noslaucītas, tad tur bijis daudz, daudz zemeņu. Pameita pielasījusi pilnu grozu un nezinājusi vien, kā vecenītei pateikties, un taisījies uz māju. Vecenīte to pavadījusi un izvedusi uz ceļa. Tad viņa iedevusi pameitai mazu kastīti, piekodinājusi, lai to tik pēc trīs dienām taisa vaļā, un teikusi: «Tur būs tava laime!»

«Kā tā?» brīnījies pameita. «Vai tad man laime ar' ir?»

«Jā, jā!» teikusi vecenīte, «tur būs tava laime.»

«Tad jau tu laikam esi pati Laimes māte?» vēl prasījusi pameita.

«Jā, tā es esmu,» atbildējusi vecenīte un tūliņ pazudusi.

Pameita gājusi priecīga uz māju. Viņa atdevusi zemenes mātei, un tā brīnējusies ne mazos brīnumus. Nu māte sākusī pameitu izprašpāt, kur un kā viņa zemenes dabūjusi. Pameita stāstījusi, ka viņa visu dienu veltī izmeklējusies zemenes, ka nosalusi un gājusi Laimes mātes mājiņā sildīties, ka Laimes māte to mielojusi ar savu gardo maizi, devusi zemenes pie pavilām paslaucīt un kastīti, kurā esot viņas laime iekšā.

Otrā dienā māte sūtījusi uz mežu pēc zemenēm savu isto meitu. Viņa tai iedevusi līdz dažādu kārumus un gardumus un baltmaizes kukuli. Īstā meita iegājusi mežā un sameklējusi Laimes mātes mājiņu. Viņa gājusi mājiņā iekšā, sēdusies uz krēsla un teikusi: «Traki nosalu!»

Laimes māte neteikusi nekā. Tad nu īstā meita krāvusi uz galda baltmaizi, gardumus un kārumus, pati vien ēdusi.

Laimes māte prasījusi: «Vai tu man nedosi?»

«Tev jau pašai ir!» atbildējusi īstā meita.

Kad viņa bijusi paēdusi, tad sacījusi uz Laimes māti: «Nu, dod man zemenes!»

Laires māte sacījusi, lai paņemot slotiņu un noslaukot paviļas, tad tur jau zemenes būšot.

«Es gan neiešu tavas paviļas slaucīt. Vari pati viņas slaucīt. Es tik lasīšu zemenes.»

Istā meita nevīžojusi paviļas slaucīt. Laires māte gājusi pati un palīdzējusi vēl zemenes pielasīt. Tad nu istā meita teikusi: «Kā, vai tad tu man laimes nemaz nedosi?»

Laires māte iedevusi istai meitai kastīti un sacījusi, ka kastīti varot tikai pēc gada vaļā vērt, un tur tad būšot šās laime.

Istā meita nu skriešus vien likusies uz māju prom. Viņa ieskrējusi mājā gluži aizselsies no lieliem priekiem.

Trešā dienā mājā iegājis viens ķēniņa dēls un prasījis, vai kāda meita šim negribot nākt līdz? Pameita bijusi ar mieru iet pie ķēniņa par kalpotāju. Viņa nu mielojusi ķēniņa dēlu ar zemenēm. Ķēniņa dēls brīnījies ne mazos brīnumus, kur pameita varējusi pašā ziemas vidū ņemt zemenes. Pameita stāstījusi visu, kā bijis. Nu pienākusi arī istā meita un sākusi mielot ķēniņa dēlu ar savām zemenēm. Bet tās nav bijušas tādas kā pameitas zemenes, bijušas pavisam rūgtas.

Trīs dienas bijušas pagājušas, un pameita taisījusi vaļā to kastīti, kuru tai Laires māte iedevusi. Kastītē bijušas ķēniņienes rotas un kronis. Tā arī bijis, ķēniņa dēls apprecējis pameitu, un tā palikusi par ķēniņieni.

Kad pagājis gads, tad istā meita vērusi vaļā savu kastīti. No kastītes uzšāvusies uguns liesma un nodedzinājusi visu māju ar māti un nekrietno isto meitu.

P. Šm. V, 27, 1, Aumeisteri

Mana laba māmuliņe
Mani labi mācījusi:
Ne sunīti kājām spert,
Ne guntiņas pagālīti.

1774, 3148, Purmsāti

Uguntiņa, dzirkstelīte,
Saujiņā glabājama;
Kad palaida vējiņā,
Dažu labu raudināja.

1379, 6922, Vecumnieki

Paldies salku māmiņai,
Kas man' mazu izglabāja:
No guntiņas, no ūdens,
No dūmainas istabiņas.

925, 1751, Lauciene

Uguntiņis, stipris vīris,
Jātur cieši rociņās;
Kad palaida mežiņā,
Daudziem bira asariņas.

1381, 928, Ceraukste

UGUNIS

Kāda saimniece katru vakaru aprausa uguni ar pelniem, lai līdz rītam neizdzistu vai kāda dzirkstele neaizskrietu projām. Bet otrās mājās, tur saimniece daudreiz spārdīja uguni ar kāju, ka dzirksteles vien stiepās, un vakaros nekad neaprausa.

Reiz abu māju ugunis satikās. Pirmā slavēja savu saimnieci, bet otra piktojās, sacīdama: «Ja vēl mani spārdīs, es aizdedzināšu savas mājas.»

Otrā dienā saimniece atkal uguni spārdījusi, un paskat: pret vakaru mājas deg zilās liesmās.

L. P. V, 19, Bērzaune

Gudri mani māte māca,
Kaut varēj'se izdabāt:
Necērt cirva akmenī,
Nemet spaini ūdenī!

72, 6639, Sarkaņi

Aiz ko mani māte kūla,
Pa nātrēm vazādama? —
Es noplēsu klaipam sānus,
Kumeliņu mielodams.

1689, 782, Saldus

Tā dari, meitiņa,
Mācija māmiņa:
Neliedz maizes arājam,
Ne savam ganiņam.

1177, 22653, Skaistkalne

Man māmiņa piesacīja
Ciemā daudz nerunāt,
Ciemā daudz nerunāt,
Valodiņas nebārstīt.

72, 13575, Graši

Māci mani, māmuliņa,
Labu, gudru padomiņu:
Ciemā ilgi nedzīvot,
Mājā bargi nerunāt.

1897, 21^a, Jaunpiebalga

Lai bārās, kas bārās,
Es ar māti nebāros;
Tautiņām liela slava, —
Ar māmiņu bārusies.

37, 35, Rīga

Mana pašas māmuliņa
Pate ļauna, pate laba:
Pate mani sabāruse,
Pate mani labināja.

363, 2039, Latgale

Kam, lietiņ, smalki liji,
Kam rasiņu padarīji?
Kam, māmiņa, mani rāji,
Kam kauniņu padarīji?

1724, 2712, Ezere

Līst, lietiņ, vienu dienu,
Nelīst visu vasariņu!
Rāj, māmiņ, kad es viena,
Nerāj citu pulciņā!

1341, 29543, Nīca

Manas pašas māmuliņa
Man kauniņu padarīja:
Piln' istaba svešu ļaužu,
Sauca mani snaudulīti.

1730, 56391, Lielvārde

Ja rāj mani māmuliņa,
Nerāj mani sētsvidū!
Rāj istabas dibenā,
Lai ļautiņi nedzirdēja.

1910, 2622, Jaunpiebalga

Rāj, māmiņ, rāj, māmiņ,
Nu ir pašā rāšanā,
Tad jau vairs neizrāsi,
Kad rīkstīti pušu lauzu.

872, 5498, Kurmene

Rāja mani māmuliņa,
Izrājusi nožēloja;
Rāja mani sveša māte,
Izrājusi niecināja.

1699, 1748, Virga

Kur sīva bitīte,
Salds medutiņš;
Kur dzedra māmiņa,
Tikušas meitas.

1734, 741, Dunte

Man māmiņa nomirdama
Trīs darbiņus piesacīja:
Klausīt jaunu, klausīt vecu,
Mazam pāri nedarīt.

872, 5005, Kurmene

Ai, bērniņi, ai, bērniņi,
Citiem pāri nedarāt!
Kā jūs paši negribat,
Ka jums citi pāri dara.

279, 3237, Kosa

Dots devējam atdodas.

B, 1510

Kā tu gribi, lai tev dara, tā dari tu citam.

67, 1239, Jaunpiebalga

Ļauns darbs atriebjas vispirms pašam darītājam.

717, 464, Kalncempji

LABAM LABA ALGA

Reiz dzīvoja kaimiņos divi brāļi. Viens bija bagāts, bet otrs nabags. Kādu vakaru pie bagātā brāļa atnāk sirms vecītis un lūdz naktsmājas. Tā un tā. Šim neesot, lai ejot pie kaimiņa. Labi. Vecītis aizgāja pie nabaga un lūdza naktsmājas. «Labprāt!» nabags atbildēja. «Ko dievs devis, to celsim ciemiņam priekšā.»

Vecītis paēda un likās gulēt, bet no rīta, projām iedams, patencinājies un sacījis: «Ko tu sāksi no rīta darīt, to darīsi visu dienu.»

Nabagam bija stellēs ielikta vadmala. No rīta nabags, līdz ar gaismiņu uzcēlies, ņems vadmalu no stellēm. Bet brīnumu! Vadmalai nav gala! Strādāja vīrs nosvīdis līdz pusdienai — istaba jau pilna, bet vēl vadmalai nav gala. Vakarā nabags aizbrauca uz pilsētu un pārdeva vadmalu par lielu naudu.

Nabags aizsūtīja dēlu pēc sieka pie brāļa, ko naudu mērīt. Bagātais atnesa pats sieku un prašņāja brāli, kā šis tik bagāts tapis. Brālis arī izstāstīja, kas šim gadījies. Nu brālis kā aizdedzis prom uz mājām un cepa un vārīja visu dienu. Pie vakara bagātais sagaidīja vecīti kā augstu viesi, bet vienmēr mudināja, lai ejot gulēt. No rīta bagātais sagaidīt vien nevar, ka nabadziņš aizietu. Beidzot nabags sacīja: «Ko tu sāksi darīt no paša rīta, to darīsi visu dienu!»

Bagātais nepasacīja ne paldies un aizskrēja ar sievu uz klēti. Tūlīt šie atvēruši naudas lādei vāku un sāks naudu skaitīt. Te bagātajam ieniezējusies mugura.

Viņš piegājis pie durvju stenderes un kasījis muguru. Tiklīdz domāja, ka pietiks kasīties — netiek no stenderes nost. Gan bagātais spārdījās un kļiedza, bet nekas nelīdzēja. Tā bagātajam vajadzēja pie stenderes visu dienu nostāvēt.

P. Šm. IX, 34, 4, Aizputes apr.

Darbs — dzīves pamats.

1748, 1144, Ainaži

Darbs darina meistarū.

1900, 1705, Cēsis

Māci mani, māmuliņa,
Visādos darbiņos:
Iemācīji darbiņos,
Māci gudru padomiņu.

1955, 920, Embūte

Māci mani, māmuliņa,
Visādā darbiņā:
Lai es augu liela meita,
Krietna darba darītāja,

1772, 6330, Gavieze

Desmit mazas aitiņas
Ēd pie vienas smildziņas. —

Vērpējas pirksti pie kodeļas. 884, 1367, Bērze

Pieci balķi ēku taisa,
Visi pieci atliekas. —

Adiķļa adatas. 968, 1732, Mežotne

Jo līdaka skraida,
Jo Daugava salst. —

Atspole un audekls. 231, 1332, Iecava

Dzelzs ķēve, linu aste. —

Adata un linu diegs. 884, 304, Sīpele

Iemāc' mani, māmuliņa,
Visādā darbiņā:
Iemāc' mani vilnu vērpēt,
Četru nišu audeklīti.

1551, 4740, Džūkste

Māci mani, māmuliņa,
Visādam darbiņam:
Māci vērpēt, māci aust,
Balti kreklus balināt.

1575, 2625, Dobeļe

Māci mani, māmuliņa,
Kad es darba nemācēju:
Māci mani šūt, adīt,
Sešu nišu audekliņu.

1910, 2268, Jaunpiebalga

Māci mani, māmuliņa,
Visādā darbiņā:
Govis slaukt, linus plūkt,
Linu kreklus balināt.

1710, 4501, Gramzda

Māci mani, māmuliņa,
Visādam darbiņam:
Māci vērpēt, māci aust,
Māci kreklus šūdināt.

1626, 725, Tērvete

Māci, māte, tādu darbu,
Kāda darba nemācēju:
Māci vērpēt, māci aust,
Rakstīt baltu villainīti!

1910, 2811, Jaunpiebalga

Māci mani, māmuliņe,
Māci labu darbiņā:
Sīki šūt, smalki vērpt,
Sev raženi taisīties.

1651, 5687, Vecsaule

Es redzēju ciema meitas
Skaistu darbiņ' i darot;
Kam, māmiņa, man' auklēji,
Kad es tāda nedarīju?

914, 895, Sēlpils

Man' nerāja māmuliņa,
Vienu meitu dēvēdama;
Rāj, māmiņa, neraug' vienas,
Māci labam darbiņam!

1602, 6218, Daudzese

MAIZES KLAIPS

Reiz bija tēvam tāds dēls, kas sestajā, septītajā gadā vēl nestaigā:
tik slinks, ka lūgšus lūdzams. Tīri smiekli ar tādu, bet ko darīsi. Tēvs
uztaisa ratiņus, iesēdina tur šo kā paunu un sāk vazāt apkārt nabagos.

Te vienās mājās kāds labdaris noliek klaipu maizes uz galda un saka:
«Tev, tēv, nav brīv maizi ņemt. Ja tu, dēliņ, vari, tad ņem, bet, ja nevari
un negribi, tad salksti badā!»

Dēliņš tai dienā bijis ļoti izsalcis. Ilgi gorījies pa rateļiem, kamēr
jau vienu kāju izcēlis un drīz arī otru.

«Nu, paldies dievam, jau no rateļiem ārā,» tēvs klusu pie sevis no-
čukst.

«Nu, atpūties, atpūties, dēliņ, pie pirmā soļa, ka nepārrauj vēderul!»
citi smējās. Un redzi, pēc laiciņa dēliņš jau pie galda.

Bet maizes klaips, neredzama spēka vilkts, iet arvien uz priekšu, un
dēliņš pakāļ, kamēr abi jau pa durvīm laukā. Laukā dēliņš domā tecinūs
klaipu sagrābt, bet pārgalvnieks klaips nomoka ķērāju, kamēr slapja mu-
gura, un tad beigās nozūd kā ūdenī.

Tēvs priecīgi izsaucies: «Tas bija tavš labais gars, kas tavu slinkumu
izārstēja!»

Dēls no tās dienas tecēja čakli, mācījās veikli strādāt un pēcgalā
tapa krietns cilvēks.

L. P. I, 35, Džūkste—Pienava

Māci mani, māmuliņa,
Kuru darbu es nemāku:
Lai nevar sveša māte
Darba dēļ nicināt.

1960, 882, Talsi

Māci mani, māmuliņe,
Pieiedama, atiedama:
Mācis mani sveša māte,
Dos tev dažu ļaunu vārdu.

1731, 862, Kalēti

Māci mani, māmuliņe,
Pieiedama, atiedama:
Mācīs mani sveša māte,
Dos man dažus ļaunus vārdus,
Dos man dažus ļaunus vārdus,
Birs man gaužas ašariņas.

62, 59, Bārta

Māci mani, māmuliņa,
Lai nemāca sveša māte:
Sveša māte mācīdama,
Ciemā nesa kukuļam.

17, 1590, 74, Bērzaune

Izmācīju lāci dieti,
Vilka bērnu stabulēt;
Ļaužu bērnu nevarēju
Darbiņā izmācīt.

1151, 344, Likсна

Mans tēvs, labs tēvs,
Tas man māca dancot;
Māte tāda traka piņa,
Tā nopirka raten'.

13, 86, 4, Vecpils

SLINKĀ VĒRPĒJA

Kāds precinieks gribējis pārbaudīt, vai viņa iecerētā meita ir arī čakla darbā. Aizgājis pie meitas mātes ciemā, nemanot aizslēdzis klēts durvis un atslēgu paslēpis meitas ratiņa kodaļā. Otrā dienā atkal ieradies ciemoties.

Meitas māte nopratusi ciemiņa nācienu un gribējusi to pacienāt. Tak klēts atslēgu nevarējusi atrast, un mielošana nenotikusi.

Puisis atnācis ciemoties arī trešo reizi pēc veselas nedēļas. Klēts atslēga vēl nebijusi atrasta. Precinieks tad redzējis, ka meita ir slinka vērpeja, tātad slinka arī citos darbos.

1838, 3862, Viesiena

Pēc darba vērtē cilvēku.

1661, 5443, Kabile

Koku pazīst pēc augļiem.

17, 1390, Rīga

Darbs rāda, kāds tikums.

1008, 3255, Cīrava

Kas dziesmiņas nedzied, tas slinkumu lāpa.

1225, 6860, Ukst

Māci mani, māmuliņe,
Visādā darbiņā:
Māci aust, māci vērpt,
Māci dziesmas šķetināt!

1552, 29748, Bērzaune

Ai, mamiņa, ai, mamiņa,
Tavu gudru padomiņu:
Mācēj' mani uzaudzēt,
Mācēj' skaisti padziedāti.

215, 1975, Livāni

Iemāc' mani, māmuliņa,
Visādā darbiņā:
Māci vērp, māci aust,
Māci danci ritināt!

1429, 427, Līvāni

Teic, māmiņa, manu darbu,
Neteic manu augumiņu!
Kas no daiļa augumiņa,
Kad nav gudra padomiņa?

1731, 9050, Aknīste

Teic, māmiņa, manu darbu,
Neteic manu augumiņu!
Kas no daiļa augumiņa,
Ja darbiņa nezināja?

1600, 25176, Priekuļi

Neteic mani, māmuliņa,
Vēl es krietni nederēju:
Vēl es labi nemācēju
Audekliņa aiztaisīt.

166, 2678, Kuldīga

Neteic mani, māmuliņa,
Pa ciemiem staigādama!
Manas pašas rokas, kājas
Rādīs manu tikumiņu.

568, 690, Rembate

Neteic mani, māmuliņa,
Pa ciemiem staigādama!
Pats darbiņš mani teiks,
Pats gudrais padomiņš.

1242, 4931, Lutriņi

Ceļa spieķi iedod tēvs, ceļa maizi — māte.

1895, 1218, Aknīste

Ai, bērniņi, ai, bērniņi,
Godā tēvu, māmuliņu!
Mūžam saule debesīs,
Ne mūžam tēvs, māmiņa.

1276, 4467, Nīkrāce

Ne visiem bērniņiem
Tēva laipu izlaipt:
Tiem lai pot tēva laipu,
Kas tētiņa vārdu klausā.

84, 1822, Tērvete

Tēvu tēvu laipas mestas,
Bērnu bērni laipotāji;
Tā, bērniņi, laipojiet,
Kā laipiņas nesalūza!

958, 269, Kazdanga

Kas klaus' tēva, māmuliņas,
Pilnu cepli maizes cepa;
Kas vecāka neklausīja,
Pa pelniem rušināja.

1657, 4051, Birži

Tēvu tēvu laipas mestas,
Bērnu bērni laipotāji;
Tā, bērniņi, laipojiet,
Kā pietika mūžiņam!

1711, 3519, Grobiņa

Kurš putniņš agri skrēja,
Agri slauka deguntiņu;
Kurš bērniņš mātei klausā,
Agri ēda azaidiņu.

1695, 1139, Pope

Loki koku, kamēr jauns.

205, 452, Skaistkalne

Ko nemāca vecāki, to māca pasaule.

929, 66610, Ugāle

Kamēr dzīvo, tikmēr mācies.

1014, 1715, Apriķi

Tētiņš manis lab' mācīja,
Es tētiņa neklausīju.
Nu atradu tēva vārdus
Kā cirvīti vadzītēi.

1719, 4471

Kura meita tēvu klausu,
Tā nes zeltu, sudrabiņu;
Kura tēvu neklausīja,
Nes sauļām asariņas.

867, 5037, Alsunga

Gan pazinu to meitiņu,
Kura tēva klausījusi:
Līdz zemei brūni svārki,
Līdz jostai sudrabiņš.

1734, 768, Dunte

Māte mani labi māca,
Kaut es māti klausījuse!
Es atrastu mātes vārdus
Kā villaines pūriņā.

1895, 3792, Ventspils

Māte mani mīļi sauca,
Es likos nedzirdot;
Būt' māmiņa nu saukusi,
Es būt' mīļi atbildēj'si.

914, 2057, Sēlpils

Labam kokam labi augļi.

17, 1560, Dole

Ābols nekrīt tālu no ābeles.

1552, 24767, Spāre

Sveša tēva vārds asāks nekā īsta tēva rīkste.

84, 91512, Zaļenioki

Saulītē silti, pie māmiņas labi.

1614, 272, Jēkabpils

Kāda koka tas bērziņš —
Lapo zelta lapiņām?
Kuras mātes tas bērniņš,
Kas iet visur nesūtāms?

1225, 32468, Saikava

Es ar savu māmuliņu
Mūžu labi sadzīvoju;
Māmuliņa vārdu teica,
Es priecīgi patecēju.

Bdz 937, 2790, Rīga

Kad dzirdētu sav' māmiņu
Aiz sienīņas runājam,
Es satītu viņas vārdus
Baltajā villainē.

94, 5221, Durbe

Kura meita māti klausu,
Pilli pirksti gredzentiņu;
Kura māti neklausīja,
Nav neviena gredzentiņa.

1730, 51972

Pa vārtiem iztecēja
Negrožotis kumeliņis;
Tā aizgāja puīša slava,
Ka māmiņas neklausīja.

1650, 8360, Ceraukste

To puisīti suņi rēja,
Kas tētiņu neklausīja;
To meitiņu tautas mīl,
Kas klausīja māmuliņi.

1493, 1517, Ance

Kūla mani purva dzērve,
Kūla lauka cīrulīts;
Vai tādēļi putni kūla,
Kad es tēva neklausīju?

1730, 28817

Dzied, gailīti, vienu reizi,
Gana reizes dziedājuma!
Sauc, māmiņa, vienu reizi,
Gana reizes saukumiņa!

1551, 2668, Džūkste

Es bij' maza meitenīte,
Klausu lielu, klausu vecu:
Lielu, vecu klausīdama,
Pati tapu sūtītāja.

375, 7823, Piebalga

Klausu jaunu, klausu vecu,
Pie māmiņas dzīvodama:
Jaunu, vecu klausīdama,
Pa godam nodzīvoju.

1341, 29951, Zalve

Es tecīpus vien tecēju,
Kad māmiņa mani sauca;
Kā māmiņa tad tecēja,
Kad raudāju šūpulī.

997, 8486, Usma

Citas meitas malti gāja,
Es atnācu samalusi;
Citas meitas gaiļus klausā,
Es klaus' savu māmuliņu.

527, 14655, Nīca

Iemu, iemu, teku, teku,
Kur māmiņa mani sūta:
Zīļu rotu pelnīdama,
Vizuļotu vaiņadziņu.

1400, 2860

Mil kungam zelta nauda,
Mil akmiņa istabiņa;
Tā milēja bērniņam
Savis tēvis, māmuliņa.

191, 5067, Lubāna

Pasavēru saulītē
Kā savā māmiņā:
Tāds vaidziņš saulītei
Kā manai māmiņai.

231, 4126, Iecava

Saulīt', mana māmuliņe,
Abas vienu baltumiņu:
Paskatos saulītēi,
Raugu savu māmuliņi.

84, 1206, Tērvete

Paraugos saulītē
Kā savā māmiņā:
Gana silta, gana jauka,
Valodiņas vien nebija.

935, 14875, Jēkabpils

Māmiņ' miļa, saulīt' silta,
Abas vienu labumiņu:
Saulītē sildījos,
Pie māmiņas remdējos.

84, 6851, Tērvete

Apņik manim lietus diena,
Apņik sveša māmuliņa;
Saulē dienas neapņika,
Ne ar sava māmuliņa.

17, 30690, Vecpiebalga

Saulīt' zelta, māmiņ' jauka,
Abas vienu miļumiņu:
Saulīt' silta sildīties,
Māmiņ' jauka parunāt.

949, 1418, Bērze

Saulīt' silta, māmiņ' jauka,
Abas viena labumiņa:
No saulītes silti rīti,
No māmiņas miļi vārdi.

1650, 809, Ceraukste

Redz' saulīti norītam,
Redz' no rīta uzlecām;
Neredz' savas māmuliņas,
Kā tā gula, kā cēlās.

94, 5562, Durbe

Kaut tā mana māmuliņa
Saulē mūžu dzīvojusi,
Nepietrūktu miļu vārdu,
Ne gatavu gabaliņu.

1439, 2445, Kārsava

Kaut ieviņa vēl ziedētu,
Vecābele zarojusi;
Kaut tā mana māmuliņa
Otru mūžu dzīvojusi.

1816, 2655, Kalvene

Kaut tā mana māmuliņa
Otru mūžu vēl dzīvotu,
Es to savu māmuliņa
Kā bitīte aptecētu.

1912, 321, Jaunpiebalga

Visapkārt rozēs zied,
Vidū zaļa palejiņa;
Visapkārt meitas sēd,
Vidū meitu māmuliņa.

1601, 4293, Jaunpils

Silta, jauka istabiņa,
Bērza malku kurināta;
Vēl siltāka, vēl jaukāka,
Kad māmiņa istabā.

1955, 18151, Lube

Silta mātes istabiņa,
Liepas malku kurināta;
Vēl jo silta valodiņa,
Ar māmiņu runājot.

202, 4908, Islice

Dedzu skalu, dedzu sveci,
Tumša mana istabiņa:
Kad ienāca māmuliņa,
Tūdaļ gaiša atspīdēja.

1919, 126, Ligatne

Jauns ar spēku, vecs ar prātu.

23, 11692, Rīga

Vecam ozolam kupli zari.

919, 120, Rīga

Veci celmi — dziļas saknes,
Veci vīri — gudrs padoms.

1592, 5837, Jaunpils

Veci celmi — dziļas saknes,
Kuplas augs atvasītes;
Veci vīri — sirmas bārdas.
Runā gudras valodiņas.

1805, 3576, Bunka

Es uzvilku tēva svārkus,
Uzliek' tēva cepurīti,
Tikai viena man pietrūka —
Tēva gudra padomiņa.

1341, 7698, Aiviekstes
Krievciems

Kam tie veci vīri der,
Kam tie veci ozoliņi?
— Veci vīri padomam,
Ozoliņi pamatam.

1703, 5270, Vaiņode

Laikā mana tēva svārki,
Laikā tēva kažociņš;
Sēstos tēva krēsliņā,
Liku tēva cepurīti;
Liela tēva cepurīte,
Trūkst man tēva padomiņa.

1645, 627, Vircava

Kam derēja veca zeme,
Kam vecā māmuliņa?
Griķiem der veca zeme,
Padomam māmuliņa.

375, 6332, Skujene

Ai, vecā vecainīte,
Auga tevīm rudzi, mieži,
Ai, vecā māmuliņe,
Gudra bija padomam.

929, 33430, Sunākste

Es to savu māmuliņu
Padomam vien turēju:
Kuru darbu nezināju,
Pavaicāju māmīnai.

1552, 15783, Daudzese

Laikā man mātes kurpes,
Laikā mātes lindraciņi,
Nevienāi vietīnā
Mātes darbu nemācēju.

713, 204, Cesvaine

Kur tā mana māmuliņe
Nedižena palikusi?
Visu savu diženumu
Bērniņiem atdevusi!

1376, 973, Mežotne

Kādēļ mana māmuliņa
Bez varītes palikusi?
Ikkatram bērniņam
Savu daļu iedevusi.

935, 246, Lubāna

Es pazinu sav' māmīņu
No kalniņa noejam:
Kūkumiņš mugurā
Kā viens vaska ritentiņš.

636, 242, Āraiši

Kas jūriņu cietu taisa,
Ne ziemeļa aukstumiņš?
Kas māmīņu vecu taisa,
Ne sirdēsti, ļauna diena?

102, 4411, Alsunga

Liepiņ, tavu kuplumiņu
Līdz pašai zemītei!
Māmīņ, tavu labumiņu
Līdz mūžiņa galiņam!

1600, 26100, Vaidava

Priedīt, tavu zaļumiņu
Līdz gadiņu gadiņiem!
Māmīņ, tavu labumiņu
Līdz mūžiņa galiņam!

929, 61833, Rembate

Bērnu maize augstā plauktā.

1900, 2184, Jaunrauna

Viens tēvs var vieglāk uzturēt desmit bērnus nekā desmit bērni
vienu tēvu.

1850, 8198, Kalncempji

Mātei ķeša noplīsusi,
Bērniem maizi glabājot;
Bērniem ķeša noplīsusi,
Atslēdziņas glabājot.

1766, 5306, Viļķene

Piekūst pieci, piekūst seši
Māmīņai maizi dot.
Kā māmīņa nepiekusa,
Piecus, sešus audzējot?

102, 4393, Saka

DĀRGĀ TĪNE

Tēvs izdalīja bērniem sava mūža krājumu un cerēja pie tiem pavadīt vecuma dienas. Bet dēliem drīz vien tēvs apnīka. Neviens to negribēja uzturēt. Tēvs, bada spiests, izdomāja gudru padomu. Viņš sasauca dēlus, rādīja tiem smagu tīni un teica:

«Šinī tīnē ir dārgas mantas, ko, taupīgi dzīvojot, esmu sakrājis. Kurš no jums mani apkops, tam pēc nāves to atdošu.»

Nu visi dēli sāka cienīt savu tēvu, pat strīdēdamies savā starpā. Bet tēvs tos pamācīja:

«Pie katra no jums pēc kārtas iešu dzīvot. Kur mani nekārtīgi turēs, tur vairs neiešu. Bet tam arī nebūs dalības pie dārgās tīnes.»

Tēvam nu bija vieglas dienas pie visiem dēliem.

Tēvs nomira, un dēli to godīgi paglabāja. Pēc tam tie atplēsa tīni. Tīnē tie atrada tikai smagus akmeņus un dēlīti ar šādu uzrakstu:

«Kas nelaikā dēliem izdala maizi, tas priekšlaikā sevi pašu maldina.»

556, 9350, Umurga

Es savai māmiņai
Magonīšu vietu taisu,
Magonīšu vietu taisu,
Rožu klāju paladziņu.

1576, 4090, Dobeles

Atsēsties, atpūties,
Mana veca māmuliņe!
Diezgan bijī strādājusi,
Mani mazu auklējot.

1912, 666, Jaunpiebalga

Es savai māmiņai
Liepu lapu tiltu daru;
Kad pietrūka liepu lapu,
Klāju baltu vilnainīti.

1690, 1188, Skrunda

Es tō savu māmuliņi
Visu mūžu tencināju:
Man veselas kājas, rokas,
Visi darbi pasašķīre.

1954, 4084, Bārta

Cēlu krēslu vakarā,
Lai sēž mana māmuliņa:
Mātei kājas piekusušas,
Visu dienu tekānot.

1935, 2319, Basi

Māmiņai labu daru,
Visu mūžu dzīvojot:
Viņa mani mazu kopa,
Mani lielu audzināja.

139, 1223, Kalsnava

Sēdi, mana māmuliņa,
Zemajāji krēsliņā!
Zema tava sēdēšana,
Gudra tava valodiņa.

958, 6269, Skrunda

Māci mani, māmuliņa,
Māci mani darbiņā;
Darbiņā mācijusi,
Dod lābiem ļautiņiem!

935, 8628, Lubāna

BALTS TĪRUMS, MELNA SĒKLA

THE FIRST MEXICAN BOOK

*Mazajiem bērniņiem
Daudzi jaukas valodiņas.
929, 46018, Viļaka*

Mazi bērni, mazi bērni,
Mazu bērnu valodiņa:
Sasēduši saulītē,
Kā putniņi vidžināja.
1673, 592, Nogale

Āriskiem bērziņiem
Daudzi smalku žagariņu;
Mazajiem bērniņiem
Daudzi jaukas valodiņas.
929, 46018, Viļaka

Sikas, mazas meitenītes
Kā auziņas tīrumāi.
Sikas, mazas meitenītes,
Mazu bērnu valodiņa:
Sasēdušas saulītēi,
Kā strazdiņi čivināja,
Kā strazdiņi čivināja,
Kā bitītes vīvināja.
Muz. komis. mat.

Balts tīrums, melna sēkla. —

Balta pļava, melni lopi,
Vajag gudra ganītāja. —

Labrītiņ! — rītiņā,
Labdieniņ! — dieniņā,
Labvakar! — vakarā,
Labnaksniņ! — naksniņā.
202, 1536, Islice

*Labrītiņ! — rītiņā,
Labvakar! — vakarā;
Rītam devu labu rītu,
Laimei — labu vakariņu.
1311, 4396, Viļaka

Labrītiņ! — rītā devu,
Labvakar! — vakarā;
Labrītiņu — saulītei,
Labvakaru — mēnesim.
1728, 1999, Rozēni

Ābece. 868, 401, Apriķi

Grāmata, lasītājs. 875, 2268, Launkalne

Kas izteic visu bez mēles? —

Grāmata. 875, 2410, Launkalne

Kas prot visas valodas? —

Grāmata. 527, 24061, Nīca

Ā, bē, cē, dē,
Kaķis kala smēdē.
1723, 307, Kabile

A, b, c,
Kaķis kāpa smēdē,
Jānīšam¹ zobu kalt.
Bdz 2169, Rugāji

A, b, c, d,
Kaķis leca smēdē;
Vilks sēž kulbā —
Pātaga rokā.
Bdz 3685, 48, Mežotne

A, b, c, d,
Kaķis kala smēdē;
Smēde sāka degt,
Kaķis sāka lekt.
Bdz 3868, 27, Skaistkalne

Ā, bē, cē,
Kaķis kala smēdē,
Ogles bira Daugavā;
Es paklāju dekīti,
Man uzbira sudrabiņš.
Bdz 3270, 5, Augstkalne

A, b, c,
Kaķis leca smēdē,
Pa lodziņu iekšā,
Pa skursteni ārā.
Bdz 300, 8, Rīga

A, b, c, d,
Kaķis lēca smēdē,
Sviesta maize zobos;
Bērni skrēja pakal,
Ne drusiņas nedabūja.
1280, 25, Lielstraupe

A, b, c, d,
Kaķis leca smēdē,
Baltmaize mutē;
Suns sita bungas,
Gailis stabulēja,
Bērni skrēja pakal,
Nevarēja noķert.
Bdz 827, 15, Rīga

A, b, c, d,
Kaķis leca smēdē,
Suns skrēja pakal,
Norāva asti;
Atnes vienu grasi,
Dabūs savu asti.
Bdz 3106, 2, Taurkalne

A, b, c, d, e,
Kaķis kāpa smēdē,
Sviesta maize mutē;
Atdod, kaķīt, sviesta maizi,
Tad tev asti nost neraušu.
Bdz 1873, 51, Aumeisteri

A, b, c, d,
Kaķis leca smēdē,
Suns norāva asti,
Kaķis gāja: ņeu, ņeu.
Ja tu asti neatdosi,
Es tev acis izskrāpēšu.
Bdz 850, 7, Rīga

¹ Ko grib pazobot, saka tā vārdu.

A, b, c, d,
Kaķis kala smēdē,
Es aizskrēju skatīties,
Man nosala kājas;
Es ielīdu krāsni,
Man sadega bikses.
1137, 2323, Ķēči

A, bē, cē,
Kaķis kāpa smēdē;
Piecas peles pakal nāca,
Es pēc viņām boksterēdams.
Bdz 3615, 1, Rēzekne

*

- Briedis bedrē brikšķināja. 1822, 29, Limbaži
- Klibi bikli, bikli klibi kraukļi klintīs glūn. 717, 2348, Rīga
- Sasien siksnu siksnāniski
Un to ādu ādeniski! Bdz 12, 20, Smiltene
- Silts, salds, silts, salds. 17, 21835, Lugaži
- Sniegs nāk snigdams. 227, 21, Rīga
- Sniegs snieg siekā. Bdz 3655, 2, Svēte
- Streb stipri karstu pupu putrul 929, 1546, Jelgava
- Viņu rītu ripu situ,
Citu rītu stibu cirtu. Bdz 189, 24, Rīga
- Zil' vadmal', mell' vadmal, zil' vadmal', mell' vadmal'. 929, 3171, Ārciems
- Zvietin zviedza zviedru zirgi
Zvirgzdupītes ziemeļos. Bdz 745, 20, Valmiera

*

Vienam strazdam septiņi bērni,
katram bērnam savāds vārds. —

Nedēļas dienas. 644, 2, Varakļāni

Debesu sietiņam
Septiņas zvaigznes. —

Nedēļā septiņas dienas. 896, 48, Beļava

Sešas māsas sudrabotas,
Septītā apzeltīta. —

Nedēļa. 527, 47444

Maksā, mana māmuliņe,
Es nedēļu izdziedāšu:
Pirmadiena, otradiena,
Trešadiena, ceturtdiena,
Piektdieniņa, pussvētiņa,
Svētdieniņa — māmuliņe;
Tā man deva ēst un dzert
Un miedzīņu izgulēt.

62, 141, Bārta

Ja jūs mani maksāsiet,
Es nedēļu izdziedāšu:
Pirma diena, otra diena,

Treša diena, ceturtdiena,
Te piektdiena, te sestdiena, —
Te ir visa nedēļa.

74, 747, Bārta

Pirmdien kāzu kāvu,
Otrdien dīrāju,
Trešdien uguni kūru,
Ceturtdien vāriju,
Piektdien pirti kūru,
Sestdien pēros,
Svētdien kazas gaļu ēdu.

Bdz 3122, 18, Taurkalne

*

SKAITĪŠANA

Reiz velns ar puiku sastrīdējies, kurš pa priekšu aizskaitīs līdz desmit. Velns saka: «Es papriekšu aizskaitīšu.»

Puika teic: «Nu, lai iet! Skaitīsim!»

Velns sāka skaitīt: «Vieniņ, otriņ, teidiņ, veidiņ, sīsiņ, sāsiņ, šķelder, velder, tirlīņ, tups.»

Puika skaitīja: «Vieni pieci, otri pieci, kopā desmit.»

Tā velns nebija līdz pusei izskaitījis, kad puika jau bija visu izskaitījis.

1776, 151, Limbaži

Viens, divi, trīs,
Trešais tīri īss.

Bdz 2064, 5, Mārciena

Kas ir viens? Viens nav nekas.
Kas ir divi? Divi acis pierē.
Kas ir trīs? Trīs zobi dakšai.
Kas ir četri? Četri pupi govij.
Kas ir pieci? Pieci pirksti rokai.
Kas ir seši? Sešas naglas pakavā.
Kas ir septiņi? Septiņas zvaigznes sietiņā.

Bb 19, 1429, Pampāļi

Pulkstens viens — saldens piens;
 „ divi — izcep zivi;
 „ trīs — viens tāds īss;
 „ četri — nokauj vepri;
 „ pieci — sabrauc viesi;
 „ seši — visi sveši;
 „ septiņi — divi pepiņi;
 „ astoņi — sarkani kastrolī;
 „ deviņi — divi piļu tēviņi;
 „ desmit — uzcep desiņu;
 „ vienpadsmit — uz galu rit;
 „ divpadsmit — tumsā sit.

717, 2349, Rīga

Dienu nakti iet,
 Nekur neaiziet. —

Pulkstenis. 584, 3248, Valmiera

Kas runā bez mēles? —

Pulkstenis. 929, 28092, Jelgava

Iet bez kājām,
 Sit bez rokām,
 Rāda bez pirkstiem. —

Sienas pulkstenis. 877, 32, Lutriņi

Mazi bērni gauži raud,
 Grāmatā vērdamies:
 Grāmatā sīki raksti,
 Nevar drīzi izlasīt.
 1602, 5178, Aknīste

Grāmatiņa, grāmatiņa,
 Skrien tu elles dibenā:
 Tevis dēļ mani moka
 I rītā, vakarā.
 1010, 866, Ēdole

Skolas bērni gauži raud,
 Grāmatā lasidami:
 Sīki vārdi, platas lapas,
 Vajag gudra padomiņa.
 1626, 170, Bukaiši

Grāmatiņa, grāmatiņa,
 Skrej tu elles dibenā;
 Tevis dēļ mani kūla
 Smalkiem bērza žagariem.
 1638, 2028, Skrunda

Visi mani bērniņi
 Vāciski runā:
 Maizīte — brūtīte,
 Karotīte — leperīte,
 Nazītis — meserītis,
 Purt, sunīt, ārā!
 997, 4245, Ugāle

¹ Dziesmā izsmieti tie, kas ievieš dzimtajā valodā svešu valodu vārdus, radīdami žargonu.

BĒRNU BAUŠĻI

1. bauslis — Kāltiņš kulītē.
2. " — Kazai divi ragi.
3. " — Ratiņam trīs kājas.
4. " — Govij četri pupi.
5. " — Rokai pieci pirksti.
6. " — Zirga pakavam sešas naglas.
7. " — Debesu sietiņam septiņas zvaigznes.
8. " — Ratu riteņam astoņi spieķi.
9. " — Rīgā zvana ar deviņiem zvaniem.
10. " — Ar desmit pirkstiem maizi pelna.

739, 2268, Lutriņi

Mūsu tēvs debesīs,
Pupu kule mugurā.
Kas prasīja vienu graudu,
Tam iedeva piecus graudus;
Kas prasīja piecus graudus,
Tam iedeva vienu graudu.

Bdz 1489, 1, Salaca

Mūsu tēvs viņpus sētas
Plēš galdus, sit ratus
Un pelna bērniem
Dienišķu maizi.
Kā tie māc,
Tā tie lūdzas!

1055, 350, Sloka

Vecais tēvs uz aku sēd,
Pupu kūlis mugurā.
Es tam prasu vienu pupu,
Viņš man deva divas pupas.

Bdz 1374, 2, Lielaucē

Vecais tēvs uz akas sēd,
Pupu kule mugurā;
Es tev' lūdzu, vecais tēvs,
Dod man vienu riekuziņu.
— Es nedošu, es nedošu,
Ne i vienas pupiņas.

1057, 33, Krape

Vecais tēvs uz aku sēd,
Pupu kules mugurā.
Es tam lūdzu saujiņu,
Viņš man deva riekuziņu.
Es tās pupas veprim,
Vepris man to speķi;
Es to speķi kurpniekam,
Kurpnieks man tās kurpes;
Es tās kurpes cepurniekam,
Cepurnieks man to cepuri;
Es to cepuri nonēsāju,
Uz akmini tupēdams.

Bdz 1372, 8, Lielaucē

ČIKS

Reiz vienam kungam ceļā salūza kariete. Laime vēl, ka turpat bija kalējs. Kungs lika karieti sataisīt, un kalējs par darbu noprasīja veselu rubli. Neko darīt, kas jāmaksā, jāmaksā. Bet, mājā braucot, kungs aplam pukojās: «Par tādu nieku paņem veselu rubli! Cik tad viņš te strādāja? Tad jau kalējs vairāk pelna nekā kungs, karietē sēdēdams. Ja labi apdomāju, tad jau es arī varu kalēja darbus strādāt un tikai bāzt rubļus kabatā. Pag, pag, paklusām labi jānoskatās kalēja darbi un pa Jurgiēm jāizdzen muižas kalējs no smēdes — kalšu pats.»

Labi. Mājā kungs ik dienas sāk iet pie sava kalēja smēdē un vaicā un stāsta tam šo un to, bet paslepen glūnēt glūn, kā kalējs kaļ. Tā kādu laiku kalēja amatu ar acīm labi izmācījies, viņš dzen kalēju no smēdes ārā, lai iet, kur grib, un pats ar savu kučieri paliks par kalējiem: kungs kals un kučieris pūtīs plēšas.

Labi. Otrā dienā atnāk no kaimiņu pagasta viens saimnieks ar lielu dzelzs gabalu lemešus kalt. Kungs tūlīt itin laipni paņem dzelzi, ieliek ugunī, saber lielu kaudzi ogļu virsū un saka: «Kučier, pūt nul!» Kučieris pūš arī, nabadziņš, atspēries, kamēr dzelzs balta. Nu kungs izrauj dzelzi uz laktu un saka saimniekam: «Sit nul!» Saimnieks paķer lielo veseri un dod arī, lai dzirksteles šķīst. Sit, sit — dzelzs jau paliek itin plāna, plāna, bet kalējs neko, lai tikai sit, kamēr nav atdzisusi. Beidzot dzelzs melna. Neko darīt liks ugunī, uzbērs lielu kaudzi ogļu un ieteiksies: «Kučier, pūt nul!» Kučieris pūš arī, nabadziņš, kamēr dzelzs atkal balta, un nu kaļ atkal. Saimnieks gan negrib vairs sist, sacīdams: «Mēs jau to dzelzi izdedzināsim vien — te jau lemeši vairs netiks.»

«Kā netiks? Lemeši tiks, bet tu, muļķi, tikai nemāki labi sist. Kučier, nāc šurp, tu labāk proti — sit tu!» Atnāk kučieris — kaļ, kaļ, bet lemeši netiek vis.

«Tava dzelzs ne niekam neder! Te jau lemeši neiznāk — kalšu labāk cirvi.»

«Nu, kaliet cirvi, cirvis mājā arī noder.» Dedzina atkal un kaļ un kaļ, ko spēj. Pēc kāda laika kungs redz: dzelzs nav vairs daudz.

«Vadzi, saimniek, cirvis te arī netiek — kalšu nazi.»

«Kaliet nazi, nazis mājā arī noder.» Dedzina atkal un kaļ un kaļ, ko spēj. Pēc kāda laika kungs redz: dzelzs pavisam maz.

«Vadzi, saimniek, nazis te arī netiek — kalšu ilenu.»

«Kaliet ilenu, ilens mājā arī noder.» Dedzina atkal un kaļ un kaļ, ko spēj. Pēc kāda laika kungs redz: dzelzs gandrīz nemaz vairs nav — mazs, mazs nieciņš.

«Vadzi, saimniek, ilens te arī netiek — kalšu čiku.» To sacījis, kungs paņēma vēl to, kas bija palicis, nokarsēja baltu un ņemeta ūdenī. Čiks! mazais nieciņš nospurkšķēja ūdenī, un nu bija čiks gatavs.

Ciku pataisījis, kungs prasa labu maksu par padarīto darbu — veselu rubli. Saimnieks atsaka: «Naudas man nav, bet kvieši man gan mājā. Atbrauciet vien, kalēja kungs, es jums godīgi aizmaksāšu.»

Saimnieks pārbrauc mājā. Kungs arī tūliņ liek kučierim iejūgt karietē un brauks saimniekam pakal, lai ātrāk rokā dabūtu nopelnīto maksu. Ceļā kungs piemāca kučieri: «Klausies, es pats iešu klētī ar maisu, jo pats taču labāk zinu, cik jādabū par darbu. Tu paliec ārpusē klausīties. Ja saimnieks sacītu: diezgan! tad sauc: «Ber, ber manu daļu arī — man grūti bija sist!»»

Labi, aizbrauc tur, saimnieks tūliņ ved jauno kalēju klētī. Bet aizdurvē bija paslēpušies pāris stipru puīšu. Tie sagrābj kalēju, nostiepj gar zemi, un saimnieks nu šauj, kā šauj šim ar tādu vici, kas sprukstos izgozēta. Šis, negribēdams, lai kučieris dzird, ka pērienu dabūjis, cieš, zobus sakodis. Labi nopēris, saimnieks sauc puīšiem: «Diezgan!» Bet kučieris ārā atbild: «Ber, ber manu daļu arī, man grūti bija sist!» Saimnieks saka puīšiem: «Nu manis dēļ, dosim vēl!» Puīši sagrābj pa otru reizi, un saimnieks dod arī kučiera tiesu čika taisītājam.

Mājā braucot, kungs saka kučierim: «Lai velns tevi parauj, kučier! Kādēļ tu sauci, lai vēl ber?»

«Vai, kungs, jūs jau paši tā pavēlējāt; es arvienu izdaru, ko pavēlējuši.»

«Nu, jā, jā! Bet, tiklīdz būsim pārbraukuši, dedzini nost to sasodīto smēdi: es vairs nekalšu.»

L. P. V, 114, Rauna

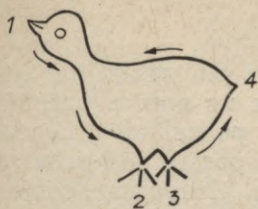
Punktiņš, punktiņš, komatiņš,
Domu zīme, aplociņš,
Pieci stabi, vēderiņš, —
Iznāk maziņš cilvēciņš.

1850, 1438, Skrīveri

Mežmalā atradās sarga mājiņa. Tur dzīvoja mežsargs. Viņš reiz brauca apskatīt mežu. Bija dziļš sniegs un vēl sniegpuTENIS. Viņš pabrauca gabaliņu un iekrita grāvī, izrāpās un iekrita otru reizi grāvī. Pabrauca gabaliņu pa gludu ceļu un atkal divreiz iekrita grāvī. Kad viņš izrāpās un brauca tālāk, pazaudēja pātadziņu. Atpakaļ viņš brauca pa labāku ceļu. Tikai pie mājām bija divi aizputināti uzkalniņi. Viņš pārbrauca tiem pāri un iegriezās mājās.

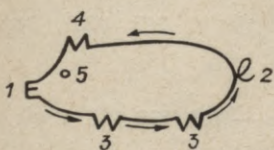

717, 692, Rīga

Kaut kur atrodas sarga mājiņa (1). Sargs dodas apstaigāt savu rajonu. Pa ceļam viņš ieiet parunāties ar biedriem viņu mājiņās (2 un 3). Iznāk no tām ārā un iet tālāk. Ceļā gadās mazs grāvītis (4), tam viņš pārlec pāri. Tālāk sargs iet pa kalniem un lejām, kamēr nonāk atpakaļ savā mājiņā.

717, 694, Rīga

Rasmiņa mācījās rakstīt un vienā galā papīra lapai uzrakstīja iespiesto lielo E (1), otrā galā viņa uzrakstīja mazo rakstīto e (2). Apakšējā malā viņa uzrakstīja divus vecos w (3), bet augšā lielo M (4). Pēc tam viņa visus burtus savienoja un beigās pielika punktu (5).

717, 693, Rīga

Jānītis saka uz Pēterīti: «Iesim uz gulēšanas sacīksti: kad tu pirmais aizmiedz, tad pasaki man, bet, kad es aizmigšu, tad pateikšu tev!»

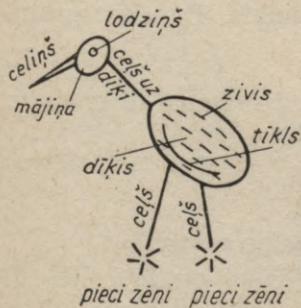
P. B. 47, Rīga

Tēvs stāsta savam dēlēnam:

«Kad es biju mazs, es nekad nemeloju.»

Dēlēns jautā: «Kad tu sāki melot, tēt?»

622, 1265, Valmiera

«Bija maza mājiņa (stāsta, zīmējot apaļo putna galvu). Mājiņai bija mazs lodziņš (iezīmē aci).

No otras puses mājiņai bija celiņš (knābis). No otras puses mājiņai bija ceļš (kakls) uz dīķi (putna rumpis). Dīķī dzīvoja zivis (iezīmē putna spalvas). Reiz desmit puikas gāja uz dīķi zvejojot zivis. Viņi sadalījās divās grupās, katrā pa pieci (iezīmē putna plezmas pirkstus). Katra grupa aizgāja pa savu ceļu (stilbi) uz dīķi. Dīķī viņi izmeta tīklu (spārns). Stārķis gatavs!»

713, 2014, 1, Valmiera

Māte aizgāja uz tirgu un nopirka divas olas (acis), divas piparmētru konfektes (deguns un mute), vienu ābolu (galva), vienu ķirbi (rumpis), divus kukulišus baltmaizes (rokas), pāris kartupelišu (pogas), podiņu ar skābiem kāpostiem (cepure un mati) un par visu kopā samaksāja 66 kapeikas (kājas).

717, 690, Rīga

AKLĀ ZĪMĒŠANA

Bērnām (skolēnām) aizsien acis un nosēdina viņu pie galda, kur atrodas balts papīrs. Iedod viņam rokā zīmuli un liek uz papīra uzzīmēt cilvēku. Zīmēt liek ne tā, kā viņš varbūt gribētu, bet pa daļām, t. i., vispirms liek shematiski uzzīmēt labo aci; tad roka no papīra jāatņem un jāliek zīmēt kāda cita ķermeņa daļa, piemēram, kāja. Uzdevumu cenšas sarežģīt tā, ka neliek zīmēt citu pēc citas tās daļas, kas ir tuvu kopā, bet pāriet uz tālākajām.

717, 696^a, Rīga

Uzraksti: strīpa, ripa, kliņģeris!

Atbilde — 108. 576, 213, Liepāja

Kas vieglāks — viens kilograms spalvu vai viens kilograms dzelzs? —

Abi vienādi. 884, 2254, Sīpele

Viens vagonš stundā noskrien 15 km.

Cik noskrien 2 vagoni stundā? —

15 km. 884, 2255, Sīpele

Tēvs: «Pēterīt, kā tev patīk jaunais skolotājs?»

Pēterītis: «Patiktu tīri labi, ja nebūtu tik nenoteikts. Ticēt viņam nemaz nevar.»

Tēvs: «Kā tā?»

Pēterītis: «Nu, vakar viņš noteica, ka seši un četri esot desmit, bet šodien atkal apgalvoja, ka septiņi un trīs esot desmit.»

717, 2350, Kalniena

Skolotājs vaicāja mazajam Kārlītim: «Cik ir puse no septiņi?»

Kārlītis domā: «Nu pašreiz ir traki! Ja teikšu trīs — par maz, ja teikšu četri — par daudz.»

855, 910, Viskāļi

188 jāsadala divās daļās, lai katrā daļā būtu simts.

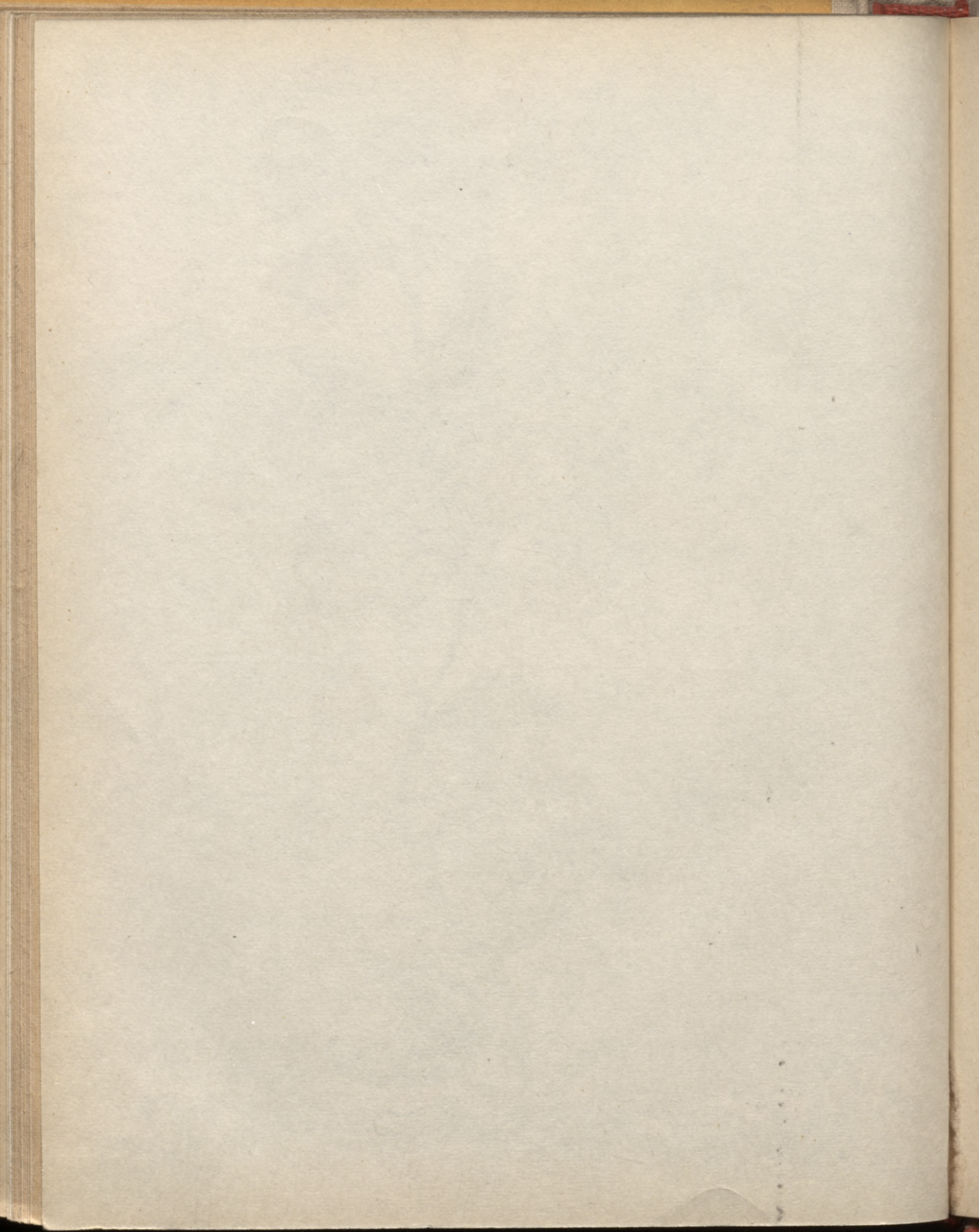
Atrisinājums:

~~188~~

717, 550, Kalniena

Skolotājs ienāk klasē un saka: «Vai tad jūs vienreiz nevarat būt tik klusu, ka, nosviežot adatu, var dzirdēt?»

Iestājas klusums.

Bet tad uzreiz no pakalējā sola pieceļas mazais Pēcītis un saka:

«Lūdzu, skolotāj, metiet nu reiz to adatu zemē!»

70, 3157, Jaunsvirlauka

Kā var uzrakstīt 10 ar 3 cipariem? —

Atbilde — 9°/9. 17, 916, 165, Rīga

Laidās vesela rinda zosu: viena zoss visām priekšā, otra aiz tās; viena zoss rindas pakalējā galā un divas tai priekšā. Cik zosu bija visā šai rindā? —

Tikai trīs zosis, cita aiz citas taisnā rindā.

553, 4254, Ukri

Uzdevums: Jāatskaita no divdesmitiem astoņpadsmit, lai būtu deviņdesmit divi.

Atrisinājums: XX
 — 18
 —
 92

717, 549, Kalniena

Kuri skaitļi paliek lielāki, ja no tiem atņem vienu ciparu? —

Ar romiešu cipariem uzrakstītie skaitļi IV un IX.

917, 1191, Svēte

Skolotājs: «Saki, Kārlīt, kāpēc zivis ir mēmas?»

Kārlis: «Vai tad jūs, skolotāj, varētu ūdenī runāt?»

893, 760, Grostona

Skolotājs: «Kūrmis dienā apēd tik daudz, cik pats smags.»

Skolēns: «Lūdzu, skolotāj! Bet kā viņš zina savu smagumu?»

556, 12798, Limbaži

Iedomājieties, ka jūs esat kapteinis uz kuģa, kurš iet divreiz nedēļā no Rīgas uz Liepāju. Kuģis atiet no Rīgas pirmdienās un ceturtdienās. Kuģis ir 100 metru garš un 20 metru plats; uz tā atrodas 100 personu. Cik vecs ir kapteinis? —

Kapteinis ir tik vecs, cik vecs ir tas, kuram jautā, jo bija teikts: iedomājieties, ka jūs esat kapteinis.

17, 4632, Rīga

Ierakstīt piecās rūtiņās vārdus «sausā zāle», lai katrā rūtiņā būtu viens burts.

Atrisinājums:

S I E N S

717, 553, Litene

Uzdevums: Kā ar 17 skaitāmajiem kociņiem var izlikt vienu metru?

M E T R S

1960, 5053, Talsi

Grozā bija pieci āboli. Tie jāsadala pieciem zēniem katram pa ābolam tā, lai grozā paliktu viens ābols. —

Piektajam zēnam iedod ābolu ar visu grozu.
1968, 2315, Auri

Uzdevums: Uz jumta sēdēja 11 zvirbuļi. Mednieks nošāva vienu zvirbuli. Cik zvirbuļu palika uz jumta? —

Neviena, jo nošautais zvirbulis nokrita no jumta, bet pārējie aizlaidās. 1960, 5052, Talsi

Skolotājs gramatikas stundā saka: «Mācīsimies locīt darbības vārdus: «Es stāvu, tu stāvi, viņš stāv, mēs stāvam, jūs stāvat, viņi stāv.» Kārli, atkārto, ko es teicul»

Kārlis: «Visi cilvēki stāv.»

1792, 263, Litene

Reiz kāds skolotājs prasa skolniekiem, vai viņi nevarot tam minēt tādu svarīgu lietu, kas nav bijusi pirms piecdesmit gadiem.

Kāds zēns pieceļas un saka: «Jā, skolotāj, mēs neesam bijuši.»

230, 2953, Talsi

Skolotājs jautājis skolā, kāpēc vasarā diena garāka, bet ziemu īsāka? Visi skolnieki cietuši klusu. Tikai mazais Fricis lepni piecēlies un atbildējis: «Skaidra lieta tak! Vasaru naktis ir īsākas un tāpēc diena garāka!»

P. B. III, 3713, Lielvārde

No rīta iet uz četrām, pusdienā uz divām, bet vakarā uz trim kājām. —

Bērns, pieaudzis un vecs cilvēks.
834, 1367, Augstkalne

Manam tēvam divi stabi:
Uz tiem stabiem rumba,
Uz tās rumbas bumba,
Uz tās bumbas lazdas aug. —

Cilvēks: kājas, rumpis, galva, mati.
1730, 9011, Koknese

Mazais Jēcītis: «Māmiņ, iedomājies tikai, mūsu skolā nāk skursteņ-
slaucītāja puika, bet viņš ir gluži balts!»

1225, 8884, Jelgava

Dabas mācību stundā skolotājs jautā skolēniem:
«Kā var kustoņu gaļu visilgāk uzglabāt svaigu?»
Skolēns: «Ja pašu kustomi atstāj dzīvu.»

556, 7540, Umurga

Manam tēvam bij maza kastīte,
Un tai kastītē peļu astīte;
Un cik tā astīte gara,
Tik arī mana pasaciņa gara.

213, 325, Ķemeri

Tēvam bija trīs dēli. Pirmo dēlu sauca par Pēteri, otro par Miķeli,
bet trešo par Diezgan. Reiz tēvs bija uz miršanu un nu dalīja saviem
dēliem mantu. Pēterim viņš atstāja mājas, Miķelim ērzeli, bet trešajam
dēlam, — bet kā to trešo dēlu sauc? — Diezgan —.

Nu, kad diezgan, tad diezgan!

Bdz 3868, 29, Skaistkalne

KĀPĒC SLIKTA LIECĪBA

Mazais Miķelītis nemaz negribējis mācīties. Kādreiz tas no skolas pār-
nesis ļoti nelabu liecību. Tēvs prasījis, sak', kāpēc šim tik slikta liecība?
Zēns taisnodamies atbildējis:

«Nu redzi, tēt, kā lai es dabūju labu liecību, ja man katrreiz beidzama-
jam viņu izdod, jo, kamēr pienāk mana kārta, labās liecības izdotas.»

P. B. III, 3693, Birzgale

KĀ TĪKLUS PAGATAVO

Klasē skolotājs uzdevis skolēniem dažādus jautājumus. Starp citu, viņš
prasījis, kā pagatavo tīklus? Neviens nemācējis labi izstāstīt. Te piecēlies
mazais Miķelītis un teicis: «Es gan zinu: māte ap caurumu apvelk diegu un
galiņus sasien kopā.»

P. B. III, 3715, Lielvārde

KONCERTĀ

Kāda māte ar savu mazo meitiņu aizgājusi uz koncertu. Kad koris sācis dziedāt, tad meitiņa, uz diriģentu rādīdama, mātei jautājusi:

«Māmiņ, kādēļ tas vīrs tiem ļaudīm sit?»

«Viņš jau, meitiņ, nesit, viņš rāda takti.»

«Bet kādēļ tad tie cilvēki tā bļauj?»

P. B. III, 3783, Rīgas jūrmala

Balts kociņš, melna serdīte. —

Zimulis. 828, 6773, Taurene

Maza, maza mucīņa,

Melns alutiņš. —

Tintnīca. 896, 49, Beļava

Balts lauks, melna sēkla,

Kas to sēj, tas to saprot. —

Rakstītājs. 929, 56250, Līvberze

DIVI PAR MAZ, TRĪS PAR DAUDZ

THE GREAT EASTERN RAILROAD

*Es, maza meitiņa,
Es māku rotāt.*

1107, 209, Džūkste

SKAITĀMIE PANTIŅI¹

Viens, divi, trīs,
Viens tāds īss;
Viens tāds pagārš,
Tas tas vagars;
Nem to stibu,
Liek pa ribu,
Bēdz!

Bdz 1710, 3, Rīga

Viens, div', trīs,
Viens tāds īss,
Viens tāds pagārš,
Tas tas vagars,
Nāk ar koku,
Dod pa roku,
Blauks!

Bdz 3231, 10, Prode

Viens, divi, trīs, viens tāds īss,
Viens tāds liks, viens tāds liks,
Viens tāds paps, stāv kā stabs,
Viens tik dzied, tas var iet,
Ej nu ej, lec un dej!

Bdz 2930, 8, Kalēti

Viens, divi, trīs, četri, piec',
Acis ciet!
Seši, septiņi, astoņi deviņi,
desmit,
Acis vaļā!

622, 763, Rīga

Viens pats kuģis peld pa jūru,
Viņam jūrā noiet krāsa,
Kādu krāsu krāšosim,
Saki tu bez domāšanas.²

1850, 3193, Krape

Viena maza turku pupa
Ceļoja uz Angliju.
Anglija bij aizslēgta,
Atslēga bij nolauzta.
Viens, divi, trīs,
Nu tu esi brīvs!

Bdz 261, 2, Salaspils

Cērtu, cērtu, ko es cērtu,
Es izcērtu piecpadsmiņi;
Ja netici, nāc, izskaiti,
Še ir visi piecpadsmiņi.

Bdz 3821, 3, Skaistkalne

¹ Ar tiem izvēlas spēles vai rotaļas sākēju.

² Kam skaitot krit pēdējais vārds, tam jāsaka kāda krāsa. Tad, no viņa sākot, skaita tālāk šādi: «Ja tev tāda krāsa ir, tad tu esi brīvs.»

Ediņ, mediņ,
Brauc pa lediņ:
Saplīst podiņš,
Izliet mediņš;
Viens, divi, trīs,
Nu tu esi brīvs!

Bdz 2856, 10, Skaistkalne

Anku, dranku, drilli drū,
Četru pāru pīper pū.
Čips, čaps, viens nu būs,
Kas par ķeizaru mums kļūs.
17, 18303, Rīga

ACU MIRKŠĶINĀŠANA

Puse spēles dalībnieku sasēžas uz krēsliem aplī, bet otra puse sastājas tiem aizmugurē. Viens krēsls tukšs, bet aiz tā ir viens stāvētājs. Visi stāvētāji tur rokas aiz muguras. Tas, kas stāv aiz tukšā krēsla, sāk ar acīm mirkšķināt kādam no sēdētājiem. Sēdētājs cenšas aizskriet uz mirkšķinātāju tā, lai tas, kas stāv viņam aizmugurē, nepagūtu viņam piesist. Ja viņš aizskrien, tad aizmugurē stāvētājam jāpaliek par mirkšķinātāju. Ja stāvētājs pagūst piesist, tad viņiem abiem jāapmainās ar vietām — stāvētājs apsēžas krēslā, bet sēdētājam jāstāv. Spēle turpinās.

279, 1365, Kosa

AMATNIEKI

Visi spēles dalībnieki sasēžas gar galdu. Vienu izvēlē par galveno meistarū. Pārējie izvēlas katrs sev kādu amatu. Tad visi lēnām knibinās pa galda virsu. Tiklīdz galvenais meistars sāk it kā rakstīt, tūliņ skrīverim jādara tas pats. Pēc brīža galvenais meistars sāk šūt, skroderis dara to pašu. Ja galvenais meistars dauza pa galdu, kalējam jāšāk kalt. Kas laikus nepamana, ko dara galvenais meistars, tam jādod ķīla. Kad ķīlas izspriestas, spēli var sākt no jauna.

17, 7579, Rīga

ĀMURIŅ, LEC ĀRĀ!

Spēles dalībnieki sēž rindā, saķērušies elkoņos. Dalītājs, apstaigājot rindu, slepus ieliek kādam rokā nelielu priekšmetu. Tad sauc: «Āmuriņ, lec ārā!»

Tas, kam ir «āmuriņš», cenšas izrauties no rindas. Blakus sēdošie viņu tur. Ja izraujas, viņš kļūst par dalītāju, bet iepriekšējais dalītājs apsēžas viņa vietā, ja ne — daļa iepriekšējais.

1965, 145, Saldus

ANCĪTI, PĪKSTI!

Vienam no rotaļas dalībniekiem aizsien acis. Pārējie sēž aplī visapkārt. To, kam aizsietas acis, vairākas reizes apgriez riņķī. Pa to laiku pārējie klusām samainās vietām. Tas, kam aizsietas acis, iet taustīdamies un saķer vai aizskar kādu no sēdētājiem. Tālāk viņš taustīt nedrīkst, bet jāpatur rokā tas pats apgērba gabals vai loceklis un jāiesaucas: «Ancīti, pīksti!»

Satvertais izdveš kādu skaņu. Pēc šīs skaņas jānosaka personība. Ja pēc pirmā minējuma neizdodas, jāturpina meklēšana pie citiem. Tam, kura vārdu atmin, jāstājas meklētāja vietā.

1769, 233, Rīga

ATMINI IEDOMĀTO PRIEKŠMETU

Viens no spēles dalībniekiem iziet aiz durvīm. Pārējie norunā, kurš no telpā esošajiem priekšmetiem jāatmin tam, kas atrodas aiz durvīm. Visi norunā dziedāt vienu dziesmu (vienalga, kādu). Aicina iekšā aiz durvīm stāvošo. Ja minētājs tuvojas šim priekšmetam, tad dzied skaļāk, ja attālinās — dzied klusāk. Ja minētājs nevar pateikt, kurš ir iedomātais priekšmets, tam jāiet vēlreiz aiz durvīm. Bet, ja atmin, tad aiz durvīm iet kāds cits.

1968, 1022, Eleja

BUMBIŅU MEST

Spēles dalībnieki sastājas aplī. Viens vidū. Katrs izvēlas kādu pilsētas vārdu. Vidū esošais pamet gaisā kādu bumbiņu vai nelielu mikstu priekšmetu un nosauc kādas pilsētas vārdu. Nosauktajam jānoķer bumba lidojumā. Ja ne, dod ķīlu.

1965, 173, Krote

CEĻOTĀJS

Katrs spēles dalībnieks pieņem kādu pilsētas vai stacijas vārdu. Tas, kas ir apļa vidū, ir ceļotājs. Viņam jāsaka, no kurienes un uz kuriem viņš grib braukt. Piemēram:

«Es ceļoju no Rīgas uz Cēsīm.»

Abiem, kuriem šie vietu vārdi pieder, tūlī jāpieceļas un jāmaina savas vietas. Ceļotājam jāmēģina iegūt vienu no šīm vietām. Tam, kas paliek bez vietas, jāturpina ceļotāja gaitas.

Bdz 1319, 4, Irlava

DĀLDERI

Viens no spēles dalībniekiem iet pie citiem un saka: «Še tev dālderis, pērc, ko gribi, nepērc ne melnu, ne baltu un nesaki ne jā, ne nē, un nesmejies!»

Pēc tam viņš prasa katram, ko tas nopircis par savu dālderī. Prasītājs cenšas tā runāt, ka pircējam iznāk teikt jā vai nē. Viņš cenšas arī to iesmīdināt. Ja tas viņam izdodas, tad no pircēja dabū ķīlu.

929, 3564, Mežotne

DĀVANU DOŠANA

Visi spēles dalībnieki sēž kolonnā. Pirmais dāvina otrajam kādu dāvanu, piemēram, rozi, glāzi utt. Otrais — trešajam utt. Pēdējais kolonnas dalībnieks dāvina pirmajam. Dāvinājumi jāpasaka klusu, lai pārējie nedzird. Ja dāvanas ir sadāvinātas, tad saka, ko ar tām darīt. Tagad sāk no pēdējā — pēdējais saka priekšpēdējam utt., bet pirmais saka pēdējam. Tad katram pēc kārtas skaļi jāpasaka, kas ir dāvināts un ko ar dāvanu darīt.

1968, 1009, Eleja

KLUSIE TELEFONI

Dalībnieki sasēžas uz sola rindā. Izvēlē komandas vadītāju. Tas nosēžas rindas galā un klusām, ātri pasaka savam blakus sēdētājam ausī kādu vārdu, tādu garāku, piemēram, hidroelektrostacija. Blakus sēdētājam tūlīt šis vārds, kā nu viņš to sadzirdējis un sapratis, klusām jāpasaka tālāk, savam blakussēdētājam un tam atkal tālāk, kamēr visai rindai cauri. Pēc tam kapteinis noprasa pēc kārtas visiem, ko katrs dzirdējis. Kurš vārdu pirmais pareizi pateicis, tas nu ir komandas kapteinis un var gudrot un teikt citu vārdu. Ja neviens vārdu pareizi nav sapratis un pateicis, tad jāpasaka tam pašam no jauna, tikai cits vārds.

1978, 2742, Burtņieki

KUĢU LĀDĒŠANA

Spēles dalībnieki sasēžas aplī. Kāds met vieglu priekšmetu citam dalībniekam, sakot vārdu, ar ko kuģis pielādēts. Tas met tālāk, sakot kādu citu vārdu, kas sākas ar to pašu burtu, utt. Ja kāds laikā nepasaka vārdu vai teic tādu, kas jau atkārtojies, tam jānodod ķīla.

1978, 1266, Kuiviži

Ko mēs, bērni, darīsim?
— Pelnu putru vārīsim.
Kurš to pirmo vārdu teiks,
Tas to putru izēdīs.

17, 9492, Ropaži

NUMURI

Spēles dalībnieki sasēžas aplī uz krēsliem. Katram savs numurs. Viens — saucējs — paliek vidū. Viņš izsauc divus numurus, kuriem tad steidzīgi jāpārmaina savā starpā sēdvietas. Saucējs mēģina iesēsties kādā no izsaukto numuru vietām. Ja viņam izdodas iesēsties, tad tas no izsauktajiem numuriem, kurš paliek bez krēsla, iet saucēja vietā.

No tā, kurš ir neuzmanīgs, nedzird saucēju vai arī aizmirst savu numuru, ņem ķīlu.

207, 478, Smiltene

PŪCĪTE

Klasē no bērniem izraugās pūcītes — kādas 3 vai 4, atkarībā no tā, cik spēlētāju; izvēlē arī vienu teicēju (parasti tā gan ir skolotāja), kas saka, kad ir diena, kad nakts.

Pūcītes stāv atsevišķi — katra savā istabas stūrī. Kad teicējs saka: «Diena» — visi spēles dalībnieki lēkā, vicina rokas, tupstas u. tml.; kad saka: «Nakts» — visi sastingst mierā. Pūcītes skatās, vai tad, kad ir nakts, kāds nekustas. Kustēties var tikai mati (ja rotaļa notiek ārā un ja ir vējš), un acis drīkst mirkšķināt, citu neko. Kas pakustas, to pūcīte paņem un aizved savā laktā, tas ir «apēsts». Kura pūcīte vairāk aizved, tā ir uzvarētāja.

Teicējs var teikt «diena» vairāk reizes no vietas, tāpat arī «nakts»; spēles dalībniekiem tādēļ ļoti jāuzmanās, ka nepakustas nevieta.

1978, 2772, Burtnieki

PUTNI LIDO

Spēles dalībnieki nosēžas rindīņā un saliek rokas klēpī. Spēles vadītāja ātri nosauc dažādu dzīvnieku vārdus, sakot arvien klāt «lido», piemēram, «Bezdelīga lido», «Ērglis lido». Ja nosauktais dzīvnieks lido, tad ikvienam spēles dalībniekam rokas jāpaceļ un jāpaplīvina. Ja turpretī pasaka tāda dzīvnieka vārdu, kas nelido, piemēram, «govs lido», «briedis lido», tad rokas nepaceļ. Ja kāds to dara, tam jādod ķīla.

910, 7999

JAUTĀJUMI UN UZDEVUMI ĶĪLU IZPIRCĒJIEM

Cik gaiļu ir starp divdesmit vistām? —

Neviena. 913, 426, Zentene

Cik kriņģeļu var apēst tukšā dūšā? —

Vienu. 553, 1975, Ukri

- Cik naglu vajag labi apkaltam zirgam? —
Nevienas. 704, 102, Zvārde
- Cik zirņu ieiet glāzē? —
Neviens, visi jāsaber. 929, 50704, Lietuva, Mažeiki
- Kādēļ melderis nēsā baltu cepuri? —
Lai apsegtu galvu. 929, 50705, Lietuva, Mažeiki
- Kādēļ zaķis tup zem egles? —
Tādēļ, ka eglē nevar tupēt. 927, 5825, Bēne
- Kas ir redzējis zaķi ar ausīm? —
Neviens, jo ar ausīm nevar redzēt. 17, 4633, Valka
- Kuri cilvēki staigā uz galvām? —
Tie, kam naglas zābaku papēžos. 553, 704, Ukri
- Kāpēc nevar divas dienas no vietas lietus līt? —
Tāpēc, ka nakts starpā. 929, 60697, Mazsalaca
- Kurā vietā Daugavā visvairāk akmeņu? —
Dibenā. 17, 1829, 28, Mīlgrāvis
- Pa kuru ceļu vēl neviens nav braucis? —
Pa Piena ceļu. 553, 4415, Ukri
- Pa ceļu brauc septiņas sievas, cik palika, ja viena izkrita? —
Palika viena, jo citas aizbrauca. 220, 409, Rundāle
- Kas skrien vējam pa priekšu? —
Pelavas. 1341, 26449, Birži
- Uzraksti: «Rīga bez r!» — «Īga.»
Tā nav, jābūt: «Rīga bez r.» 625, 184, Bauņi
- Atnest balķi, ko ūdens nevar nogremdēt un uz kura putns nevar nostāvēt. —
Mats. 1968, 827, Zebrene
- Parādīt to, kas ziemu nesasalst un vasaru neizkūst. —
Akmens. 807, 1910, Kalēti
- Aizsniegt ar kājām griestus. —
Paņem krēslu un ar kājām aizsniedz griestus. 1900, 1456, Cēsu raj.

Istabā četri kakti, katrā kaktā pa vienam kaķim, katram kaķim otrs priekšā. Cik kaķu istabā? —

Pieci kaķi, jo katrā kaktā viens kaķis, bet istabas vidū viens kaķis, kas kaktu kaķiem tup priekšā. 17, 19996, 55, Milgrāvis

Vienā kaktā smieties, otrā dziedāt, trešajā dejoj un ceturtajā raudāt.

297, 494, Rīga

Jāpastāsta divi (trīs) meli un patiesības.

17, 7530, Aduliena

Ķīlas izpircējam jautā: «Vai vari salmam (diegam) pārkāpt pāri?» Parasti tas atbild, ka var.

Tad noliek salmu (diegu) uz grīdas pie pašas sienas un aicina, lai nu izpilda savu solījumu.

1955, 132, Abava

ĶIRCINĀŠANA

Viens no spēles dalībniekiem saka: «Tu nevarēsi trīs reizes nosēsties tajās vietās, kur es.»

Divas reizes viņš apsēžas uz kāda krēsla, ķebliša vai grīdas, bet trešo reizi iesēžas neticētājam klēpī. Protams, tas pats savā klēpī nevar sēdēt.

41, 52, Alūksne

DIVI PAR MAZ, TRĪS PAR DAUDZ

Dalībnieki nostājušies aplī pa pāriem, ar skatu uz vidu. Pāri stāv cits aiz cita. Divi dalībnieki atrodas apļa ārpusē. Viens — ķer, otrs — bēg. Kad bēdzējs nostājas kādam pārim aplī priekšā, tad pēdējam, kurš tagad ir trešais, jābēg. Ja ķērājs noķer bēdzēju, tam piesitot, tad viņš kļūst par ķērāju.

1960, 5300, Pope

KAĶIS UN PELE

Spēles dalībnieki nostājas dārziņā un sadodas rokās. Vidū stāv «pele», ārpusē «kaķis». Kaķis ķer peli. Pelei visas ejas atļautas. Viņu visur laiž cauri. Kad kaķis grib tikt iekšā dārziņā vai ārā no tā, tad to nelaiž cauri, notupstas. Kaķis pāri lēkt nedrīkst, bet, ja paspēj, tad drīkst izlīst pa sadoto roku apakšu. Kad kaķis peli noķer, tie katrs izvēlas sev vietniņu no pārējiem dalībniekiem un spēle turpinās.

1978, 540, Valmiera

KRĀSU PIRKŠANA

No spēles dalībniekiem vispirms tiek izvēlēts pircējs un pārdevējs. Pārdevējs (pircējam nedzirdot) noteic pārējiem dalībniekiem katram savu krāsu. Pēc tam nāk pircējs krāsas pirkt. Ja pircējs nosaucis krāsu, kāda ir dalībniekos, tad šai krāsai jāizskrien līdz noteiktai vietai un jātiek atkal atpakaļ pie pārdevēja. Pircējam pa to laiku krāsa jānoķer. Ja viņš to nenokēr, tad krāsa paliek pārdevējam. (Otrreiz pirkt to vairs nevar.) Tā tas turpinās, kamēr visas krāsas pārdotas.

Nu sākas raušanās. Pircējs ar pārdevēju saķeras rokās, un katram piederošās krāsas pieķeras pie sava vadoņa (pārdotās pie pircēja, nepārdotās pie pārdevēja). Raušanās notiek tik ilgi, kamēr viena puse uzveic vājāko — pavelk to uz savu pusi.

358, 1075, Smārde

LAPSA, LAPSA, KUR TU TECI?

Visi sasēžas aplī ar skatu uz iekšpusi. Viens — lapsa — skrien apkārt aplim ārpusē. Rokās viņam kāds savīstīts priekšmets. Skrienot viņš cenšas nemanot nolikt to kādam aiz muguras. Nolicis, skrien vienu reizi apkārt aplim; ja sēdošais nav pamanījis nolikto priekšmetu, tad izbīda viņu no vietas un pats tajā apsēžas. Ja sēdētājs pamanījis nolikto priekšmetu, viņš pieceļas un bēg no lapsas, skrienot tai pretējā virzienā. Ja viņam izdodas ātrāk par lapsu tikt savā vietā, viņš ir uzvarējis, ja ne, tad jāpaliek par lapsu un jācenšas kādam citam priekšmetu nolikt aiz muguras.

1960, 4277, Talsi

LĒNĀK BRAUKSI, TĀLĀK TIKSI

Kāds no dalībniekiem nostājas ar seju pret sienu. Otrā telpas galā tiek novilkta svītra, no turienes spēle sākas. Visi dalībnieki nostājas uz svītras. Kas stāv pret sienu, tas sauc skaļi: «Viens, divi, trīs.»

Pa to laiku spēles dalībniekiem jācenšas pēc iespējas vairāk pavirzīties uz priekšu. Saucējs ātri apgriežas un, ja pamana kādu vēl kustamies, tūlīt raida to atpakaļ; tam soļot jābūt atkal no svītras. Tad atkal atkārtotais sauciens. Kurš pirmais aizklūst līdz saucējam un to aizskar, tas ir uzvarējis un stājas viņa vietā.

17, 5982, Rīga

MEDNIEKS UN ZAĶI

Viens no spēles dalībniekiem ir mednieks, pārējie — zaķi. Zaķi izvietojas nozīmētā laukumā, stāv, kur paši grib. Mednieks, stāvot laukumā malā, ar spēļu bumbu sviež kādam zaķim — «šauj»; ja trāpa, «nošautajam»

jānoiet no laukuma. Tas no turpmākās spēles skaitās izstājies. No bumbas zaķi bēg, lec, pietupstas. «Šaušana» turpinās, kamēr visi zaķi «nošauti». Ko pirmo «nošauj», tas nākamajā reizē ir mednieks.

1960, 5049, Talsi

NAMIŅŠ DEG

Visi spēles dalībnieki stāv aplī ar seju pret centru. Viens paliek ārpusē, skrien apkārt un piesit kādam, sacīdams: «Namiņš deg!» Tas, kuram piesit — dzēsējs —, tūliņ skrien piesitējam pretējā virzienā un cenšas pirmais tikt atpakaļ savā vietā. Ja viņam tas neizdodas, tam jāiet apkārt un jāmeklē jauns dzēsējs namiņam.

1960, 557, Tiņģere

PĒDĒJAIS PĀRIS

Dalībnieki nostājas pa pāriem (pāri var būt vai nu divas meitenes, divi zēni, vai zēns ar meiteni) kolonnā. Viens stāv kolonnas priekšā un sauc: «Pēdējais pāris — šķiras!»

Tad kolonnas pēdējie skrien katrs uz savu pusi un cenšas atkal satikties, bet saucējs — vienu no tiem noķert. Ja tas izdodas, tad saucējs ar noķerto nostājas pāri kolonnas priekšgalā, bet bez pāra palikušais kļūst par saucēju. Ja neizdodas noķert, sauc otrreiz, bet pāris, kuru neizšķīra, nostājas kolonnas priekšgalā.

1955, 61, Degole

SIETIŅI

Spēles dalībnieki sastājas rindā, cits citam aiz muguras. Viens no tiem paliek ārpusē — tas ir sietiņš. Viņš pieiet pie rindas priekšgalā stāvošā un saka: «Sij, sij sietiņš.» Priekšā stāvošais jautā. «Ko grib sietiņš?» — Sietiņš: «Smalko miltiņu.» — Priekšējais: «Lec pakāļ!»

Sietiņš nu skrien pie tā, kurš ir rindā pēdējais, un grib to noķert. Pēdējais bēg un cenšas aizskriet līdz rindas priekšgalam, tad viņš ir glābts. Ja sietiņš viņu noķer, tad noķertajam jāstājas sietiņa vietā un agrākais sietiņš ieņem vietu rindas priekšgalā.

1914, 82, Zaļenieki

SLĒPŠANĀS

Spēles dalībnieki sastājas rindā. Viens no viņiem izskaita, kuram jātur acis ciet un pēc tam citi jāmeklē. Tas, kuram tas būs jādara, pieiet pie kāda koka vai mūra, ar plaukstām aizsedz acis un skaita līdz desmit vai

piecpadsmit. Citi pa šo laiku paslēpjas. Iepriekš gan norunā, cik tālu var slēpties.

Kad iet meklēt, kuru pirmo atrod (ierauga) un piesit, tam nākošajā reizē jāmeklē.

Var iet arī tā, ka meklētajam jāatrod visi dalībnieki, un tas, kurš tiek atrasts pēdējais, nākošajā reizē ir meklētājs.

1968, 2379, Dobeļe

TUNELIS

Spēles dalībnieki sastājas pāros un nostājas pāris aiz pāra. Viens paliek bez pāra. Pārinieki sadodas labo-kreiso roku satvērienā un sadotās rokas paceļ uz augšu, veidojot tuneli. Spēles dalībnieks, kas ir bez pāra, no tuneliša sākuma sāk līst cauri un paņem aiz rokas sev līdzī jebkuru no spēles dalībniekiem, kam jāseko viņam. Izlien tunelim cauri un ar savu jauno pāri nostājas beigās, paceļot rokas un veidojot tālāk tuneli. Spēles dalībnieks, kas tagad palicis bez pāra, tunelim pa ārpusi aiziet priekšā un lien cauri, izraugoties sev pāri. Tā spēle var turpināties, cik ilgi dalībnieki to vēlas.

1969, 94, Gatarta

TUPIŅU VANAGI

Dalībnieku skaits ne pārāk liels, lai labāk var bēgt un ķert. Viens ķērējs — vanags. Norunā joslu, cik tālu drikst skriet. Dalībnieki bēg no vanaga. Kurš redz, ka viņu noķers un viņš nespēs izmukt, var pietuities. Bet, ja nepaspēj pietuities un vanags viņam piesit, viņš kļūst par vanagu un ķērāju.

1960, 5044, Talsi

VISTIŅAS ĶERT

Vienam aizsien ar lakatu acis; tas ir vanags, kam citi dalībnieki — vistas, jāķer rokā. Vistas plaušķina rokām, lai vanags zinātu, kur vistas atrodas. Vanags, rokas izplētis, dodas uz to pusi, gribēdams kādu vistu noķert, bet šīs lūko no vanaga izbēgt. Ja vanags kādu vistu aizstāj, ka tai grūti nākas izbēgt, tad citas vistas vanagam jo tuvu aiz muguras stipri plaušķina, lai grieztu vanaga vērību uz sevi un izpestītu savu apdrau-

dēto biedreni. Nereti vanags izlieto tādus brīžus un, ar joni atpakaļ sizdamies, it negaidot sagrābj kādu visticu. Noķertais nu paliek par vanagu, un bijušais vanags iestājas vistu pulkā.

LD V, 420. lpp., 64, Bramberģe

*

Es maza meitiņa,
Es māku rotāt:
No viena cinīša
Uz otru lēkāt.

1107, 209, Džūkste

Mazi bērni danci veda
Daugaviņas maliņā.
Joz, māmiņa, zelta jostu,
Lai es teku pulciņā!

935, 3851, Lubāna

Ciemiņami daiļas meitas,
Tā ciemāji, tā sētāji:
Tā ciemā dančus veda,
Tā mājās dubļus mina.

958, 5810, Kazdanga

Paldies saku māmiņai
Par to liegu lolojumu:
Nepiekusu dancodama,
Neaizsmaku dziedādama.

84, 9936, Tērvete

Bāleliņa istabāi
Dzelza grīda, vara durvis,
Man tērauda zābaciņi,
Šķiļ uguni dancodams.

LD 24036, Ventspils

Spēlē pieci spēlmanīši,
Nav neviena dancotāja;
Spēlē mani bāleliņi,
Es, māsiņa, dancotāja.

LD 24177, Nitaure

Es mācēju danci vest
Likumiņu likumos.
Es varēju vieglu soli
Kā riteni ritināt.
Pūšat dūdas, pūšat dūdas,
Man to dūdu nevajag.
Es jau biju to ļautiņu —
Dziedātāja, runātāja.
Man māmiņa noaudusi
Dancojamu lindraciņu:
Zīdu, zeltu apkalusi,
Sudrabiņu ieaudusi.
Paldies saku māmiņai
Par to kuplu lindraciņu:
Es varēju tautu dēlu
Stērbelēm ritināt.
Vediet danci, vediet danci
Simtu jūdžu garumā,
Lai palika otri simti
No rītiņa darbiņā.

1978, 1520, Salacgrīva

Spēlējiet, spēlmaņi,
Es iešu dancot,
Jau manas kājiņas
Dižāti dižā!

LD 24179, 1, Kuldīga

Es varēju dancot iet,
Man spēlmaņa nevajaga:
Ar kājām bungas situ,
Ar mutīti stabulēju.

LD 24093, 1, Kuldīgas apr.

Sitiet, bungas, bāleliņi,
Pūtiet daiļas stabulītes!
Cimdiem rakstus izadīju,
Bungu rakstus klausīdama.

LD 24172, Lielvārde

Dancot vedu sav' māsiņu,
Vedu dižu, vedu mazu;
Dižu vedu rādīdams,
Mazu vedu mācīdams.

LD 24058, Ventspils

Čaukstēt čaukst, nerībēja,
Pastalām dancojot;
Dancos mani bāleliņi,
Tie zemīti rībinās.

LD 24193, Mārciena

Redz, kā koši piederēja,
Brālīts māsu dancināja;
Brālītim pieši šķind,
Māsiņai sudrabiņš.

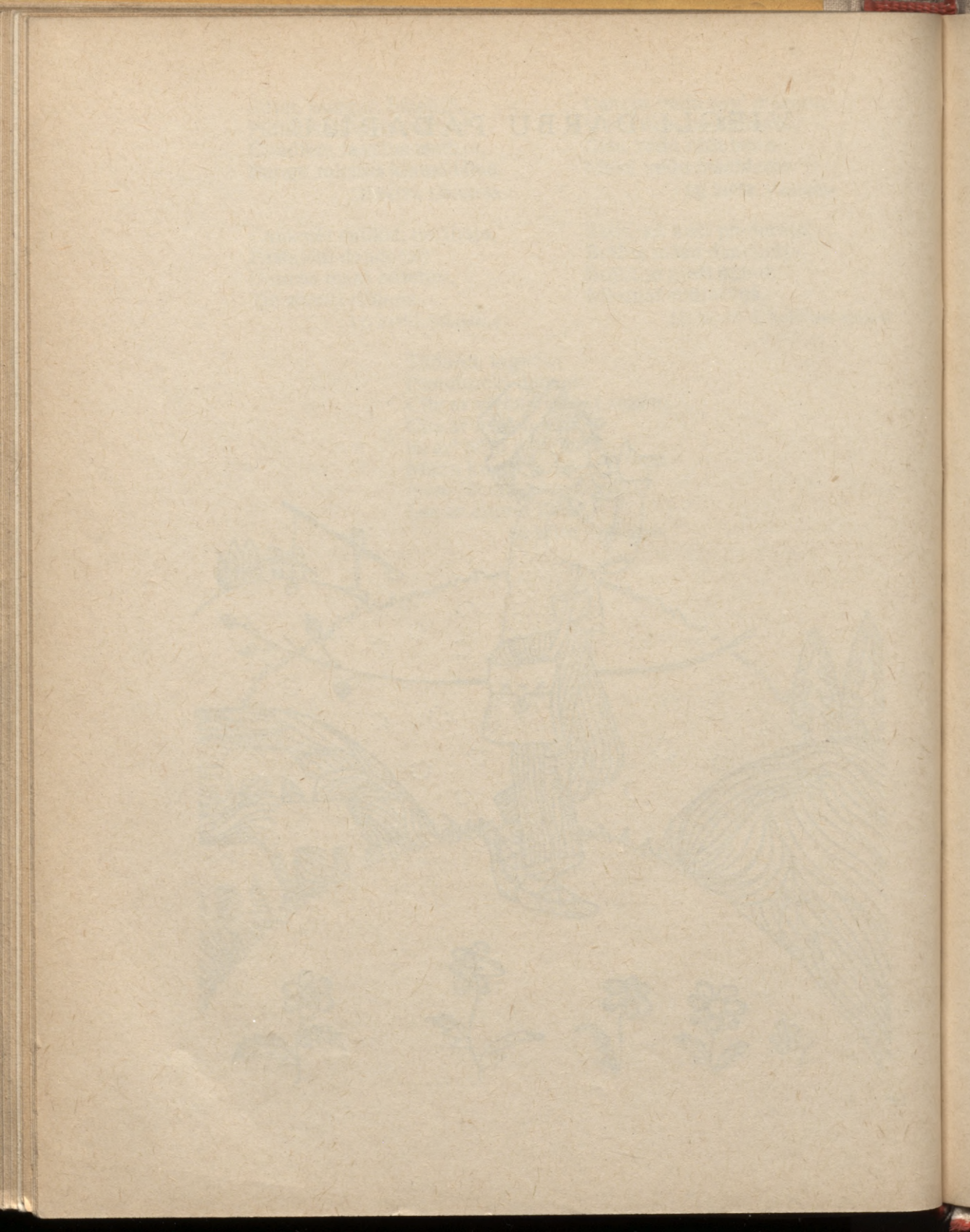
LD 24147, 2, Kuldīgas apriņķī

Tūdalīn, tagadin
Pastalnieki dancos;
Cits ar vīzēm, cits ar zeķēm,
Cits ar basām kājām.
Es ar' būtu līdzī lēcīs,
Mana kurpe pušu.
Ņem lūciņu, sien kurpīti,
Lec ar citiem līdzī!

LD 24196 v., Džūkste

VIEGLI DARBU PADARĪJU

*Cep, māmiņ, kukuli,
Es iešu ganos.*

1765, 659, Vitrupe

Pa gadu aizgāju
Pādīti raudzīt;
Atradu pādīti
Skaidiņas lasot.

LD 2014, Kuldīga

Maza, maza meitiņa
Istabu slauka,
Zeltīts kātiņš,
Sidraba slotiņa.

834, 844, Augstkalne

Par gadu atnācu
Pādītes raudzīt;
Atradu pādīti
Teliņus ganām.
Nāc šurp, pādīte,
Še kukulītis!

LD 2014, 2, Kabile

Gana man žēli bija,
Ka māmiņa viena mala —
Pielikos pakāpīti,
Palīdzēju māmiņai.

1551, 6775, Džūkste

Ai, māmiņ, ai, māmiņ,
I es biju tavs bērniņš;
Ap tevīm skaidas lasu,
Ap tevīm žūžināju.

1730, 871, Bērzaune

Ar aitiņu arti gāju
Jūras kāpas maliņā;
Buc, aitiņa, nerausties,
Lai ļautiņi nesmējās!

1711, 3099, Grobiņa

Vēl es biju maza, maza,
Jau mātei palīdzēju:
Māmulīte putru vāra,
Es tecēju pamaisīt.

1912, 678, Jaunpiebalga

Es aparū rudzu druvu
Ar pelēku avetiņu;
Man uzauga dūj' vārpiņas
Viena salma galiņā.

Tdz 49840, Dunika

Ar bitīti arti gāju
Zaļajā dzedziedā;
Astra stīgu streņģes sēju,
Vasku šķēlu lemesnīcu.
1552, 29483, Bērzaune

Ar bitīti artu gāju,
Smilgā šķēlu lemesīšus;
No baltā dāboliņa
Dzenaušķinas darināju.
215, 1430, Līvāni

Ar bitīņu artu gāju,
Smilgā šķēlu lemesnīcu;
Nepiekusa tā bitīņa,
Ne sadila lemesnīca.
1680, 1748, Šķibe

Ar bitīti es aparū
Visus tēva tīrumiņus;
Ar skudriņu, melnacīti,
Visus līdzī noecēju.
1594, 3214, Remte

Ar bitīti artu gāju,
Smilgas taisu lemestīņu.
Rīgas kungi garām gāja, —
Kāds lopiņš tev arams?
1641, 25, Tērvete

Ar bitīti Rīgā braucu,
Vaska ripa vezumā;
Rīgas kungi priekšā gāja,
Siekciem naudu mērīdami.
362, 152, Līvāni

Ar vēzīti artu gāju
Sava tēva tīrumā;
Vēzīt's vilka izstiepies,
Es turēju atspēries.
556, 13125, Umurga

Ar vēzīti es aparū
Visus tēva tīrumiņus;
Ar skudriņi noecēju,
No pakaļas staigādams.
1200, 45, Kabile

Es, pupiņas ravēdama,
Apravēju magoniķes;
Pupiņai zelta ziedi,
Magonei sudrabiņa.
935, 18136, Demene

Ravēdama pupu lauku,
Izravēju magoniķes;
Pupas nesa zelta graudus,
Magoniķes — sudrabiņa.
1573, 789, Naudīte

Es, pupiņas ravēdama,
Apravēju magoniņas;
Man māmiņa siera sēja,
Magoniņas bārstidama.
740, 18170, Silajāni

Tupu, tupu, rāpu, rāpu,
Brāļa pupas ravējot;
Kad pupiņas bļodiņā,
Ne tad tupu, ne tad rāpu.
1838, 5934, Viesiena

Dziedāt, dancot —
Tas man prieks;
Tas vella dārziņš —
Tas netika.

1158, 639, Planīca

RŪĶIŠI

Bija nabags kurpnieks — tik nabags, ka nebija, ko ēst. Bet tad par laimi pie viņa dasītās rūķīši — tie palīdzēja strādāt. Kad kurpnieks vakarā sagrieza ādas, atstāja uz galda, tad pa nakti rūķīši bija pagatavojuši zābakus. Bet nu par nelaimi kurpnieka sieva bija iedomājusies rūķīšus

redzēt, aplūkot. Ne vārda vīram neteikusi, izvārījusi sausus zirņus, ko pa nakti ēst, lai miegs neuznāktu, izbārstījusi arī zirņus pa grīdu rūķīšiem, ielidusi aizkrāsnī un vērojusi. Ap pusnakti saradušies rūķīši, šuvuši zābakus, ēduši zirņus un dzīvojuši, ka prieks redzēt. Te — kā gadījies, kā ne — sieva mazuliet aizkrāsnī pakustējusies. Rūķīši pamanījuši to — projām kā putenis. No šā laika kurpnieks palika nabadzīgāks, nekā bijis.

L. P. VII, 1, 1156. lpp. Gulbene

Smalki bērza žagariņi
Paši pūta, paši dega,
Sīkas, mazas meitenītes
Pašas vērpa, pašas auda.

479, 559, Patkule

Es bij' maza meitenīte,
Liela darba darītāja:
Pati rakstu nēzdaudziņu,
Pati — zīļu vainadziņu.

1651, 2507, Vecsaule

Lielās meitas linus vērpa,
Mēs, mazās — pakuliņas;
Lielās meitas kreklus auda,
Mēs, mazās — paladziņus;
Lielās meitas tautās gāja,
Mēs, mazās — panākšņos.

1647, 46, Krustpils

Es mātei viena meita,
Ciemā nakti negulēju;
Kas mātei kājas āva,
Kas gultiņu pataisīja.

375, 8886, Skujene

Mācies, meitiņ, zeķi lāpīt,
Adatiņā diegu trāpīt.

17, 21764, Pāle

GUDRIE AMATNIEKI

Kādam tēvam bijuši trīs dēli. Tie jau visi bijuši labi lieli, kad tēvs teicis, lai sākot domāt paši par maizes pelnīšanu. Viņš drīz būšot vecs un nevarēšot viens pats visiem maizi nopelnīt. Bet dēliem neticies mājās strādāt. Tie nav gribējuši ne art, ne sēt, ne sienu pļaut. Tad tēvs teicis: ja jau šie negribot, negribot mājās strādāt, lai mācoties amatu.

Nu visi dēli sarunājušies iet mācīties amatus. Bet ko nu katrs mācīsies? Vecākais teicis, ka viņam labāk patiktos mācīties par būvmeistaru. Vidējais bijis tāds paklibs, tas gribējis mācīties par skrodeli. Bet jaunākais bijis no visiem tas stiprākais, tas nospriedis mācīties par kalēju. Nu visi bijuši amatus izvēlējušies un norunājuši iet meklēt tādus labus meistarus, kur katrs savu amatu varētu tā īsti labi iemācīties.

Dabūjuši zināt, ka tur otrā ķēniņa valstī esot visādi amatnieki, kas taisot tādas lietas, ko citi nemaz iedomāties nevarot. Nosprieduši, ka visi ies uz otru ķēniņa valsti. Tēvam gan negribējies, ka šie tik tālu aiziet no viņa prom, bet, ja nu tur labi amatus iemācās, lai iet arī.

Aizgājuši visi uz otru ķēniņa valsti un sameklējuši pašus labākos meistarus. Vecākais dēls — labāko būvmeistaru, vidējais — labāko skro-

deli un jaunākais — labāko kalēju. Tur bijis jāmācās veseli trīs gadi. Mācījušies visi dūšīgi, un meistari priecājušies vien, ka šie visu izmācās un saprot. Kā nāk trešais gads uz beigām, šie visi trīs jau tādi meistari, ka gudrāki par tiem, pie kuriem mācījušies. Nu vairāk arī neko negudrojuši un gājuši atpakaļ uz to pašu ķēniņa valsti, no kurienes nākuši. Tēvs nu bijis priecīgs, ka viņa dēli tā samācījušies amatus.

Tās pašas valsts ķēniņš bijis ļoti bagāts. Viņam bijis daudz visādu mantu, un viņš nezinājis, kur tās likt. Bet vēl arvienu un arvienu tam nebijis prāts mierīgs, viņš gribējis, lai uztaisa kaut ko tādu, kā viņam vēl nebijis. Tas nu dabūjis zināt, ka viņa paša valstī esot tādi amatnieki, kas esot gudrāki par visiem citiem un varot pataisīt tādas lietas, ko cits neviens nevarot. Nu ķēniņš licis visus trīs amatniekus atsaukt uz pili un parādīt, ko viņi katrs var.

Pats pirmais atnācis un sācis strādāt vecākais brālis. Tas uzcēlis pie pašas ķēniņa pils tādu skaistu namiņu un tam pašā priekšā uzlicis rakstu: «Dari, ko daridams, apdomā galu!» No sākuma gan ķēniņš tīri vai noskaities, ka šis tādu būdu ceļ pašā pils priekšā, bet vēlāk namiņš šim iepaticies, un viņš bijis priecīgs par to. Tai laikā pret ķēniņu bijuši sacēlušies viņa paša pils ļaudis un gaidījuši kādu izdevīgu brīdi, kad šo varētu gar kādu stūri nožmiest. Bet, kad ieraudzījuši rakstu uz namiņa, sākuši domāt, ka viņiem var iziet arī slikti. Tā ķēniņš palicis dzīvs.

Otrais brālis atnācis un sācis sūt drēbes. Ķēniņš skatījies, skatījies un nodomājis: ko ta' šis nu tur niekojas, tādas pašas drēbes vien šuj kā visi citi skrodeļi. Bet šis tikai šuj vienā šūšanā kādas trīs nedēļas. Ķēniņš tīri vai noskaities, ka šis tik ilgi tūlājas gar vienām drēbēm. Kā drēbes nāk gatavas, tā skrodelis uzvelk tās ķēniņam mugurā. Nu visiem liels brīnums: visi skatās, acis ieplētuši, bet neviens nekur nevar ķēniņu ieraudzīt. No sākuma arī ķēniņš pats tīri vai nobijies, kad pats sevi nekur vairs neredzējis, bet skaidri manījis, ka dzīvs vēl ir un var visu darīt tāpat kā agrāk. Skrodelis vēl pastāstījis, ka tās esot tādas drēbes, kuras vajagot tikai uzvilkt mugurā, un tad neviens pats viņu vairs neredzēsot. Tas nu ķēniņam paticis vēl vairāk nekā namiņš. Viņš priecīgi slavējis skrodeļi: šis esot gan liels meistars!

Ķēniņam tūlīt bijis jāiet uz karu ar otru ķēniņu. Viņš tagad varējis droši iet karā, jo neviens viņu neredzējis un nezinājis, kur šaut. Aizgājis un izrikojis savu karaspēku tā, ka otrs ķēniņš galīgi sakauts, bet šis nācis mājās dziedādams.

Nu vēl jaunākajam brālim bijusi jārāda sava māksla. Tas kalis caurām dienām pa smēdi, ka skanējis vien. Kalis vienā kalšanā, bet vairāk nekā nesakalis kā tikai maisu ar skrūvēm. Ķēniņš katru dienu skrējis uz smēdi skatīties, kas tad nu ir izkalts. Bet, kā aiziet uz smēdi, tā skrūves vien redz, skrūves vien. Ķēniņam jau gandrīz visa pacietība sākusi zust, un tas vairs nevarējis izturēt, ka šis tur tā niekojas. Bet jaunākais dēls atteicis, lai pagaidot vien: labas lietas jau nevarot tik ātri izkalt, kā šis domājis. Ķēniņam cits nekas neatlicis, bijis jāgaida vien.

Beidzot jaunākais brālis skrūves vairs nekalis. Viņš sācis tās skrūvēt vienu pie otras, vienu pie otras. Ķēniņš tikai noskatījies un nobrīnījies: ko ta' šis no skrūvēm vien iztaisījis? Bet kā šis gandrīz jau visas skrūves salicis, tā no tām iznāk zirgs, kas zirgs. Ķēniņš nodomā: ko tad nu šis ar tādu dzelzs zirgu iesāks? Bet tad uz vienu reizi jaunākais dēls lec zirgam mugurā, ieskrūvē vēl vienu skrūvi, un zirgs aizskriēn ar visu jaunāko dēlu pa gaisu. Nu ķēniņš acis vien iepļēš un nevar no brīnumiem ne atjēgties vien, kas te notiek, kas nenotiek. Bet jaunākais dēls pa to laiku jau izlaidis likumu likumiem un nolaidies zemē. Viņš saka ķēniņam: vai šis arī negribot to zirgu izmēģināt? Ķēniņš nu pats arī uzkāpis zirgam mugurā un izjājis lielu gabalu pa gaisu. Zirgs viņam paticis par visām lietām vairāk.

Šim pašam ķēniņam bijušas trīs skaistas meitas. Tās, dabūjušas zināt, ka šie tādi lieli gudrinieki visi trīs, vairs citus nevienu negrib par vīriem kā tikai šos vien. Un ķēniņam nu nekas cits neatlicies, kā atdot šiem savas meitas par sievām. Iztaisījuši lielas kāzas un dzīvojuši laimīgi.

Vēl priekš kāzām vecākais brālis uzcēlis abiem jaunākajiem brāļiem pa skaistam namiņam. Vidējais brālis uzšuvjis visiem tādas drēbes, kuras uzvelkot mugurā neviens vairs nevar valkātāju redzēt. Jaunākais brālis iztaisījis katram pa tādām zirgam, ar ko var pa gaisu laisties.

Nu dzīvojuši visi priecīgi un laimīgi. Neviens tiem nekā nevarējis padarīt, un ķēniņa meitas bijušas priecīgas, ka dabūjušas tik gudrus vīrus.

237, 799, Ārlava

Ej projām, ledutiņ,
Lai aug kupla zaļa zāle,
Lai aug kupla zaļa zāle,
Lai varēju ganos iet.

1910, 2883, Jaunpiebalga

Lieli gaida, mazi gaida,
Visi gaida vasariņu:
Augs zālīte, līs lietiņš,
Gani dzīs ganībās.

949, 766, Bērze

Kad kokiem atlec miza, gans nogriež kārkla vai alkšņa vicīti, no kuras resgaļa atgriez apmēram 10 cm garu gabaliņu un ar kabatas naža muguru pa to vienmērīgi un saudzīgi dauza, lai nieieplīst un miza nomauktos; taisot stabulīti, teic šos vārdus:

Maucies, lecies,
Stabulīte,
Tev tas kaulīns,
Man tā ādīna.

1954, 2191, Bārta

Gaidīt gaidu to dieniņu,
Kad atnāca vasariņa:
Dzied meitiņas, skan koklītes,
Pūš ganiņi stabulītes.

880, 2385, Alsunga

Cīrulis dziedāja,
Vasara laukā:
Cep, māmiņ, kukuli,
Es iešu ganos!

1765, 659, Vitrupe

Cep, māte, kukuli,
Es dzišu ganos;
Ja cepsi lielu,
Tad dzišu tālu;
Ja cepsi mazu,
Tad vārtu galā.

1850, 1749, Madliena

Ai jūs, bērni, rakariši,
Kam jūs mani neklausāt?
Kam jūs mani neklausāt,
Kam jūs cūkas neganāt?

917, 351, Svēte

Kas kait cūkas neganīt,
Cūka raka sudrabiņu;
Kas kait mātes neklausīt,
Māte auda villainītes.

861, 1191, Sece

Ak tu, cūku ganelīti,
Tavu skaistu sivēniņu:
Pati cūka zābakos,
Sivēniņi kurpītēs.

1756, 573, Puikule

EZĪTIS

Vienam tēvam un mātei nebija neviena bērna. Reiz tie abi, aiz galda sēdēdami, runāja: «Kaut jele dievs mums, mazākais, tādu bērniņu dotu kā ezīti!»

Tos vārdus izteicot, mazs ezītis izlien no aizkrāsnes un saka:

«Es esmu jūsu dēls!» Vecie pieņem ezīti un izaudzina.

Kad ezītis bija pieaudzis, tad māte saka tā: «Ja mans dēls būtu lielāks, tad paganītu cūkas, bet tik maziņu cūkas nomīs, un ko tad?»

«Ko bēdāties, gan jau izganišu!»

«Vai tad tev bail nebūs, dēliņ?»

«Man no cūkām bail? Tā tīri kauna lieta! Dodiet tik šurp, gan jau izganišu!»

Labi. Ezītis nu aizdzien cūkas uz mežu un sagana trīs gadus, nemaz mājā nedzīdams. Cūku pulks pieaudzis par tiem gadiem tik liels, ka ne izskaitīt nevar; tomēr ezītis tev nogana uz matu.

Bet nu gadījās, ka tās zemes valdnieks bija izgājis tai mežā medīt un tur apmaldījies. Viņš maldoties ierauga eziša cūku pulku, bet pašu ganiņu neredz, jo ezītis ielīdis vāverišu cērpā.

«Vai te kāds gans arī pie tām cūkām?» valdnieks skaļi sauc.

«Āčel! Te jau esmu!» ezītis cērpā atbild.

«Kur tu esi?»

«Vāverišu cērpā esmu.»

«Nāc šurp pie manis, izrunāsimies!»

«Kālab ne?» ezītis atbild un izlien laukā.

«Kā tu tik mazs vari cūkas noganīt?»

«Kā tu tāds liels vari apmaldīties?»

«Izved mani ārā no šī meža.»

«Kālab ne? Dod man savu jaunāko meitu par sievu, tad tūlīt.»

«To nu gan ne! Es tev, tādām mazam krupim, došu meitu!»

«Kad ne, ne — meklē pats ceļu!»

Valdnieks aizjāj. Bet, visu dienu izmaldījies, vakarā klāt atkal.

«Kur tu esi? Vadzi, mazo ganiņ, nevaru vis ceļa atrast, nāc izved mani ārā!»

«Kālab ne? Dod tik man savu jaunāko meitu — tūlit.»

«Ej, ko tu muldi? To jau nevaru!»

«Kad ne, ne — meklē pats ceļu!»

Maldītājies apjāj, apjāj tādu riņķi, necik ilgi, klāt atkal.

«Nu, kas ir? Izved mani laukā!»

«Kālab ne? Dod tik man savu jaunāko meitu — tūlit.»

«Ko ar tevi iesākt? Ņem vesels!»

«Tad tu apsoli man savu meitu?»

«Apsolu!»

«Labi! Tagad jā man pa šo teku pakaļ; bet steidzies, kamēr man cūkas nedabū izklīst.»

Ezītis parāda valdniekam ceļu, nosaka, kurā dienā būšot uz kāzām braukt, un tad steidzas, ko tik vien māc, pie cūkām atpakaļ. Trīs dienas priekš kāzām ezītis pārdzen cūku pulku tēva sētā. Tēvs saņem rokas: visas kūtenes, visi aizgaldi, visi pasekšņi, visas malu maliņas pilnas; griezies, kur gribi, — visur rukst.

Trešajā dienā agri, agri ezītis uzvelk goda drēbes, pārvelk eža kažociņu tām pāri, aizjūdz divus melnus gaiļus tāšu karietei priekšā un tad laiž, ko māc, uz pili pie savas līgavas. Valdnieks nesagaida vis šo plikām rokām; tas pavēl karavīriem ar akmeņiem mest, lai tāšu kariete sašķīstu un gaiļus nosīstu. Bet, kurš akmens nāk, tā gaiļi ķir! ķir! palec uz augšu — akmens pa apakšu cauri. Un nu tā vien, kamēr kariete apstājas pie pils durvīm un gaiļi abi nodzied: «Kikerikū! Mūsu valdnieka znots atbraucis!»

Līgava iznāk pretim, iecel ezīti zīda priekšautā un ienes pilī. Abas vecākās māsas smejas, zobojas, bet jaunākā tik atbild:

«Lai, lai, kāds jau nu man novēlēts, ar tādu pietikšu!»

Vakarā, gulēt iedams, ezītis novilcis savu eža kažociņu un nolīcis kājgalā. Sieva, to redzējama, domā: «Kam nu tādu ērkšķainu kažociņu glabāt. Pag, pag, lai tik vīriņš piemieg — kažociņu vajag sadedzināt!»

Kā domājusi, tā padara. Bet kas nu notika? Līdzko kažociņš sadedzis — vīriņš uz nāvi slimš. Šī nu raud un aizbildinās; ezītis turpretim, par sāpēm nebēdādams, vēl sievu mierina, sacīdams:

«Sievīņ mīļā, zinu jau, zinu, ka ļaunā nodomā to nedarīji, bet tev vajadzēja ar vīriņu aprunāties, iekam pie kāda darba ķeries. Redzi, nebūtu tu tagad kažociņu sadedzinājusi, tad pēc divām nedēļām būtu tā kā tā no viņa vajā ticis bez kaut kādām sāpēm; tomēr, ja izcietiņu, tad tik tu redzēsi brīnumus: asaru vietā tu līksmosies.

Grūti ezītim gāja — tomēr cieta un izcieta. It īpaši beidzamo dienu slimība nejauki vārdzināja. Bet, līdzko saulīte norietēja, tā ezītis no slimības gultas ārā, nošņauc trīsreiz deguntiņu un acumirkli paliek par

staltu ķēniņa dēlu. Sievas tēvs no priekiem atdod valdību savam znotam. Jaunais valdnieks ataicina savus vecākus pie sevis un tad dzīvo ar savu jauno sieviņu laimīgi.

P. Šm. IV, 56, 1, Džūkste—Pienava

Cūciņa ceļu tek,
Rindiņa pakal:
Dievs dod citu gadu
Jo garu rindu.

72, 10707, Alsunga

Grūti, grūti, kam bij grūti,
Grūt' maziem ganiņiem:
Cūkas brida ezerā,
Paši raud maliņā.

1592, 8754, Jaunpils

*GANU PUIKA UN VELNS

Ganu puika pie ezera ganījis lopus un vijis auklas. Te uzreiz puika manījis, ka nāk smalks melns kungs un taisni uz šo. Kungs pienācis pie ganu puikas un prasījis, ko šis darot. Puika atbildējis, ka vijot auklas. Tad nu atkal kungs prasījis, ko šis ar tām auklām darišot. Puika sacījis, ka ar tām auklām šis raušot ezeru ciet un tad būšot šim daudz labāka ganība. Tad nu kungs tūlīt sacījis, lai tā nedarot, jo tas ezers esot šā dzīvoklis. Bet puika pastāvējis pie sava un tik solījis ezeru raut kopā. Kungs — tas bijis pats velns — noticējis un palicis traki nevalīgs. Tad atkal kungs sacījis, cik šis gribot par to, ka ezeru atstāšot nesarautu kopā. Puika sacījis, ka gribot pilnu cepuri ar naudu.

Velns bijis ar mieru un tūlīt aizskrējis pēc naudas. Bet ganu puika bijis liels gudrinieks. Viņš izracis dziļu bedri, izgriezis cepurei dibenu un uztupinājis cepuri uz bedres. Drīz vien velns bijis ar naudu klāt un bēris to cepurē. Bēris, bēris, bet kā netiek, tā netiek pilna.

Kur ta nu cepuri piebērsi, ka tai nemaz dibena nav un visa nauda birusi bedrē? Velns gājis atkal un atkal naudai pakaļ, kamēr bedre bijusi pilna. Tā nu ganu puika apņēmies vairs neraut ezeru kopā un dzīvojis laimīgi, jo naudas šim bijis papildnam.

P. Šm. XI, 8, 3, Bilska

Gudra, gudra man galviņa,
Sadzen cūkas kūtiņā;
Lai bij gudra, vēl būt' gudra,
Kaut mācētu saskaitīt.
Ir tad būtu vēl gudrāka,
Ja durtiņas aiztaisītu.

1629, 1726, Eleja

Ganos iedams, cūkganos,
Dziesmas tinu kamolī;
Tad ardams, ecēdams
Tās laukā šķetināju.

LD 35, Liezēre

Es biju puisītis,
Ganīju cūkas —
Noķēru zaķīti,
Dzenu cūkas mājā;
Pārdzenu cūkas,
Lieku zaķi apcirknī.
Izdzenu cūkas,
Ganu līdz pusdienai;
Pārdzenu cūkas,
Eimu zaķi raudzīt.
Eimu zaķi raudzīt,
Zaķa vairs nav.

1773, 3664, Tāši

KĀ DUNDAGAS PILS CĒLUSIES

Kur tagad Dundagas pils, tur senāk bijis dumburu kalns. Reiz puika ganījis cūkas šā kalna tuvumā. Te piepeši viņam nozudis melnais veprišs — kā ūdenī. Domājis — mājā pārskrējis. Iet raudzīt, nekā. Sameklējis visu pavakarū — nekur un nekur. Te pret vakaru veprišs izlien no slepena cauruma turpat kalna malā un tīri vai kukst vien, cik resns noēdies.

Līdis raudzīt, kas tad tur tādā caurumā īsti ir. Ielien — nav vis caurums vien — vesela ala ar lieliem labības apcirknēm, ar zirgiem, ar govīm kūtis; bet visi šie lopi tikai nedzīvi. Gabaliņu aiz kūtim ierauga vēl lepnu pili. Istabās sēdējuši aiz apklātiem galdiem cilvēks pie cilvēka, bet arī visi nedzīvi.

Saulei rietot, pārdzinis cūkas un stāstījis mājiniekiem, ko pieredzējis. Tie izzobojuši puiku: «Tenkugrabiš! Ko savāra, ko ne. Grib prātīgiem cilvēkiem pasakas iemānīt.»

«Nē, nē!» puika atmet ar roku un liekas labāk gulēt. Bet sapņos tam parādās vecs vīriņš, sacīdams: «Dzirdi, puika, rītu, cūkas ganīdams, ielien tai alā, ieej pilī, uzkāp tornī un pazvani tos divus pulksteņus, kas tur karājas. Bet liec labi vērā, ko pulksteņi skanēdami sacīs.»

No rīta celdamies, puika nekā vairs mājiniekiem neieminas par saviem vakarējiem brīnumiem. Un, taisnību sakot, ko arī plātīsi muti, teiks varbūt vēl, ko sapņojis, lai liemie atkal zobotu tikai. Liela vajadzība! Labāk klusitiņām aizdzen savas cūkas un dara, kas darāms. Jā, nu tā uzkāpj pils tornī, paskatās uz augšu: ir gan divi pulksteņi. Sāk zvanīt — ieklausās tādu brīdi, viņam liekas — pirmais pulkstenis skan: «Dun, dun!», otrs: «Danga, danga!»

«Ače, tie jau dzied: Dundangu, Dundangu!» puika iesmējās pats savā nodabā. Un, līdz to izteicis, te pils paceļas gaisā un cilvēki un lopi atdziļojas. Bet puika pats pārvēršas par akmeni. (Puika esot uzminējis pils vārdu, tādēļ tā uzcēlusies.) Ilgi vēl šis akmens glabāts Puišu kalnā, un ļaudis tur ziedojuši gan ziemu, gan vasaru.

L. P. V., 409. lpp., Secē

KĀDĒĻ, GOVĪM IR RAGI UN PĀRŠĶELTI NAGI

Velnam bijuši lopi, un dzilna salīgusi pie velna par ganu. Dievs gribējis velna lopus dabūt savā rokā un taisījis kūtis. Te piepeši velns elsdams, pūzdams klāt: «Ko, tu celsi kūtis? Ko liksi tur iekšā? Tev jau nav govju.»

«Ā! kas tev daļas; kad būs vajadzīgs, gan man būs!»

Otrā dienā dievs iedzen sliekšnī izkaptis, pārnes čakārnus labu daļu, saplēš liepu lūku labu pulku, sataisa no šādām zemēm, tādām zemēm raību mērci un tad dienas karstumā palaiž dundurus, mušas, spindzeles vaļā. Tie aiziet kā trakais mākonis un sāk velna lopus bizināt. Velnam bijušas govīs viscaur melnas, ar apaļiem nagiem, bez astēm, bez ragiem.

Dzilna, melnais putns, un dzenis, raibais putns, gana, gana velna lopus, nevar vairs valdīt. Skrien velnam teikt. Bet pa to laiku visi velna lopi iebizojuši dieva kūtīs, un, pār slieknsni skriedami, visi pāršķēluši uz izkaptīm nagus. Dievs ātri, ātri iedzinis čakārnus govīm par ragiem pierē, piesējis no lūkiem astes un aprtaipījis ar mērci muguras raibas jo raibas. Nebija ilgi, te velns klāt sapīcis, — šeitān viņa lopi esot iebēguši.

«Kādi tad tavi lopi izskatījās?» — Tādi un tādi, lai atdodot. — «Nu, ja tādus vari atrast, ņem vesels!» Velns izložņā visas pakaktes, neesot tādi, tiem visiem esot puļķi pierē, pīckas pakaļā un nagi pārplauti.

«Nu, ko es teicu? Diezin kādā pasaulē tavi lopi aizbizojuši!»

Bet velns nemaz vairs neklausījies: dūsmīgs aizskrējis pie dzilnas un dzeņa, pagrābis sprungulu un drāzis abiem pa galvu, bļaudams: «Kas tā par ganīšanu?» Dzenis, sarkanu galvu dabūjis, aizlaidies bez ardievām; bet dzilna, nabadzīte, neattapusi galvai ne asinis noslaucīt, lobusi lopus meklēt, brēkdama: «Tprrr! tprrr! tprrr!» Tā viņa vēl šodien meklējot, un galva, kā toreiz pārcirsta, vēl šodien sarkana.

P. Šm. XIII, II, 4, Bērzaune

Palidzi, māmiņa,
Gotiņas izdzīt:
Zīmaļu, raibaļu,
Mazo vērsīti.

1689, 1607, Sauka

Sunīšam maizi devu
Pa lielam gabalam:
Sunīts manim avis gana
Šādu garu vasariņu.

1635, 601, Zaļenieki

LOPU VALODA

Kad pavasarī izdzen pirmo reizi aitas ganos, tad mazie jēriņi saka: «Neredzul!»

Lielās aitas mierina: «Apradīs, apradīs!»

Avens atkal murmina: «Blamāža, blamāža!»

809, 2321, Sece

Kad jēri pirmo reizi izlaisti ganos, viņi savā smallkajā balstiņā sakot: «Vai, mamm, kāda maza zālīte!»

Vecās aitas rupjā balsī atbildot: «Laba, laba, laba!»

717, 326, Rīga

Pirmoreiz lopus pavasarī ārā dzenot, lielais bullis iet kā generālis pa ganībām un ruc: «Man vien, man vien, man vien!»

Vidējais saka: «Man lai, man lai, man lai!»

Bet mazais bullēns lien pakaļ un sauc: «Visiem, visiem, visiem!»

627, 29, Rīga

Lai bij grūti, kam bij grūti,
Ganiņam — tam bij grūti:
Vēl nav saule uzlēkusi,
Jau ganiņš tīrumā.

1910, 4361, Vecpiebalga

Sūra diena, grūta diena
Mazajam ganiņam:
Māte kūla uzceldama,
Citi gani ganiņos.

1865, 3589, Gulbene

Lai bij grūti, kam bij grūti,
Ganiņam — tam bij grūti:
Līst no gaisa, krīt no koka —
Viss ganiņa mugurā.

1026, 265, Rūjiena

Ganiņš biju, ganos gāju,
Gana drēbes mugurā:
Linu kreklis, kārkla vīzes,
Vecs pakulu lindraciņš.

1600, 15972, Matkule

Saulīt, balta māmuliņa,
Parādies ganiņam!
Ganiņam grūta diena,
Kad vakaru sagaidīs.

1735, 727, Salaca

Brokastiņu, māmuliņa,
Par šo rīta ganiņumul
Ja nedeva brokastiņu,
Citu rītu neganišu.

LD 972, 2, Sece

Ganiņš nāk, ganiņš nāk,
Nosalušu vēderiņu;
Cep, māmīņa, kukulīti,
Sildi gana vēderiņu.

1835, 1799, Aizupe

Ganiņosi nevarēju
Pulka darba padarīt;
Ganiņam ganiņos
Pulks darbiņa kavētāju:
Ogas, ogas, rieksti, rieksti,
Manu darbu kavētāji;
No ogām iztecēju,
Ietek' lagžu krūmiņā.

LTD II, 2370, Ugāle

Kas kaitēja ganiņam
Mežā govju neganiņ;
Pa riekstiem, pa ogām,
Pa skābiem āboliem.

828, 17298, Sauka

Zēns gana ceļmalā lopus. Iet garām kāds vīrs un prasa:

«Vai tu nezini, uz kurieni šis ceļš iet?»

«Es visu vasaru te ganu lopus, bet neesmu redzējis, ka ceļš kur ietu,»
atbild zēns.

855, 1536, Pabaži

Guli, guli, ganu meita,
Visi darbi padarīti:
Cūka raka rācentiņus,
Kaza šķina kāpostiņus,
Vista lokus izravēja,
Gailis cirta žagariņus,
Kaķis kūra uguntiņu,
Duksis podu izmazgāja.

23, 8786, Dikļi

Gani kļiedza, gani brēca,
Bite griķu druviņā!
Nekļiedziet, nebrēciet,
Nava sliedes druviņā.

1850, 2348, Skrīveri

Klaus', aitiņa, ko tu brēci,
Vai es tevi šautrām sviedu?
Es nolauzu bērza rīksti,
Viegli tevi biedināju.

1598, 252, Zebrene

Maza, maza man māsiņa,
Bet jo liela dziedātāja:
Ik rītiņus gavilēja,
Avitiņas ganīdama.

1910, 5731, Mēdzūla

Mežmalā ganīdama,
Putnu dziesmas klausījos:
Zīle loka, žube vilka,
Lakstīgala trīcināja.

70, 3755, Salgale

Ai, zaļā birztaliņa,
Kā es tevi sen taupīju!
Ne rīkstītes nenogriežu,
Brāļam govīs ganīdama.

1557, 3013, Misa

Es bij' maza ganu meita,
Bet es labi turējos:
Uz cintiņa pakāpos
Skaistu dziesmu padziedāt.

1910, 2765, Gaujasciems

Es atradu ganu meitu
Ar bērziņu rājamies:
Bērziņš teica — zaru lauz,
Gans nolauza galotni.

1693, 7067, Kursiši

*GUDRĀS ATBILDES

Bijis viens ķēniņš, un šim nebijis neviena bērna. Ķēniņš reiz gājis uz medībām un redzējis meža malā varen smuku ganu puiku. Ķēniņam ganu puika iepaticies, un šis gājis puikam klāt un sacījis tā: «Es tev uzdošu trīs jautājumus, ja tu man pareizi mācēsi atbildēt, tad ņemšu tevi sev par dēlu.»

Labi, lai sakot vien, kādi tie jautājumi esot.

Nu ķēniņš prasījis ganu puikam: «Cik ūdens pilienu ir jūrā?»

Ganu puika sacījis pretī: «Aizdambē visas upes ciet, tad es izskaitīšu!»

Jā, tas esot labi atbildēts, un ķēniņš otrreiz prasījis tā:

«Cik zvaigžņu ir pie debesīm?»

Nu ganu puika paņēmis papīru un ar spalvu satupinājis no vienas vietas sīkus punktiņus, tā ka tos nemaz nevar saskaitīt, un sacījis: «Tikpat daudz ir zvaigžņu pie debesīm, cik punktiņu uz papīra.»

Jā, tas arī esot labi atbildēts, un ķēniņš prasījis atkal:

«Cik mirkļu ir mūžībā?»

Nu ganu puika sacījis: «Aizjūrā ir viens dimanta kalns, uz šo kalnu ik pa simtu gadu skrien viens putns un berzē knābi pie kalna. Kad tas kalns būs nodilis no knābja berzēšanas, tad viens mirklis no mūžības būs pagalam!»

Jā, tas arī esot labi atbildēts. Nu ķēniņš ņēmis ganu puiku līdz uz savu pili un paņēmis šo sev par dēlu. Tagad ganu puikam gājis labi. Kad ķēniņš nomiris, tad ganu puika palicis šā vietā par ķēniņu un dzīvojis laimīgi.

P. Šm. X, 46, 9, Mēri

Maza, maza meitenīte,
Tā darbiņu ganos ņēma:
Šuveklīti, adīklīti,
Rakstāmo adatiņu.

1658, 2902, Ābeļi

Mazajai māsiņai
Trīs darbiņi vācelē:
Adīklītis, šuveklītis,
Baltas vilnas ērkulītis.

1313, 66, Liepāja

Maza, maza man māsiņa,
Trīs darbiņus līdzī ņēma:
Šuveklīti, adīklīti,
Linu vārpsti padusē.

375, 6914, Skujene

ZELTA ĀBELE

Meitiņai nomira māte, un viņa palika sērdienīte. Tēvs pēc kāda laika apprecēja citu sievu, pārveda sērdienei pamāti. Šai jau pašai bija trīs meitas: vienai bija viena acs, otrai — divas, trešajai — trīs. Pamātes meitas visas bija ļoti slinkas, viņas nevīžoja ne salmiņu pacelt. Sērdienītei viņas bija jāapkalpo, un viņa to arī darīja nekurnēdama. Bez tam vēl ne pamāte, ne viņas meitas neieraudzīja sērdienīti ne acu galā. Sērdienītei bez visām mājas kopšanām vēl bija jāgana govīs.

Reiz pamātei ienāca prātā dot sērdienītei līdz ganos vilnu vērpt. Sērdienīte paņēma vilnu, aizdzina govīs ganos un sāka raudāt, kā viņa, govīs ganot, lai savērpj trīs mārciņas vilnas. Viņai raudot, pienāca Raibāļa un prasīja, kālab tā raudot? Sērdienīte izstāstīja, tā un tā: «Pamāte man iedeva trīs mārciņas vilnas, tās man ganos jāsavērpj. Kā lai es to izdaru?»

«Tur es tev varu palīdzēt,» raibā govis teica, «bāz man vilnu pa muti iekšā, tad nāks pavediens pa nāsīm laukā un tīsies ap ragiem. Tas būs tik daudz kā redzēt — vilna savērpta.»

Sērdienīte tā darīja. Pēc maza brītiņa visa vilna bija pārstrādāta dziļā. Pamāte mājās nevarēja ar savām meitām diezgan izbrīnīties vien, kā sērdienīte varējusi tik ātri savērpēt. Otrā dienā viņa sūtīja savu meitu vienaci sērdienītei līdz ganos noskatīties, kas tai palīdz. Pret brokasta laiku govīs iznāca kļajumā un sāka atgremot saplūkto zāli. Sērdienīte un mātes meita apsēdās brokastot. Pēc brokasta sērdienīte sāka dziedāt šūpla dziesmiņu:

«Miga, miga vien' actiņa,
Drīz aizmīga otr' actiņa!»

Tikko viņa to bija izdziedājusi, kad mātes meita jau krāca dziļā miegā. Sērdienīte žigli, žigli paķēra vilnu un projām pie Raibaļas. Viens, divi, trīs — vilna bija apēsta, savērpta un dzija notīta. Kad slinkā mātes meita pamodās, tad jau vajadzēja dzīt lopus pusdienās. Mājās māte prasīja savai meitai, kas sērdienītei palīdzējis vilnu savērt, bet šī nezināja nekā pateikt.

Otrā dienā gāja otra mātes meita ar divām acīm sērdienītei līdz ganos. Bet ar to arī bija tāpat. Tikko sērdienīte nodziedāja savu šupļa dziesmiņu:

«Miga, miga vien' actiņa,
Drīz aizmiga otr' actiņa!»

kad jau mātes meita, miega pūzne, krāca, ka rībēja vien. Arī šī neredzēja, kā sērdienīte savērpa vilnu. Trešajā dienā bija trešajai mātes meitai ar trim acīm jāpavada sērdienīte ganos. Kad govis atkal apstājās brokasta laikā un ganītājas pašas bija iekodušas brokastu, sērdienīte sāka dziedāt:

«Miga, miga vien' actiņa,
Drīz aizmiga otr' actiņa!»

Mātes meitai aizvērās pierē abas acis, bet pakausī trešā acs palika vaļā. Sērdienīte par nelaimi nezināja, ka mātes meitai vēl trešā acs. Sērdienīte tūlīt steidzās atkal pie Raibaļas, un vilna drīz jo drīz bija savērpta. Tagad mātes meita zināja mājās pateikt, kā sērdienīte tik ātri varēja vilnu savērt. Pamāte tūlīt lika Raibaļu nokaut. Sērdienīte gan raudāja, gan raudāja, bet Raibaļu tomēr nokāva.

Sērdienīte paņēma Raibaļas sirdi un paglabāja pie vārtiem zemē. Tur nu izauga ļoti skaista zelta ābele lieliem un spožiem zelta āboliem. Bet zelta ābolus cits neviens nevarēja dabūt kā sērdienīte. Kad cits kāds gāja ābolus raut, zelta ābele cēlās gaisos un neļāvās, bet, kad sērdienīte gāja, tad vēl pretim liecās.

Reiz jāja bagāts princis caur sērdienītes tēva mājām. Viņš ieraudzīja zelta ābeli un gribēja noraut vienu ābolu. Bet, tikko viņš sniedzās pēc ābola, ābele cēlās gaisos. Princis izsauca visus mājniekus ārā un solījās to meitu apprecēt, kas viņam pasniegs vienu ābolu. Visas trīs mātes meitas gribēja skaisto princi, tādēļ visas trīs pēc kārtas vien devās pēc āboliem, bet ābele cēlās gaisos. Ar kaunu tām vajadzēja atkāpties. Nu gāja sērdienīte. Zelta ābele pati noliecās pretim, lai sērdienīte rauj ābolus, cik patīk. Princis aizveda sērdienīti sev līdz un to apprecēja.

L. P. VII, 2, 27, 1, Dzirciems

Trīs gani ganos,
Septiņi sivēni.
Viens gans nomira,
Citi gani raudāja;
Cūka raka kapu

Augstajā kalnā;
Dzeguze zvanīja
Līkajā bērzā;
Dzenis kala krustu
Sausajā eglē;

Siki, mazi putniņi
Pātarus skaitīja,
Vārdiņi pudzēja
Sīkajos zaros.

94, 1711, Durbe

Viens gans nomira,
Citi gani raudāja;
Cūka rakā dobīti
Augstā kalnā;
Dzeguze zvanīja
Likā bērzā;
Dzenis kala krustu
Sausā eglē;
Siki, mazi putniņi
Pātarus skaitīja;
Lielais dundurs
Sprediķi sacīja;

Zile nesa vēsti
Tēvam, mātei;
Kaza kāpa debesīs
Dievam sūdzēt.
Dievs paņēma pātagu:
— Ķic, kaza, zemē!
Ķic, kaza, zemē,
Vai es pats neredzu!
Kaza lēca zemē,
Nolauza lipu,
Nolauza lipu,
Iebļāvās: mē!

1594, 120, Remte

*

Māmiņai ganos gāju,
Tēvam gāju pieguļā:
Tēvs man deva sirmu zirgu,
Māte govi raibaliņu.

935, 8878, Lubāna

Paldies saku māmiņai,
Viegli bija auklējusi:
Viegli darbu padarīju,
Viegli laidu valodiņu.

1341, 21189, Sāviena

PIEZĪMES UN PASKAIDROJUMI

ass — garuma mērs (2,13357 m) (ME I 145; MEP I 131).

bajārs — agrajā feodālismā latviešu feodālis, vēlāk — bagāts zemnieks.

bāleliņš, *arī*: **bāliņš**, **bāleniņš**, **bāluliņš**, **bālītis**, **bālelītis**; pamatforma **bālis** reti lietota — 1) brālis, brālītis; 2) *dsk.* — radu (saimes) vīrieši (parasti neprecētie); 3) jauniešu, jaunu vīriešu mīlināmais vārds (bez kāda sakara ar radniecību); 4) *frazeoloģijā*: **sēdēt vai dzīvot ilgi bāliņos** — palikt ilgi neprecētai (ME I 271, 272; Ltdz I 425).

birkavs — sverama mēra vienība (ap 20 podu, 10 podu, 160 kg) (MEP I 220).

boksterēt, *barb.* — burtot.

ceplis — 1) maizes krāsns; 2) krāsns rijā; 3) cepiens (ME I 373; MEP I 266).

cērps — 1) smilšu, mālu zemes cinis; 2) gara zāle, sevišķi purvā; zāļu cinis; 3) zāļu suga (*Eriophorum*); «cērpu zāle», *sin.* spilva (Ltdz I 425).

cimbuļi — mazi zāles ciniši (MEP I 271).

čičas — zirņi (bērnu valodā) (ME I 415).

dālderis — sudraba naudas vienība (t. s. Alberta dālderis), kas parādās Rietumos 16. gs. sākumā, bet 17. gs. pārnāk arī uz Baltiju, kur 17., 18. un 19. gs. kļūst par galveno maksāšanas un aprēķina vienību. Tautasdziesmās dālderis ir visbiežāk daudzinātā nauda (Ltdz I 425).

dīdīt — šūpot pādi uz rokām (ME I 477).

dievs — 1) pirmnozīme — debess; 2) debess kā dievības personificējums blakus citām seno latviešu dievībām; 3) *frazeoloģijā*: **dieva dēli** — personificēti debess spidekļi (Ltdz I 426).

drava — 1) augošā kokā izkalts bišu strops; 2) viss bišu mājokļu (doru) kopums mežā, kas kādam pieder (ME I 493).

dravēt — *skat.* kāpt.

dzedzieda — *sin.* papuve, atmata, vecaine — kādreiz bijusi aramzeme, kas vairs netiek apstrādāta (ME I 539; Ltdz I 426).

- dzeinis** — virve ar attiecīgajiem piederumiem kāpšanai kokā, kur ierikoti bišu mājokļi jeb dores (ME I 540; Ltdz I 426).
- eņģelītis** (dižais un mazais) — deja (ME I 570).
- ērķulis** — 1) vārpsta, sprēslīca (parasti) kopā ar kodaļu; 2) vilnas, linu, pakulu vīkšķis (vērpsšanai) (ME I 575).
- Gausa, arī Sāta māte** — mitoloģiski tēli latviešu folklorā, kam piedēvēta sātības (svētības) devēju loma cilvēku dzīvē (ME I 612).
- grieznis** — kālis (ME I 661).
- gūža** — zoss (ME I 687).
- ģēģeris, arī jēģeris, barb.** — mednieks (MEP I 426).
- izgozēt** — krāsni uz oglēm cepināt (MEP I 451).
- jumprava, barb.** — jaunava, jaunkundze, parasti muižas meita (Ltdz I 427).
- junkurs, barb.** — 1) jauns augstmanis; 2) muižas pārvaldnieks (ME II 119).
- kančuka** — resna ādas pātaga (ME II 154).
- kāpt** — izņemt medu no stropa, kas ierikots āugošā kokā (ME II 194).
- knausis** — ods (ME II 243).
- kodaļa, arī kodeļa** — linu, pakulu, vilnas sauja vērpsšanai (ME II 340).
- kūči** — ēdiens no sagrūstiem miežiem un cūkas galvas. Šāds ēdiens ēsts meteņa, vastlāvja, arī vecgada vakarā, bet īpaši ziemsvētku vakarā, kādēļ arī 24. decembris tiek saukts par kūču dienu, vakars — par kūču vakaru (ME II 333).
- kudlains** — pinkains (ME I 667).
- kūma** — 1) krusttēvs, krustmāte; kristību liecinieki; 2) pāde (ME II 336).
- ķērne** — koka trauks sviesta kulšanai un (arī krējuma) glabāšanai (ME II 376).
- Laima** — 1) tautasdziesmās tēlota personificēta laime (Laima) kā bāreņu, sērdeņu, sieviešu aizstāve un cilvēka mūža licēja jeb likteņa lēmēja; 2) tautasdziesmās personificēta laime (Laima) tēlota arī kā govju aizstāve, labvēle (ME II 407—409).
- ļaudis, dem. ļautiņi** — 1) cilvēki (senāk par ļaudīm sauca brīvos cilvēkus pretstatā vergiem un kalpiem); 2) vārdkopās: **labi ļaudis, lieli ļaudis, diži ļaudis, augsti ļaudis** — augsta dzimuma, t. i., bagātie, turīgie zemnieki. Ne kungi, ne arī kalpi dziesmās par ļaudīm netiek saukti (ME II 531; Ltdz I 429).
- mārka** — sena sudraba (vēlāk vara) naudas vienība.
- māte** — 1) īstā māte; **svešā māte** — *sin.* pamātei, saimniecei; 2) dabas u. c. parādību personificējums, iedomātas dabas dievības: Jūras, Meža, Ceļa māte u. c. (ME II 587—589; MEP I 794; Ltdz III 733—736).
- nams** — 1) no taisnām kārtīm sastatīta konusveida vasaras virtuve; 2) dzīvojamās mājas vidējā daļa, virtuve; 3) dažos apvidos mājas vidējā telpa, ar sienu sadalīta virtuvē un priekšnamā; 4) priekšbūve bez griestiem pirts priekšā, ar lielu katlu ūdens vārīšanai (ME II 692, 693; Ltdz II 526).
- nātns** — linu vai pakulu (audums); etimoloģiski vārds cēlies no **nātres** nosaukuma. Senos laikos no nātru šķiedras gatavotas drēbes (ME II 702; Ltdz I 429, 430).
- netiklis** — darbā slinks (neticis) puisis vai slinka (netikusi) meita; nolaidīgs, nevīžīgs, paviršs cilvēks (ME II 736; Ltdz I 430).
- niekāt** — 1) sijāt kaut ko sietā, sijājamo uz augšu mētājot; 2) aprunāt (ME II 750).
- nītis** — palīgiekārtā stellēs auduma raksta veidošanai.
- olekts** — garuma mērs (50—65 cm).

- orts** — sena, sīka naudas vienība.
- pāde** — 1) bērns, kam dod vārdu; 2) kristību liecinieks, kūma — krusttēvs un krustmāte (ME III 146; Ltdz II 526).
- pagasts** — 1) feodālā rente; 2) feodālās rentes maksātājs iecirknis; 3) feodālās rentes nomaksas termiņš; 4) dzīres šīs rentes maksāšanas laikā; 5) kāzu un kristību viesu ziedojumi (ME III 28; Ltdz I 430).
- pampalis** — kartupelis (ME III 72).
- panāksnieki, arī panāksti** u. c. — līgavas kāzu viesi, līgavas radi un paziņas kāzās (ME III 75; Ltdz II 526).
- paseknis, paseksnis** — ēkas pamatu veids; brīvā telpa starp pamatbaļķi, kas atrodas uz akmeņiem vai klučiem, un zemi; par ēkas pamatu kalpojošais pamatbaļķis (ME III 96; Ltdz II 526).
- paviļas** — ēkas pamati (no nesamūrētiem akmeņiem vai koka klučiem) (ME III 138; MEP II 190).
- pīcka** — pātaga; arī lokana rikste (ME III 230; MEP II 240).
- piesta** — trauks, kurā stampā (grūž) graudus (ME III 296).
- podš** — smaguma mērs (ap 8 kg).
- puds** — smaguma mērs (ap 16 kg).
- pūrs** — 1) «Līgavas pūrs senos laikos bijis «šūts» no «liepas krijas», laikam apaļš un aiztaisāms ar vāku. «Darināt» jeb «pielocīt» savu pūru bija pašas meitas pienākums»; 2) labības mēra vienība — kaste (ar vāku vai bez tā), senāk no liepu krijas, vēlāk no koka (Tdz IV 232; MEP II 343).
- rāčenis** — 1) sakņaugš (*Brassica rapa napifera*); 2) kartupelis (ME III 494).
- rakstīt** — 1) izšūt, izadīt, izgriezt kokā (rakstus — ornamentus); izrakstija arī mežā bišu kokus — dores; 3) atstāt pēdas zemē; (ME III 473; Ltdz I 431).
- raksts** — 1) ornaments; 2) takts, ritms (ME III 474, 475; MEP II 352).
- raudzības, rauguļi** — nedēļnieces apciemošana (ME III 485; MEP II 356).
- sers** — kaltēšanai, žāvēšanai rijā savesta labība (ME III 820).
- sieks** — labības mērs ($\frac{1}{3}$ vai $\frac{1}{4}$ pūra) (ME III 857; MEP II 494).
- slēišu, slēšu, slēžu** — smalks audums no līniem vai vilnas; «Slēžu mice, Silēzijas audekla mice. Arī paši latvieši auda tādu audeklu» (ME III 930; Tdz IV 234).
- snapāt** — steigšus un ar kāri ēst (bērnu valodā) (ME III 972).
- spīķeris, barb.** — noliktava (ME III 1003).
- spruksti** — karsti pelni (ME III 1023, 1024).
- stārasts** — uzraugs (muižas darbos); *sal. vagars* (ME III 1051).
- stops** — šķidruma mērs (ap 1,35 l).
- šautra** — koka gabals (mešanai), bulta (ME IV 11).
- šautuve** — atspole (ME IV 11; MEP II 624).
- šķietī** — palīgiekārtā stellēs, ar kuru noteic auduma blīvumu un platumu (Ltdz II 529).
- šķīstums** — šķidrums (ME IV 49, 50).
- šļūkt** — vērpēt; *arī*: ātri, nolaidīgi vērpēt (ME IV 79).
- šņakāt, šņākāt** — ātri, čāpstinot ēst (ME IV 90; MEP II 651; Ltdz II 529).
- tautas** — pie radu saimes nepiederīgie; precinieki no citiem novadiem (svešiem ļaudīm); **tautu dēls, sin. tautietis** — pie radu saimes nepiederīgs jauns vīrietis, puisis; **tautu meita, sin. tautiete** — pie radu saimes nepiederīga meita (Ltdz I 432).

- tautās iet** — iet pie vīra, t. i., precēties (Ltdz I 432).
- tēva zeme, arī tēvu zeme** — tautasdziesmās gandrīz vienmēr tā nozīmē no tēva mantojamo vai mantoto sētu. Reti (pāris vecākās — LD 31903 un 32149, bet galvenokārt jaunākās dziesmās — LD 1226, 32161, 32184 u. c.) var domāt, ka tēva vai tēvu zeme ir jāsaprot plašākā nozīmē kā cilts vai tautas apdzīvota zeme (Ltdz I 432).
- tutenis** — liels duncis; nazis ar koka spalvu; vecs, neass nazis (ME IV 274, 275; MEP II 706).
- ucināt** — bērnu šūpot rokās vai uz ceļiem.
- ūzas, barb.** — bikses.
- vācele** — dažādas formas koka trauks dažādām vajadzībām (Ltdz I 432; ME IV 490, 491).
- vārpsta, arī vārpste, vārpsts** — «...vērpjamais kociņš ar skriemeli vai bez skriemeļa, kāds lietots senāk, kad vēl ratiņš nav bijis pazīstams» (Tdz IV 236; ME IV 507, 508; MEP II 764).
- vāvuļot** — plāpāt tukšas lietas; nemitīgi runāt; neskaidri runāt; priecīgi runāt; citam caur citu runāt, kliegt (ME IV 513; Ltdz II 529).
- vedēji** — 1) līgavaņa kāzu viesi; 2) kūmas (ME IV 545).
- vedības** — kāzas, līgavas atvešana mājās.
- veģis** — klišģeris, baltmaize (ME IV 521; MEP II 762).
- vērpele** — 1) neliels dažādas formas (muciņas, spainīša, toveriša) koka trauks dažādām vajadzībām (skābputrai; sviestam); tautasdziesmās min arī dziesmu vērpelīti; 2) nicinošs meitas apzīmējums (ME IV 563, 564; Ltdz II 530).
- vērstuve** — palīgierīce pie arkla velēnas apvēršanai (ME IV 566; MEP II 778; Ltdz II 530).
- villaine, vilnaine** u. c. — «vilnaine jeb villāne ir seno latviešu seģene, kuras sākums ir varbūt tikpat vecs kā pati aušanas māksla. Dziesmās gan tikai vairs sievietes valkā vilnaines, bet senākos laikos droši vien arī vīrieši būs nēsājuši tādu plecu segu. Vilnaines greznums ir taisni tās raksti jeb izšuvumi. «Stīgām šūta» jeb «vizuļu vilnāne» gan būs seno laiku sega ar bronzas izgreznojumiem. Vilnaines ar «dālderiem» stūros būs meklējamas ap 16. gadsimteni, kad arī jostas izpušķoja ar sidraba naudām. «Baltās» un «mēļās» vilnaines, kas laikam gan parasti bija arī rakstītas, bija goda apģērbs. Pelēkās un rudās valkāja darbā. Visvairāk daudzina vilnaines «ar ielokiem», mazāk — «ar pušķiem», tikai retis — «ar bantēm»... Skaistāk rakstītu vilnaini sauc par «sagšu», bet raibu sauc arī par «raibi». Bagātas tautietes ir segušas uz pleciem vairākas vilnaines, vienu uz otras» (Tdz IV 237; ME IV 593).
- vīze** — no lūkiem pīti darba apavi (ME IV 650).
- zīda** — viens no iemīļotākajiem epitetiem vērtīguma izteikšanai blakus tādiem epitetiem kā vara, sidraba, zelta un dimanta (Ltdz I 433).
- žvingurs, žvīgurs** — zvirbulis (ME IV 845).

S A T U R S

Priekšvārds	7
LAI PĀDĪTE DIŽA AUGA	25
(Kūmu dziesmas)	
AIJĀ, ŽUŽU, LĀČA BĒRNI	37
(Šūpla dziesmas)	
VĀRU, VĀRU PUTRIŅU	51
(Bērna ēdiens)	
GLAUD, MĀMIŅA, MAN GALVIŅU	73
(Bērna kopšana un apģērbs)	
SUDRABA, ZELTĪTA SAULĪTE LĒCA	87
(Dabas parādības. Gadalaiki)	
KUR, GAILĪTI, TU TECĒSI?	103
(Mājdzīvnieki un putni)	
KAS KAITĒJA MAN DZĪVOT	125
(Meža putni un dzīvnieki)	
GUDRU ŅĒMU PADOMIŅU	159
(Mācība tikumos un darbā)	
BALTS TĪRUMS, MELNA SĒKLA	181
(Mācība grāmatā. Skolā)	
DIVI PAR MAZ, TRĪS PAR DAUDZ	197
(Spēles)	
VIEGLI DARBU PADARIJU	211
(Darba gaitas)	
Piezīmes un paskaidrojumi	228

LATVIEŠU BĒRNU FOLKLORA

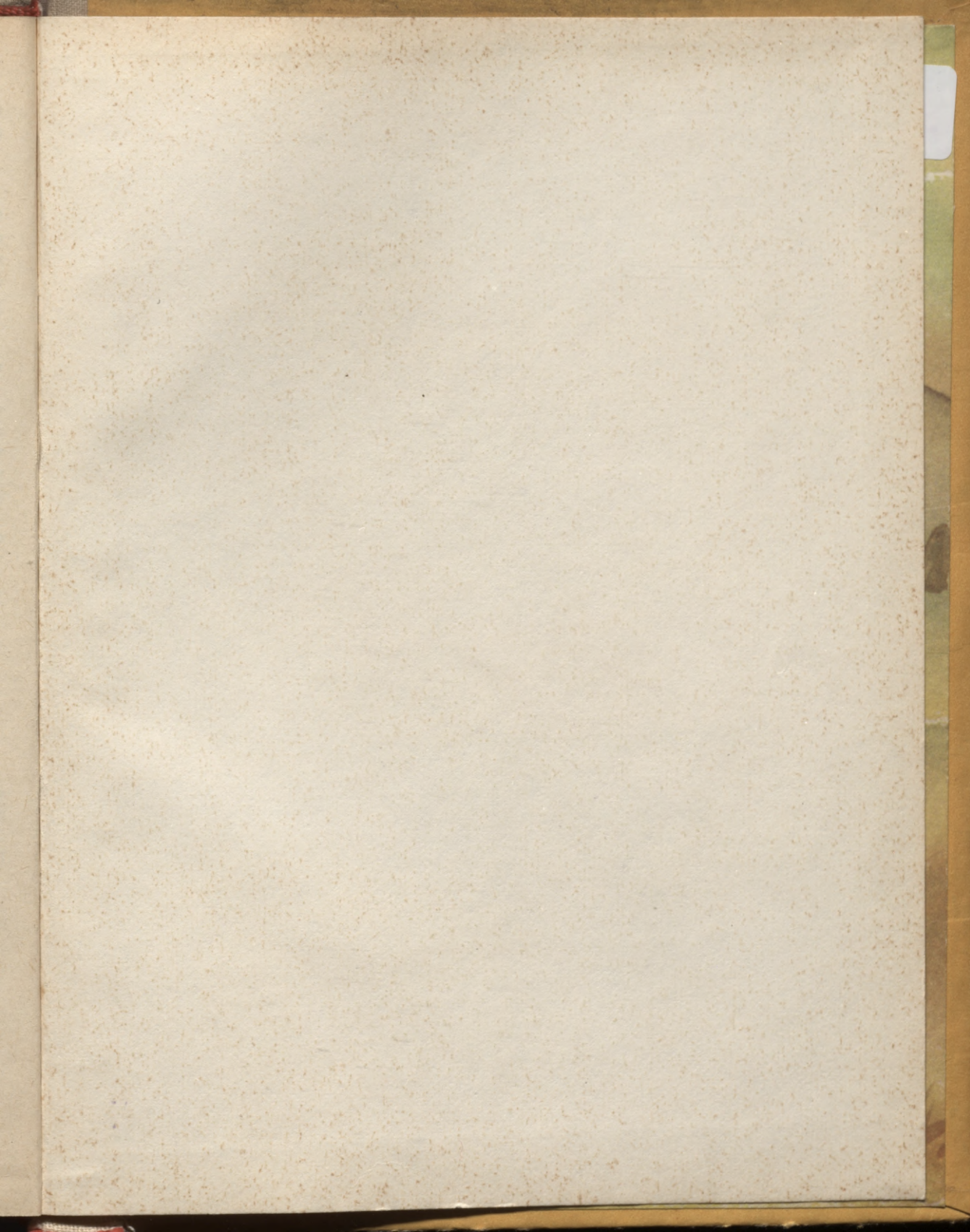
Redaktore A. FELDHŪNE.

Māksl. redaktors V. ZIRDZIŅŠ.

Tehn. redaktore E. POCA.

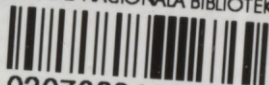
Korektore L. BRAHMANE.

Nodota salikšanai 1972. g. 30. oktobrī. Parakstīta iespiešanai 1973. g. 13. septembrī. Tipogr. pap. Nr. 3, formāts 70×90¹/₁₆. 15,5 fiz. iespiedl.; 18,14 uzsk. iespiedl.; 16,94 izdevn. l. Metiens 50 000 eks. JT 02228. Maksā 1 rbl. 77 kap. Izdevniecība «Zinātne» Rīgā, Turgeņeva ielā 19. Iespiesta Latvijas PSR Ministru Padomes Valsts izdevniecību, poligrāfijas un grāmatu tirdzniecības lietu komitejas tipogrāfijā «Sovetskaja Latvija» Rīgā, Dzirnavu ielā 57. Pasūt. Nr. 3437.

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0307089448

1 r. 77 k.

1 rbl. 77 kap.

LĀTVIEŠU BĒRNU FOLKLORA